

บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทย

โดย

นายทงศ์ จันทะมาตย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทย

โดย

นายทนต์ จันทะมัตย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE ROLE OF FATHER CHARACTERS IN THAI LITERATURE

By

Thanong Chanthamat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Thai

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2008

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ บทบาทของตัวละคร
พ่อในวรรณคดีไทย ” เสนอโดย นายทองศึ จันทะมาตย์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย จินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 29 เดือน พ.ค. พ.ศ. 2552

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายวรุณ น้อยนิมิตร)

๒๖ / พ.ค. / ๒๕๕๒

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบล เทศทอง)

๒๖ / พ.ค. / ๒๕๕๒

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ)

๒๖ / พ.ค. / ๒๕๕๒

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์)

๒๖ / พ.ค. / ๒๕๕๒

47202202 : สาขาวิชาภาษาไทย

คำสำคัญ : พ่อ วรรณคดีไทย

บทกวี จันทะมาตย์ : บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทย. อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. 202 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพ่อในวรรณคดีไทย โดยศึกษาจาก
วรรณคดี 3 ประเภท คือวรรณคดีนิทาน วรรณคดีชาดก วรรณคดีบทละคร จำนวน 16 เรื่อง ได้แก่
ลิลิตพระลอ ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ลักขณวงศ์ สิงหไกรภพ โคนบุตร มหาเวสสันดรชาดก
พระสุธนคำฉันท์ สุธนคำฉันท์ รามเกียรติ์ อุณรุท สังข์ทอง มณีพิชัย ไชยเชษฐ์ อิเหนา และ
สังข์ศิลป์ชัย

ผลการศึกษาพบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีทั้งสามประเภทแสดงพฤติกรรมด้านบวก
มากกว่าด้านลบ คือ การสนับสนุนลูกด้านการศึกษา ด้านหน้าที่การงาน ด้านคุ้มครอง มอบทรัพย์
เมื่อเห็นว่าถึงวัยที่เหมาะสม ห่วงใย ปกป้องคุ้มครอง และอบรมสั่งสอนลูกให้ประพฤติในสิ่งดีงาม
ตามลำดับ ส่วนพฤติกรรมด้านลบจะปรากฏเฉพาะในวรรณคดีประเภทนิทานและวรรณคดีบท
ละครเท่านั้น ได้แก่ ทอดทิ้งลูก ลงโทษลูกด้วยวิธีที่รุนแรง และห่วงชีวิตของตนมากกว่าลูก

เมื่อวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีทั้งสามประเภท
พบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทานและวรรณคดีบทละครจะแสดงบทบาทที่เหมาะสมในทุก ๆ
ด้าน คือ เลี้ยงดูลูก ดูแลและปกป้องคุ้มครอง อบรมสั่งสอนและแนะนำสิ่งดีงาม ช่วยเหลือและ
สนับสนุนในด้านต่าง ๆ ส่วนตัวละครพ่อในวรรณคดีชาดกจะแสดงบทบาทด้านการช่วยเหลือและ
สนับสนุนลูกมากกว่าด้านอื่น ๆ อาจเกิดจากวรรณคดีชาดกเป็นวรรณคดีที่เน้นจริยธรรมของ
พระพุทธเจ้าเป็นพิเศษ เนื้อหาจะไม่เน้นการแสดงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวนัก ส่วนการ
แสดงบทบาทที่ไม่เหมาะสมจะปรากฏเฉพาะในวรรณคดีนิทานและวรรณคดีบทละครเท่านั้น โดย
จะเน้นพ่อที่ทำตัวเป็นอุปสรรคต่อลูก ทั้งนี้เกิดจากวรรณคดีทั้งสองประเภทมีวัตถุประสงค์เพื่อ
สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้เสพเป็นประการสำคัญ เพราะฉะนั้นการที่ตัวละครพ่อจะแสดง
บทบาททั้งด้านดีและร้ายผสมกันไปย่อมกระตุ้นอารมณ์ของผู้เสพเป็นอย่างดี

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

47202202 : MAJOR : THAI

KEY WORDS : FATHER /LITERATURE

THANONG CHANTHAMAT : THE ROLE OF FATHER CHARACTERS IN THAI
LITERATURE. THESIS ADVISOR : ASST.PROF.MANEEPIN PHROMSUTHIRAK,Ph.D. 202 pp.

This research aims at studying roles of fathers in Thai literature. Three types of literature were studied: fables, Jatakas and plays. Sixteen literary works were included in the study: Lilit Pralaw, Khun Chang Khun Phaen, Phra Aphai Manee, Laksanawong, Singha Kraiphop, Khobut, Mahavessantarajataka, Phrasuthornkamchan, Suthanukamchan, Unnaruth, Ramakian, Inao, Chaiyachet, Sangthong, Maneepichai, and Sangsilchai.

It was found out that fathers in these three types of literature demonstrated positive - rather than negative - behaviors. They supported their children's education, profession and love, and handed them their property when it was an appropriate time. In addition, they cared for and protected their children, and told them to do good deeds, respectively. On the other hand, negative behaviors only appeared in fables and plays, examples of which included fathers deserting and harshly punishing children, and caring for their own lives more than their children's lives.

When distinctive roles of fathers in three types of literature were analyzed, it was found out that fathers in fables and plays played proper roles in every aspect: caring and protecting, teaching and advising, helping and supporting. Fathers in Jataka stood out when it came to helping and supporting their children. This may be because Jataka are a kind of literature that emphasizes especially on ethics of Lord Buddha, and do not focus on relationships among family members. Improper roles only appeared in Fables and plays, in which fathers acted as enemies to their children. This may be because both kinds of literature's main objective is to entertain the audience: consequently, fathers are both good and bad so as to effectively instigate the audience.

Department of Thai

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2009

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความเมตตาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา ตลอดจนตลอดเวลาตรวจแก้ต้นฉบับด้วยความเอาใจใส่ และให้กำลังใจแก่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มทำวิจัยจนแล้วเสร็จ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายวรุณ น้อยนิมิตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบล เทศทอง และรองศาสตราจารย์จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ ที่กรุณาตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ดีขึ้น และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ชุมสาย สุวรรณชมภูที่กรุณาเป็นกรรมการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์และคอยถามไถ่ความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์อยู่เสมอ

ขอขอบพระคุณมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีที่ให้ทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์แก่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์เพื่อใช้ในการค้นคว้าวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ รวมทั้งให้คำปรึกษาและถามไถ่ความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนร่วมรุ่นวิชาเอกภาษาไทยและน้อง ๆ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร และเพื่อนๆ จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม รวมทั้งเพื่อนร่วมงานที่สำนักพิมพ์อี.คิว.พลัสที่เป็นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือผู้เขียนวิทยานิพนธ์

สุดท้ายขอขอบพระคุณพ่อ-แม่ และน้องสาวที่ทำให้กำลังใจและช่วยเหลือผู้เขียนวิทยานิพนธ์เสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
ความมุ่งหมายของการศึกษา	10
สมมุติฐานการศึกษา.....	10
ขอบเขตของการศึกษา.....	10
วิธีดำเนินการศึกษา.....	11
ข้อตกลงเบื้องต้น	11
นิยามศัพท์เฉพาะ	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
2 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีไทย	13
วรรณคดีนิทาน	13
ลิลิตพระลอ.....	13
ขุนช้างขุนแผน	18
พระอภัยมณี	34
ลักษณวงศ์.....	47
สิงห์ไกรภพ.....	51
โคบุตร	61
วรรณคดีชาดก.....	66
มหาเวสสันดรชาดก	66
พระสุธนคำฉันท์	72
สุธนคำฉันท์	78
วรรณคดีบทละคร	82

บทที่	หน้า
อุณรุท.....	83
รามเกียรติ์.....	95
อิเหนา.....	123
ไชยเชษฐา.....	139
สังข์ทอง.....	143
มณีพิชัย.....	148
สังข์ศิลป์ชัย.....	150
3 วิเคราะห์บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทย.....	155
วรรณคดีนิทาน.....	156
บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอก.....	156
บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวประกอบ.....	164
วรรณคดีชาดก.....	171
บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอก.....	171
บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวประกอบ.....	173
วรรณคดีบทละคร.....	177
บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอก.....	177
บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวประกอบ.....	178
4 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	194
บรรณานุกรม.....	198
ประวัติผู้วิจัย.....	202

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ	18
2	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน	33
3	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี.....	45
4	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องลักษณวงศ์	51
5	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสิงห์ไกรภพ	60
6	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องโคบุตร	65
7	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องมหาเวสสันดรชาดก	71
8	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องพระสุธนกำนันท์	78
9	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสุธนกำนันท์	82
10	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องอุณรุท	95
11	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์.....	122
12	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องอิเหนา.....	138
13	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องไชยเชษฐ์	143
14	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง	148
15	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องมณีพิชัย	150
16	ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสังข์ศิลป์ชัย	154
17	ตารางแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทาน	169
18	ตารางแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีชาดก	176
19	ตารางแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละคร	187
20	ตารางเปรียบเทียบบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ	190

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณคดีเป็นผลงานที่มนุษย์บรรจงสร้างสรรค์ขึ้นและเป็นศิลปะสำคัญประเภทหนึ่งของชาติ วรรณคดีแต่ละประเภทก็ล้วนมีเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและความคิดของคนในอดีตหรือคนในยุคสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี กวีไทยได้สร้างสรรค์ผลงานวรรณคดีไว้หลายประเภท เช่น วรรณคดีนิทาน วรรณคดีคำสอน วรรณคดีชาดก และวรรณคดีบทละคร เป็นต้น วรรณคดีเหล่านี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นศิลปะการประพันธ์แล้วยังเป็นบทบันทึกเรื่องราวทางสังคมได้อีกทางหนึ่ง

ลักษณะสำคัญของวรรณคดีไทยคือ เป็นผลงานที่สร้างอารมณ์สะท้อนใจ เป็นผลงานจากจินตนาการ ใช้ภาษาวรรณศิลป์ สะท้อนสังคมในช่วงที่วรรณคดีสร้างขึ้นเพราะเรื่องราวของความคิดที่สร้างขึ้นย่อมมาจากความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัว¹ และยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมศีลธรรม จรรยาและสร้างสรรค์แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง² แม้ว่าคุณค่าของวรรณคดีอาจจะมิได้ปรากฏเด่นชัดเหมือนตำราวิชาการ แต่ผู้ประพันธ์มักสอดแทรกไว้ในที่ต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง³ เช่น นำเสนอผ่านตัวละคร ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่งของวรรณคดี

ในการศึกษาวรรณกรรมประเด็นเรื่องตัวละครเป็นประเด็นหนึ่งที่นักวิจารณ์สนใจและนำมาใช้เป็นหลักในการศึกษางานเพราะหากเข้าใจตัวละครก็จะเข้าใจความคิดและจินตนาการของผู้แต่งได้ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้แสดงความเห็นถึงความสำคัญของตัวละครไว้ว่าบางครั้งผู้อ่าน

¹ปรีชา หิรัญประดิษฐ์, การศึกษาวรรณคดีสมัยอยุธยา (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2549), 15 -16.

²รินฤทัย สัจจพันธุ์, “หนังสือดีเป็นอย่างไร,” ใน ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี (กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น, 2544), 22.

³นภลัย สุวรรณดา, “ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดี,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วยที่ 1-7 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525), 29.

อาจจะจำเนื้อเรื่องไม่ได้แต่สามารถจดจำตัวละครได้เป็นอย่างดี⁴ ด้วยเหตุนี้จึงมีการศึกษาตัวละครในวรรณคดีหลายประเด็น อาทิ การศึกษาประเภทของตัวละคร เช่น การศึกษาเรื่องบทบาทตัวละคร ทัศนคติในบทละครในและละครนอก การศึกษาเรื่องกษัตริย์ในวรรณคดีไทย การศึกษาเรื่องวรรณกรรมในรามเกียรติ์ เป็นต้น การศึกษาตัวละครเด่นในวรรณคดี เช่น การวิเคราะห์หุ่นนางในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ การศึกษาเรื่องขุนแผน : พระเอกนักกรบ เป็นต้น

ประเด็นหนึ่งที่มีผู้สนใจศึกษา ก็คือ การศึกษาสถานภาพและบทบาทของตัวละคร ดังเช่น ปริญาณิพนธ์เรื่องสถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ช่วง พ.ศ. 2325 – 2394 ของ บุญยงค์ เกศเทศ ที่พบว่าสถานภาพและบทบาทของสตรีถูกกำหนดโดยลักษณะสังคมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น สตรีมีโอกาสด้านการศึกษาวิชาหนังสือและวิชาทั่วไปน้อยแต่จะได้รับการศึกษาในด้านงานคหกรรมเพื่อไปทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลบ้านเรือน ในด้านกฎหมายที่บังคับใช้สตรีก็ยังไม่มียกเว้นเท่ากับผู้ชาย เช่น ไม่สามารถจะทำนิติกรรม รวมทั้งการจัดการเรื่องมรดกและทรัพย์สิน อีกทั้งสตรีก็จะได้รับโทษหนักเมื่อเปรียบกับผู้ชาย ส่วนสถานภาพทางครอบครัว การประกอบอาชีพของสตรีก็มักจะตกอยู่ในฐานะจำยอมเป็นผู้ตามผู้ชายโดยสิ้นเชิง⁵

รีนฤทัย สัจจพันธุ์ได้ศึกษาตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.1893 – 2394) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะ บทบาท และกลวิธีการสร้างตัวละครหญิงในวรรณคดี 3 ประเภท คือ วรรณคดีคำสอน วรรณคดีนิราศ และวรรณคดีนิทาน และการแสดง ผลการศึกษาพบว่าในวรรณคดีคำสอน ตัวละครหญิงมีลักษณะเป็นแบบอุดมคติที่ต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นภรรยาที่มีความซื่อสัตย์ รักเดียวใจเดียว ประณีตสามมืออย่างดี ส่วนตัวละครหญิงในนิราศนั้นแม้ว่าจะเป็นตัวละครที่ไม่มีการแสดงพฤติกรรม แต่ก็สะท้อนให้เห็นลักษณะของผู้หญิงที่เพียบพร้อมด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติของผู้หญิงที่ดี ส่วนตัวละครหญิงใน

⁴วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดี และวรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2539), 59.

⁵บุญยงค์ เกศเทศ, “สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ช่วง พ.ศ.2325 – 2394 (รัชกาลที่ 1 – 3),” (ปริญาณิพนธ์ปริญาโทมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517).

วรรณคดีนิทานและการแสดง ก็จะมีลักษณะทั้งที่เป็นภาพสะท้อนของมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อ มีอารมณ์ ทำให้มีลักษณะเด่นตามแบบอุดมคติและไม่เป็นไปตามอุดมคติ⁶

วิไลลักษณ์ ทองช่วย ได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของแม่ที่ปรากฏในวรรณคดี โดยศึกษาจากวรรณคดีที่มีชื่อเสียง 4 เรื่อง คือ นางบุญเหลือจากลิลิตพระลอ นางทองประศรีจากเสภา ขุนช้างขุนแผน นางมณฑาจากบทละครเรื่องรามเกียรติ์และนางมัทรีจากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ผลการศึกษาพบว่าตัวละครแม่ทั้ง 4 คนแม้จะมีสถานภาพและชาติกำเนิดที่แตกต่างกัน ดำเนินชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน แต่ก็มีจุดมุ่งหมายในการเลี้ยงดูลูกที่เหมือนกัน กล่าวคือแม่ทุกคนมุ่งหวังให้ลูกเป็นคนดีมีคุณธรรมมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต⁷

ธัญญา สังขพันธานนท์ ได้เขียนบทความเรื่องภาพลักษณ์ของแม่ในวรรณกรรมไทย : ภาพรวมจากอดีตถึงปัจจุบัน บทความเรื่องนี้ได้ศึกษาภาพลักษณ์ของแม่ในลักษณะภาพรวมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจากวรรณคดีและวรรณกรรม ผลการศึกษาพบว่าแม่มีหน้าที่หลัก ๆ 3 ลักษณะ ได้แก่ ภาพลักษณ์ของแม่ในแง่ปัจเจกจะทำหน้าที่ในการให้กำเนิด การเลี้ยงดูและอบรมบุตร รวมทั้งรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับลูกดังเช่นในเรื่องสังข์ทองเมื่อลูกมีรูปลักษณะที่ไม่ดีแม่ก็ต้องถูกลงโทษ ภาพลักษณ์ของแม่อีกประการหนึ่งก็คือภาพลักษณ์ของแม่ในฐานะภรรยาที่ต้องคอยปรนนิบัติสามีอย่างดีโดยที่ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ที่จะโต้แย้งหรือแสดงความคิดเห็นกับพฤติกรรมที่ไม่ดีของสามีเลย⁸

จุไรรัตน์ รัตติโชติ ได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของแม่ในนวนิยายของสุวรรณี สุคนธา โดยได้ศึกษาจากนวนิยาย 3 เรื่อง คือ เรื่องดอกไม้ในป่าแดด ทะเลอาอิม พระจันทร์สีเงิน ผลการศึกษาพบว่าแม่มีบทบาทสำคัญในการให้ความรักและเอาใจใส่ลูก และต้องทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนลูกให้เติบโตเป็นกำลังหรือทรัพยากรอันมีค่าของชาติด้วยการสร้างความแข็งแกร่ง

⁶ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, “ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ตอนต้น(พ.ศ.1893 – 2394),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2534).

⁷ วิไลลักษณ์ ทองช่วย, “สถานภาพและบทบาทของแม่ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2534).

⁸ ธัญญา สังขพันธานนท์, “ ภาพลักษณ์ของแม่ในวรรณกรรมไทย : ภาพรวมจากอดีตถึงปัจจุบัน,” ใน ปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรม (ปทุมธานี : นาค, 2543), 75 - 99.

ทางจริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีแก่ลูก นอกจากนี้แม้ยังมีสถานภาพในฐานะภรรยาด้วย โดยมีบทบาทเป็นผู้คิด เป็นผู้ดูแลเอาใจใส่สามี⁹

จากงานศึกษาเกี่ยวกับตัวละครที่น่าเสนอข้างต้นจะพบว่าตัวละครที่ได้รับความสนใจ มักจะเน้นศึกษาตัวละครที่เป็นสตรี ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนวิทยานิพนธ์จึงเห็นว่าสมควรที่จะมีการศึกษา ตัวละครชายที่มีสถานภาพเป็นพ่อในวรรณคดีไทย เพราะตัวละครพ่อนับว่ามีความสำคัญต่อ วรรณคดีไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าตัวละครแม่ ดังที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ได้ศึกษาข้อมูลขั้นต้นจากวรรณคดี ไทยหลายเรื่องพบว่ากวีได้นำเสนอให้เห็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของพ่อในลักษณะต่าง ๆ เช่น

1. หน้าที่ปกป้องลูก พ่อมีบทบาทที่จะต้องปกป้องลูกจากอันตรายต่าง ๆ รวมทั้งต้อง ทำหน้าที่ในการปกป้องศักดิ์ศรีของลูก ดังเช่น เรื่องไชยเชษฐา ท้าวสิงหนครได้แสดงให้เห็นความ พยายามที่จะปกป้องลูกเมื่อทราบว่านางสุวิธยาถูกพระไชยเชษฐาจับไปออกจากเมืองก็โกรธเคืองจึง สั่งให้จัดกองทัพเพื่อไปโจมตีเมืองของพระไชยเชษฐา ดังความว่า

จับศรสะพายแล่งแกว่งกระบอง	ขึ้นฆาตกลองสำคัญชั้นสุด
แล้วให้เตรียมทัพสำหรับยุทธ์	จะไปรบมนุษย์เมืองหมันต์
พระยามารมายังเกยลา	ยื่นท่าพหลพลขันธุ์
ร้องเรียกโยธินั้น	หุนหันฮึดฮัดจิตใจ

๔ 4 คำ ฯ เสร็จ

ครั้นพร้อมเสร็จเสด็จขึ้นรถทรง	ยกอสุรจักรงักทัพใหญ่
กระเทียมบาทเร่งราชรถชัย	ออกไปจากวังไม่รั้งรอ

(ไชยเชษฐา : น.247-248)

2. หน้าที่ในด้านการหาผู้ครองให้ลูก เมื่อลูกถึงวัยที่ควรแต่งงานมีครอบครัว พ่อก็มี หน้าที่สำคัญนั่นคือการหาหน้าที่ในการหาผู้ครองที่เหมาะสมให้แก่ลูก เช่น ในเรื่องสังข์ทอง ท้าว สามนต์ได้กล่าวกับนางมณฑาว่าจะจัดให้พระธิดาได้เลือกผู้ครอง ดังคำประพันธ์

ทุกวันนี้คู่พี่กับตัวเจ้า	ไม่เที่ยงแท้แก่แต่าลงหนักหนา
---------------------------	------------------------------

⁹ จูไรรัตน์ รัตติโชติ, “สถานภาพและบทบาทของแม่ในนวนิยายของสุวรรณณี สุคนธา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2546).

เจ็บปวดครุ่นไปไ้ช้ชรา	ถอยกำลังวังชาลงทุกปี
ยิ่งคิดคิดไปให้ใจสั้น	จะตายวันตายพรุ่งมิรู้ที
พี่ปรารมภ์สมบัติของเรานี้	ถ้าแม่นหาบุญพี่ไม่จริง
จงช่วยกันคำริตริตรองดู	จะหาเหตุให้ลูกปลุกฝัง
จะแบ่งปันข้าวของในท้องพระคลัง	ให้ครอบครัววงเวียนวังเห็นทันตา
	(สังข์ทอง : น.94)

จะเห็นว่าหน้าที่ในด้านการหาผู้ครองให้แก่ลูกนั้น พ่อจะเปิดโอกาสให้ลูกได้มีโอกาสเลือกผู้ครองด้วยตนเอง แม้ในวรรณคดีบางเรื่องจะกล่าวว่าลูกได้ทำผิดจาริตประเพณี เช่น การชิงสุกก่อนห่าม แต่ถ้าพ่อเห็นว่าผู้ครองมีความเหมาะสมกับลูกของตน ก็พร้อมที่จะให้อภัยและให้โอกาสลูกได้แต่งงานอย่างถูกต้องตามประเพณี เช่น ในเรื่องลิลิตพระลอที่กล่าวถึงท้าวพิไชยพิษณุกรแม้ในตอนแรกแสดงความไม่พอใจพระทัยเมื่อทราบว่าพระลอแอบเข้ามามีความสัมพันธ์กับพระเพื่อนพระแพง แต่เมื่อเห็นรูปร่างหน้าตาของพระลอ ท้าวพิไชยพิษณุกรก็เห็นว่าเป็นผู้ครองที่เหมาะสมกับลูกของตนจึงยินดีที่จะให้แต่งงานเป็นคู่ครองกัน ดังความว่า

...พระปิตุราชิราช ข้าขอฝากอาตย์ประยูร เป็นตระกูลเดียวด้วยไ้ให้ไว้
 เปนเกวงสา เท่ากัลปาวสาน ภูบาลครั้นไ้ไ้ยิน บานอรพินท์หยุดยั้ง ประไพ
 พักตรพิลาศ ยิ่งกว่าราชผู้ใหญ่ ไ้ท้าวไ้สัสมฤทธิ์ บพิตรพิศพระราชา มาเปน
 เอกเอารสราช ด้วยนางนาฏสองศรี พ่อจะไ้คว้นดีเดือนขอบ แล้วจะ
 ประกอบการวิวาห์...

(ลิลิตพระลอ ล.2 : น.334)

3. หน้าที่ในด้านการจัดการศึกษา พ่อมีหน้าที่ส่งเสริมลูกของตนให้ได้รับการศึกษา ถ้าเป็นลูกชายก็ควรได้รับการศึกษาเพื่อนำวิชาความรู้ต่าง ๆ มาปกครองบ้านเมือง เช่น ในเรื่องพระอภัยมณี ท้าวสุทัศน์กษัตริย์แห่งเมืองรัตนาเมื่อเห็นว่าพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณโอรสของตนถึงวัยที่จะต้องออกไปศึกษาเล่าเรียนก็ส่งเสริมให้มีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียน ดังความว่า

สมเด็จพระบิดรทรงดำรงค์ราชย์	แสนสวาทลูกน้อยแสนหา
จะเสกสองครองสมบัติขัดดิดยา	แต่วิชาสิ่งใดไม่ชำนาญ
จึงดำรัสตรัสเรียกโอรสราช	มาริมอาสน์แท่นสุวรรณแล้วบรรหาร

พ่อจะแจ้งเจ้าจงจำคำโบราณ	อันชายชาญเชิงอภัยตรีษัคดียา
ย่อมพากเพียรเรียนไสยศาสตร์เวท	สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา
ได้ป้องกันอันตรายนัครา	ตามกษัตริย์ขัตติยาอย่างโบราณ
พระลูกรักจักสืบวงศ์กษัตริย์	จงรีบรัดเสาะแสวงหาสถาน
หาทิศาปาโมกข์ชำนานูชาญ	เป็นอาจารย์พากเพียรเรียนวิชา
	(พระอภัยมณี ล.1 : น.2)

4. หน้าที่ในด้านการสนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงานที่ดี ในวรรณคดีได้กล่าวถึงบทบาทของพ่อว่าต้องสนับสนุนให้ลูกได้มีหน้าที่การงานที่มั่นคง เช่น วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ขุนแผนได้นำพลาขงามไปฝากตัวกับจมีนศรีเพื่อให้จมีนศรีนำเข้าไปถวายตัวเข้ารับราชการในวัง ดังบทประพันธ์

ขุนแผนบอกออกว่าลูกเจ้าวันทอง	ที่มีท้องเกือบแก่มาแต่ป่า
เอาความหลังทั้งนั้นพรรณนา	จะพามามอบไว้ให้เจ้าคุณ
ด้วยไม่มีที่เห็นแต่เป็นโทษ	พระนายโปรดช่วยเหลือทั้งเกื้อหนุน
เป็นที่พึงจึงมาจงการณ	เอาแต่บุญเกิดพ่อเจ้าเมื่อคราวจน
อันวิชาสอนลูกอ่อนแล้ว	เห็นคล่องแคล่วการศึกษาพอฝึกฝน
ถ้ากระไรได้ช่องเห็นชอบกล	ช่วยผ่อนปรนโปรดถวายเจ้าพลาขงาม
	(ขุนช้างขุนแผน ล.2 : น.171)

แม้วรรณคดีหลายเรื่องก็นำเสนอให้เห็นตัวละครพ่อที่ทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมทั้งในด้านการเลี้ยงดูและการปกป้องลูก ด้านการศึกษา การสนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงานที่ดี แต่วรรณคดีบางเรื่องก็มีการนำเสนอให้เห็นพ่อที่ทำหน้าที่ที่ไม่เหมาะสมไว้ด้วย เช่น ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ กวีได้นำเสนอผ่านตัวละคร ทศกัณฐ์ แม้จะแสดงให้เห็นว่ามีความรักความห่วงใยลูกแต่ทศกัณฐ์ก็รักชีวิตของตัวเองมากกว่า ดังปรากฏในตอนที่นางมณโฑคลอดนางสีดา ทศกัณฐ์เห็นหน้าตาของลูกน่ารักก็แสดงให้เห็นว่ารักลูก แต่เมื่อพิเภกทำนายว่าลูกคนนี้จะนำทุกข์เข็ญมาสู่บ้านเมืองและนำอันตรายมาสู่ทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ก็สั่งให้นาลูกของตนเองไปลอยน้ำโดยไม่สนใจที่จะเลี้ยงดูหรือปกป้องลูกเลย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น

ทศเคียรสุริย์วงศ์ยกยา

ได้แจ้งแห่งคำโหรา	จึงผันพักตรามาพาที
โกรธเจ้าผู้เยาว์ลักษณะ	ดวงใจดวงจักขุที
อันองค์พระราชบุตร	ไชว่่าพินี่ไม่อาลัย
เมื่อเกิดมาจะมาล้างชีวิตเรา	จะหลงรักเลียงเขากระไรได้
เจ้าอย่าแสนโสกราไร	หักใจเสียเถิดนะนางคราญ

(รามเกียรติ์ ฅ.1 : น. 278)

จากข้อมูลที่น่าเสนอข้างต้นจะเห็นว่าตัวละครพ่อก็เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในวรรณคดี และทำให้เห็นว่าพ่อเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อสถาบันครอบครัว

ในทางสังคมวิทยากล่าวไว้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุด ซึ่งประกอบด้วยบุคคลต่างเพศตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งกันและกัน อาจมีบุตรด้วยกันโดยการสืบสายเลือดหรือมีบุตรบุญธรรมโดยกฎเกณฑ์ของสังคมก็ได้และความผูกพันกันทางเศรษฐกิจและสังคม ครอบครัวที่ดีก็จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวให้มีระเบียบวินัย¹⁰

ครอบครัวเป็นสถาบันเบื้องต้นของสังคมมนุษย์ มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่และการเจริญก้าวหน้าของบุคคลและของสังคม แต่การที่สถาบันครอบครัวจะกระทำหน้าที่ดังกล่าวได้ดีมากน้อยเพียงใดหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับสมาชิกคนสำคัญคนหนึ่งของครอบครัว คือ พ่อ¹¹ พ่อก็ต้องทำหน้าที่ให้สอดคล้องกับหน้าที่ตามหลักสถาบันครอบครัว โดยสุพัตรา สุภาพ¹² กล่าวว่าครอบครัวมีหน้าที่ที่สำคัญได้แก่

1. การสร้างสรรค์สมาชิกใหม่ หน้าที่ในการสร้างสรรค์สมาชิกใหม่นั้นก็เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้เพราะสังคมจะต้องมีสมาชิกใหม่แทนที่สมาชิกเดิมที่ตายไป หน้าที่นี้จึงมีความสำคัญมากถ้าหากไม่มีการสร้างสรรค์สมาชิกใหม่ สังคมนั้น ๆ ก็ต้องสูญหายไป
2. เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตขึ้นในสังคม สถาบันครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันสำคัญในการทำหน้าที่นี้และเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่นี้ได้ดีที่สุดเพราะพ่อแม่ส่วนใหญ่มักรักลูกย่อมจะ

¹⁰ ทศนีย์ ทองสว่าง, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549), 79.

¹¹ คณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, พ่อในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526), คำนำ.

¹² สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), 106 -109.

ประทับใจและประทับใจของคุณเป็นอย่างดี แม้ว่าจะยากจะมีเงินก็ตาม ครอบครัวจึงเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตใหญ่

3. อบรมสั่งสอนเด็กให้รู้จักระเบียบของสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อตัวเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่พ้นไปจากบ้าน ครอบครัวช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ คุณค่า แบบของความประพฤติ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธีการอบรมก็อาจทำได้โดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงก็โดยการสั่งสอน คุณค่าหรือว่ากล่าว โดยอ้อมก็โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี

4. ให้ความรักและความอบอุ่น ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรัก ความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่ให้ประกันว่าสถาบันครอบครัวจะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราเสมอ

เมื่อพิจารณาหน้าที่ของสถาบันครอบครัวก็จะพบว่าสถาบันครอบครัวจะทำหน้าที่ครอบคลุมทั้งในด้านร่างกาย คือ เป็นผู้ให้กำเนิด และเลี้ยงดู การทำหน้าที่ในด้านจิตใจ คือ ให้ความรักให้ความอบอุ่นแก่ลูก พร้อมทั้งต้องอบรมสั่งสอนให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นถ้าพ่อและแม่ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสถาบันครอบครัวทำหน้าที่ในด้านต่าง ๆ อย่างดีสังคมก็จะยกย่องเชิดชูว่าเป็นพ่อแม่ที่ดี เพราะถือว่าทำหน้าที่ได้ตามที่สังคมคาดหวัง

หน้าที่ของพ่อมิได้กล่าวถึงเฉพาะในทางสังคมวิทยาเท่านั้น ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย และมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย ก็กล่าวถึงหน้าที่ของพ่อไว้ด้วย โดยปรากฏอยู่ในเรื่องหลัก ทศ 6 ซึ่งเป็นการกำหนดหน้าที่ของมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกันด้วยดี¹³

จากความสำคัญของพ่อที่ปรากฏในวรรณคดี และความสำคัญของพ่อตามหลักสังคมวิทยาและทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนวิทยานิพนธ์จึงเห็นว่าควรจะศึกษาบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ อย่างละเอียด เพื่อที่จะทำให้เห็นว่าในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ ได้กล่าวถึงบทบาทของตัวละครพ่อในด้านใดบ้าง และวรรณคดีที่มีวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายในการแต่งแตกต่างกันจะปรากฏบทบาทของตัวละครพ่อที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ดังนั้นผู้เขียนวิทยานิพนธ์จึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ยังไม่ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกมากนัก

¹³ ญาณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2537), 30.

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพ่อในวรรณคดีไทย พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

คณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2526) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพ่อในสังคมไทย¹⁴ ประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยทำการศึกษาคือบทบาทพ่อในวรรณกรรม โดยคณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาทั้งจากวรรณคดีร้อยกรองไทยและวรรณกรรมไทยปัจจุบัน ในประเด็นของตัวละครพ่อในวรรณคดีร้อยกรองนั้นคณะผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะบทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นกษัตริย์จากวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี อิเหนา ผลการศึกษาพบว่าพ่อมีบทบาทที่สำคัญ คือ การเลี้ยงลูก ให้ความรักและความห่วงใย การอบรมสั่งสอนลูก ให้การศึกษาแก่ลูก และการหาคู่ครองให้ลูก

อภิวันทร์ อดุลยพิเชษฐ (2544) ได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน¹⁵ ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องดังกล่าวผู้ศึกษาได้ศึกษาตัวละครโดยแบ่งตามเพศเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่าเพศชายเป็นกลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง บทบาทของผู้ชายจึงมีส่วนสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมกับสังคมภายนอก คือเกี่ยวข้องกับรัฐทั้งในส่วนของความเป็นขุนนางและไพร่ แต่อย่างไรก็ตามผู้ชายก็ยังต้องทำหน้าที่ตามบทบาทในครอบครัวด้วยเช่นกัน เช่น การทำหน้าที่สามี การทำหน้าที่พ่อ โดยในส่วนของบทบาทพ่อจะปรากฏในลักษณะของการมีสิทธิเหนือบุตร การคาดหวังในตัวบุตรว่าจะมีสถานะทางสังคมตามที่ตนเองคาดหวัง เช่น การรับราชการ เป็นต้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นว่า การศึกษาตัวละครพ่อในวรรณคดียังมีการศึกษาน้อย และส่วนใหญ่ก็เป็นการศึกษาในลักษณะภาพรวมที่ไม่ได้มีเจาะลึกลงไปว่าวรรณคดีที่มีที่มาและจุดประสงค์ในการแต่งแตกต่างกัน จะนำเสนอบทบาทของตัวละครพ่อที่แตกต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร ดังนั้นผู้เขียนวิทยานิพนธ์จึงเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาเรื่องบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทยเพื่อที่จะทำให้เห็นบทบาทของพ่อได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

¹⁴คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, พ่อในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526).

¹⁵อภิวันทร์ อดุลยพิเชษฐ, “สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชามนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2544).

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ

สมมุติฐานในการศึกษา

บทบาทของตัวละครพ่อน่าจะแตกต่างกันไปตามประเภทของวรรณคดี

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้จะเก็บรวบรวมข้อมูลจากวรรณคดีร้อยกรองที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จำนวนทั้งหมด 16 เรื่อง แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. วรรณคดีนิทาน
 - 1.1 ลิลิตพระลอ
 - 1.2 ขุนช้างขุนแผน
 - 1.3 พระอภัยมณี
 - 1.4 ลักษณวงศ์
 - 1.5 สิงห์ไกรภพ
 - 1.6 โคบุตร
2. วรรณคดีชาดก
 - 2.1 มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์
 - 2.2 พระสุธนคำฉันท์ ฉบับพระยาอิสราณภาพ(อื่น)
 - 2.3 สุธนคำฉันท์ ฉบับพระยาอิสราณภาพ(อื่น)
3. วรรณคดีบทละคร
 - 3.1 อุณรุท ฉบับรัชกาลที่ 1
 - 3.2 รามเกียรติ์ ฉบับรัชกาลที่ 1
 - 3.3 อิเหนา ฉบับรัชกาลที่ 2
 - 3.4 ไชยเชษฐา ฉบับรัชกาลที่ 2
 - 3.5 สังข์ทอง ฉบับรัชกาลที่ 2
 - 3.6 มณีพิชัย ฉบับรัชกาลที่ 2
 - 3.7 สังข์ศิลป์ชัย ฉบับรัชกาลที่ 2

วิธีดำเนินการศึกษา

1. กำหนดโครงร่างของวิทยานิพนธ์
2. รวบรวมข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ จากหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
3. ศึกษาทฤษฎีทางวรรณคดีและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูล
4. วิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายที่กำหนด
5. สรุปผลและเขียนรายงานการศึกษาตามโครงร่างของวิทยานิพนธ์

ข้อตกลงเบื้องต้น

การคัดลอกข้อความจากต้นฉบับในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้ศึกษาจะแจ้งแหล่งที่มาโดยระบุชื่อหนังสือ ลำดับเล่ม และเลขหน้ากำกับไว้ เช่น

ทองประศรีได้ฟังเจ้าพลายว่า	แสนสงสารลูกขนาน้ำตาไหล
ลูกเอ๋ยมีกรรมทำอย่างไร	แม่ไ่ล้มคแล้วแก้วแม่อา
ทั้งสองเหนื่อยอ่อนกันนอนไป	ที่บนต้นไม้ไ่ทรสาขา
พากันหลับไปมิได้ช้า	ตลอดในเพลาราตรี ฯ

(ขุนช้างขุนแผน ล. 1 : น. 26)

ล. หมายถึง เล่มที่ ...

น. หมายถึง หน้าที่ ...

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ เป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เห็นบทบาทของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ
2. ทำให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ

3. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทของตัวละครอื่นในวรรณคดีต่อไป

บทที่ 2

ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีไทย

จากการศึกษาวรรณคดี 3 ประเภท คือ วรรณคดีนิทาน วรรณคดีชาดก และวรรณคดีบทละคร ผู้เขียนวิทยานิพนธ์พบลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีไทย ดังนี้

1. วรรณคดีนิทาน

วรรณคดีนิทานเป็นวรรณคดีที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก ความโศกเศร้า การผจญภัย และอภินิหารของตัวละครเอก บางครั้งเรียกว่าเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เพราะตัวละครเอกมักเป็นบุคคลชั้นสูงหรือเป็นผู้มีบุญญาธิการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความเพลิดเพลิน¹ วรรณคดีนิทานจำนวน 6 เรื่องที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ได้นำมาศึกษา ได้แก่ ลิลิตพระลอ ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี สิงหนครภพ ลักษณะวงศ์ และโคบุตร โดยวรรณคดีแต่ละเรื่องมีประวัติความเป็นมาและมีลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อปรากฏ ดังนี้

1.1 ลิลิตพระลอ

ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่ได้รับการยอมรับว่ามีวรรณศิลป์ดีเยี่ยมเรื่องหนึ่งของไทย โดยวรรณคดีสโมสรยกย่องให้เป็นยอดของหนังสือประเภทลิลิต เนื่องจากเป็นเรื่องดีกล่าวคือ เป็นเรื่องความรักอมตะระหว่างกษัตริย์หนุ่มกับราชธิดาสาว สิ่งที่น่าสนใจคือทั้งสองฝ่ายเกิดในตระกูลที่เป็นศัตรูกันทำให้ความรักเกิดอุปสรรค สุดท้ายก็จบลงด้วยความตายของตัวละครเอกทั้งสาม นอกจากนั้นยังมีการดำเนินเรื่องดี และการใช้ถ้อยคำสำนวนดีด้วย² ลิลิตพระลอแต่ง

¹เบญจมาศ พลอินทร์, หน่วยภาษาไทย 2 : พื้นฐานวรรณคดีและวรรณกรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526), 45.

²พิชิต อัครนิต, วรรณกรรมไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2536), 135.

ด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายและโคลงสลับกันไปมาจำนวน 657 บท ลิลิตที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้ ส่วนใหญ่เป็นลิลิตสุภาพที่ประกอบด้วยร่ายสุภาพ และโคลงสุภาพ³

1.1.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่ยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าผู้แต่งคือใคร และแต่งขึ้นในสมัยใด มีผู้ศึกษาค้นคว้าได้แสดงความคิดเห็นไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ตำนานเรื่องพระลอ ซึ่งกล่าวในหนังสือฉบับพิมพ์ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2477 ว่าเป็นหนังสือที่นักปราชญ์แต่งราวระหว่าง พ.ศ.1991 – 2076 (85 ปี) และผู้แต่งอาจเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (สมเด็จพระอินทราชาที่ 2) หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หรือสมเด็จพระบรมราชมหาชุทราภรณ์⁴

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ⁵ ทรงมีวินิจฉัยเกี่ยวกับผู้แต่งลิลิตพระลอและสมัยที่แต่งไว้ในหนังสือบันทึกสมาคมวรรณคดี ฉบับที่ 5 โดยทรงวินิจฉัยว่าข้างท้ายลิลิตมีโคลงบอกชื่อผู้แต่ง 2 บท บทหนึ่งว่า “มหาราชเจ้า นิพนธ์” หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งอีกบทหนึ่งว่า “เขวราชเจ้า บรรจง” หมายความว่าพระราชนุตรของพระเจ้าแผ่นดิน ที่บอกแย้งกันดังนี้ ส่อให้เห็นว่าผู้แต่งโคลง 2 บทนั้นเป็น 2 คน และมีใช้ผู้แต่งลิลิตพระลอ โคลงทั้ง 2 บทเป็นของแต่งเพิ่มขึ้นต่อภายหลัง ส่วนผู้แต่งลิลิตเองได้กล่าวไว้ในโคลงบานแพนกข้างต้นเรื่องว่า

เกลากลอนกล่าวกลการ
ถวายบำเรอท้าวไท

กลมกล่อม ใจนา
ธิดาผู้มีบุญ

³ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, อ่านลิลิตพระลอฉบับวิเคราะห์และถอดความ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2545), 8 - 9.

⁴กระทรวงศึกษาธิการ, ตำนานเรื่องพระลอ, อ้างถึงใน เปลื้อง ณ นคร , ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2510), 146.

⁵สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, หนังสือบันทึกสมาคมวรรณคดี ฉบับที่ 5, อ้างถึงใน ประจักษ์ ประภาพิชการ, ความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมเอกของไทย (กรุงเทพมหานคร : ชินอักษรการพิมพ์, 2522), 42-44.

โคลงบทนี้หมายความว่าผู้อื่นแต่งถวายพระเจ้าแผ่นดิน มิใช่พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งเอง เมื่อทรงวิเคราะห้โคลงทั้งสามบทแล้วสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 หรือนิพนธ์ว่าผู้แต่งลิลิตพระลอ นั้น เมื่อแต่งยังเป็นพระราชโอรสและต่อมาได้รับรัชทายาท เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่การจะเจาะจงว่าเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ใดเป็นเรื่องยากเพราะอาจจะเป็น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หรือสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูรก็ได้

หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล⁶ ได้เสนอว่าลิลิตพระลอเขียนขึ้นก่อน สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผู้แต่งลิลิตพระลอคือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ซึ่งครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. 2034 – 2072 ส่วนพระยาพรหมผู้คิดเขียนนั้นคือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 หรือสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร ผู้เป็นพระราชโอรส

ชลดา เรื่องรักย์ลิลิต⁷ ได้เสนอข้อสันนิษฐานเรื่องระยะเวลาของการแต่งลิลิตพระลอไว้ว่าน่าจะตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ซึ่งพระองค์ครองราชสมบัติระหว่างปีพ.ศ.2034 - 2072 โดยพิจารณาจากโคลงในตอนท้ายที่กล่าวถึงพระพุทธรูปที่ชื่อว่า พระศรีสรรเพชญ์ ดังความว่า

สองมาเรียบดอกไม้	ถวายรูปเทียนทองไหว
พระบาทสร้อยสรเพชญ์	หนึ่งรา ฯ

โดยโคลงบทนี้กล่าวถึงพระนางคาราวดีพระมารดาของพระเพื่อนและพระแพงตรัสเรียกพระราชธิดาทั้งสองให้ทรงจัดเตรียมดอกไม้ไปกราบไหว้บูชาพระศรีสรรเพชญ์ ทั้ง ๆ ที่พระราชธิดาได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว “พระบาทสร้อยสรเพชญ์” ที่กวีกล่าวถึงนี้น่าจะหมายถึงพระพุทธรูปศรีสรรเพชญ์ที่มีการหล่อขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เพราะตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระพุทธรูปศรีสรรเพชญ์หุ้มทองขึ้นในปี พ.ศ.2043 ซึ่งการหล่อพระพุทธรูปศรีสรรเพชญ์นี้น่าจะเป็นเรื่องที่สร้าง

⁶หม่อมราชวงศ์ สุนนชาติ สวัสดิกุล, วารสารสมาคมค้นคว้าวิชาแห่งประเทศไทย 3, อ้างถึงใน นภลัย สุวรรณธาดา, “วรรณคดีมรดก (2) ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วยที่ 8-15 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), 57.

⁷ชลดา เรื่องรักย์ลิลิต, อ่านลิลิตพระลอฉบับวิเคราะห์และถอดความ, 4 – 8.

ความปิติแก่พระพุทธรูปที่คนไทยในยุคนั้นเป็นอย่างมาก จนกวีผู้แต่งเรื่องลิลิตพระลอนำมาแทรกไว้ในเรื่องที่แต่งขึ้น ส่วนวัตถุประสงค์ในการแต่งลิลิตพระลอนั้นก็เพื่อถวายพระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้นกวีจึงอาจจะเป็นกวีคนใดคนหนึ่งในราชสำนักของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2

จากความเห็นที่มีการเสนอมาข้างต้น แม้จะยังไม่ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับผู้แต่งและช่วงเวลาแต่ง แต่ก็พอสรุปเบื้องต้นได้ว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น สมัยที่แต่งนั้นอาจจะตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ดังที่นักวิชาการด้านวรรณคดีหลายท่านเสนอไว้

1.1.2 เนื้อเรื่องย่อ

ลิลิตพระลอเป็นเรื่องราวของพระลอ กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองสรวง พระลอบอกเป็นกษัตริย์รูปงาม ความงามของพระลอรัลือไปถึงเมืองสรวงของพระเพื่อนพระแพง เมื่อทั้งสองได้ยินเพลงขับขอยอโหมพระลอต่างก็หลงรักพระลอ นางรินนางโรยซึ่งเป็นพระพี่เลี้ยงจึงรับอาสาหาทงทำให้พระเพื่อนพระแพงสมปรารถนาในความรัก โดยส่งคนไปขับขอล่าถึงความงามของพระเพื่อนพระแพงที่เมืองสรวง พระลอเมื่อได้ยินเพลงที่บอกเล่าถึงความงามของพระเพื่อนพระแพงก็หลงรักนางทั้งสองเช่นเดียวกัน จากนั้นนางรินนางโรยได้ไปหาปู่เจ้าสมิงพรายให้ทำเสน่ห์ให้พระลอหลงรักพระเพื่อนพระแพง เมื่อถูกทำเสน่ห์พระลอก็เดินทางมาหาพระเพื่อนพระแพงที่เมืองสรวง และได้ลอบมีความสัมพันธ์กัน ต่อมาเรื่องราวความสัมพันธ์ของทั้งสามองค์ได้ล่วงรู้ไปถึงท้าวพิไชยพิณกรผู้เป็นท้าวชนก พระองค์จึงเสด็จมาลอบดูเหตุการณ์ด้วยความไม่พอพระทัย แต่เมื่อเห็นพระพักตร์และรูปร่างของพระลอก็เกิดความเมตตาและให้อภัย พร้อมทั้งสัญญาว่าจะหาฤกษ์ยามให้อภิเษกกับพระธิดาทั้งสอง แต่เหตุการณ์ได้ล่วงรู้ไปถึงเจ้าย่าที่ยังมีความแค้นพระบิดาของพระลอที่ฆ่าสามีของตน จึงวางแผนกำจัดพระลอ โดยนำกองทหารเข้าจับพระลอในตอนดึกของคืนหนึ่ง พระลอกับพระเพื่อนพระแพง รวมทั้งนายแก้วนายขวัญและนางรินนางโรยได้ร่วมกันต่อสู้แต่ก็ไม่อาจจะต้านทานกองกำลังที่มีมากกว่าได้ จึงถูกฆ่าจนสิ้นชีวิตทั้งหมด เมื่อท้าวพิไชยพิณกรทราบเรื่องที่เกิดขึ้นก็ให้จับทหารของเจ้าย่าพร้อมทั้งเจ้าย่าซึ่งไม่ใช่พระมารดาที่แท้จริงมาประหารชีวิต จากนั้นท้าวพิไชยพิณกรส่งทูตไปแจ้งข่าวแก่พระนางบุญเหลือ ทั้งสองเมืองได้ร่วมงานพระศพแล้วก็ให้สร้างสถูปขึ้นสามองค์ บรรจุงูงการของสามกษัตริย์และพี่เลี้ยงเอาไว้ และนับแต่นั้นมาทั้งเมืองสรวงและเมืองสรวงก็เป็นมิตรต่อกัน

1.1.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

ท้าวพิไชยพิษณุกร

ท้าวพิไชยพิษณุกรเป็นเจ้าเมืองสรอง มีพระธิดาสององค์ คือ พระเพื่อนพระแพง มีลักษณะพฤติกรรมการทำหน้าที่พ่อดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม การสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสมของท้าวพิไชยพิษณุกร ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์ที่พระเพื่อนพระแพงลักลอบคบหากับพระลอ เมื่อท้าวพิไชยพิษณุกรทราบเหตุการณ์ดังกล่าวพระองค์ก็ไม่พอพระทัย แต่เมื่อเห็นพระลอเป็นกษัตริย์ที่มีรูปร่างหน้าตางดงามยิ่งกว่าพระราชโอรสอื่นใดก็หายพิโรธและถ้าได้พระลอมาเป็นพระราชบุตรเขยก็นับว่าคู่ควรกับพระธิดาของตน ก็ยินดีที่จะให้พระลออภิเษกกับพระเพื่อนพระแพง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

...ได้ท้าวไสัสมฤทธิ์ บพิตรพระราช มาเป็นเอกเอารสราช
ด้วยนางนาฏสองศรี พ่อจะให้ดูวันดีเดือนชอบ แล้วจะ
ประกอบการวิวาห์ ท้าวรพณาดังนี้เสร็จ...

(วรรณกรรมสมัยอยุธยา ล. 1 : น.437)

ห่วงใยลูก ท้าวพิชัยพิษณุกรเป็นพ่อที่มีความห่วงใยลูก ดังจะเห็นได้จากการมอบหมายให้เจ้าข้าดูแล และยังมอบหมายให้นางรื่นนางโรยเป็นพี่เลี้ยงดูแลพระธิดาทั้งสอง และเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยลูกมาก ก็คือ ในเหตุการณ์ที่เจ้าข้าส่งทหารเข้าไปล้อมตำหนักของพระเพื่อนพระแพง เมื่อพระองค์ทราบว่าพระธิดาทั้งสองกำลังตกอยู่ในอันตรายก็รีบเสด็จมาหาพระธิดาด้วยความห่วงใย ดังคำว่า

...ข้าวจรไปบมิด ถึงท้าวพิไชยพิษณุกร ภูธรควนเสด็จมา ...

(วรรณกรรมสมัยอยุธยา ล. 1 : น.439)

แม้ว่าพระองค์จะไม่สามารถปกป้องพระธิดาทั้งสองได้แต่ก็แสดงความห่วงใยที่พ่อมีต่อลูก

ลักษณะพฤติกรรมของท้าวพิไชยพิชฌุกรสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าวพิไชยพิชฌุกร
พฤติกรรมในด้านบวก	
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม	/
ห่วงใยลูก	/

จากตารางจะพบว่าวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอมีตัวละครพ่อเพียงหนึ่งตัวคือท้าวพิไชยพิชฌุกร ลักษณะพฤติกรรมที่ปรากฏเป็นพฤติกรรมในด้านบวก โดยท้าวพิไชยพิชฌุกรได้สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสมและห่วงใยลูก

1.2 ขุนช้างขุนแผน

ขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดของกลอนเสภาและถือว่าเป็นวรรณคดีที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านเพราะมีเนื้อเรื่องที่สนุกสนานชวนแก่การติดตาม อาทิ การแสดงความรักความผูกพันระหว่างตัวละครสำคัญ การใช้ไสยศาสตร์และเวทมนต์คาถา เป็นต้น ที่มาของเรื่องขุนช้างขุนแผนเชื่อกันว่าเป็นเรื่องที่มีเค้าความจริงที่เคยเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่เล่าสืบต่อกันมาจนกลายเป็นนิทานพื้นบ้านของชาวสุพรรณบุรีและชาวกาญจนบุรี ต่อมามีการแทรกคำกลอนในตอนสำคัญ ๆ เช่น บทตัดพ้อต่อว่า บทชมโฉม บทโ้โลม และบทชมดง เป็นต้น เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานยิ่งขึ้น และมีคนคิดนำมาขับและแต่งเป็นรูปแบบของกลอนเสภา อย่างไรก็ตามแม้ว่าเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนจะเป็นเรื่องที่มีการเล่ากันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ต้นฉบับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนในสมัยกรุงศรีอยุธยาแทบไม่มีหลงเหลือมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์เลย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงสาเหตุที่เป็นเช่นนั้นว่า เพราะหนังสือเสภาเล่มนั้นแต่งขึ้นสำหรับให้คนขับท่องพอจำได้ จำได้แล้วก็ไม่ต้องใช้หนังสือ⁸ บทเสภาส่วนใหญ่จึงแต่งขึ้นใหม่ในกรุงรัตนโกสินทร์

⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานเสภา,” ใน ขุนช้างขุนแผน , เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2546), 12.

1.2.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ ให้กวีในราชสำนักร่วมกันแต่ง โดยกวีมิได้แต่งแต่เพียงคนเดียวตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง คงจะเลือกแต่งเฉพาะตอนที่กวีเห็นว่าสำคัญและเป็นตอนที่ตนชอบใจเนื้อเรื่องหรือถนัดในบทนั้น ๆ⁹

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพรวบรวมและชำระบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนขึ้นเป็นฉบับหอพระสมุดวชิรญาณในปี พ.ศ. 2460 มีการนำบทเก่าที่มีผู้แต่งไว้เป็นตอน ๆ มาลำดับเรื่องและแต่งบทเชื่อมความให้สอดคล้องกัน ทรงวินิจฉัยเกี่ยวกับผู้แต่ง ดังนี้

ตอนที่ 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม	ผู้แต่ง	รัชกาลที่ 2
ตอนที่ 5 ขุนช้างขอนางพิม	ผู้แต่ง	รัชกาลที่ 3
ตอนที่ 13 วันทองหึงลาวทอง	ผู้แต่ง	(น่าจะเป็น)

รัชกาลที่ 2

ตอนที่ 16 กำเนิดกุมารทองลูกนางบัวคลี่	ผู้แต่ง	ครูแจ้ง
ตอนที่ 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างได้นางแก้วกิริยา	ผู้แต่ง	รัชกาลที่ 2
ตอนที่ 18 ขุนแผนพานางวันทองหนี	ผู้แต่ง	รัชกาลที่ 2
ตอนที่ 20 ขุนช้างฟ้องว่าขุนแผนเป็นกบฏ	ผู้แต่ง	รัชกาลที่ 3
ตอนที่ 23 ขุนแผนติดคุก (ขุนวิจิตรมาตราสันนิษฐานว่า) พระเจ้าน้องยา		

เธอ กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ

ตอนที่ 24 กำเนิดพลายงาม	ผู้แต่ง	สุนทรภู่
ตอนที่ 25 เจ้าลานช้างถวายนางสร้อยทองแก่พระพันวษา สำนวนเก่า		

ก่อนรัชกาลที่ 2

ตอนที่ 29 ขุนแผนแก้พระทัยน้ำ	ผู้แต่ง	ครูแจ้ง
ตอนที่ 30 ขุนแผนพลายงามจับพระเจ้าเชียงใหม่	ผู้แต่ง	ครูแจ้ง
ตอนที่ 31 ขุนแผนพลายงามยกทัพกลับ	ผู้แต่ง	ครูแจ้ง
ตอนที่ 32 ถวายนางสร้อยทองนางสร้อยฟ้า	บทเก่าครูแจ้งแต่ง	

เพิ่มเติม

⁹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานเสภา,” 12.

ตอนที่ 43 จระเข้เถรขวาด

ผู้แต่ง ครูแจ้ง¹⁰

ส่วนตอนอื่นที่ไม่กล่าวถึงในที่นี้เป็นตอนที่ไม่ว่าผู้แต่งแน่ชัดและไม่ว่าจะสันนิษฐานได้ว่าแต่งเมื่อใด

1.2.2 เนื้อเรื่องย่อ

เรื่องขุนช้างขุนแผนกล่าวถึงเมืองสุพรรณบุรี มีครอบครัว 3 ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวของขุนไกรพลพ่ายและนางทองประศรีมีลูกชายชื่อว่า พลายแก้ว ครอบครัวที่สองเป็นครอบครัวของขุนศรีวิไชยและนางเทพทองมีลูกชายชื่อ ขุนช้าง มีศิรชล้านมาแต่กำเนิด ครอบครัวที่สามเป็นครอบครัวของพันสรโยธาและนางศรีประจันมีลูกสาวชื่อพิมพิลาไลย ต่อมาขุนไกร ขุนศรีวิไชยและพันสรโยธาได้เสียชีวิต โดยขุนไกรต้องโทษประหารชีวิต นางทองประศรีจึงพาพลายแก้วหนีไปอยู่เมืองกาญจนบุรี พลายแก้วเติบโตก็ได้บวชเณรและมาศึกษากับอาจารย์ที่วัดในเมืองสุพรรณบุรี

ต่อมาพลายแก้วได้แต่งงานกับนางพิมพิลาไลย หลังจากแต่งงานก็ต้องไปทำศึกเมืองเชียงทอง นางพิมพิลาไลยตรอมใจจนล้มป่วย ขวัญใจจึงเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ว่าวันทอง ขุนช้างซึ่งหลงรักนางวันทองได้ใส่ร้ายว่าพลายแก้วถูกข้าศึกฆ่าตายและขุนนางวันทองว่าต้องตกเป็นม่ายหลวง นางศรีประจันจึงยกนางวันทองให้ขุนช้าง หลังจากทำศึกที่เชียงทองขุนแผนก็ยกทัพกลับมาพร้อมทั้งได้นางลาวทองมาเป็นภรรยา นางวันทองเมื่อเห็นขุนแผนมาพร้อมกับนางลาวทองก็เกิดการหึงหวงและต่อว่ากัน ขุนแผนจึงไปอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี ส่วนนางวันทองก็อยู่กับขุนช้างที่เมืองสุพรรณบุรีต่อไป ต่อมาพระพันวษาสั่งให้ขุนแผนและขุนช้างเข้าไปเฝ้ากราชการ วันหนึ่งนางลาวทองป่วยขุนแผนจึงฝากเฝ้าไว้กับขุนช้าง ขุนช้างใส่ความว่าขุนแผนหนีราชการ ขุนแผนจึงถูกลงโทษ เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้แก่ขุนแผนอย่างมาก จึงคิดหาทางแก้แค้น ขุนช้างและได้ออกไปหาของวิเศษ 3 อย่าง ได้แก่ กุมารทอง ดาบฟ้าฟื้น และม้าสีหมอก จากนั้นขุนแผนก็กลับมาซึ่งนางวันทองมาจากขุนช้าง เมื่อขุนช้างออกติดตามขุนแผนก็พานางวันทองหลบหนีไปอยู่ในป่าจนนางวันทองตั้งท้องจึงได้ออกจากป่าไปขอพึ่งพระพิฆิตและกลับมารับโทษที่อยู่ธูยา พระพันวษาพระราชทานอภัยโทษแก่ขุนแผน ต่อมาขุนแผนได้ทูลขออภัยโทษให้แก่นาง

¹⁰ นภลัย สุวรรณธาดา, “วรรณคดีมรดก (2) ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วยที่ 8-15 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), 130-131.

ลาวทอง ทำให้พระพันวษาไม่พอพระทัยสั่งให้จำคุกขุนแผน ขุนแผนติดคุกอยู่หลายปี จนกระทั่ง พลายงามลูกที่เกิดจากนางวันทองอาสาไปทำศึกที่เมืองเชียงใหม่ขุนแผนจึงพ้นโทษได้ร่วมเดินทางไปทำศึกที่เมืองเชียงใหม่ด้วย ในการเดินทางไปเมืองเชียงใหม่ขุนแผนและพลายงามได้แวะพักที่บ้านของพระพิจิตร พลายงามชอบพอกับลูกสาวของพระพิจิตร ขุนแผนได้ส่งนางศรีมาลาให้ พลายงาม จากนั้นทั้งสองนำกองทัพบึ่งไปที่เมืองเชียงใหม่และสามารถตีเมืองเชียงใหม่ได้

เมื่อกลับจากการทำศึกพลายงามได้รับยศเป็นจมื่นไวย ส่วนขุนแผนได้เป็นพระสุรินทรฤาไชยมไหสุริย์เจ้าเมืองกาญจนบุรี จมื่นไวยได้แต่งงานกับนางศรีมาลาและนางสร้อยฟ้าธิดาของพระเจ้าเชียงใหม่ ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ที่จมื่นไวยไปชิงตัวนางวันทองมาจากขุนช้าง พระพันวษาจึงได้เข้ามาตัดสินและให้นางวันทองเลือกว่าจะอยู่กับใครระหว่างขุนแผน ขุนช้างและ พลายงาม นางวันทองตัดสินใจไม่ถูก พระพันวษาจึงลงโทษให้ประหารชีวิต

หลังจากที่นางวันทองถูกประหารก็มีเหตุการณ์หึงหวงในครอบครัวของ จมื่นไวยโดยนางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ให้พลายงามหลงใหลตนเอง และทำให้เกิดเหตุการณ์ความ ขัดแย้งระหว่างขุนแผนกับจมื่นไวย จนมีการสู้รบกันแต่สุดท้ายเหตุการณ์ก็จบลงเมื่อพระพันวษา ทรงตัดสินความผิด และขับนางสร้อยฟ้าออกจากเมือง หลังจากนั้นนางสร้อยฟ้าถูกขับออกจากเมือง เถนवादที่พระเจ้าเชียงใหม่ส่งมาดูแลนางสร้อยทองได้แปลงเป็นจระเข้ พลายชุมพลลูกชายอีกคน หนึ่งของขุนแผนจึงได้อาสาปราบจระเข้เถนवाद

1.2.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

1.2.3.1 ขุนไกร

ขุนไกรเป็นพ่อของพลายแก้วหรือขุนแผน มีพฤติกรรมและ บทบาทพ่อที่ปรากฏในวรรณคดี ดังนี้

ห่วงใยลูก ขุนไกรเป็นพ่อที่ห่วงใยลูกมาก ดังจะเห็นได้จาก เหตุการณ์เมื่อขุนไกรได้รับมอบหมายให้ไปเตรียมสถานที่รับเสด็จสมเด็จพระพันวษา มีนางบอก เหตุให้ขุนไกรรู้ว่าอาจจะได้รับอันตรายจนเสียชีวิต ก่อนออกจากบ้านขุนไกรก็แสดงถึงความ ห่วงใยลูก โดยกล่าวกับนางทองประศรีว่าให้เลี้ยงดูพลายแก้วให้ดี หากทำผิดพลาดบกพร่องไปบ้าง ก็ให้อบรมสั่งสอนอย่าได้แสดงท่าทีที่เบื้อหน้าย ดังความว่า

จึงเกลียวหน้ามาสั่งทองประศรี

ลูกของเราเท่านี้เอาใจใส่

ยังเด็กอ่อนนอนนิ่งระว่างระไว
ถ้าหากว่าผิดพลั้งจงสั่งสอน

เจ้าเลี้ยงพลายแก้วไว้ให้จงดี
อย่าสละตัดรอนให้หน่ายหนี
(ขุนช้าง ขุนแผน ถ. 1 : น.15)

สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา ขุนไกรเป็นพ่อที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาของลูกอย่างมาก แม้ว่าขุนไกรจะไม่มีโอกาสในการดูแลลูกจนเติบโตเพราะเสียชีวิตตั้งแต่พลายแก้วยังเล็ก แต่ขุนไกรก็แสดงให้เห็นบทบาทในการสนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษาดังจะเห็นได้จากคำสั่งเสียของขุนไกรที่กล่าวกับนางทองประศรีว่าให้สอนวิชาความรู้แก่พลายแก้วเพื่อจะให้ลูกได้สืบทอดวงศ์ตระกูล ดังความว่า

อุทิศให้สอนวิชาบรรดามี

ให้ลูกนี้สืบวงศ์พงศ์พลายไป
(ขุนช้าง ขุนแผน ถ. 1 : น.15)

1.2.3.2 ขุนศรีวิไชย

ขุนศรีวิไชยมีลูกชายชื่อ ขุนช้าง มีพฤติกรรมที่ปรากฏในวรรณคดีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน เมื่อขุนช้างเติบโต ขุนศรีวิไชยเห็นว่าควรจะพาขุนช้างเข้าเฝ้าพระพันวษาเพื่อถวายตัวรับราชการ ดังความว่า

ครั้นอยู่มาขุนศรีวิไชย
จึงปรึกษายินยอมลงพร้อมกัน
ควรจะไปเฝ้าพระพันวษา
ให้เป็นข้าบาททงสุ์ทรงช่วงใช้

กับเมียรักร่วมใจทั้งสองนั้น
ว่าขุนช้างลูกนั้นจำเริญวัย
ถวายตัวถวายจึงจะได้
บังไว้ความผิดจะคิดตัว
(ขุนช้าง ขุนแผน ถ. 1 : น.10)

มีเมตตาต่อลูก ขุนศรีวิไชยมีลูกชายที่หน้าตาอัปลักษณ์ ศีรษะล้าน ตัวอ้วนลงพุง ผู้คนที่พบเห็นต่างก็ล้อเลียนและหัวเราะขบขันกับรูปร่างหน้าตาของขุนช้าง แต่ขุนศรีวิไชยกลับไม่ได้แสดงให้เห็นว่ารังเกียจลูก ยังคงให้ความเมตตาต่อลูก ดังจะเห็นว่าขุนศรีวิไชยไม่เคยกล่าวถึงข้อด้อยของลูกเลยแต่จะกล่าวถึงแต่เฉพาะข้อดีของลูกเท่านั้น เช่น เมื่อพาขุน

ช้างเข้าเฝ้าถวายตัวกับพระพันวษา พระองค์ทอดพระเนตรเห็นหน้าตาที่อัปลักษณ์ของขุนช้างก็ถาม ขุนศรีวิไชยว่าพาลูกของใครมาเข้าเฝ้า เป็นลูกของขุนศรีวิไชยหรือลูกใครเพราะหัวล้านดูแล้วน่า สมเพชอย่างมาก ดังความว่า

ฮ้าเฮ้ยฮ้ายขุนศรีวิไชย	นั่นมึงพาลูกใครเข้ามาหา
ดูหัวหน้าสมเพชเวทนา	เป็นเชื้อวงศ์พงสาของผู้ใด
ฤาลูกหลานวานเครือของมึงเอง	หัวล้านโง่งม่งไม่เอาสำไ้
จะเอามาให้กูดูว่าไร	มีรูปเทียนดอกไม้ไ้พานมาฯ
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล.1 : น.12)

แม้พระพันวษามีพระดำรัสเช่นนั้นขุนศรีวิไชยก็รู้สึกอับอาย ที่มีลูกหน้าตาอัปลักษณ์ แต่กลับยอมรับด้วยความภูมิใจว่าขุนช้างเป็นลูกตนและกล่าวนับตั้งแต่มิ ขุนช้างมาเกิด ครอบครัวก็มีแต่ความมั่งคั่งร่ำรวย ได้ช้างม้าวัวควายและข้าวรับใช้อย่างไม่ได้คาดคิด มาก่อน ดังความว่า

ขอเดชะพระองค์จงกรุณา	อันชีวาอยู่ใต้บาทมลาย
ขุนช้างบุตรข้าพระพุทธเจ้า	ขอทูลเกล้าถวายไว้เป็นทหาร
ด้วยชะตาราศีมีลาภสการ	มาสู่โพธิสมภารพระทรงชัย
แต่เกิดบุตรขุนช้างคนนี้	เงินทองของดีทั้งน้อยใหญ่
วัวควายช้างม้าข้าไท	มิพอที่จะได้ก็ไ้มาฯ
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล.1 : น.12)

จากลักษณะที่กล่าวมาจะเห็นว่าขุนศรีวิไชยนั้นมีเมตตาคือลูกมาก หากเปรียบเทียบกับนางเทพทองซึ่งเป็นแม่แล้วก็จะเห็นว่านางเทพทองไม่ได้มีเมตตาคือขุนช้างเลย นางมักจะดูค่าขุนช้างเสมอ

1.2.3.3 หมื่นหาญ

หมื่นหาญมีลูกสาวชื่อนางบัวคลี่ พฤติกรรมการทำหน้าที่พ่อ ของหมื่นหาญที่ปรากฏในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม หมิ่นหาญเป็นพ่อที่ให้ความสำคัญกับการมีคู่ครองของลูกมาก สังเกตจากแม้จะมีผู้มาสู่ขอนางบัวคลีแต่หมิ่นหาญก็ไม่ยกลูกสาวให้ใคร ดังความว่า

ได้นางสีจันทน์เป็นภรรยา	มีลูกสาวชื่อนางบัวคลี
พึงรุ่นสาวราวสักสิบเจ็ดปี	คู่ผ่องสีสำอางดังนางใน
เจ้าเมืองกรมการบ้านบน	แต่งคนมาขอพ่อแม่ให้
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล. 2 : น.2)

จนกระทั่งเมื่อขุนแผนเดินทางมาที่ช่องโง่ของหมิ่นหาญและได้ช่วยชีวิตหมิ่นหาญไว้ หมิ่นหาญเห็นว่าขุนแผนเป็นคนดีและมีบุญคุณกับตนเองจึงได้ปรึกษากับภรรยาว่าจะยกนางบัวคลีให้แต่งงานกับขุนแผน ดังความว่า

คุณเขายู่กันเราก็มามากมาย	แน่ว่านายข้าว่าอย่าน้อยใจ
จำต้องเกื้อหนุนแทนคุณเขา	ออบบัวคลีลูกเราจะยกให้
เห็นสมพัวสมเมียอย่าเสียใจ	ยายจะเห็นเป็นอย่างไรให้ว่ามา ฯ
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล. 2 : น.7)

หลังจากที่หมิ่นหาญได้ยกนางบัวคลีให้แต่งงานกับขุนแผนแล้ว ต่อมาได้เกิดความขัดแย้งระหว่างหมิ่นหาญกับขุนแผน เพราะหมิ่นหาญเห็นว่าขุนแผนไม่ยอมทำงานใดๆ จึงได้เรียกขุนแผนมาสอบถามว่าขุนแผนคิดอ่านจะทำมาหากินเลี้ยงดูครอบครัวอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งแนะนำให้ขุนแผนออกไปปล้นเหมือนดังตนเอง ดังความว่า

เดี๋ยวนี้เจ้าคิดอ่านประการใด	จึงจะได้เลี้ยงคนจนมรณา
ไม่ดูเขียงพวกเราเหล่าทหาร	เห็นได้การสิ่งไรก็ไปหา
เที่ยวปล้นวิ่งชิงชัยก็ได้มา	ทั้งเงินตราผ้าผ่อนแลแพรพรรณ
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล. 2 : น.11)

แต่ขุนแผนได้ตอบปฏิเสธที่จะออกไปปล้นเหมือนดังหมิ่นหาญ จึงสร้างความไม่พอใจให้แก่หมิ่นหาญมากจึงได้เถียง และทำประลองวิชาอาคมกัน ขุนแผนแสดงให้เห็น

เห็นว่าเป็นผู้ที่มิวิชาอาคมที่เก่งกล้ากว่าหมื่นหาญมาก หมื่นหาญจึงคิดกำจัดขุนแผน โดยหมื่นหาญกล่าวกับนางบัวคลี่ว่าจะหาสามีใหม่ที่เป็นผู้ดีมีเงินทองให้เพราะเห็นว่าขุนแผนยากจน และได้มอบหมายให้นางบัวคลี่วางยาพิษฆ่าขุนแผน ดังความว่า

เดี๋ยวนี้พ่อแต่งลูกปลุกเรือนผิด	จำจะคิดฝังปลุกลูกเสียใหม่
อ้ายแก้วมันยากจนคนเข็ญใจ	จะมีให้เลี้ยงดูอยู่ด้วยกัน
จะให้เจ้าตั้งตัวมีผิวใหม่	จะมอบทรัพย์นับให้ทุกสิ่งสรรพ
เอาที่เขาเป็นผู้ดีมีเผ่าพันธุ์	เงินทองกองกันให้ถึงใจ
เจ้าก็ยังไม่ปลงอยู่ทั้งตัว	ทำไมกับลูกผู้มีเอาใหม่
เราวางยาฆ่ามันให้บรรลัย	เจ้าจะเห็นเป็นอย่างไรให้ว่ามา

(ขุนช้าง ขุนแผน ๓.2 : น.17)

แม้ว่าการกระทำของหมื่นหาญในครั้งนี้จะเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมเพราะเป็นการสั่งให้ลูกทำผิด แต่จะเห็นว่าหมื่นหาญเป็นพ่อที่ให้ความสำคัญกับการคัดเลือกคู่ครองของลูกอย่างมาก ต้องการให้ลูกได้มีคู่ครองที่ดีทั้งในด้านชาติตระกูล และมีทรัพย์สินสมบัติ รวมทั้งขยันทำงาน ดังนั้นเมื่อเห็นว่าขุนแผนไม่คิดที่จะทำงานเลี้ยงดูครอบครัวและไม่มีทรัพย์สินเงินทองก็สร้างความวิตกกังวลให้กับหมื่นหาญ จนต้องกำจัดขุนแผนเพื่อจะได้ให้นางบัวคลี่มีสามีใหม่

1.2.3.4 พระเจ้าเชียงใหม่

พระเจ้าเชียงใหม่มีธิดาคือนางสร้อยฟ้า พระเจ้าเชียงใหม่มีบทบาทของพ่อที่ปรากฏในวรรณคดี ดังนี้

ห่วงใยลูก แม้ว่าพระเจ้าเชียงใหม่จะเป็นผู้ที่สร้างปัญหาให้แก่ครอบครัว เป็นต้นเหตุที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้รับความลำบาก กล่าวคือเมื่อพระเจ้าเชียงใหม่ไปชิงตัวนางสร้อยทองธิดาของพระเจ้าล้านช้าง ทำให้เกิดสงครามระหว่างเชียงใหม่กับอยุธยา เมื่ออยุธยาส่งทหารขึ้นไปปราบจนเชียงใหม่พ่ายแพ้ พระเจ้าเชียงใหม่และชาวเมืองถูกกวาดต้อนมาที่อยุธยา ทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก และต้องยกพระธิดาให้กับพระพันวษา พระเจ้าเชียงใหม่จึงได้รับพระราชทานอภัยโทษให้กลับไปครองเมืองเชียงใหม่ตามเดิม เมื่อไม่ได้อยู่

คุณเลอริดา พระองค์ก็ได้มอบหมายให้เถินขวาคซึ่งเป็นผู้ที่มีคาถาอาคมให้ทำหน้าที่ดูแลนางสร้อยฟ้า
ดังความว่า

พอจะให้เถินขวาคลาดเวท	เธอวิเศษฤทธิ์ดีใจหาย
อยู่เป็นเพื่อนป้องกันอันตราย	กับเพี้ยกวางขนานอ้ายด้วยอีกคน
	(ขุนช้าง ขุนแผน ๓.3 : น.166)

การกระทำของพระเจ้าเชียงใหม่แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยที่มี
ต่อลูกต้องการให้ลูกปลอดภัยจากอันตราย

1.2.3.5 พระเจ้าล้านช้าง

พระเจ้าล้านช้างมีธิดาชื่อวานางสร้อยทอง บทบาทพ่อของพระ
เจ้าล้านช้างมีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม การสนับสนุนให้ลูกได้มี
คู่ครองที่เหมาะสมเป็นบทบาทที่เด่นชัดที่สุดของพระเจ้าล้านช้าง ดังจะเห็นได้จากเมื่อพระเจ้า
เชียงใหม่ได้ส่งทูตมาสู่ขอนางสร้อยทอง พระเจ้าล้านช้างได้ตอบปฏิเสธกลับไป ต่อมาก็ถวายนาง
สร้อยทองแด่พระพันวษาแห่งอยุธยาเพราะเห็นว่าเป็นกษัตริย์ที่มีคุณธรรมและมีอำนาจเป็นที่เกรง
กลัวต่อข้าศึก หากต้องทำสงครามกับเมืองเชียงใหม่ กรุงศรีอยุธยาก็จะยกทัพมาช่วยรบกับเมือง
เชียงใหม่ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พี่ตอบสารว่าไปเป็นใจความ	ว่ากันแต่ตามโดยดี
ว่าลูกเรายังเด็กเล็กนัก	ไม่ควรจกภิรมย์สมศรี
ถ้าละไว้นานไปภัยจะมี	จะมัลลอมบุรีดีเอาเมือง
แก้วพี่จะคิดฉันท	อันกรุงไทยเกียรติยศนั้นพึงเฟื่อง
จะพึงพาอาศัยเห็นไม่เคือง	เขาฤาเลื่องทรงธรรมอยุธยา
อานุภาพปราบไปในทิศ	ฤาฤทธิ์ทุกประเทศภาษา
เราถวายสร้อยทองพระธิดา	ถึงเชียงใหม่ยกมา گیرกัน
ทหารอยุธยาจะมาช่วย	ไม่ทิ้งเราให้ม้วยอาลัย
ด้วยพระองค์ทรงยศอยู่ในธรรม	จะคิดกันฉันทให้ว่ามา ฯ
	(ขุนช้าง ขุนแผน ๓.2 : น.181-182)

ห้วงใยลูก เมื่อต้องส่งนางสร้อยทองมายังกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าล้านช้างก็แสดงถึงความห่วงใยต่อพระธิดา โดยพระองค์ได้ปลอบใจและให้กำลังใจพระธิดาว่าการไปอยู่ที่กรุงศรีอยุธยานั้นจะได้รับการดูแลอย่างดีและจะมีความสุข อีกทั้งยังเป็นการช่วยเหลือบ้านเมือง ดังความว่า

โอ้ว่าทรมายัยดวงใจพ่อ	เจ้าอย่าท้อถอยท้ออาลัยหนัก
อันเกิดมาวาสนาย่อมนำซัก	ก็ประจักษ์อยู่แล้วนะแก้วตา
พ่อก็แสนแค้นหวงดวงสวาคิ	แต่บุพเพสันนิบาตวาสนา
ให้เผชิญเกิดเหตุเภทพาลา	จึงต้องพรากจากบิดาในครานี้
มิใช่ว่าพลัดพรากไปยากไร้	จะไปได้ที่พำนักเป็นศักดิ์ศรี
อยู่ในที่อยุธยาธานี	คงจะมีความสุขทุกเวลา
จงหักใจไปเถิดนะลูกรัก	ช่วยชูศักดิ์ศรีวงศ์พงศา
เหมือนบำรุงกรุงศรีสัตนา	ให้ไพร่ฟ้าสุขเกษมเปรมฤทัย
อย่าวิตกที่ตรงองค์พระแม่	พ่อจะคอยดูแลเอาใจใส่
จงไปสวัสดิคืออย่ามีภัย	อยู่ในอยุธยาธานี ฯ

(ขุนช้าง ขุนแผน ๓.2 : น.203)

1.2.3.6 พระพิจิตร

พระพิจิตรมีลูกสาวคือ นางศรีมาลา บทบาทพ่อของพระพิจิตรในวรรณคดีเริ่มปรากฏตั้งแต่เมื่อขุนแผนและพลายงามยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่โดยพระพิจิตรมีบทบาทที่ปรากฏดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม เมื่อขุนแผนได้สู่ขอนางศรีมาลาให้กับพลายงาม พระพิจิตรยกให้ตามที่ต้องการด้วยเห็นว่าขุนแผนเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ดังความว่า

ครานั้นพระพิจิตรบิดา	ฟังว่าเต็มใจให้ลูกสาว
ยิ้มแล้วตอบความตามเรื่องราว	อย่าต้องกล่าวอุปไมยไปเป็นเพลง
เจ้าว่าข้าก็เห็นว่าเป็นมิตร	ที่จริงจิตคิดคู่ก็เหมาะสม

(ขุนช้าง ขุนแผน ๓.3 : น.56)

ปกป้องคุ้มครองลูก พระพิจิตรให้ความสำคัญกับการปกป้องคุ้มครองลูกอย่างมาก สังเกตได้ในตอนที่ขุนแผนและพลาขงามกลับจากการทำสงครามที่เมืองเชียงใหม่ ทั้งสองได้แวะพักที่บ้านของพระพิจิตร ถึงตอนค่ำพลาขงามได้ลอบเข้าไปหานางศรีมาลา เมื่อพระพิจิตรทราบว่าพลาขงามลอบเข้าหาลูกสาวของตนก็ไม่พอใจ แต่เพื่อเป็นการปกป้องศักดิ์ศรีให้ลูกสาวของตน จึงได้แต่เก็บความไม่พอใจเอาไว้ อีกทั้งยังเห็นว่าขุนแผนได้ขอมั่นหมายนางศรีมาลาให้กับพลาขงามแล้ว ไม่นานคงจะได้แต่งงานอย่างถูกต้องตามประเพณี หากตนนำเรื่องดังกล่าวออกมาเปิดเผยก็จะทำให้ลูกเสียชื่อเสียงว่าใจง่ายลอบคบหาผู้ชาย จึงปกปิดเรื่องดังกล่าวเอาไว้ ดังความว่า

นี่คงถึงเนื้อตัวเสียพัวพัน	หาไม่ไหนมันจะขึ้นมา
จะไปโกรธโทษลูกก็ใช่ที่	อ้ายคนนี่สำคัญมันหนักหนา
รู้ล่องหนจึ่งจ้งบังกายา	สารพัดทั้งแสนที่เล่ห์กล
ถึงมีกำแพงเพชรสักเจ็ดชั้น	มันเสกเป่าเท่านั้นที่เปิดป็น
รักใครก็เป่าเอาด้วยมนตร์	ต้องหลงมันทุกคนไม่เว้นตัว
แต่ก็ได้ผู้ขอเป็นหอห้อง	ถึงอย่างไรก็จะต้องมาเป็นคู่
เพียงแต่มันควนได้ไม่เกรงกลัว	จะมามัวโกรธไปทำไมมี
ถ้าต่อว่าต่อขานพานอื้อฉาว	จะรานร้าวถึงขุนแผนไม่พอที่
เขาก็ยังซื้อตรงคงรักดี	เรานี้เป็นผู้ใหญ่อย่าใจเบา
จะขึ้นชื่อลือเลื่องศรีมาลา	ว่าคบผู้หาขายหน้าเขา
เป็นนมนยานกลิ้งชอกอกของเรา	ทำเฉยเลยเถิดเจ้าอย่างแพรงพราย
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล. 3 : น.147-148)

นอกจากนี้เหตุการณ์ความขัดแย้งในครอบครัวของจมีนไวย ตอนที่นางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ จมีนไวยหลงนางสร้อยฟ้าจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ที่จมีนไวยคืนนางศรีมาลา พระพิจิตรทราบเรื่องที่ลูกสาวถูกทำร้ายก็รีบเดินทางมาที่อยุธยา และเมื่อได้พบกับจมีนไวย พระพิจิตรก็ได้ต่อว่าจมีนไวย โดยกล่าวว่าตนเองรักลูกมาก เลี้ยงดูลูกอย่างดีไม่เคยลงโทษลูกอย่างรุนแรงเลย จนกระทั่งแต่งงาน ดังความว่า

ลูกข้าข้าก็รักเพียงดวงใจ	แต่รินไรก็มีได้ให้ดอมตัว
ถึงจะโบยตีมิให้หนัก	จนลูกรักเติบโตใหญ่ได้มีตัว

ยกให้หมายใจจะฝากตัว

กลับมาชั่วช้าได้ให้อายคน

(ขุนช้าง ขุนแผน ล. 3 : น.310)

การต่อว่าจมีนไวยของพระพิจิตรเป็นการกระทำเพื่อปกป้อง
คุ้มครองลูก ไม่อยากให้ลูกถูกคนข่มเหงรังแก

ห้วงไวยลูก พระพิจิตรเป็นพ่อที่ห่วงใยลูกมาก เห็นได้จากตอนที่
เมื่อเสร็จงานแต่งงานของจมีนไวยและนางศรีมาลาแล้ว ก่อนที่จะเดินทางกลับเมืองพิจิตร พระ
พิจิตรได้ฝากฝังนางศรีมาลากับจมีนไวยโดยให้ดูแลนางศรีมาลาให้ดี ถ้านางศรีมาลาทำผิดก็ขอ
อย่าได้ทำร้าย พร้อมทั้งกล่าวอีกว่าจมีนไวยมีเมียถึงสองคน อาจเกิดการหึงหวงกัน จึงอยากให้มีใจ
เป็นกลางไม่วู่วาม และพระพิจิตรก็ยังเป็นห่วงว่านางศรีมาลาจะถูกกลั่นแกล้ง เนื่องจากนางศรี
มาลาเป็นคนที่ไม่เคยทะเลาะหรือมีปากเสียงกับใคร ขอให้จมีนไวยให้ความเป็นธรรมกับลูกสาวตน
ด้วย ดังความว่า

ฝ่ายว่าพระพิจิตรบุษบา
เข้ามาหาพระไวยไชยชาญ
จะไว้ใจหลวงปลัดกรมการ
พ่อแม่ขึ้นมามาพระนาย
แต่เกิดมาไม่เคยพราจากอก
ถ้าพลาดพลั้งยังคิดถึงบิดา
อนึ่งพระไวยเดี๋ยวนี้มีเมียสอง
กลัวจะตั้งหัวคณะระรานกัน
อันจตุระเกหาภิริยาสอง
ไไหนจะมีความสบายพ่อพลายงาม
ลูกข้าพรำคัศปากไม่พูดออก
เพื่อนฝูงเขาคำว่ากระไร
เหมือนช่างกล้ำป่าเดียวมีสองตัว
ใครเงอะงะก็จะนั่งน้ำตากระเด็น

ครั้นงานแล้วจะลาขึ้นไปบ้าน
ว่าราชการบ้านเมืองนั้นมากมาย
ครั้นนานก็จะพากันฉิบหาย
แต่ไม่วายทำวนด้วยศรีมาลา
มาดกอยู่เมืองใต้ไกลหนักหนา
อนาถาไร้ญาติขาดพงศ์พันธุ์
เห็นจะต้องหวงหึงเป็นแม่นมั่น
พ่อจหมั่นตรองดูอย่าวู่วาม
ดูเห็นต้องสุภายศดิษฐ์ห้าม
ต้องว่าความเมียรกันนั้นรำไป
อยู่บ้านนอกไม่ทะเลาะกับใครได้
ก็เอาแต่ร้องไห้ไม่เถียงเป็น
สองเมียร่วมผัวคงเกิดเชษฐ
พ่อจงเป็นตราชู้ให้ดี ๆ

(ขุนช้าง ขุนแผน ล. 3 : น.187-188)

1.2.3.7 ขุนแผน

ขุนแผนเป็นตัวละครเอกในวรรณคดีนิทานเสภาขุนช้างขุนแผน ขุนแผนมีลูก 2 คน ได้แก่ พลายงามและพลายชุมพล ขุนแผนมีพฤติกรรมที่ปรากฏดังนี้

ห้วงใยลูก ขุนแผนเป็นพ่อที่ห้วงใยลูกอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากเมื่อพานางวันทองเดินทางรอนแรมอยู่ในป่า นางวันทองตั้งท้อง ขุนแผนเกรงว่านางวันทองและลูกในท้องจะได้รับอันตรายจึงมาขอพึ่งพระพิฆิตร์ นางวันทองจึงได้รับการดูแลอย่างดี และเหตุการณ์เมื่อจมน้ำไวยถูกนางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ ขุนแผนเป็นห่วงจมน้ำไวยมาก รีบเดินทางจากเมืองกาญจนบุรีมาที่อยุธยาเพื่อดูแลลูก พร้อมทั้งดักเตือนจมน้ำไวยด้วยความห่วงใยว่ากำลังถูกทำเสน่ห์ เพราะสังเกตจากใบหน้าที่หมองคล้ำ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครานั้นพระกาญจน์บุรีศรีสงคราม	ได้ฟังความลู่ถามไม่นิ่งได้
อย่าพักพูดเลยเจ้าพ่อเข้าใจ	สารพัดที่จะได้มารู้ความ
เพราะรักดอกจึงรีบลงมาหา	จะได้เห็นประจักษ์ตาว่าสิ้นหนาม
พ่อดูหน้าเจ้าเป็นฝ้าเหมือนทาคราม	มีเมียสองต้องห้ามแต่ไรมา
.....	
พอรู้แน่แล้วว่าลูกนี้ถูกยา	เจ้าไม่เชื่อบิดาจะเสียคน ฯ

(ขุนช้าง ขุนแผน ล.3 : น.311)

เมื่อพลายชุมพลได้รับมอบหมายให้ปราบจระเข้เถรขวาด ขุนแผนห้วงใยพลายชุมพล จึงทำพิธีปลุกเสกกว่านยาเพื่อให้พลายชุมพลใช้อาวุธจะได้คงกระพัน ปลอดภัยจากการต่อสู้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครานั้นขุนแผนแสนสนิท	ทราบรับสั่งนั่งคิดเป็นถ้วนถี่
แล้วชวนลูกว่าอย่าช้าที	มาไปที่บ้านพระไวยไปด้วยกัน
ครั้นถึงจึงสั่งศรีมาลา	ให้จัดหาบัตรพลีทุกสิ่งสรรพ
เครื่องอาบเรียกหาเอามาพลัน	แป้งน้ำมันกระแจะเจิมเฉลิมพักตร์
ที่ในห้องหอพระจมน้ำไวย	ให้จัดรูปเทียนไว้ดอกไม้ปัก
มีดหมอเปลี่ยนปลอกหอกชนก	พร้อมพริกriebเรียงไว้เคียงกัน
ให้ชุมพลชำระสระสนาน	ขุนแผนอ่านคาถาเสกอาถรรพณ์

ดูปลั้ว่านยาทาน้ำมัน

คงกระพันเขี้ยวสารพัด

(ขุนช้าง ขุนแผน ล.3 : น.404-405)

อบรมสั่งสอนลูก ขุนแผนได้อบรมสั่งสอนพลาขงามให้ประพฤติ
ในสิ่งที่ถูกตองดิงาม ดังเช่น สอนให้พลาขงามตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ซึ่งจะเป้นประโยชน์ต่อลูก ดังคำ
ประพันธ์ที่ว่า

แล้วดูบหลังสั่งความพลาขงามน้อย

เจ้าจงค่อยรำเรียนเขียนคาถา

รู้สิ่งไรไม่สู้รู้วิชา

ไปเบื่องหน้าเดิบใหญ่จะให้คุณ

(ขุนช้าง ขุนแผน ล.2 : น.166)

ห้ามปรามจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เมื่อเห็นว่าลูกกำลัง
แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขุนแผนก็ห้ามปรามทันที ดังเช่น เมื่อพลาขงามกำลังจะล่วงเกิน
บรรดานางห้ามของพระเจ้าเชียงใหม่ ขุนแผนก็ห้ามปรามพลาขงามไม่ให้กระทำพฤติกรรมดังกล่าว
ดังคำประพันธ์ที่ว่า

นี่ของหลวงน่อย่าเข้าไปเคล้าคลึง

ถ้าแม่นนี้กลิ้งซึ่งเสียความ

ไม่ควรนะเจ้าเราเป็นไพร่

เขาก็ได้เป็นนางระวางห้าม

(ขุนช้าง ขุนแผน ล. 3 : น.117)

สนับสนุนให้ลูกได้ศึกษาหาความรู้ เมื่อลูกถึงวัยที่ควรจะได้รับ
การศึกษาขุนแผนก็สนับสนุนให้ลูกได้เรียนวิชาความรู้ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพ ดังที่
ขุนแผนได้ขอร้องนางทองประศรีให้สอนวิชาความรู้ต่าง ๆ ให้แก่พลาขงาม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ

ก้มกราบมารดาน้ำตาไหล

ลูกเห็นแต่แม่คุณค่อยอุ้มใจ

ช่วยสอนให้พลาขงามเรียนความรู้

(ขุนช้าง ขุนแผน ล.2 : น.166)

สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน หลังจากที่ลูกมีความรู้ความสามารถเป็นที่ประจักษ์แล้ว ขุนแผนก็สนับสนุนให้พลาขงามได้เข้ารับราชการโดยนำไปฝากกับจมีนศรี และขอให้จมีนศรีหาโอกาสถวายตัวพลาขงามเข้ารับราชการ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ด้วยไม่มีที่เห็นแต่เป็นโทษ	พระนายโปรดช่วยเหลือทั้งเกื้อหนุน
เป็นที่พึงจึงมาจงการุญ	เอาแต่บุญเกิดพ่อเจ้าเมื่อคราวจน
อันวิชาสอนลูกอ่อนแล้ว	เห็นคล่องแคล่วการศึกษาฝึกฝน
ถ้ากระไรได้ช่องเห็นชอบกล	ช่วยผ่อนปรนโปรดถวายเจ้าพลาขงาม
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล. 2 : น.171)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ขุนแผนเป็นพ่อที่ให้อิสระในการเลือกคู่ครองของลูก ดังเช่น เมื่อเห็นว่าพลาขงามชอบนางศรีมาลาบุตรสาวของพระพิจิตร ขุนแผนก็ไปสู่ขอนางศรีมาลาให้แก่พลาขงาม ดังความว่า

คุณพ่อแม่ลูกชายนั่นไม่มี	อองามนี้ลูกจะยกให้ช่วงไว้
ให้แทนคุณต่างตัวทั้งพ่อแม่	ตามแต่จะดีด่าหาว่าไม่
คุณพ่อจะเห็นเป็นอย่างไรร	ใจเด็กก็สมัครรักฝ่าแท้ ๆ
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล.3 : น.56)

ลงโทษลูกด้วยความรุนแรง แม้ว่าขุนแผนจะเป็นพ่อห่วงใยลูก แต่ถ้าลูกแสดงพฤติกรรมไม่ดี ขุนแผนก็จะใช้วิธีการลงโทษลูกอย่างรุนแรง ดังเช่น เมื่อขุนแผนและจมีนไวยเกิดความขัดแย้งกัน สาเหตุเพราะว่าจมีนไวยถูกนางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ เมื่อขุนแผนทราบเหตุการณ์ก็มาตักเตือนจมีนไวยด้วยความหวังดี แต่ก็ถูกจมีนไวยล่ำเลาะบุญคุณว่าเป็นผู้ที่เคยช่วยขุนแผนออกจากคุก คำพูดของจมีนไวยสร้างความไม่พอใจให้แก่ขุนแผนอย่างมาก และหาทางแก้แค้นจมีนไวย ขุนแผนจึงให้พลาขงามปลอมเป็นข้าศึกมาโจมตีอยุธยา เพื่อให้จมีนไวยยกทัพออกมาต่อสู้ และในระหว่างที่จมีนไวยกำลังรบกับพลาขงาม ขุนแผนได้ร่วมมือกับพลาขงามตะโกนสั่งให้พลาขงามจับตัวจมีนไวยไว้ เพื่อให้ตนเองลงมือฆ่าจมีนไวย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ขุนแผนแค้นใจดังไฟฟ้า	ขับม้าวิ่งวางดังกังหัน
----------------------	------------------------

คู่ก็ร้องไปแต่ไกลกัน
พระไวยแลไปพอเห็นพ่อ
ขับม้าวิ่งวังกำลังเกรง
ถูกอกหอกหักหาเข้าไม่
ขุนแผนแค้นใจไล่แทง

ชุมพลจับให้มันพ่อพันเอง
ผละคอน้องโลดกระโดดเหิง
เสียเพลงทวนท่าชุมพลแทง
พระไวยขับม้าออกจากแหล่ง
พวกหุ่นหมุนแทงที่ไพร่พล
(ขุนช้าง ขุนแผน ๓.3 : น.348)

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าขุนแผนหมายถึงจะฆ่าจมน้ำไวยให้ตาย ซึ่งการกระทำของขุนแผนในครั้งนี้ถือว่าการลงโทษลูกที่รุนแรงถึงขั้นที่จะเอาชีวิตลูก ทั้ง ๆ ที่จุดเริ่มต้นของปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้เกิดจากจมน้ำไวยถูกนางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ การแสดงออกของจมน้ำไวยก็น่าจะเกิดจากการไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ซึ่งขุนแผนน่าจะหาทางช่วยเหลือลูกให้หายโดยไม่ต้องใช้วิธีวางแผนฆ่าลูกของตน

บทบาทและพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีนี้แทนเรื่องขุนช้าง ขุนแผนสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน

ลักษณะพฤติกรรม	ขุน ไกร	ขุนศรี วิไชย	หมื่น หาญ	พระเจ้า เชียงใหม่	พระเจ้า ล้านช้าง	พระ พิจิตร	ขุน แผน
พฤติกรรมในด้านบวก							
สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา	/	-	-	-	-	-	/
สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน	-	/	-	-	-	-	/
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง	-	-	/	-	/	/	/
ห่วงใยลูก	/	-	-	/	/	/	/
มีเมตตา	-	/	-	-	-	-	-
ปกป้องคุ้มครองลูก	-	-	-	-	-	/	-
อบรมสั่งสอน	-	-	-	-	-	-	/
ห้ามปรามไม่ให้ประพฤติในสิ่งที่ไม่เหมาะสม	-	-	-	-	-	-	/

ตารางที่ 2 (ต่อ) ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน

ลักษณะพฤติกรรม	ขุน ไกร	ขุนศรี วิไชย	หมื่น หาญ	พระเจ้า เชียงใหม่	พระเจ้า ล้านช้าง	พระ พิจิตร	ขุน แผน
พฤติกรรมในด้านลบ							
ลงโทษลูกด้วยความรุนแรง	-	-	-	-	-	-	/

จากตารางแสดงให้เห็นว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนมีลักษณะพฤติกรรมในด้านลบมากที่สุด โดยพฤติกรรมด้านลบที่ปรากฏร่วมกันมากที่สุดก็คือ ห่วงใยลูก โดยพบว่ามีตัวละครขุนไกร พระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้าล้านช้าง พระพิจิตรและขุนแผน พฤติกรรมที่ปรากฏมากเป็นอันดับที่สองก็คือ สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง โดยมีตัวละครพ่อที่มีบทบาทสำคัญในด้านนี้ได้แก่ หมื่นหาญ พระเจ้าล้านช้าง พระพิจิตร และขุนแผน ซึ่งตัวละครพ่อเหล่านี้ล้วนแต่ต้องการให้ลูกได้แต่งงานกับคนดี มีความรู้ความสามารถ พฤติกรรมที่ปรากฏร่วมกันมากเป็นอันดับสามก็คือ สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษาและสนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน ส่วนพฤติกรรมในด้านลบ ปรากฏเพียงการลงโทษลูกด้วยความรุนแรง โดยขุนแผนเป็นพ่อที่มีพฤติกรรมในด้านลบเพียงคนเดียว

1.3 พระอภัยมณี

พระอภัยมณีเป็นวรรณคดีเอกในประวัติวรรณคดีไทย และมีเนื้อเรื่องยาวมากเรื่องหนึ่ง โดยนับเป็นตอน ๆ ได้ถึง 64 ตอน แต่ละตอนก็จะมีเนื้อหาสนุกสนานชวนแก่การติดตาม เพราะมีของวิเศษ สัตว์วิเศษและสิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ นานาที่ผู้แต่งได้จินตนาการขึ้นเองบ้าง นำความรู้มาจากตำนานประวัติศาสตร์ ชาติและวรรณคดีของชาติอื่นมาผสมผสานสอดร้อยเข้าเป็นเรื่องเดียวกันได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน¹¹ โดยลักษณะของคำประพันธ์ของเรื่องพระอภัยมณีจะแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนแปด

1.3.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณีผู้แต่งก็คือ สุนทรภู่ ตามข้อสันนิษฐานของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานไว้ว่าสุนทรภู่เริ่มแต่งนิทานคำ

¹¹ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, ชีวประวัติและผลงานของสุนทรภู่ (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), 162.

กลอนเรื่องพระอภัยมณีในสมัยรัชกาลที่ 2 จุดประสงค์ในการแต่งก็เพื่อขายฝีปากเลี้ยงตนเอง¹² โดยแต่งในขณะติดคุกราวปีพ.ศ. 2364 แต่งแต่งไว้แต่เพียงเล็กน้อย และเมื่อพ้นโทษก็จะได้แต่งต่อบ้างตามสมควร แต่คงไม่มากนักเพราะในขณะนั้นสุนทรภู่ได้เข้ารับราชการจึงต้องเข้าเฝ้าอยู่เสมอ ต่อมาเมื่อสุนทรภู่บวชในสมัยรัชกาลที่ 3 และจำพรรษาอยู่ ณ วัดมหาธาตุระหว่าง พ.ศ. 2377 - 2378 และอยู่ในพระอุปการะของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ สุนทรภู่ก็ได้แต่งเรื่องพระอภัยมณีต่อเป็นการแต่งถวายตามรับสั่งของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ แต่งได้เล็กน้อยเพียงใด แต่งถึงตอนใดก็ไม่ปรากฏหลักฐาน ในระยะต่อมาเมื่อสุนทรภู่ได้ฟังพระบารมีสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ได้แต่งเรื่องพระอภัยมณีต่อไปอีก โดยแต่งตามรับสั่งของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระพี่นางร่วมเจ้าจอมมารดาของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ แต่งจนถึงเล่มที่ 49 คือ ตอนพระอภัยมณีออกบวช¹³

1.3.2 เนื้อเรื่องย่อ

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณโอรสของท้าวสุทัศน์ถูกขับออกจากเมืองเพราะไปเรียนวิชาที่ไม่คู่ควรกับการเป็นกษัตริย์ หลังจากถูกขับออกจากเมืองก็มีเหตุการณ์ที่ทำให้ทั้งสองพระองค์ต้องพลัดพรากจากกัน พระอภัยมณีถูกนางผีเสื้อสมุทรจับไปอยู่ในถ้ำกับนาง ส่วนศรีสุวรรณออกเดินทางติดตามหาพระอภัยมณีจนเดินทางไปถึงเมืองรมจักรและได้ธิดาของเจ้าเมืองรมจักรเป็นชายา

พระอภัยมณีอยู่กับนางผีเสื้อสมุทรมีลูกชื่อว่าสินสมุทร สินสมุทรทราบความจริงว่าแม่เป็นยักษ์ จึงอาสาพาพระอภัยมณีหนีออกจากถ้ำโดยได้รับการช่วยเหลือจากครอบครัวเงือกหนีรอดมาถึงเกาะแก้วพิสดาร ในระหว่างพักอยู่ที่เกาะแก้วพิสดารพระอภัยมณีได้นางเงือกเป็นชายา จากนั้นพระอภัยมณีออกเดินทางจากเกาะแก้วพิสดารโดยการขอโดยสารเรือของท้าวสิลราชที่พานางสุวรรณมาลีพระธิดามาเที่ยวทะเล แต่ถูกพายุพัดมาที่เกาะแก้วพิสดาร เมื่อเดินทางพระอภัยมณีก็ถูกนางผีเสื้อสมุทรติดตามอีกครั้งจนทำให้เรือแตกและต้องพลัดพรากจากสินสมุทร พระอภัยมณีจึงได้เป่าปี่มานางผีเสื้อสมุทร สินสมุทรได้อุ้มนางสุวรรณมาลีขึ้นฝั่งและได้โดยสารเรือของโจรสลัดหรั่ง โจรสลัดหรั่งพยายามจะลวนลามนางสุวรรณมาลีสินสมุทรไม่พอใจจึงได้

¹² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ชีวิตและงานของสุนทรภู่, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร : เสริมวิทย์บรรณาการ, 2518), 17-18.

¹³ ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, ชีวประวัติและผลงานของสุนทรภู่. 162.

ฆ่าโจรสลัดและยึดเรือ จากนั้นก็ออกเดินทางติดตามหาพระอภัยมณีและได้พบกับศรีสุวรรณ ทั้งสองได้พากันออกติดตามหาพระอภัยมณี

หลังจากพระอภัยมณีติดอยู่ที่เกาะหลายเดือนก็พบเรือของอุศเรนเดินทางติดตามหานางสุวรรณมาลี พระอภัยมณีจึงขอโดยสารเรือเพื่อติดตามหาสินสมุทร เมื่อได้พบกับสินสมุทรอุศเรนก็ได้ขอให้สินสมุทรส่งนางสุวรรณมาลีให้กลับไปอภิเษกกับตน แต่สินสมุทรไม่ยอมยกให้ ทำให้เกิดการต่อสู้ระหว่างสินสมุทรกับอุศเรน อุศเรนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ จากนั้นพระอภัยมณีได้เดินทางไปส่งนางสุวรรณมาลีที่เมืองผลึกและได้ครองเมืองผลึก ส่วนอุศเรนเมื่อแพ้สินสมุทรก็ได้ยกทัพมาชิงนางสุวรรณมาลีอีกครั้ง อุศเรนพ่ายแพ้จนถึงแก่ความตาย ความตายของพระโอรสทำให้เจ้าเมืองลังกาเสียใจจนสิ้นพระชนม์ นางละเวงน้องสาวอุศเรนได้ขึ้นครองเมืองลังกา พร้อมทั้งวางแผนแก้แค้นพระอภัยมณี โดยการทำเสน่ห์ให้เจ้าเมืองต่าง ๆ มาหลงรัก และอาสาทำศึกกับพระอภัยมณีในระหว่างทำศึกพระอภัยมณีก็หลงรูปนางละเวง สุนัขจิ้งจอกของพระอภัยมณีกับนางเงือกได้เดินทางติดตามหาพระอภัยมณีเมื่อเดินทางมาถึงเมืองผลึกก็ได้พบกับกองทัพของนางละเวงเกิดการสู้รบกัน สุนัขจิ้งจอกได้ใช้ไม้เท้าวิเศษจับนางละเวง ผีที่สิงอยู่ที่หายไป พระอภัยมณีจึงหายจากอาการคลุ้มคลั่งได้พบน้องชายและลูกอย่างพร้อมหน้า

หลังจากนั้นพระอภัยมณีได้ยกทัพมาตีเมืองลังกาของนางละเวงและหลงเสน่ห์นางละเวงจนได้นางเป็นชายา ศรีสุวรรณและสินสมุทรตามไปช่วยเหลือก็ถูกเสน่ห์ของยูพาผกาและรำภาสะหรี นางสุวรรณมาลีจึงได้เดินทางมาทำศึกด้วยตัวเอง เหตุการณ์ในช่วงนี้ทั้งสองฝ่ายทั้งรักและรบกันหลายครั้ง จนกระทั่งในที่สุดศึกก็สงบลงทั้งสองฝ่ายกลับมาปรองดองกัน หลังจากนั้นเหตุการณ์ในช่วงท้ายพระอภัยมณีเมื่อหน่ายทางโลกจึงออกบวชพร้อมกับนางสุวรรณมาลีและนางละเวงก็ตามไปบวชชีด้วย

1.3.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

1.3.3.1 ท้าวสุทัศน์

ท้าวสุทัศน์เป็นพระบิดาของพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ บทบาทพ่อของท้าวสุทัศน์มีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา ท้าวสุทัศน์เป็นพ่อที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาของลูกอย่างมาก เมื่อเห็นว่าพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณถึงวัยที่ควรจะได้รับการศึกษา ก็ได้แนะนำให้พระโอรสออกไปศึกษาวิชาความรู้ โดยพระองค์ได้กล่าวกับพระโอรสว่า

ตามธรรมเนียมของกษัตริย์ต้องออกไปศึกษาวิชาไสยศาสตร์และเสาะหาสิ่งวิเศษมาใช้ในการปกครองบ้านเมือง พระองค์จึงได้สั่งให้พระโอรสออกไปสืบเสาะหาอาจารย์ผู้มีความรู้ ดังความว่า

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	แสนสวาทลูกน้อยเสนาหา
จะเสกสองครองสมบัติขัตติยา	แต่วิชาสิ่งใดไม่ชำนาญ
จำคำรัสตรัสเรียกโอรสราช	มาริมอาสน์แท่นสุวรรณแล้วบรรหาร
พอจะแจ้งเจ้าจงจำคำโบราณ	อันชายชาญเชือกษัตริย์ขัตติยา
ย่อมพากเพียรเรียนไสยศาสตร์เวท	สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา
ได้ป้องกันอันตรายนครา	ตามกษัตริย์ขัตติยาอย่างโบราณ
พระลูกรักจักสืบวงศ์กษัตริย์	จงรีบรัดเสาะแสวงหาสถาน
หาทศปาโมกษ์ชำนาญชาญ	เป็นอาจารย์พากเพียรเรียนวิชา
	(พระอภัยมณี : น.1-2)

ขาดเหตุผล ท้าวสุทัศน์เป็นพ่อที่ขาดเหตุผล ดังเช่นตอนที่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณไปเรียนวิชา ท้าวสุทัศน์เห็นว่าเป็นวิชาที่ไม่คู่ควรกับการเป็นกษัตริย์ พระองค์จึงขับไล่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณออกจากเมืองทันที โดยไม่ฟังเหตุผลและคำอธิบายจากพระอภัยมณีและศรีสุวรรณว่าวิชาที่ทั้งสองพระองค์อุตส่าห์เรียนมานั้นมีคุณค่าที่จะใช้ปกป้องบ้านเมืองได้อย่างไร ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ท้าวสุทัศน์ฟังอรรถโอรสราช	บรมนาถจัดช่องให้หมองศรี
โกรธกระทืบบาทาแล้วพาที	อย่าอวดดีเลอภูไม่พอใจฟัง
อันดนตรีปีพาทย์ตะโพนเพลง	เป็นนักเลงเหล่าโลนเล่นโชนหนัง
แต่พวกกูผู้หญิงที่ในวัง	มันก็ยังเรียนรำได้ชำนาญ
อันวิชาอาวุธแลโล่เขน	ชอบแต่เกณฑ์ศึกเสือเชื้อทหาร
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิศดาร	มาเรียนการเข่นนั้นด้วยอันใด
ลูกกาลีมีแต่จะขายหน้า	ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย
จะให้อยู่เวียงวังก็จังไร	ชอบแต่ไสยศาสตร์เสียจากเมือง
ไปเที่ยวเล่นเป็นปีแล้วมิสา	มาพุดจาให้กูคันหูเหือง
พระพิโรธโกรธตรัสด้วยขัดเคือง	แล้วอย่างเอียงจากบัลลังก์เข้าวังใน
	(พระอภัยมณี : น.8)

1.3.3.2 ท้าวสิลราช

ท้าวสิลราชเป็นพระราชบิดาของนางสุวรรณมาลี บทบาทพ่อของท้าวสิลราชมีดังนี้

ห่วงใยลูก เมื่อท้าวสิลราชทราบว่านางสุวรรณมาลีชิมเสรำไม่ยอมอาบน้ำและล้างหน้าแต่งเนื้อแต่งตัว จึงได้กล่าวกับเหล่าเสนาว่าให้เตรียมเรือให้พร้อม เพื่อจะนำพระธิดาไปเที่ยวชมทะเลและเป็นการแก้เคล็ดด้วย ดังความว่า

นางจะได้ชมเขาลำเนาเกษ	ให้สิ้นเคราะห์เพราะว่าจากปราสาทศรี
จงตระเตรียมเกตราในราตรี	รุ่งพรุ่งนี้เราจะพาธิดาไป
	(พระอภัยมณี : น.161)

การแสดงความห่วงใยที่มีต่อลูกซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดของท้าวสิลราช

1.3.3.3 ท้าวทศวงศ์

ท้าวทศวงศ์มีพระธิดาชื่อนางเกษรา บทบาทพ่อของท้าวทศวงศ์มีดังนี้

ห่วงใยลูก ท้าวทศวงศ์ห่วงใยลูกมาก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อท้าวอุเทนส่งสารมาสู่ชื่อนางเกษรา ท้าวทศวงศ์เห็นว่าท้าวอุเทนเป็นคนต่างชาติดังศาสนาพระองค์ก็ไม่ยอมยกธิดาให้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อปีกลายฝ่ายท้าวอุเทนราช	เป็นเชื้อชาติชาวชวาภาษาไสย
อานุภาพปราบทั่วทุกกรุงไกร	เป็นเมืองใหญ่กว่ากษัตริย์ขัดศัณษ์
ให้ทูตามาสอนองละอองบาท	จะขอราชธิดาโดยประสงศ์
แม่นไมให้จะประจัญธรณรงค์	กับผู้พงศ์จักรพรรดิขัดศัณษ์
ข้างเจ้านายฝ่ายเราเขามิได้ให้	ว่าท้าวไทเป็นนอกพระศาสนา
แล้วกริ่งเกรงไพรจะบีบา	จึงเกณฑ์ม้ามืดกองอยู่ป้องกัน
	(พระอภัยมณี : น.24-25)

การที่พระองค์ไม่ยกธิดาให้อภิเษกกับคนต่างชาติดต่างศาสนานั้นก็
อาจจะเป็นเพราะพระองค์เกรงว่าธิดาจะไม่มีความสุข ต่อมาพระองค์ก็เตรียมทำศึกเพื่อปกป้องธิดา
ของตนอย่างดี

รักษาเมื่อลูกเจ็บป่วย ในตอนที่นางเกษราป่วยจะเห็นความรัก
และความห่วงใยที่ท้าวทศวงศ์มีต่อลูกได้เป็นอย่างดี พระองค์สั่งให้หมอหลวงเข้ามารักษาลูก ครั้น
เมื่ออาการไม่ดีขึ้นพระองค์ก็สั่งให้ศรีสุวรรณเข้ามารักษาแทน ดังความว่า

พระบิดาอาศुरขุนทวย	ชลเนตรหยดย้อยละห้อยให้
เสียดายบุตรสุดสวาทจะขาดใจ	พอกิดได้เหลียวหลังสั่งกำนัล
ไปเชิญพราหมณ์ที่ข้างหน้าเข้ามา	เขาล้วนมีมนตร์เวทวิเศษขยัน
พวกผู้หญิงวิ่งมาข้างหน้าพลัน	อภิวันท์แจ้งความให้พราหมณ์ฟังฯ
	(พระอภัยมณี : น.107)

ปกป้องชื่อเสียงให้ลูก การปกป้องชื่อเสียงของลูกสังเกตได้จาก
ตอนที่ศรีสุวรรณเข้ามารักษาพระธิดา ท้าวทศวงศ์อนุญาตให้ศรีสุวรรณเข้าไปรักษานางเกษรา
ภายในตำหนัก จนนางเกษราหายดี เกรงว่าหากปล่อยให้อยู่ใกล้ชิดกันมาก ๆ ก็อาจจะทำให้นาง
เกษราถูกล่วงเกินจนเสื่อมเสียชื่อเสียง ดังนั้นจึงอนุญาตให้ศรีสุวรรณอภิเษกกับนางเกษรา

อันลูกน้อยค่อยสบายคลายโรค	ทำนึ่งข้าวไว้ก็เห็นไม่เป็นการ
ศรีสุวรรณนั้นก็ยังกำลังรุ่น	จะเฉียวฉุนเฉียวด้วยโวหาร
เหมือนเปลวไฟใกล้ฟุ้งพลอยรำคาญ	พื้คิดการตรงความมาสามวัน
จะเสกสองครองกรุงให้ฟุ้งเฟื่อง	เป็นเจ้าเมืองมอญมิงไห้สุวรรณ
ช่วยฝังปลุกลูกแก้วเสียแล้วกัน	เถิดหรือขวัญเนตรจะเห็นเป็นอย่างไรฯ
	(พระอภัยมณี : น.124)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม ท้าวทศวงศ์ให้ความสำคัญ
กับคู่ครองของลูกมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ไม่ยกนางเกษราให้กับศรีสุวรรณ แม้จะเห็นว่าศรี
สุวรรณเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ อาสาทำศึกสงครามเอาชนะศัตรูได้ แต่การที่ศรีสุวรรณ
ปลอมเป็นพราหมณ์ทำให้ท้าวทศวงศ์เข้าใจว่าศรีสุวรรณไม่มีเชื้อสายกษัตริย์ จึงถึงเลที่จะยก
พระธิดาให้อภิเษกกับศรีสุวรรณดังจะได้อีกจากการที่ทรงปรึกษากับมเหสี ดังความว่า

จึงว่านี่คะเนยังเรรวน	สงสารนวลลูกน้อยจะถอยยศ
แม่นี่เชื่องสัพพัญญูเหมือนเจ้าว่า	จะเสกสองครองพาราให้ปรากฏ
จะค่อยลอบปลอบถามให้งามจด	แล้วทรงยศไศยาในราตรีฯ
	(พระอภัยมณี : น.103)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่าท้าวทศวงศ์ให้ความสำคัญกับ
คู่ครองของลูกอย่างมาก พระองค์ต้องการที่จะให้ธิดามีคู่ครองที่เหมาะสมทั้งด้านความรู้
ความสามารถและชาติกำเนิดที่ดี

1.3.3.4 ท้าวสุริโยไทย

ท้าวสุริโยไทยเป็นพระบิดาของหัตไชยและนางเสาวคนธ์
นอกจากพระโอรสและพระธิดาทั้งสองแล้วเมื่อสุดสาครเดินทางผ่านมาที่เมืองการเวก พระองค์รับ
สุดสาครมาเลี้ยงดูเป็นโอรสบุญธรรม บทบาทและพฤติกรรมที่ท้าวสุริโยไทยปฏิบัติต่อพระโอรส
และพระธิดาที่ปรากฏในวรรณคดีมีลักษณะดังนี้

สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา ท้าวสุริโยไทยเมื่อรับสุดสาคร
เป็นโอรสบุญธรรม พระองค์สนับสนุนให้ได้ศึกษาวิชาการทำศึกสงคราม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ทั้งม้ารถขสารการกษัตริย์	สารพัดการศึกษาให้ฝึกสอน
หวังจะให้ใจปลื้มลิ้มบิตร	ด้วยภูธรรักสุดเหมือนบุตรฯ
	(พระอภัยมณี : น.401)

ห่วงใยลูก เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าท้าวสุริโยไทยห่วงใยลูก
ปรากฏในตอนที่สุดสาครต้องการออกเดินทางติดตามหาพระอภัยมณี หัตไชยและเสาวคนธ์ขอ
ร่วมเดินทางไปกับสุดสาคร ท้าวสุริโยไทยทรงอนุญาตตามที่ต้องการ และด้วยความห่วงใยลูกเกรง
ว่าจะได้รับอันตรายพระองค์จึงได้จัดกองทหารไปคุ้มครองความปลอดภัย ดังความว่า

พระตรีศพลางทางหาเสนาผู้ใหญ่	มาสั่งให้จัดพลพลขันธ
สักห้าหมื่นปีนรบให้ครบครัน	ลงกำปั่นร้อยลำประจำการ
	(พระอภัยมณี : น.461)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม เมื่อท้าวสุริโยไทยทราบว่
หัตไชยหลงรักนางสร้อยสุวรรณและจันทร์สุดาพระธิดาของพระอภัยมณี พระองค์จึงได้ส่งขอ
พระธิดาของพระอภัยมณีให้แก่พระโอรส ดังความว่า

แล้วให้อ่านสารการะเวกตอบ	ว่าบนอบจอมปิ่นบดินทร์สุร
จะสืบวงศ์ทรงพระอนุกุล	ให้เพิ่มพูนภิญโญในโลกา
ขอบพระคุณสุนทรถาวรสวัสดิ์	ประคิพัทธ์ภูธรเสพระเชษฐา
อันหลานน้อยสร้อยสุวรรณจันทร์สุดา	ชันษาคราวทัดกับหัตไชย
ขอรับเลี้ยงเพียงบุตรสุจริต	ถนอมสนิทเหมือนหนึ่งเนื้อในเชื้อไข
การวิวาห์ถ้าจะเลื่อนไปเดือนใด	ตามพระทัยไม่ขัดพระอัชฌาฯ
	(พระอภัยมณี : น.933)

อบรมสั่งสอนลูก การอบรมสั่งสอนลูกปรากฏอยู่ในเหตุการณ์
เมื่อมังกลายกกองทัพมาจับตัวท้าวทศวงศ์นางสุวรรณมาลีและพระธิดาทั้งสองไปเป็นตัวประกันที่
เมืองลังกา หัตไชยเป็นห่วงสร้อยสุวรรณและจันทร์สุดาอย่างมากจึงต้องการที่จะยกทัพออกติดตาม
เพื่อช่วยเหลือทันที ท้าวสุริโยไทยจึงได้เตือนสติและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำศึกว่าควรจะต้อง
รอบคอบและระมัดระวัง ไม่ควรรีบร้อนเกินไปเพราะหากพ่ายแพ้จะสร้างความอับอายขายหน้าต่อ
ประชาชน วิธีที่ดีจึงควรไปสืบดูว่าข้าศึกมีกำลังมากน้อยเพียงใด ในระหว่างที่รอฟังข่าวก็ให้ฝึก
ทหารไว้สำหรับการทำศึก ดังความว่า

คำโบราณท่านว่าช้าเป็นการ	ถึงจะนานก็เป็นคุณอย่า่วนวาย
วิสัยศึกตรึกตรองจึงต้องที่	ยกไปตีก็ให้ได้ดังใจหมาย
แม้ยับย้อยถอยกลับก็อับอาย	ยิ่งช้าร้ายขายหน้าประชาชน
ให้เรือไช้ไปฟังกำลังศึก	รู้ต้นลึกแล้วมาแจ้งแห่งนุสนธิ์
คอยรอร้งฟังข่าวฝึกชาวพล	ให้รู้กลการอาวุธยุทธนาฯ
	(พระอภัยมณี : น.1120)

1.3.3.5 ท้าวอิเรน

ท้าวอิเรนเป็นบิดาของนางรำภาสะหรี่ดูแลเมืองป่าตาล เมืองหน้า
ด่านชั้นนอกของเมืองลังกา พุทธิกรรมของท้าวอิเรนมีดังนี้

ปกป้องคุ้มครองลูก ท้าวอิเรนได้แสดงถึงการปกป้องคุ้มครองลูก จากเหตุการณ์เมื่อนางรำภาสะหรีกำลังต่อสู้กับศรีสุวรรณและกำลังจะแพ้ให้แก่ศรีสุวรรณ ท้าวอิเรนแม้จะตายไปแล้วแต่ก็ยังเป็นผีมาปกป้องคุ้มครองลูก โดยได้เข้าไปขัดขวางศรีสุวรรณที่กำลังจะจับตัวนางรำภาสะหรี ศรีสุวรรณตกใจและปล่อยนางรำภาสะหรีและวิ่งหนีไป จากการช่วยเหลือของท้าวอิเรนนางรำภาสะหรีจึงปลอดภัย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พอดังเปรี้ยงเสียงพลูสะดุ้งหวาด	เห็นปีศาจสูงง่าดำมืดหมิ
ทำตึงตังยั้งแต่ตัวหัวไม่มี	กษัตริย์ศรีสุวรรณวิ่งมันยังตาม
พระตกใจได้กระบองรับรองรบ	พอพานพบพวกพลมาลั่นหลาม
ปีศาจหายกายสั่นให้ครั่นคร้าม	ไม่ติดตามด้อนทัพรีบกลับไป
ฝ่ายรำภาสะหรีเห็นผีพ่อ	น้ำตาหล่อหลังตกชกชกไหล
ไอบิดามาช่วยลูกชิงชัย	เหลืออาลัยแลลับวันวิญญาน
	(พระอภัยมณี : น.590)

1.3.3.6 ศรีสุวรรณ

ศรีสุวรรณมีพระโอรสชื่อว่าวลายูดาและมีธิดาชื่อว่าอรุณรัศมี พฤติกรรมการทำหน้าที่พ่อของศรีสุวรรณที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

ห่วงใยลูก การแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยลูกของศรีสุวรรณ ปรากฏอยู่ในตอนที่ศรีสุวรรณต้องการออกเดินทางติดตามหาพระอภัยมณี และได้มอบหมายหน้าที่ดูแลลูกให้กับนางเกษราโดยกำชับให้นางเกษราดูแลอรุณรัศมีให้ดีและเลี้ยงดูด้วยความเมตตาไม่ให้ตีลูก ดังความว่า

อยู่กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงอรุณรัศมี	อย่าหยิกตีลูกยาก่อว่าขาน
	(พระอภัยมณี : น.261)

1.3.3.7 พระอภัยมณี

พระอภัยมณีมีลูก 5 คน ได้แก่ สินสมุทร สุดสาคร สร้อยสุวรรณ จันทร์สุดา และมิ่งคลา บทบาทพ่อของพระอภัยมณีมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก พระอภัยมณีเป็นพ่อที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกอย่างใกล้ชิด ด้วยการผูกเปลและห่อถ่อมจนลูกเติบโตใหญ่ได้แปดปี ดังความว่า

เฝ้าเลี้ยงลูกผูกเปลแล้วเห่ซ้ำ

จนใหญ่กล้าอายุได้แปดปี

(พระอภัยมณี : น.134)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่าพระอภัยมณีทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เติบโตด้วยตนเอง อาจจะเป็นเพราะว่านางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์จึงต้องออกไปหาอาหาร พระอภัยมณีซึ่งถูกขังอยู่ในถ้ำจึงต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูลูก และพฤติกรรมการเลี้ยงดูลูกของพระอภัยมณีจะมีลักษณะของพ่อที่ใจดี ไม่ดุคำหรือข่มขู่ให้ลูกเกิดความกลัว ดังนั้นสินสมุทรจึงรักและผูกพันกับพระอภัยมณีมากกว่านางผีเสื้อสมุทร ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ความรักพ่อยิ่งกว่าแม่มาแต่ไร

ด้วยมิได้ขู่เข็ญเช่นมารดา

(พระอภัยมณี : น.134)

เมื่อพระอภัยมณีหนีออกจากถ้ำของนางผีเสื้อสมุทร สินสมุทรจึงขอติดตามไปกับพระอภัยมณี ไม่ต้องการที่จะอยู่กับนางผีเสื้อสมุทรต่อไป

พระอภัยมณีมีบทบาทเลี้ยงดูลูกเพียงบางคนเท่านั้นคือ สินสมุทร สร้อยสุวรรณ จันทร์สุดา ซึ่งพระอภัยมณีเลี้ยงดูจนเติบโตและดูแลอย่างใกล้ชิด ส่วนสุดาสครและมังคลาเป็นลูกที่พระอภัยมณีไม่ได้เลี้ยงดู สาเหตุเป็นเพราะเมื่อพระสนมตั้งครรภ์ก็มีสถานการณ์ให้พระอภัยมณีกับพระสนมพลัดพรากกัน เช่น เมื่อนางเงือกตั้งครรภ์ พระอภัยมณีก็ต้องออกเดินทางจากเกาะแก้วพิสดาร เมื่อนางเงือกให้กำเนิดสุดาสคร หน้าที่การเลี้ยงดูจึงตกเป็นของนางเงือกและพระโยคี ถ้าหากสุดาสครไม่ออกติดตามหาพระอภัยมณี พระอภัยมณีก็คงไม่มีโอกาสได้พบกับสุดาสคร ส่วนมังคลาซึ่งเป็นลูกที่เกิดกับนางละเวง ก็เป็นโอรสอีกองค์หนึ่งที่พระอภัยมณีไม่ได้เลี้ยงดู เพราะเมื่อนางละเวงตั้งครรภ์ สงครามระหว่างเมืองผลึกกับเมืองลังกาก็ยุติลง พระอภัยมณีจึงเสด็จกลับเมืองผลึก ดังนั้นเมื่อนางละเวงให้กำเนิดพระโอรส พระอภัยมณีจึงไม่มีโอกาสเลี้ยงดูลูก

ดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย เหตุการณ์เมื่อสินสมุทรและสุดาสครถูกไฟกรดของจินตังจนสลบไปทั้งสองคน การได้รับบาดเจ็บของลูกทำให้พระอภัยมณีห่วงใยลูกมาก จึงสั่งให้ตามหมอมารักษาอย่างรวดเร็ว ดังความว่า

สงสารพระอภัยอุทัยระทด	กลัวโอรสสองราจะอาลัย
ไม่เห็นพื้นขึ้นบ้างเหมือนกลางวัน	พระทรงกันแสงประครองสองโอรส
ศรีสุวรรณนั้นก็พองทั้งสองหัตถ์	สองกษัตริย์สุริยวงศ์ทรงกำสรด
เร่งให้หามาออกสอทั้งหมดมด	บางพอกบคยาชโลมโซมน้ำมัน
	(พระอภัยมณี : น.500)

ห่วงใยลูก ในตอนที่พระอภัยมณีต้องเดินทางไปร่วมงานศพของท้าวสุทนต์ พระอภัยมณีได้แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยนางสร้อยสุวรรณและจันทร์สุดา เพราะพระหส์ไชยเดินทางมาพักที่เมืองผลึก พระอภัยมณีเห็นว่าหากให้พระธิดาทั้งสองอยู่กับพระหส์ไชย โดยไม่มีผู้ใหญ่ดูแลเกรงว่าพระธิดาทั้งสองจะถูกพระหส์ไชยล่วงเกิน พระอภัยมณีจึงมอบหมายให้นางสุวรรณมาลีดูแลบ้านเมืองและดูแลพระธิดาทั้งสอง โดยกล่าวกับนางสุวรรณมาลีว่าพระธิดาทั้งสองเหมือนดังดอกไม้ที่มีรสหวาน เป็นที่ชื่นชอบของแมลง หากเจ้าของไม่ปกป้องดอกไม้ก็จะได้รับความเสียหาย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ทั้งลูกน้อยสร้อยสุวรรณจันทร์สุดา	เหมือนมณฑามาลีซึ่งมีรส
กุมรินบินเกล้าแม่เจ้าของ	ไม่ปกป้องดอกไม้จะร่วงหมด
	(พระอภัยมณี : น.1070-1071)

สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา การให้การศึกษาแก่ลูกของพระอภัยมณีมีเพียงสินสมุทรเท่านั้นที่พระอภัยมณีได้ทำหน้าที่ส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาโดยพระอภัยมณีได้ถ่ายทอดวิชาปี่ของตนเองให้แก่สินสมุทร ดังความว่า

สอนให้เจ้าเป่าปี่มีวิชา	เพลงสาตราสารพัดหัดชำนาญ
	(พระอภัยมณี : น.134)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่าพระอภัยมณีได้สอนวิชาเป่าปี่และวิชาการใช้อาวุธแก่สินสมุทร แต่ลูกอีก 4 คนนั้นจะไม่ปรากฏว่าพระอภัยมณีสนับสนุนให้ได้รับการศึกษา อาจจะเป็นเพราะลูกบางคนพระอภัยมณีไม่ได้เลี้ยงดูและไม่ได้อยู่ใกล้ชิด ดังเช่นในช่วงเวลาที่นางเงือกกำลังตั้งครรภ์ พระอภัยมณีก็ต้องออกเดินทางจากเกาะแก้วพิสดาร หลังจากนั้นก็ไม่พบว่าพระอภัยมณีไม่ได้มีส่วนในการทำกิจกรรม

สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน เนื่องจากพระอภัยมณีมีสถานภาพเป็นกษัตริย์ การสนับสนุนด้านมีหน้าที่การงานคือการสนับสนุนให้ลูกได้ปกครองบ้านเมือง ดังเช่น เมื่อท้าวสุทศน์สวรรคตพระอภัยมณีได้มอบเมืองรัตนาให้สินสมุทรปกครอง ดังความว่า

จึงมอบแดนแผ่นดินให้สินสมุทร อรุณฯดำรงสืบวงศา
 ศึกสำเร็จเสร็จสรรพจะกลับมา ให้อำมาตย์มาดยารักษาไว้
 (พระอภัยมณี : น.1187)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม ในเรื่องการจัดเรื่องคู่ครองของลูกส่วนใหญ่จะเปิดโอกาสให้ลูกได้เลือกคู่ครองตามความพอใจของลูก ไม่ได้ห้ามปราม หรือบังคับให้เลือกคู่ครองตามความต้องการของตนเอง ดังเช่น เมื่อเห็นหัสไชยรักใคร่ชอบพอกับสร้อยสุวรรณและจันทร์สุดา เมื่อหัสไชยได้สวามิภักดิ์ พระอภัยมณีก็ให้มีการอภิเษกสมรสตามความต้องการ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พระฟังคำสำรวจด้วยครุฑ แลก็รู้ยั่วรักนั้นหนักหนา
 จึงว่าน้องของเจ้าแต่เยาว์มา ขอบอำนาจก็จะมอบให้ครอบครอง
 (พระอภัยมณี : น.1245)

จากพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณีสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าว สุทศน์	ท้าว สิลราช	ท้าว ทศวงศ์	ท้าว สุริโยทัย	ท้าว อิเรน	ศรี สุวรรณ	พระอภัย มณี
พฤติกรรมในด้านบวก							
เลียงฉูถูก	-	-	-	-	-	-	/
สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา	/	-	-	/	-	-	/

ตารางที่ 3 (ต่อ) ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าว สุทัศน์	ท้าว สิลราช	ท้าว ทศวงศ์	ท้าว สุริโยทัย	ท้าว อิเรน	ศรี สุวรรณ	พระอภัย มณี
พฤติกรรมในด้านบวก							
สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่ การงาน	-	-	-	-	-	-	/
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง	-	-	/	/	-	-	/
ห่วงใยลูก	-	/	/	/	-	/	/
ปกป้องชื่อเสียง	-	-	/	-	-	-	-
ปกป้องคุ้มครองลูก	-	-	-	-	/	-	-
อบรมสั่งสอน	-	-	-	/	-	-	-
รักษาเมื่อเจ็บป่วย	-	-	/	-	-	-	-
พฤติกรรมในด้านลบ							-
ขาดเหตุผล	/	-	-	-	-	-	-

จากตารางจะพบว่าตัวละครพ่อในเรื่องพระอภัยมณีมีพฤติกรรมในด้านบวกมากที่สุด โดยพฤติกรรมที่เด่นที่สุดก็คือ ห่วงใยลูก โดยตัวละครที่มีพฤติกรรมดังกล่าวก็ได้แก่ท้าวสิลราช ท้าวทศวงศ์ ท้าวสุริโยทัย ศรีสุวรรณและพระอภัยมณี ส่วนพฤติกรรมที่ปรากฏรองลงมาก็คือ การสนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษาและสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ในด้านการสนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษานั้นมีตัวละครพ่อที่มีบทบาทสำคัญได้แก่ ท้าวสุทัศน์ ท้าวสุริโยทัยและพระอภัยมณี ตัวละครพ่อทั้งสามต้องการให้ลูกมีการศึกษาเพื่อนำมาใช้ในการปกครองบ้านเมือง และใช้ในการป้องกันตนเอง ส่วนการสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ตัวละครพ่อที่มีบทบาทสำคัญก็คือท้าวทศวงศ์ ท้าวสุริโยทัยและพระอภัยมณี ตัวละครพ่อทั้งสามล้วนแต่สนับสนุนให้ลูกได้แต่งงานกับคนดี มีการศึกษาและมีความรู้ความสามารถที่จะปกป้องคุ้มครองลูกของตนได้ ส่วนพฤติกรรมในด้านลบมีเพียงพฤติกรรม ขาดเหตุผล โดยตัวละครพ่อที่มีพฤติกรรมดังกล่าวก็คือท้าวสุทัศน์ ซึ่งพระองค์แสดงความไม่พอใจที่โอรสไปเรียนวิชาที่ไม่คู่ควรกับการเป็นกษัตริย์ พระองค์จึงขับออกจากเมืองโดยไม่เปิดโอกาสให้โอรสได้ทดสอบความรู้ความสามารถ

1.4 ลักษณะวงศ์

ลักษณะวงศ์เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องเป็นนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่พระเอกต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองต่อมาก็ได้มีโอกาสร่ำเรียนวิชา รบกับยักษ์และได้ครอบครองบ้านเมืองของยักษ์ จากนั้นก็มีเหตุการณ์ให้ต้องพลัดพรากจากคนรัก แต่ไม่ได้จบลงด้วยความสุขของตัวละครเอก แต่จบลงด้วยความโศกเศร้าเพราะว่าพระเอกเข้าใจผิดจนต้องประหารมเหสีของตนเอง ส่วนลักษณะคำประพันธ์ที่ปรากฏในเรื่องลักษณะวงศ์นี้แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนแปด

1.4.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

นิทานคำกลอนเรื่องลักษณะวงศ์นี้ผู้แต่งก็คือ สุนทรภู่ สำหรับระยะเวลาที่แต่งสันนิษฐานกันว่าเริ่มแต่งในสมัยรัชกาลที่ 2¹⁴ แต่ยังแต่งไม่จบจนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 3 สุนทรภู่จึงได้แต่งเรื่องลักษณะวงศ์ต่ออีก¹⁵ เรื่องลักษณะวงศ์เป็นวรรณคดีที่สุนทรภู่มิได้แต่งถวายเจ้านายพระองค์ใด หากแต่แต่งเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องตนเอง เพราะสุนทรภู่แต่งเรื่องลักษณะวงศ์ในขณะที่ตนเองหมดที่พึ่งขาดเจ้านายอุปการะดังแต่ก่อน ต้องสัญจรร่อนเร่ลอยเรือขายของไปตามแม่น้ำลำคลอง และขายสำนวนกลอนลักษณะวงศ์¹⁶

1.4.2 เนื้อเรื่องย่อ

ท้าวพรหมหัตถ์เจ้าเมืองพรหมหัตถ์มีมเหสีพระนามว่านางสุวรรณอำภา มีโอรสพระนามว่า ลักษณะวงศ์ ต่อมาท้าวพรหมหัตถ์เสด็จออกป่าได้ถูกนางยักษ์ทำเสน่ห์และยุแหย่ให้มนานางสุวรรณอำภาและโอรส แต่พระอินทร์ดลใจให้เพชฌฆาตปล่อยทั้งสองไป ต่อมานางสุวรรณอำภาได้พาพระโอรสเดินทางรอนแรมเข้าไปในป่า จนหลงเข้าไปในเขตเมืองมยุราของท้าววิรุณมาศ ท้าววิรุณมาศนำนางสุวรรณอำภาไปอยู่กับตนเองแต่ปล่อยลักษณะวงศ์ให้อยู่ในป่าเพียงลำพัง

เมื่อพลัดพรากจากมารดา ลักษณะวงศ์ก็เดินทางตามหามารดาจนพบกับฤๅษีมหาเมฆและนางทิพเกสร ลักษณะวงศ์ร่ำเรียนวิชากับฤๅษีมหาเมฆอยู่หลายปีจนเก่งกล้า จากนั้น

¹⁴ฉันทน์ ขำวิไล, 100 ปี ของสุนทรภู่ (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2502), 523.

¹⁵สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ชีวิตและงานของสุนทรภู่, 42.

¹⁶เจื้อย สตะเวทิน, “วิจารณ์เรื่องลักษณะวงศ์ของสุนทรภู่,” ใน สุนทรภู่ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์, 2516), 159 -160.

ก็ลาพระยาภิไธยไปตามหามารดา ไปจนถึงเมืองยักษ์และได้ฆ่าท้าววิรุณมาศต่อมาก็ได้ครองเมืองแต่ครองเมืองยักษ์ได้ไม่นานลักษณวงศ์ก็มอบเมืองคืนให้แก่พระโอรสของท้าววิรุณมาศครองเมืองต่อ ส่วนลักษณวงศ์ก็เดินทางกลับบ้านเมืองพร้อมกับมารดา และวางแผนฆ่านางยักษ์โดยไปทำร้ายกับท้าวพรหมทัต นางยักษ์อาสาออกรบแต่พ่ายแพ้จนถูกจับได้ ท้าวพรหมทัตเมื่อเห็นนางสุวรรณอำภาและลักษณวงศ์ยังมีชีวิตอยู่ก็ถึงกับตกพระทัยและขอบรับผิด ลักษณวงศ์ได้ขอให้ฆ่านางยักษ์ท้าวพรหมทัตก็ทำตาม

หลังจากพามารดากลับบ้านเมืองและฆ่านางยักษ์ได้แล้วลักษณวงศ์ก็กลับมารับนางทิพเกสรแต่ไม่พบจึงคิดว่านางทิพเกสรตายก็เสียใจ ต่อมาก็ได้ทราบความจริงว่านางทิพเกสรนั้นยังมีชีวิตและไปอยู่กับกนิรีทั้งห้า ลักษณวงศ์จึงได้ออกติดตามไปจนได้พบและได้นางทิพเกสรและนางกนิรีเป็นชายา ต่อมาลักษณวงศ์ได้พานางทิพเกสรกลับบ้านเมือง แต่ระหว่างทางก็มีเหตุให้ทั้งสองต้องพลัดพรากกัน เพราะมีวิยาธรรมาลัคนางทิพเกสรไปและพยายามปลุกปล้ำนางแต่มีวิยาธรรมาอีกคนหนึ่งเข้ามาขัดขวางและต่อสู้กันจนถึงแก่ความตายทั้งสองฝ่าย นางทิพเกสรจึงเดินทางร้องไห้เข้าไปในป่าตามลำพัง เทวดาประจำต้นรังใหญ่เห็นว่านางทิพเกสรกำลังตกทุกข์ได้ยาก จึงแปลงร่างให้นางทิพเกสรเป็นพราหมณ์เพื่อจะได้ไม่ถูกรังแก โดยให้แหวนวิเศษไว้วงหนึ่งหากสวมแหวนวงนี้ก็จะกลายเป็นพราหมณ์ แต่หากถอดแหวนออกก็จะเป็นผู้หญิงดังเดิม

ลักษณวงศ์เดินทางออกติดตามหานางจนถึงเมืองยุบลของท้าวกรดสุริยกาล พระองค์มีธิดาชื่อนางยี่สุน ลักษณวงศ์พักการตามหานางทิพเกสรและลักลอบเข้าหานางยี่สุนจนได้เป็นชายา ส่วนนางทิพเกสรเมื่อแปลงเป็นพราหมณ์เกสรก็ได้เดินทางมาถึงเมืองยุบล และทราบว่าพระลักษณวงศ์กำลังจะอภิเษกกับธิดาของเจ้าเมืองก็เสียใจอย่างมาก จึงเข้าไปขอเป็นข้ารับใช้และได้อยู่ใกล้ชิดกับพระลักษณวงศ์ทำให้นางยี่สุนไม่พอใจจึงใส่ร้ายพราหมณ์เกสรจนถูกประหาร เมื่อเพชฌฆาตประหารก็ทำให้ลักษณวงศ์ทราบความจริงว่านางคือทิพเกสร ลักษณวงศ์เสียใจอย่างมากจึงให้มีการจัดงานศพนางทิพเกสรอย่างสมเกียรติ

1.4.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

1.4.3.1 ท้าวกรดสุริยกาล

ท้าวกรดสุริยกาลเป็นเจ้าเมืองยุบลมีธิดาชื่อนางยี่สุน ลักษณะพฤติกรรมของท้าวกรดสุริยกาลที่ปรากฏมีดังนี้

ปกป้องคุ้มครองลูก ท้าวกรดสุริยกาลเมื่อทราบว่ามีชายลักลอบเข้ามาในปราสาทของพระธิดาก็ไม่พอใจมาก พระองค์รับสั่งให้เตรียมกองทัพไปล้อมค้ำหน้าของพระธิดาไว้เพื่อจะจับผู้ชายที่ลอบเข้ามาหาพระธิดา ดังความว่า

เสด็จลุกจากอาสน์ออกพระโรง	มายืนโถงกวัดแกว่งพระแสงขรรค์
เหวมนนตรีจัดทัพลงจับปล้น	ผูกฉันทันต์พระที่นั่งให้ภูทรง
บัดนี้มีชายชาติอันอาหาญ	อุหังการไม่กลัวจะผุยผง
มาลอบลักลูกคู่อางองค์	ทำทะนงเข้ามานอนในปรางค์ทอง
แต่ก่อนใครใครไม่อาจมาอวดหาญ	อ้ายนี้พาลจะกระไรจึงจองทอง
จะรีบไปล้อมราชประสาททอง	จงจัดกองทัพพลันให้ทันกาล

(ลักษณะวงศ์ : น.319)

การกระทำของท้าวกรดสุริยกาลแสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่พ่อของท้าวกรดสุริยกาลในการปกป้องคุ้มครองลูกไม่ให้ใครมาทำร้ายหรือกดขี่ข่มเหงลูก

1.4.3.2 ท้าวพรหมทัต

ท้าวพรหมทัตมีพระโอรสชื่อลักษณะวงศ์และมีธิดากับนางยักษ์ชื่อว่านางโกสุม พฤติกรรมของท้าวพรหมทัตที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

เป็นพ่อที่อ่อนแอ ท้าวพรหมทัตเมื่อหลงเสน่ห์นางยักษ์ก็กลายเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ ไม่สามารถปกป้องคุ้มครองลูกได้ ดังตอนที่พระองค์สั่งให้ประหารชีวิตนางสุวรรณอำภาเพราะนางยักษ์ได้ใส่ร้ายว่านางสุวรรณอำภาคือคนที่หลอกท้าวพรหมทัตให้ตามกวางเพื่อจะให้ถูกยักษ์ฆ่าตาย ท้าวพรหมทัตหลงเชื่อนางยักษ์จึงสั่งประหารนางสุวรรณอำภา พระลักษณะวงศ์ได้เข้ากอดมารดาไว้ไม่ให้เพชฌฆาตประหาร เพชฌฆาตจึงไม่กล้าประหารเพราะเกรงว่าพระโอรสจะได้รับอันตรายจึงเข้ามาทูลให้ท้าวพรหมทัตทรงทราบ ท้าวพรหมทัตจึงสั่งให้เพชฌฆาตประหารพระโอรสพร้อมกับนางสุวรรณอำภา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ว่าบัดนี้พระโอรสยศไกร	เจ้าตามไปว่าจะม้วยด้วยมารดา
เข้ากอดไว้ไม่วางนางโฉมขง	แม่นพิณลงก็จะพลอยกันสังขาร
นเรนสูรฟังทูลถึงลูกยา	ยิ่งโกรธาตะละไฟประลัยกัลป์

กระเทียมบาทสิงหนาทสนั่นก้อง
มันรักแม่ให้มันม้วยลงด้วยกัน

สะเทือนท้องพสุธาพนาลัย
กลับไปฝันเสียให้สิ้นทั้งสองรา ฯ
(ลักษณะวงศ์ : น.145)

เหตุการณ์เมื่อลักษณะวงศ์ยกกองทัพมาล้อมเมือง ท้าวพรหมทัตก็
แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอเพราะพระองค์หวาดกลัวต่อข้าศึกอย่างมาก ได้แต่นั่งร้องไห้คร่ำครวญ
ถึงลักษณะวงศ์ คิดว่าถ้าลักษณะวงศ์ยังมีชีวิตอยู่ก็คงจะช่วยรบกับข้าศึกได้ โดยไม่คิดที่จะออกไป
ต่อสู้กับข้าศึกเพื่อปกป้องครอบครัวเลย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

โอ้เจ้าลักษณะวงศ์พระลูกแก้ว
เป็นเวรกรรมคลไกรอะไรเลย
ปานจะนี้มีแม่ลูกกระดูกดขาด
มีพ่อที่จะมาม้วยด้วยมารดร
ถ้าพ่ออยู่จะได้สู้ป้าจามิตร
ถ้าพ่ออยู่หรือจะมีอันตราย
จอมกระษัตริย์คิดคะนึ่งถึงโอรส

ถ้าอยู่แล้วจะได้พึ่งเจ้าพ่อเอ๋ย
ให้พ่อเอยคิดชิงเจ้าบังอร
จะเกลื่อนกลาดทั้งกลิ้งริมสิงขร
เป็นกรรมก่อนเจ้าได้ทำจึงจำตาย
พ่อคิด ๆ ถึงเจ้าแล้วใจหาย
นี่พ่อตายไพร่ได้ทีปอง
ทรงกำสรดสะอื้นให้พระทัยหมอง
(ลักษณะวงศ์ : น.237)

และเมื่อทราบข่าวสนมที่พระองค์อยู่ด้วยนั้นเป็นยักษ์ก็ยังเห็นภาพ
ความอ่อนแอของพระองค์ พระองค์รีบพานางโกสุมเข้าหลบอยู่ในห้อง และนั่งร้องไห้ด้วยความ
กลัว พร้อมกับคร่ำครวญกับลูกสาวว่าครั้งนี้คงต้องตายแน่นอน ดังความว่า

ปิดทวารขันจิงให้ตรึงตรา
ประคองกอดโกสุมเข้าอุ้มไว้
กลัวความมรณาชีวิาวาย
พระชลนี้ลูกรักเป็นยักษ์แล้ว
อันครั้งนี้ชีวิตของบิดุรงค์
เป็นสุรุสุตฤทธิจะคิดแล้ว
สองกระษัตริย์กรรแสงพลางอยู่ปรารภซัย

พระกายาลั่นระร่ำไม่รู้วาย
ชลนัยน์ไหลนองไม่ขาดสาย
พระทัยหมายเหมือนพระศอไม่ติดองค์
ปานจะนี้น้องแก้วจะผุขผง
เห็นไม่คงคืบแล้วแม่ดวงใจ
พระลูกแก้วเราจะหนีไปที่ไหน
สะอื้นให้ไม่เป็นสมประดี ฯ
(ลักษณะวงศ์ : น.244)

จากพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องลักษณวงศ์สามารถสรุปได้เป็นตาราง ได้ดังนี้

ตารางที่ 4 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องลักษณวงศ์

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าวกรดสุริยกาล	ท้าวพรหมหัต
พฤติกรรมในด้านบวก		
ปกป้องคุ้มครองลูก	/	-
พฤติกรรมในด้านลบ		
เป็นพ่อที่อ่อนแอ	-	/

จากตารางจะพบว่าตัวละครพ่อที่มีพฤติกรรมในด้านบวกคือท้าวกรดสุริยกาล ที่พระองค์ได้ปกป้องคุ้มครองพระธิดาของพระองค์ ส่วนพฤติกรรมในด้านลบที่ปรากฏก็คือ เป็นพ่อที่อ่อนแอ โดยท้าวพรหมหัตแสดงถึงความอ่อนแอ เป็นผู้นำครอบครัวที่ไม่มีความสามารถที่จะปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตรายได้เลย

1.5 สิงห์ไกรภพ

สิงห์ไกรภพเป็นนิทานคำกลอนที่มีความยาว 15 เล่มสมุดไทย แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนแปด

1.5.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพนี้ผู้แต่งก็คือ สุนทรภู่ สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพื่อถวายพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์ ระหว่างเป็นพระอาจารย์ถวายพระอักษร เพราะมีหลักฐานในร่ำพันพิลาปสุนทรภู่ได้ถวายฉาษาสิงห์ไกรภพแด่เจ้าฟ้าพระองค์นั้น¹⁷

¹⁷ ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, “สิงห์ไกรภพ,” ใน นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2550), 580.

1.5.2 เนื้อเรื่องย่อ

กล่าวถึงเมืองโกญจามักษัตริย์ชื่อว่าท้าวอินธุมาศและนางจันทร์แก้ว กัลยาณี ทั้งสองพระองค์ยังไม่มีโอรส เมื่อมีการปราบปรามโจรสลัด ท้าวอินธุมาศได้รับลูกของโจรสลัดมาเลี้ยงเป็นโอรสบุญธรรมให้ชื่อว่าคงคาประลัย ต่อมากงคาประลัยซึ่งราชสมบัติทำให้ท้าวอินธุมาศและพระมเหสีไปอาศัยอยู่ริมไร่ของนายพราน พระมเหสีของท้าวอินธุมาศได้ให้ประสูติโอรส แต่ก็ถูกพราหมณ์เทพจินดาที่เดินทางตามหาผู้มีบุญมาลักพาพระกุมารไป ต่อมาเสนาอำมาตย์ที่ยังคงจงรักภักดีต่อท้าวอินธุมาศยกทัพไปจับตัวคงคาประลัยและพรรคพวกประหารและเชิญท้าวอินธุมาศกลับมาครองเมืองดังเดิม

พราหมณ์เทพจินดาได้พาพระโอรสเดินทางไปถึงดินแดนของยักษ์ชื่อพินทุมาร ยักษ์เกิดความเมตตาจึงนำไปเลี้ยงไว้ในถ้ำของตน จนสิงห์ไกรภพอายุได้ 14 ปี สงสัยเรื่องชาติกำเนิดของตน เมื่อได้คำตอบจากพราหมณ์เทพจินดาว่าทั้งสองเป็นเพียงบุตรบุญธรรมของยักษ์พินทุมารจึงหนีออกจากถ้ำ พราหมณ์เทพจินดาได้พาสิงห์ไกรภพไปเมืองมิลิตาและไปพักอาศัยอยู่ที่บ้านบิดาของตน สิงห์ไกรภพทราบความจริงว่าตนไม่ใช่น้องชายของพราหมณ์เทพจินดา แต่ถูกลักพาตัวมาก็กินใบยาวิเศษแปลงร่างเป็นนกแก้วบินหนีไปจนถึงเมืองมารันที่มียักษ์ชื่อท้าวจตุพัคตรครองเมืองอยู่ ท้าวจตุพัคตรมีธิดาบุญธรรมชื่อนางสร้อยสุดา สิงห์ไกรภพได้พบนางสร้อยสุดา ทั้งสองต่างมีความรักและพอใจซึ่งกันและกัน และลอบมีความสัมพันธ์กันจนนางสร้อยสุดาตั้งครรภ์

กล่าวถึงพราหมณ์เทพจินดาเมื่อสิงห์ไกรภพหนีไปก็ออกสืบข่าวเกี่ยวกับเผ่าพงศ์ของสิงห์ไกรภพ จนทราบว่าสิงห์ไกรภพเป็นโอรสของท้าวอินธุมาศ จึงเข้าเฝ้าท้าวอินธุมาศพร้อมทั้งกราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้ทราบ และขออาสาออกติดตามสิงห์ไกรภพ ส่วนสิงห์ไกรภพเมื่อทราบว่านางสร้อยสุดาทรงครรภ์จึงชวนนางสร้อยสุดาหนีออกจากเมืองมารัน ท้าวจตุพัคตรทราบว่าพระธิดาหายไประจุนจันทน์จึงยกพลนับแสนออกติดตามหาพระธิดา เมื่อท้าวจตุพัคตรตามมาทันสิงห์ไกรภพและพระธิดา ทั้งสองจึงได้ขอขมาต่อท้าวจตุพัคตร แต่ท้าวจตุพัคตรไม่ยอมให้อภัยพร้อมกับยึดนางสร้อยสุดาไว้แล้วพานางกลับเมืองมารัน ปล่อยให้สิงห์ไกรภพรบกับทหารยักษ์อยู่ตามลำพังจนหมดกำลังสลบไป และในระหว่างนั้นพราหมณ์เทพจินดาซึ่งอยู่ในร่างนกได้บินมาพบเข้าก็เข้ามาแก้ไขให้สิงห์ไกรภพฟื้น และเชิญสิงห์ไกรภพเดินทางกลับไปพักฟื้นที่เมืองโกญจา เมื่อกลับมาถึงเมืองโกญจาท้าวอินธุมาศและมเหสีก็มอบราชสมบัติให้แก่สิงห์ไกรภพและตั้งพราหมณ์เทพจินดาเป็นอุปราช และสิงห์ไกรภพได้กลับไปทำสงครามกับท้าวจตุพัคตรอีกครั้งและสามารถสังหารท้าวจตุพัคตรได้จึงพานางสร้อยสุดามาอยู่ที่เมืองโกญจา ส่วนพระโอรสราวมวงศ์นั้นมเหสีของท้าวจตุพัคตรขอเลี้ยงดูเอง

ในตอนท้ายของเรื่องสิงห์ไกรภพจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับรามวงศ์ไอรสของสิงห์ไกรภพ รามวงศ์ได้เดินทางมาร่วมงานพระศพของท้าวอินธุมาศพร้อมกับวิรุณพัฒน์ทหารคู่ใจ แต่วิรุณพัฒน์ทรยศจับตัวรามวงศ์ไปมอบให้ท้าวเทพาซึ่งเป็นเพื่อนของท้าวจตุพักตรลงโทษ ในระหว่างที่ถูกขังพระอินทร์ได้ลงมาอุ้มสมรามวงศ์กับนางแก้วกนิรี จากนั้นรามวงศ์ก็พานางแก้วกนิรีหนีออกจากเมืองมาได้ แต่ระหว่างทางได้พบกับนางออยฝิปปา นางหลงรักรามวงศ์จึงแปลงร่างขอร่วมเดินทางไปด้วย และทำให้รามวงศ์ต้องพลัดพรากจากนางแก้วกนิรี

1.5.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

1.5.3.1 ท้าวอินธุมาศ

ท้าวอินธุมาศเป็นกษัตริย์เมืองโกญจา มีโอรสบุญธรรมชื่อว่าคงคาประลัยซึ่งเป็นลูกของหัวหน้าโจร สิงห์ไกรภพ และมีธิดาอีกหนึ่งพระองค์ชื่อสุวรรณศรี มีลักษณะพฤติกรรมของท้าวอินธุมาศที่ปรากฏมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก ท้าวอินธุมาศได้เลี้ยงดูพระโอรสและพระธิดาของพระองค์เป็นอย่างดี ดังเช่น การเลี้ยงดูคงคาประลัย ท้าวอินธุมาศได้จัดนางนมและพี่เลี้ยงให้คอยดูแลทั้งเข้าเย็น ตอนเที่ยงพี่เลี้ยงก็ห่กล่อมให้เกิดความสุขสำราญ จนคงคาประลัยอายุได้ 12 ปี ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จัดนางนมพระพี่เลี้ยงเคียงประคอง	อยู่ในห้องพระปรีศวรมิปรางค์ปรา
ทั้งเย็นเช้าจั้นเฝ้าบรมบาท	ท้าวสวาทดุของค์ไอรสา
เวลาที่ขังพี่เลี้ยงให้ไสยา	ก็ให้เข้าให้บรรทมในอุทอง
ไม่เคืองแค้นแสนสุขเกษมสานต์	จนกุมารชันษาได้สิบสอง
	(สิงห์ไกรภพ : น.7)

ต่อมาท้าวอินธุมาศถูกคงคาประลัยชิงราชสมบัติ พระองค์และมเหสีจึงต้องหลบหนีออกจากเมืองไปอยู่ในป่า เมื่อมเหสีให้กำเนิดพระโอรส ท้าวอินธุมาศก็มีส่วนร่วมเลี้ยงดูพระโอรสอย่างดี ดังความว่า

ค้อยถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกยา

อยู่ชายป่าริมไร่นาของนายพราน ฯ

(สิงห์ไกรภพ : น.21)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ท้าวอินธุมาศเมื่อทราบว่สิงห์ไกรภพ มีคนรักชื่อนางสร้อยสุดาธิดาของท้าวจตุพัคตร แต่ถูกท้าวจตุพัคตรขัดขวาง พระองค์จึงได้ปรึกษากับพราหมณ์เทพจินดาเพื่อหาทางให้สิงห์ไกรภพได้อภิเษกกับนางสร้อยสุดา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พออุปราชราชฐานกลานมาเฝ้า

ท้าวเธอเล่าตื่นลึกแล้วปรึกษา

ไฉนเล่าเราจะได้สร้อยสุดา

ช่วยปรึกษาตรองคริ์ดำริการ

(สิงห์ไกรภพ : น.99)

มอบทรัพย์สมบัติให้ลูก เมื่อสิงห์ไกรภพเดินทางกลับบ้านเมือง ท้าวอินธุมาศเห็นว่าพระโอรสมีความรู้ความสามารถก็มอบบ้านเมืองและทรัพย์สมบัติให้ครอบครอง ดังความว่า

กรุงกระษัตริย์ตรัสมอบทั้งขอบเขต

นักเรศราชกิจอดิศร

นางกระษัตริย์ตรัสช่วยอำนวยพร

มอบนิกรกัลยาบุพพาพาล

(สิงห์ไกรภพ : น.96)

พฤติกรรมของท้าวอินธุมาศนั้นแสดงให้เห็นถึงการเป็นพ่อที่พยายามทำหน้าที่ของตนเองให้ดี

1.5.3.2 ท้าวพินทุมาร

ท้าวพินทุมารเป็นยักษ์ที่ทำหน้าที่เฝ้าต้นไม้วิเศษ เมื่อพราหมณ์เทพจินดาได้ลักพาตัวสิงห์ไกรภพจากท้าวอินธุมาศ ก็พาสิงห์ไกรภพเดินทางมาถึงเขตแดนของท้าวพินทุมาร ท้าวพินทุมารเมื่อเห็นเด็กทั้งสองก็รักใคร่เอ็นดูจึงรับเลี้ยงดูเด็กทั้งสองคนเป็นบุตรบุญธรรมของตนเอง โดยท้าวพินทุมารได้ทำหน้าที่ของตนเองดังนี้

เลียงดูถูก ท้าวพินทุมารเมื่อรับสิงห์ไกรภพและพราหมณ์เทพ
จินดาเป็นบุตรบุญธรรมแล้วก็พาทั้งสองไปที่เลียงดูที่ถ้ำของตนและได้หาอาหารมาให้กิน ดังคำ
ประพันธ์ที่ว่า

จะเลียงเจ้ารักเท่าโอรสา	ไปดูหาเราเถิดเจ้าที่เขาลวง
แล้วยักขาอุ้มแอบไว้แนบทรง	ก็เหาะล่องเขาใหญ่ในไพรวัน
ถึงถ้ำแก้วแล้ววางสองพี่น้อง	เหนือแท่นทองทิพรัตน์รังสรรค์
ให้กินทิพย์อาหารสำราญครัน	ท้าวกุมภกัณฑ์เซยชมภิรมยา
	(สิงห์ไกรภพ : น.27-28)

และเมื่อเห็นว่าสิงห์ไกรภพยังเล็กต้องได้ดื่มน้ำนมจึงจะเติบโต
ท้าวพินทุมารจึงไปขอน้ำนมจากนางไกรสรซึ่งเป็นเพื่อนของตนมาให้สิงห์ไกรภพได้ดื่ม ดังความ
ว่า

จะขอนมเพื่อนรักไปสักหน่อย	จะได้เลียงลูกน้อยไม่อาสัญ
	(สิงห์ไกรภพ : น.29)

สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา เมื่อสิงห์ไกรภพและพราหมณ์
เทพจินดาเติบโตท้าวพินทุมารก็ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ของตนเองให้แก่ลูกทั้งสอง โดยเป็นวิชาเวท
มนตร์ที่ใช้ในการทำศึกสงคราม วิชาที่ว่านี้คือวิชาเรียกเมฆฝน เวทมนตร์รักษาบาดแผล ซึ่งทั้งสอง
ก็ตั้งใจเล่าเรียนอย่างดี ดังความว่า

พระยายักษ์รักบุตรแสนทวี	ให้สองศรีเรียนเวทวิเศษมนต์
แม่นไพรมีมาให้กล้าหาญ	จึงโหมอ่านวิทยาเป็นห้าฝน
ให้มีคมปิดแสงพระสุริย	บรรดาคนข้าศึกไม่เห็นกาย
แม่นศาสตราอาวุธจะถูกเข้า	ให้เสกเป่าลงแล้วก็แผ้วหาย
ทั้งสองคนเล่ามนต์สังวรชย	ไม่เคยเลื่อนคลายจำได้ตั้งใจปอง
	(สิงห์ไกรภพ : น.36)

1.5.3.3 สิงห์ไกรภพ

สิงห์ไกรภพมีโอรสพระนามว่ารามวงศ์ และมีธิดาอีกสององค์
พฤติกรรมของสิงห์ไกรภพมีดังนี้

ห้วงใยลูก สิงห์ไกรภพห้วงใยลูกมาก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์
เมื่อสิงห์ไกรภพได้ส่งสารไปแจ้งให้โอรสเดินทางมาร่วมงานศพของท้าวอินธุมาศ เวลาล่วงเลยมา
เดือนกว่า รามวงศ์ก็ยังไม่เดินทางมาถึงเมืองโกญจา สิงห์ไกรภพเป็นห่วงโอรสมากจึงให้โอรส
มาทำนายว่ามีอันตรายเกิดขึ้นกับรามวงศ์หรือไม่ ดังความว่า

จะกล่าวถึงสิงห์ไกรภพราช	คอยหน่อนางดงนานหนักหนา
ถึงเดือนเศษเหตุไฉนจึงไม่มา	คิดสงสัยให้โหรพยากรณ์
	(สิงห์ไกรภพ : น.183)

โหรได้ทำนายว่าพระโอรสถูกจับตัวไปแต่ก็จะมีผู้ช่วยเหลือให้
ปลอดภัย เมื่อได้ฟังคำทำนายก็ยิ่งทำให้สิงห์ไกรภพเป็นห่วงลูก จึงได้ออกติดตามไปช่วยเหลือ
พระโอรสด้วยพระองค์เอง ดังความว่า

พระฟังคำทำนายเห็นร้ายนัก	หรือพวกยักษ์จะคิดริษยา
แกลังลงล่อพ่อไปมิให้มา	ยิ่งตรึงตราเห็นจริงกรังพระทัย
จำจะคิดติดตามเที่ยวถามข่าว	ไปอยู่ด้าวแดนด่าบลแห่งหนไหน
รู้กระแสนแค้นความจะตามไป	จะให้ชัยสุริยาอยู่ธานี
	(สิงห์ไกรภพ : น.183-184)

สิงห์ไกรภพได้ออกเดินทางติดตามช่วยเหลือรามวงศ์ จนกระทั่ง
ทราบว่ารามวงศ์ถูกท้าวเทพาจับตัวมาขังไว้ สิงห์ไกรภพก็หาทางช่วยเหลือโอรสออกมา และด้วย
ความห้วงใยลูก ก่อนที่จะยกทัพเข้าโจมตีเมืองของท้าวเทพา สิงห์ไกรภพสั่งให้จิตราสูรเข้าไปสืบ
หาสถานที่คุมขังรามวงศ์และช่วยเหลือออกมาจากเมือง เพราะสิงห์ไกรภพเกรงว่าหากยกทัพเข้า
โจมตีทันทีที่พระรามวงศ์อาจจะถูกท้าวเทพาฆ่าตาย ดังความว่า

จะกล่าวกลับทัพพระสิงห์ไกรภพ	พลรบนับแสนแน่นเวหา
-----------------------------	--------------------

ใกล้ประเทศเขตกษัตริย์นครา	หยุดโยธาอยู่ที่ในพงไพรวัน
จึงตรัสสั่งจิตราสูรขุนทหาร	เราเห็นการเดือดร้อนจำผอนผัน
แม่นหักโหมโรมรุกเข้าบุกบัน	จะฆ่าฟันโอรสให้ปลดปลง
ท่านปลอมไปในบุรีคูศิร้าย	ฟังระคายข่าวความตามประสงค
แม่นแก้ไขให้โอรสยสง	ได้รอดคงคืนมาเหมือนอาลัย
จะให้ท่านผ่านพาราการลาส	จงสามารถผันแปรช่วยแก้ไข
	(สิงหไกรภพ : น.188)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม การสนับสนุนให้ลูกได้มีคู่ครองที่เหมาะสมก็เป็นบทบาทอีกบทบาทหนึ่งของสิงหไกรภพ ดังจะเห็นจากในเหตุการณ์เมื่อชัยสุริยาถูกชายของพราหมณ์เทพจินดาได้ขู่ขอพระธิดา พระองค์ก็ยินดียกธิดาให้แต่งงานกับชัยสุริยาเพราะเห็นว่าเป็นผู้ที่ได้รับใช้พระองค์ด้วยความซื่อสัตย์ ดังความว่า

พระว่านี่ก็จะอนุญาต	เสียดายฉลาดแหลมหลักนั้นหนักหนา
ช่วยเลี้ยงไว้ใช้สอยค่อยอัชฌา	ตามประสาชื่อตรงเป็นวงศ์วาน
	(สิงหไกรภพ : น.248)

1.5.3.4 พราหมณ์เทพจินดา

พราหมณ์เทพจินดามีลูกชายชื่อว่าชัยสุริยา พฤติกรรมของพราหมณ์เทพจินดามีดังนี้

มอบหมายหน้าที่การงาน พราหมณ์เทพจินดาได้มอบหมายหน้าที่ให้ชัยสุริยาคุมกองทหารไปป้องกันอันตรายให้แก่รามวงศ์ ดังความว่า

จึงรับรัดจัดของเกณฑ์กองทัพ	ได้เสร็จสรรพไพร่นายทั้งซ้ายขวา
ให้ลูกน้อยกลอยใจไชยสุริยา	คุมโยธาขุนนางไปต่างกาย
ให้รับตามรามวงศ์คงจะพบ	จึงสมทบพลชั้นรพีพาผืนผาย
ทุกหมวดกองป้องกันอันตราย	ลูกเจ้านายระอย่าให้มีภัยพล ๗
	(สิงหไกรภพ : น.134)

ห้วงใยลูก พรหมณ์เทพจินดาเมื่อเห็นลูกชายมีอาการซึมเศร้าก็ได้สอบถามด้วยความห่วงใยว่าลูกมีความทุกข์จากปัญหาอะไร หรือมีอาการเจ็บป่วยตรงส่วนไหนจะช่วยเหลือ ซึ่งพรหมณ์เทพจินดาได้กล่าวกับลูกว่าความทุกข์ของลูกก็เหมือนกับความทุกข์ของพ่อแม่ ดังความว่า

บิดรค์สงสัยซักไซ้ถาม	จงแจ้งความทุกข์ที่หมองศรี
หรือทุกข์โสโครกภัยสิ่งใดมี	หรือราศีขัดขวางเป็นอย่างไร
อันความทุกข์ลูกเฝ้าที่เศร้าหมอง	เหมือนทุกข์ของพ่อแม่จะแก้ไข
หรือกริ้วโกรธโทษทัณฑ์มีอันใด	จงบอกแจ้งจิตในกิจจา
	(สิงหไกรภพ : น.227)

เมื่อทราบสาเหตุที่ซึบสุริยาซึมเศร้าก็เพราะหลงรักพระธิดาของพระสิงหไกรภพ พรหมณ์เทพจินดาก็ตักเตือนลูกด้วยความห่วงใยว่าการแต่งงานกับหญิงสูงศักดิ์เหมือนดังเป็นข้ารับใช้ของภรรยา หากมีเรื่องโกรธเคืองก็มักจะลงโทษอย่างไม่เกรงใจต่อบิดามารดาของฝ่ายชาย พร้อมแนะนำให้ลูกหาคู่ครองที่อยู่ในระดับชนชั้นเดียวกัน ดังความว่า

ถึงได้ยู่สู่สมภิมรยา	เหมือนเป็นข้าเมียด้วยยอมกล้าวเกรง
จริง ๆ นะกระษัตริถึงทีโกรธ	จะให้โทษทัณฑ์ถมทำข่มเหง
แม้ร้างหย่าทระกำมีอำเยง	เหมือนไม่เกรงบุตริราชมาตุรงค์
เราเหมือนฝูงชูงทองที่ครองศักดิ์	จะพุ่มพิกฝ่ายสูงกับฝูงหงส์
จงตรองตรึกนึกนิยมนพสมพงศ์	จะสืบทรงศรีสวัสดิ์ก่าจัดภัย ฯ
	(สิงหไกรภพ : น. 228)

1.5.3.5 ท้าวกาลเนตร

ท้าวกาลเนตรมีธิดาหนึ่งคนแต่ไม่ปรากฏชื่อ พฤติกรรมในการทำหน้าที่พ่อของท้าวกาลเนตรที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

ใช้ลูกเพื่อผลประโยชน์ของตน พฤติกรรมดังกล่าวปรากฏในเหตุการณ์ที่ท้าวกาลเนตรได้ประกาศว่าจะยกธิดาให้แก่ผู้ที่สามารถยกเสาหลักเมืองให้ตั้งตรงได้ และรามวงศ์เป็นผู้ที่สามารถยกขึ้นแต่ไม่ยอมอภิเษกกับธิดาของท้าวกาลเนตร เหตุการณ์ดังกล่าว

สร้างความไม่พอใจให้ท้าวกาลเนตรอย่างมาก เพราะเห็นว่าการกระทำของรามวงศ์เป็นการดูหมิ่นตนเอง จึงได้สั่งให้ทหารจับตัวรามวงศ์มาลงโทษ แต่เมื่อทหารแพ้อรามวงศ์และบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก ท้าวกาลเนตรจึงประกาศว่าหากใครสามารถรบชนะรามวงศ์ ก็จะยกพระธิดาให้อภิเษกกับคนนั้นทันที ดังความว่า

ฝ่ายองค์ท้าวเจ้าพารากาลเนตร	คิดสมเพชพวกโยธาที่อาสัญ
จึงสั่งท้าวเจ้าประเทศทุกเขตกัน	ใครแข่งขันคิดตามจับรามวงศ์
มาเชือดขึ้นกินดิบทั้งสิบเอ็ด	ให้สิ้นเสร็จสงครามตามประสงค์
กับลูกรักจักภิเษกเป็นเอกองค์	ให้ดำรงราชย์เพิ่มไพบูลย์ ฯ
	(สิงหไกรภพ : น.302)

1.5.3.6 ท้าวจตุพักตร

ท้าวจตุพักตรเป็นยักษ์ที่ครองเมืองมารัน มีธิดาคือนางสร้อยสุดา พฤติกรรมของท้าวจตุพักตรมีดังนี้

ปกป้องคุ้มครองลูก ท้าวจตุพักตรได้ปกป้องคุ้มครองพระธิดา โดยการจัดสร้างที่ประทับที่ปลอดภัยให้แก่นางสร้อยสุดา พร้อมทั้งได้จัดทหารมาดูแลอย่างดี ดังความว่า

ถนอนไว้ในเขตนิเวศน์สถาน	จัดทหารล้อมกำแพงแข็งแรงขัน
ให้ล้อมปราสาทเพชรไว้เจ็ดชั้น	ช่วยป้องกันพระธิดายุพาพาล ฯ
	(สิงหไกรภพ : น.53)

ห่วงใยลูก เมื่อเห็นนางสร้อยสุดามีท่าทางที่ซึมเศร้าไม่ยอมแต่งตัว ท้าวจตุพักตรก็ถามลูกด้วยความห่วงใยว่าลูกเจ็บป่วยหรือมีความทุกข์ใจจากปัญหาใด ดังความว่า

ปางพระองค์ทรงโลกโมฬียักษ์	เห็นลูกรักเศร้าสร้อยเหมือนโสกศัลย์
ไม่แต่งองค์ทรงลำอย่างทุกวัน	ที่จะรณจวนใจไม่สะเบย
จึงคำร้ถามความไปตามเชื้อ	เจ้าเจ็บไข้ไปหรือณะลูกเอ๋ย

หรือเคื่องข้อมองหมองหมาย่าพรางเลย แม่ทรมเซยเล่าแกลงให้แจ้งใจ
(สิงหไกรภพ : น.54)

นอกจากนั้นยังมีเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยของท้าว
จตุพัทธรที่มีต่อนางสร้อยสุดา นั่นคือ เหตุการณ์ที่นางสร้อยสุดาหนีไปกับสิงหไกรภพ
ท้าวจตุพัทธรได้ออกติดตามและชิงนางสร้อยสุดากลับมา แต่นางสร้อยสุดาเสียใจและตกใจจนสลบ
ท้าวจตุพัทธรเข้าใจว่าลูกตายก็เสียใจมากและได้คร่ำครวญถึงความรักที่ตนเองมีต่อลูก ดังความว่า

ได้กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้จนใหญ่มา	โอ้แก้วตาตามชายมาวายชนม์
กอดบุตรีสีโอยจู๋สะอื้นร่ำ	แปดเนตรน้ำหยดย้อยเป็นฝอยฝน
ทั้งแปดหัตถ์พัควินิจมุล	ให้อันอันจนใจอาลัยลาญ
ไอ้ลูกเอ๋ยเคยเห็นอยู่เย็นเช้า	มาเปลี่ยนเปล่าปลดปลงน่าสงสาร
สะอื้นอ้อนรื้อนอุทัยดังไฟกาล	พระยามารหมอบซบสลดลง

(สิงหไกรภพ : น.82)

จากพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้
ตารางที่ 5 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสิงหไกรภพ

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าว อินธุมาศ	ท้าว พินทุมาร	สิงหไกร ภพ	เทพ จินดา	ท้าวกาล เนตร	ท้าวจตุ พัทธร
พฤติกรรมในด้านบวก						
เลี้ยงดูลูก	/	/	-	-	-	-
สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา	-	/	-	-	-	-
สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน	-	-	-	/	-	-
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง	/	-	/	-	-	-
ห่วงใยลูก	-	-	/	/	-	/
มอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก	/	-	-	-	-	-
ปกป้องคุ้มครองลูก	-	-	-	-	-	/
พฤติกรรมในด้านลบ						
ใช้ลูกเพื่อผลประโยชน์ของตน	-	-	-	-	/	-

จากการศึกษาลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสิงห์ไกรภพ พบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีมีพฤติกรรมในด้านบวกมากกว่าพฤติกรรมในด้านลบ โดยพฤติกรรมในด้านบวกที่เด่นที่สุดก็คือห่วงใยลูก โดยพบว่าตัวละครพ่อได้แก่ สิงห์ไกรภพ พราหมณ์เทพจินดา และท้าวจตุพักตร มีความห่วงใยลูก ส่วนพฤติกรรมที่ปรากฏรองลงมาก็คือ เลี้ยงดูลูกและสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง โดยการเลี้ยงดูลูกจะพบว่าท้าวอินธุมาศและท้าวพินทุมารมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูลูกจนกระทั่งลูกเติบโตและสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ส่วนพฤติกรรมในด้านลบมีเพียงพฤติกรรมของท้าวกาลเนตรเพียงคนเดียวที่ใช้ลูกเพื่อผลประโยชน์ของตน

1.6 โคนุตร

โคนุตรเป็นนิทานคำกลอนที่มีความยาว 8 เล่มสมุดไทย ลักษณะคำประพันธ์แต่งด้วยกลอนแปด

1.6.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

นิทานคำกลอนเรื่องโคนุตรนี้ผู้แต่งก็คือ สุนทรภู่ สันนิษฐานกันว่านิทานเรื่องนี้เป็นผลงานเรื่องแรกของสุนทรภู่ คือแต่งเมื่ออายุได้ 20 ปี หรือราวพ.ศ. 2348 ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช¹⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าสุนทรภู่อังต้งใจที่จะแต่งถวายเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในพระราชวังหลัง¹⁹

1.6.2 เนื้อเรื่องย่อ

โคนุตรเป็นโอรสของพระอาทิตย์กับนางเทพอัปสร หลังจากคลอดโอรสในเมืองมนุษย์แล้ว นางเทพอัปสรได้กลับขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ตามเดิม ส่วนกุมารน้อยพระอาทิตย์ได้ประทานนามว่า โคนุตร และได้นำไปมอบให้พญาราชสีห์และนางไกรสรเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ราชสีห์เลี้ยงดูโคนุตรจนอายุได้ 10 ปี พระอาทิตย์เสด็จลงมาประทานพรให้มีฤทธิ์เดช พร้อมทั้งมอบอาวุธวิเศษให้โอรส จากนั้นก็แนะนำให้โคนุตรเดินทางไปหาบ้านเมืองปกครอง

¹⁸เจื้อ สตะเวทิน, “โคนุตรนิพนธ์เรื่องแรกของสุนทรภู่,” ใน สุนทรภู่ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุทธินิพนธ์การพิมพ์, 2516), 39.

¹⁹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ชีวิตและงานของสุนทรภู่,

โคบุตรออกเดินทางจนได้พบกับสองพี่น้อง คือ นางมณีสครและพระอรุณกุมาร ซึ่งเป็นพระธิดาและพระโอรสของท้าวพรหมทัตแห่งกรุงพาราณสี โคบุตรได้ช่วยกุมารจากการถูกยักษ์น้ำไล้จับ นางมณีสครและพระอรุณกุมารลำนึกในบุญคุณของโคบุตรที่ช่วยชีวิตตนไว้ ซึ่งโคบุตรก็เมตตาสองกุมาร ทั้งสามคนจึงมีน้ำใจรักใคร่กันฉันพี่น้อง เมื่อทราบว่พระบิดาของกุมารทั้งสองถูกชิงราชสมบัติพระโคบุตรได้ช่วยกอบกู้บ้านเมืองและชุบชีวิตของท้าวพรหมทัตและพระมเหสีให้ฟื้นชีพจากความตาย

ท้าวพรหมทัตและพระมเหสีรักโคบุตรเหมือนโอรส เพื่อเป็นการทดแทนคุณงามความดีของโคบุตร ท้าวพรหมทัตจึงได้อัญเชิญให้โคบุตรครองเมือง แต่โคบุตรไม่ยอมรับราชสมบัติกลับขอลาไปท่องเที่ยว โดยมีพระอรุณกุมารขอติดตามไปด้วย โคบุตรออกเดินทางผจญภัยก็ได้ช่วยชีวิตนกขุนทองที่พุดได้และเดินทางไปถึงเมืองกาหลง เจ้าเมืองกาหลงมีธิดาที่มีสิริโฉมงดงามมากคือนางอำพันมาลา โคบุตรได้อำสัณนกขุนทองเป็นสื่อ นำสารรักไปส่งให้นางอำพันมาลาถึงห้อง ในที่สุดก็ได้นางเป็นชายา และพานางหนีไปเมืองพาราณสี เมื่อมาถึงเมืองพาราณสีโคบุตรเห็นนางมณีสครเจริญวัยเป็นสาวงามก็เกิดความรักและประสงค์จะอภิเษกสมรสกับนาง โดยจะขอตั้งนางมณีสครเป็นมเหสีฝ่ายขวา นางอำพันมาลาเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย ท้าวพรหมทัตและพระมเหสีก็ทรงยินดี จัดการให้เป็นไปตามที่โคบุตรปรารถนา ในที่สุดพิธีอภิเษกสมรสก็ผ่านพ้นไปด้วยความราบรื่น นางอำพันมาลา ก็ได้รับความเมตตาจากท้าวพรหมทัตและพระมเหสีเช่นเดียวกับพระธิดามณีสคร

ต่อมานางอำพันมาลาสังเกตว่าพระสวามีโปรดปรานนางมณีสครมากกว่าตนก็น้อยใจ และเกิดความอิจฉาริษยาจึงทำเสน่ห์เพื่อให้โคบุตรกลับมารักตนเพียงคนเดียว ทำให้โคบุตรหลงเสน่ห์นางถึงกับทารุณตบตีนางมณีสคร นางเจ็บช้ำน้ำใจเป็นอย่างมาก จึงขอให้นกขุนทองช่วยนำสารไปแจ้งให้อรุณกุมารทราบ สุดท้ายโคบุตรก็หายจากการทำเสน่ห์และสั่งให้ลงโทษนางอำพันมาลา

1.6.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

1.6.3.1 พระอาทิตย์

พระอาทิตย์เป็นเทพผู้ให้แสงสว่าง มีบุตรคือโคบุตร พฤติกรรมของพระอาทิตย์มีดังนี้

ห้วงใยลูก พระอาทิตย์เป็นพ่อที่ห้วงใยลูกอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่พระอาทิตย์ได้เสด็จลงมาเยี่ยมโอรส พร้อมเนรมิตชุดที่จะป้องกันอันตรายให้แก่พระโอรส ดังความว่า

พระอาทิตย์นิรมิตรเครื่องประดับ	ให้เสร็จสรรพล้วนเทพรังสรรค์
เป็นเครื่องทพิศาสตราสารพัน	ให้ป้องกันอยู่ในกายกุมารา
	(โคบุตร : น.9)

พร้อมทั้งกล่าวกับโอรสด้วยความห่วงใยว่าหากมีเรื่องเดือดร้อนก็ขอให้คิดถึงพระองค์ ซึ่งพระองค์จะเสด็จมาช่วยเหลือทันที ดังความว่า

แม่นเคื่องเข็ญจงคิดถึงบิดุเรศ	ถ้าแจ้งเหตุจะมาช่วยอย่าโศกสัลย์
พระกอดจูบลูกยาเฝ้าจาบัลย์	พระรำพันรำไรแล้วให้พร
พ่อจะลาแก้วตาไปส่องโลก	อย่าแสนโศกจงสุขสโมส
ครั้นเสร็จสั่งสิงหราชถาวร	พระทินกรเหาะไปเวไชยันต์ ฯ
	(โคบุตร : น.9)

สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน เมื่อโคบุตรเติบโตพระอาทิตย์ก็ลงมามอบอาวุธและสิ่งของวิเศษให้แก่พระโอรส พระองค์ได้สนับสนุนให้พระโคบุตรมีหน้าที่การงาน โดยแนะนำให้พระโคบุตรออกเดินทางไปหาบ้านเมืองปกครอง อย่ามาใช้ชีวิตอยู่ในป่าเขาอย่างนี้เลย ดังความว่า

จงคิดอ่านไปผ่านพิภพโลก	มาวิโยคอยู่ใยในไพร่ระหง
	(โคบุตร : น.9)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง การสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองของพระอาทิตย์เป็นลักษณะของการแนะนำให้ลูกออกไปหาคู่ครอง โดยกล่าวว่าคู่ครองของลูกมีบ้านเมืองอยู่ทางทิศตะวันออก จงไปลานางราชสีห์แล้วออกเดินทางไปตามหานาง หากได้ดีแล้วก็ค่อยกลับมารับครอบครัวราชสีห์ไปอยู่ด้วย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พ่อจะบอกมรคาไปหาคุณ
จลาแม่ลาพ่อจรัล

นางนี้อยู่บูรพาพาราณศรี
ถ้าได้ดีแล้วจงกลับมารับกัน
(โคบุตร : น.9)

มอบทรัพย์สมบัติให้แก่ลูก โคบุตรเตรียมที่จะอภิเษกสมรสกับนางอำพันมาลาและนางมณีสาคร พระอาทิตย์เห็นว่าพระโอรสของตนยังไม่มีบ้านเมืองและทรัพย์สมบัติใดๆ เลย พระองค์จึงเสด็จลงมาเนรมิตทรัพย์สินต่าง ๆ ให้พระโคบุตร ดังความว่า

เรากับพระลูกชายจะลาก่อน
พรุ่งนี้เข้าเชิญพาธิดาไป

จะไปสร้างพระนครให้ลูกใส
เราจะได้แยกสองครองกัน ฯ
(โคบุตร : น.80)

1.6.3.2 ท้าวพรหมทัต

ท้าวพรหมทัตมีโอรสชื่ออรุณ कुमार และนางมณีสาคร มีพฤติกรรมการทำงานที่พ่อในลักษณะดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม เมื่อโคบุตรได้สู่ขอนางมณีสาครไปเป็นมเหสี ท้าวพรหมทัตก็ดีใจ ดังความว่า

พรหมทัตฟังสารสำราญสุด

รู้ว่าบุตรจะได้เป็นฝ่ายขวา
(โคบุตร : น.78)

1.6.3.3 ท้าวหลววิราช

ท้าวหลววิราชมีพระธิดาคือนางอำพันมาลา ท้าวหลววิราชมีพฤติกรรมปรากฏดังนี้

ห่วงใยลูก ท้าวหลววิราชเป็นพ่อที่ห่วงใยลูกมากโดยเห็นได้จากการที่พระองค์สังเกตเห็นนางอำพันมาลาซึมเศร้า มีผิวพรรณหมองคล้ำและพฤติกรรมก็เปลี่ยนแปลงไป พระองค์เป็นห่วงพระธิดามากและเข้าใจว่าพระธิดาลอบมีความสัมพันธ์กับผู้ชายแต่ก็ไม่กล้าที่จะสอบถามกับพระธิดา ดังความว่า

ภูวนาทหาวาจิตเห็นธิดา	ทั้งกายาพระยุพินสิ้นละออง
แต่ก่อนงามยามดูดังเดือนฉาย	มาระคายระคายมีราศีหมอง
ดั่งโกศมกุณรินบินประคอง	เป็นรอยต้องซำมีราศีพาน
พระลูกรักศิร้ายมีชายชิด	จึงคูผดผิวพรรณในสันทาน
จะถามนางเห็นจะพรางไม่ต้องการ	นฤบาลนั่งพิศดูธิดา
	(โคบุตร : น.68)

จากพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทานเรื่องโคบุตรสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 6 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องโคบุตร

ลักษณะพฤติกรรม	พระอาทิตย์	ท้าวพรหมทัต	ท้าวหลวิราช
พฤติกรรมในด้านบวก			
สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน	/	-	-
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม	/	/	-
มอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก	/	-	-
ห่วงใยลูก	/	-	/

จากการศึกษาวรรณคดีเรื่องโคบุตรพบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีมีพฤติกรรมในด้านบวกทั้งสามตัว โดยพฤติกรรมที่เด่นที่สุดในวรรณคดีเรื่องนี้ก็คือ สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสมและห่วงใยลูก ซึ่งตัวละครที่สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองก็คือ พระอาทิตย์และท้าวพรหมทัต ตัวละครทั้งสองต่างก็สนับสนุนให้ลูกของตนมีคู่ครองที่ดีทั้งในด้านวงศ์ตระกูลที่สูงส่ง เช่น พระอาทิตย์ได้บอกทางให้โอรสไปหาธิดาของกษัตริย์มาเป็นคู่ครอง ส่วนท้าวพรหมทัตก็ต้องการให้ธิดาของตนได้อภิเษกกับโคบุตรที่พระองค์เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ

จากการศึกษาพบว่าลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีนิทานส่วนใหญ่จะแสดงพฤติกรรมในด้านบวกมากกว่าด้านลบ โดยพฤติกรรมในด้านบวก ได้แก่ การเลี้ยงดูลูก การปกป้องคุ้มครองลูก ห่วงใยลูก สนับสนุนให้ได้รับการศึกษา สนับสนุนให้มีหน้าที่การงาน สนับสนุนให้มีคู่ครองที่เหมาะสม และมอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก ส่วนพฤติกรรมในด้านลบที่

ปรากฏในวรรณคดีนิทาน ได้แก่ การทอดทิ้งลูก เป็นพ่อที่อ่อนแอ ห่วงชีวิตของตนเองมากกว่าลูกและใช้ลูกเพื่อผลประโยชน์ของตน

2. วรรณคดีชาดก

วรรณคดีชาดก หมายถึง วรรณคดีที่นำเรื่องราวจากคัมภีร์ชาดกมาแต่งเป็นคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ ขึ้นใหม่²⁰ ชาดก หมายถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีต ซึ่งเสวยพระชาติในสภาพต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมนุษย์และสัตว์²¹ การศึกษาในครั้งนี้ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ได้นำวรรณคดีชาดกจำนวน 3 เรื่องมาศึกษา ได้แก่ มหาเวสสันดรชาดก สุธนคำฉันท์ พระสุธนคำฉันท์ โดยมีประวัติความเป็นมาของวรรณคดี เนื้อเรื่องย่อ และพฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏในวรรณคดี ดังนี้

2.1 มหาเวสสันดรชาดก

มหาเวสสันดรเป็นเรื่องราวอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระเวสสันดร ซึ่งถือว่าเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะมาประสูติเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพระชาตินี้เป็นการบำเพ็ญทานบารมี มหาเวสสันดรที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์นำมาศึกษานี้เป็นมหาเวสสันดรชาดกฉบับที่กระทรวงศึกษาธิการได้คัดเลือกสำนวนที่ดีเด่นมารวมไว้ครบ 13 กัณฑ์ หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก

2.1.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์เป็นฉบับที่กระทรวงศึกษาธิการได้คัดเลือกสำนวนที่ดีเด่นของกวีหลายท่านมารวมไว้ โดยเป็นกวีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีรายพระนามและนามผู้แต่งแต่ละกัณฑ์ดังนี้

1. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์กัณฑ์วนปเวศน์ กัณฑ์จุลพน และ กัณฑ์สักกบรรพ
2. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์จำนวน 5 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ฉกษัตริย์ กัณฑ์นครกัณฑ์
3. เจ้าพระยาพระคลัง(หน) แต่งกัณฑ์กุมาร และกัณฑ์มัทรี

²⁰ ทรัพย์ ประกอบสุข, วรรณคดีชาดก (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2527), 60.

²¹ สืบพงศ์ ธรรมชาติ, วรรณคดีชาดก (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2542), 1.

4. พระเทพโมลี(กลิ่น) แต่งกัณฑ์มหาพน

5. สำนักวัดถนน แต่งกัณฑ์ทานกัณฑ์

6. สำนักวัดสังข์กระจาย แต่งกัณฑ์ชูชก

2.1.2 เนื้อเรื่องย่อ

พระเวสสันดรเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร เนื้อเรื่องได้กล่าวถึงพระเจ้ากรุงสุทนต์แห่งเมืองสีพีราชบุรี มีมเหสีพระนามว่าพระนางผุสดีมีพระโอรสพระนามว่าเวสสันดร พระเวสสันดรได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรีมีพระโอรสทรงพระนามว่า ชาลี และพระธิดาทรงพระนามว่า กัณหา

พระเวสสันดรเมื่อขึ้นครองราชย์ก็ทรงบำเพ็ญทานอยู่เสมอ ต่อมาแคว้นกลิงกราชบุรี เกิดทุกข์เข็ญข้าวขาดแคลน ฝนแล้ง ชาวเมืองจึงได้กราบทูลให้เจ้าเมืองส่งพรหมณ์ไปขอช้างป้างัยนาเคนทร์จากพระเวสสันดร ซึ่งพระเวสสันดรได้พระราชทานให้ตามความประสงค์ เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวเมืองสีพีอย่างมาก จึงได้มากราบทูลต่อพระเจ้ากรุงสุทนต์ขอให้ขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง พระเจ้ากรุงสุทนต์จึงต้องเนรเทศพระเวสสันดรออกไปจากพระนครเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง โดยนางมัทรี กัณหาและชาลีขอออกเดินทางไปกับพระเวสสันดร ทั้งสี่พระองค์ได้ออกเดินทางไปประทับอยู่ที่เขาวงกต

ต่อมาได้มีพรหมณ์ผู้หนึ่งชื่อว่า ชูชก มีภรรยาชื่อนางอมิตตดา นางอมิตตดาสั่งให้ชูชกมาขอชาลีกัณหาไปเป็นทาสรับใช้ ด้วยความรักที่มีต่อนางอมิตตดา ชูชกจึงได้เดินทางมาขอกัณหาและชาลีจากพระเวสสันดร พระองค์ก็ทรงพระราชทานพระโอรสและพระธิดาให้ตามที่ชูชกต้องการ ชูชกจึงได้นำกัณหาและชาลีเดินทางกลับบ้าน แต่ว่าหลงทางไปที่เมืองสีพีราชบุรี ทำให้ได้พบกับพระเจ้ากรุงสุทนต์ซึ่งพระองค์ได้ไล่ตัวพระนัดดาทั้งสอง พร้อมทั้งให้มีการจัดเลี้ยงแก่ชูชกเป็นอย่างดี ชูชกเมื่อได้กินอาหารดี ๆ ก็กินอย่างมูมมามจนท้องแตกตาย จากนั้นพระเจ้ากรุงสุทนต์ได้นำขบวนเกียรดิศเสด็จออกไปรับพระเวสสันดรและนางมัทรีที่เขาวงกตกลับเข้าเมือง พระเวสสันดรจึงได้กลับมาครองเมืองตามเดิม

2.1.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

2.1.3.1 พระเจ้ากรุงสุทนต์

พระเจ้ากรุงสุทนต์มีพระโอรสคือพระเวสสันดร โดยลักษณะบทบาทที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

หาคู่ครองที่เหมาะสมให้ลูก เมื่อพระเจ้ากรุงสุโขทัยมีพระประสงค์ที่จะยกราชสมบัติให้พระเวสสันดร พระองค์จึงหาคู่ครองให้แก่พระเวสสันดรโดยได้เลือกนางมัทรีที่มีความงามมากอีกทั้งยังมีเชื้อสายเดียวกันกับพระนางผุสดี มาอภิเษกกับพระเวสสันดร จากนั้นก็ทรงจัดพิธีอภิเษกให้แก่พระเวสสันดรและนางมัทรี ดังความว่า

....สอุชโย สมเด็จพระเจ้ากรุงสุโขทัยนฤปดิษฐ์ปิ่นพิภพพสุธา
พระทัยท้าวเธอปรารถนาจะมอบเวนซึ่งสิริรัตนราชนทร์แก่พระลูกรัก
จะให้ป็นจอมปิ่นปักพระพารา มทุที อาเนตฺวา จึงนำมาซึ่งพระมัทรีผู้
ทรงศรีสวัสดิ์เลิศลักษณะกัลยา เป็นตระกูลธิดามาตุลราชวงศ์ ท้าวเธอก็
ทรงราชาภิเษก เป็นเอกองค์อัครมเหสี ประทานราชกุมารีกำนัล
หมั้นหกพันพระองค์นาง พันสาวสาวสวัสดิ์สำอายเป็นอย่างยิ่ง แล้ว
มอบมิ่งมโหศวรรย์ ให้สืบศรีสุริยสันตติวงศ์ ดำรงราชประเพณี
ฝ่ายหน่อพระชินศรีเสวยสวัสดิโกไคยเป็นจอมฉัตรพิชัยสิพี...

(มหาเวสสันดรชาดก : น.21-22)

จากคำประพันธ์จะเห็นได้ว่าการเลือกคู่ครองของพระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงพิจารณาคัดเลือกคู่ครองให้พระเวสสันดรโดยพิจารณาจากรูปร่างหน้าตาและชาติกำเนิดที่ดี

มอบทรัพย์สมบัติให้แก่ลูก หลังจากทรงหาคู่ครองให้แก่พระเวสสันดรแล้วพระเจ้ากรุงสุโขทัยก็ยกราชสมบัติให้พระเวสสันดร และราชาภิเษกพระเวสสันดรขึ้นครองเมือง ดังความว่า

แล้วมอบมิ่งมโหศวรรย์ ให้สืบศรีสุริยสันตติวงศ์ ดำรงราช
ประเพณี ฝ่ายหน่อพระชินศรีเสวยสวัสดิโกไคยเป็นจอมฉัตรพิชัยสิพี

(มหาเวสสันดรชาดก : น.22)

ห่วงใยลูก พระเจ้ากรุงสุโขทัยได้แสดงให้เห็นถึงความรักความห่วงใยลูก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อซุชกได้พาภักหาและชาติเข้าเมืองสีพีจนได้พบกับพระเจ้ากรุงสุโขทัย พระองค์ได้สอบถามถึงความเป็นอยู่ของพระเวสสันดรและนางมัทรีจากภักหาชาติว่า การใช้ชีวิตอยู่ในป่านั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากบ้างหรือไม่ ดังความว่า

ครั้นเสร็จสมโภชพระนัดดา कुमारกุมาริแล้วมิช้า จึงมีสุนทร
 ราชกถาถามพระชาลิศรีสุริยวเรศว่า ไปตก ดูกรพ่อผู้เป็นหน่อพระราช
 เบศเทศกษัตรา กจจิ อุโก อโรคา เต ทำวชนกนาถราชมารดา
 ทั้งสองของพระหลาน ยังค้อยบรรเทาทุกข์เป็นสุขสำราญไรกันตราย
 นิราศ สรรพภัยในหิมวาสไม่ไกล่กราย เป็นด้นว่าจตุบาททิฆชาติ
 ทั้งหลายและเหลือบยงบึงรินร่าน มิได้วิเวกแผ้วพานมาพาธา เลี้ยง
 ชนมชีพแสวงหามูลผลาผล ไม่ลำบากยากขัดสนพอบันทุกวันเวลา
 หรือพ่อชาลิ

(มหาเวสสันดรชาดก : น. 342-343)

การสอบถามถึงความเป็นอยู่ของพระโอรสเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็น
 ถึงความห่วงใยลูกของพระเจ้ากรุงสุทศ

2.1.3.2 พระเวสสันดร

พระเวสสันดรก็มีพระราชโอรสและพระธิดาคือกัณหาภิชาลิ
 พุทธิกรรมของพระเวสสันดรที่ปรากฏมีดังนี้

ห่วงใยลูก พระเวสสันดรห่วงใยพระโอรสและพระธิดามาก
 ดังเช่นเหตุการณ์หลังจากได้รับพระราชทานกัณหาและชาลิให้แก่ชูชก ชูชกก็ได้บังคับทั้งสอง
 พระองค์เดินทางไปกับตน เมื่อไม่ยอมเดินก็จะตีให้เดิน พระเวสสันดรเห็นเหตุการณ์ดังกล่าวก็
 โกรธเคืองชูชกเป็นอย่างมาก ทรงคิดที่จะฆ่าชูชก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ว่าอุเหม !อุเหม ! พราหมณ์ผู้นี้เฝ้าจองทงนงหนอ มาตีลูกต่อ
 หน้าพ่อไม่เกรงใจ ธิชเอย์กูมาอยู่ป่าเปล่าเมื่อไร ทั้งพระขรรค์ศิลป์ชัย
 ก็ถือมา ฆนุจาปี กเหตฺวา ก็ทรงพระแสงธนูศรกระแสนั่นกับมือ
 ฆ่าพราหมณ์ผู้นี้เสียเถิดหรือ เธอก็ฮึดหื้ออยู่แต่ในพระทัย

(มหาเวสสันดรชาดก : น. 252)

แม้ว่าเหตุการณ์ในครั้งพระเวสสันดรจะไม่ได้ช่วยเหลือ
 พระโอรสและพระธิดาเพราะมีจิตใจที่มุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญทานบารมี จึงทรงยับยั้งความโกรธเอาไว้

แต่ก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพ่อที่มีความห่วงใยลูกอย่างมาก หากลูกตกอยู่ในอันตรายพระองค์ก็พร้อมที่จะคุ้มครองความปลอดภัยให้ลูกเสมอ

มีเหตุผล พระเวสสันดรเป็นพ่อที่มีเหตุผล การตัดสินใจที่กระทบต่อชีวิตของลูก พระองค์จะอธิบายให้ลูกเข้าใจเหตุผลของพระองค์ ดังเช่น ตอนที่พระองค์ยกกัณหาและชาลีให้แก่ชูชก พระองค์ก็อธิบายให้กัณหาและชาลียอมรับว่าสาเหตุที่พระองค์ต้องยกทั้งสองพระองค์ให้ชูชกก็เพราะพระองค์ปรารถนาที่จะบรรลुพระโพธิญาณเพื่อจะได้ช่วยสัตว์โลกให้พ้นจากความทุกข์ ดังความว่า

พระลูกเอ๋ยเจ้าไม่รู้หรือพระบิดงศ์บรรจงรักพระโพธิญาณ
หวังจะยังสัตว์ให้ข้ามห้วงมหรรณพพวงสารให้ถึงฟาก เป็นเยี่ยงอย่าง
ยอดยากที่จะข้ามได้...

(มหาเวสสันดรชาดก : น.239)

อบรมสั่งสอนลูก การอบรมสั่งสอนลูกของพระเวสสันดรปรากฏในเหตุการณ์ที่ชูชกมาขอสองกุมาร เมื่อกัณหาและชาลีได้ยินว่าพระเวสสันดรจะยกตนเองให้แก่ชูชก ทั้งสองพระองค์ก็พากันไปหลบอยู่ในสระบัว ส่วนชูชกเมื่อไม่เห็นกัณหาและชาลีก็ต่อว่าพระเวสสันดรว่าหลอกตนเอง พระเวสสันดรจึงออกตามหาโอรสและธิดามามอบให้ชูชก ในตอนที่พระเวสสันดรไปถึงสระบัว พระเวสสันดรได้กล่าวกับพระกัณหาและชาลีว่าการหลบหนีไม่ยอมเดินทางไปกับชูชกทำให้พระองค์ถูกชูชกต่อว่า พระองค์จึงได้สอนลูกให้กล้าหาญสมกับที่เกิดมาในตระกูลของกษัตริย์ ดังความว่า

ตาต พ่อเอ๋ย เจ้าชาลีศรีสุริยวงศ์เยาวเรศ ปิยบุตรต เจ้าก็เกิด
ในมกุฏเกศกรุงสิริราชบุรี ไยพ่อไม่องอาจยอมยอต่อทั้งพระบิดา ให้
พราหมณ์มันจ้วงจาบหยาบซ้ำ เจ้าเห็นชอบอยู่แล้วหรือหนาพ่อสายใจ
เราก็คือเป็นชาติคติมโหมหาสมมุติวงศ์พิเศษสุทธกษัตริย์ ไม่มีใครที่จะมาพ่อ
ตัดดีเดียนเลย ...

(มหาเวสสันดรชาดก : น.238-239)

ในเหตุการณ์เดียวกันก็จะเห็นว่าพระเวสสันดรได้สอนพระชาลีในเรื่องความพยายามอีกด้วย ดังที่พระเวสสันดรได้กล่าวกับชาลีว่าถ้าชาลีต้องการเป็นอิสระจากชุกก็ต่อพยายามหาทรัพย์มาได้ตัวให้ได้และให้พยายามไถ่ตัวกันหาน้องสาวด้วย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พระบรมราชฤทัยเรอจึ่งคาค่าสองกุมารเหมือนนายโคบาลอัน
 สันทัดคาค่าโค โส กิร ปุตุโต จึ่งตรัสว่าพระลูกเอ๋ย เจ้าจงจำคำ
 ของบิดาไว้ สเจ ภูษิตุโส มาตราว่าเจ้าอยู่มิได้จะใคร่พ้นทาสวิสัย
 ของธชี่ พ่อชาลีจึ่งเพียรพยายาม หาทองทุนทรัพย์ตามให้ถ้วนถึงนับ
 คำลึงได้พันเท่า อันนี้เป็นพิภคแห่งตัวเจ้า

(มหาเวสสันดรชาดก : น.243)

จากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่พ่อได้ปฏิบัติต่อลูกนั้นสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 7 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

ลักษณะพฤติกรรม	พระเจ้ากรุงสุยชัย	พระเวสสันดร
พฤติกรรมในด้านบวก		
หาคู่ครองที่เหมาะสม	/	-
มอบทรัพย์สมบัติให้ลูก	/	-
อบรมสั่งสอนลูก	-	/
มีเหตุผล	-	/
ห่วงใยลูก	/	/

จากการศึกษาวรรณคดีเรื่องพระเวสสันดรชาดกพบว่าพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเป็นพฤติกรรมในด้านบวก โดยพฤติกรรมที่เด่นที่สุดก็คือ ห่วงใยลูก ซึ่งพบว่าพระเจ้ากรุงสุยชัยและพระเวสสันดรต่างก็เป็นพ่อที่ห่วงใยลูก

2.2 พระสุธนคำฉันท์

พระสุธนคำฉันท์เป็นวรรณคดีที่ได้เล่าเรื่องมาจากปัญญาสชาดก โดยแต่งด้วยคำประพันธ์คำฉันท์ 4 ชนิด ได้แก่ ฉันท์ 11 ฉันท์ 12 ฉันท์ 14 ฉันท์ 19 และคำประพันธ์ประเภทกาพย์ 3 ชนิด ได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉบัง 16 กาพย์สุรางคนางค์ 28

2.2.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

พระสุธนคำฉันท์ผู้แต่งก็คือ พระยาอิศรานุภาพ(อัน) ซึ่งแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจุดประสงค์เพื่อทูลเกล้าฯถวายสนองพระเดชพระคุณตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสำหรับเป็นเครื่องประดับพระบารมีของพระองค์²²

2.2.2 เนื้อเรื่องย่อ

พระสุธนคำฉันท์เริ่มต้นเรื่องโดยกล่าวถึงพระอาทิตย์วงษ์เจ้าเมืองปัญจาลนคร มีพระมเหสีพระนามว่าพระนางจันทาเทวี มีโอรสทรงพระนามว่า สุธนกุมาร บ้านเมืองของพระองค์อุดมสมบูรณ์ยิ่งกว่าเมืองใด ๆ เพราะมีพญานาคราชชมพุดิตรซึ่งอาศัยอยู่ในสระใหญ่เป็นผู้ดลบันดาลให้คุณประโยชน์ทุกประการ ทำให้พระเจ้าันนทราชกษัตริย์อีกเมืองหนึ่ง อิจฉาจึงได้ให้พราหมณ์ผู้ชำนาญในทางเวทมนตร์มาฆ่าพญานาคชมพุดิตร แต่ทว่าแผนการล้มเหลว เพราะพญานาคชมพุดิตรรู้ตัวเสียก่อน พญานาคชมพุดิตรจึงขอให้พรานบุญทริกฆ่าพราหมณ์ที่จะคิดฆ่าตน เมื่อพรานบุญทริกทำการดังกล่าวเสร็จสิ้นก็ได้กล่าวกับพรานว่าหากมีสิ่งใดให้ตนช่วยเหลือก็ยินดีที่จะช่วย

ต่อมาพรานบุญทริกไปเที่ยวป่าได้พบกับนางกนิริลงเล่นน้ำอยู่ในสระ โบกขรณีก็นิใจรักใคร่ อยากได้นางมาเป็นคู่ครอง จึงได้ไปขบว่งนาคบาสาจากพญานาคชมพุดิตร เพื่อไปคล่องนางกนิริแม้ว่าคล่องนางกนิริมีโนราห์ได้สนใจปรารถนาแต่พรานบุญทริกนั้นไม่มีบุญที่จะเป็นคู่ครองของนางมโนห์รา จึงได้พาไปถวายพระสุธน ดังนั้นพระสุธนจึงได้นางมโนห์รามาเป็นคู่ครอง ต่อมาข้าศึกยกทัพมาโจมตีชายแดนของเมืองปัญจาลนคร ปุโรหิตผู้มีความประสงค์จะกำจัดพระสุธนจึงใช้โอกาสนี้กราบทูลพระอาทิตย์วงษ์ให้ส่งพระสุธนออกรบ ในระหว่างที่พระสุธนออกรบพระนางจันทาเทวีพระราชมารดาฝันว่าพระสุธนสิ้นพระชนม์ในระหว่างการรบ

²²รัตน นครศรี, “การศึกษาวิเคราะห์อุเทนคำฉันท์ของพระยาอิศรานุภาพ (อัน)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 43.

ปุโรหิตจึงแนะนำให้สะเดาะเคราะห์โดยการทำพิธีบูชาด้วยสัตว์สองเท้าและสี่เท้า รวมทั้งต้องจับนางกนิริมมาบูชาด้วย พระอาทิตย์ทรงหลังเชื้อคำของปุโรหิตก็ให้จับนางกนิริไปบูชา

แต่ในระหว่างการทำพิธีนางกนิริก็ได้หนีเอาตัวรอดมาได้และบินหนีกลับไปยังเขาไกรลาส ฝ่ายพระสุธนหลังจากทำศึกได้รับชัยชนะก็เสด็จกลับเข้าเมือง แต่เมื่อทราบข่าวว่านางมโนห์ราบินหนีไปก็เศร้าโศกเสียใจยิ่งนัก จึงได้ออกติดตามหานางอย่างไม่อภัยแก่ชีวิต ในระหว่างการเดินทางก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กับยักษ์ ต้องเดินทางผ่านแม่น้ำพิชัย กระทั่งเดินทางมาถึงเขาไกรลาสเมืองท้าวทুমราชบิดาของนางมโนห์รา ในตอนเช้าพระสุธนก็เข้าไปในเมืองและได้พบกับนางมโนห์รา ท้าวทুমราชก็เห็นใจความรักของทั้งสองจึงทำพิธีอภิเษกพระสุธนกับนางมโนห์ราให้ครองราชสมบัติอันเป็นทิพย์ต่อไป พระสุธนอยู่ครองราชสมบัติได้ไม่นาน ก็ระลึกถึงพระราชบิดาและพระราชมารดาจึงคิดกลับสู่บ้านเมือง นางมโนห์ราก็ขอติดตามมาด้วย ท้าวทুমราชเห็นว่าพระสุธนเป็นผู้ที่มีความกตัญญูควรเวทิจึงจัดกองทัพมาส่งพระสุธนและนางมโนห์รา ทั้งสองจึงได้กลับเมืองปัญจาลนคร

2.2.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

2.2.3.1 พระอาทิตย์วงศ์

พระอาทิตย์วงศ์เป็นเจ้าเมืองปัญจาลนคร มีโอรสทรงพระนามว่าสุธนกุมาร ลักษณะพฤติกรรมที่พระองค์ได้แสดงออกต่อลูก มีดังนี้

ห่วงใยลูก ในระหว่างที่พระสุธนออกไปทำสงครามนั้นพระนางจันทาเทวีพระมารดาของพระสุธนฝันว่าพระสุธนสิ้นพระชนม์ในระหว่างการทำสงคราม เมื่อท้าวอาทิตย์วงศ์ทราบความฝันดังกล่าวก็แสดงความห่วงใยลูก โดยรับสั่งให้ปุโรหิตมาทำนายว่าความฝันของนางจันทาเทวีจะส่งผลกระทบต่อพระสุธนหรือไม่ เพื่อจะได้หาทางให้การช่วยเหลือ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

สมเด็จพระทราบบุบิเสา-
รัฐทวยระท้าวสกลกาย
ให้หาบโรหิตพยา-
มาทายพระลักษณะบุบิ

วนินารคคัลลกลาย
กัรทตฤทัยถวิล
กรรู้ประดินทิน
พิเคราะห์ดูพระชาตา ฯ
(พระสุธนคำฉันท์ : น.96)

อีกหนึ่งเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยลูกของพระอาทิตย์คือเหตุการณ์การทำพิธีบูชาัญญ ปุโรหิตได้สั่งให้จับสัตว์ทุกชนิดมาทำพิธีรวมทั้งให้นางกินรีซึ่งเป็นชายาของพระสุธนมามาทำพิธีด้วย ท้าวอาทิตย์วงศ์ได้ฟังดังนั้นก็แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยลูกโดยพระองค์พยายามขัดขวางไม่ให้จับนางกินรีมาทำพิธีบูชาัญญเพราะพระสุธนมารักนางมโนห์รามาก หากนางมโนห์ราตายพระสุธนมาก็ต้องเศร้าโศกเสียใจ ดังความว่า

ดูกรรมเทศโหรา	ท่านผู้พฤตมา
มากล่าวจะนี้เสียใจ	
เอกองค์สุณิสาดวงใจ	โอรสฤๅใน
อันเกิดกับอุทรเรา	
แม้จากพรูทิพลำพา	เสมอมาหิบบเอา
ชีพรอดออกจากกาย	
เฉกมาโอรสให้วาย	ใครได้ทำลาย
ในโลกลนี้ฤๅมี	

(พระสุธนมคำฉันท์ : น.99)

แต่เมื่อปุโรหิตกราบทูลให้พระองค์เห็นแก่ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ พระอาทิตย์จึงสั่งให้ไปจับมาตามความต้องการของปุโรหิต

ปกป้องคุ้มครองลูก เมื่อปุโรหิตได้ทำนายความฝันของนางจันทา เทวีว่าเป็นฝันร้าย พระสุธนมจะสิ้นพระชนม์ในการทำสงคราม พระอาทิตย์ก็สอบถามปุโรหิตถึงวิธีที่จะช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองพระโอรส เมื่อปุโรหิตกราบทูลให้ทราบถึงวิธีการปกป้องพระสุธนมโดยการทำพิธีบูชาัญญ พระอาทิตย์จึงสั่งให้ทหารไปจับสัตว์มาทำพิธีบูชาัญญตามที่ปุโรหิตให้คำแนะนำอย่างทันทั่วทั้งที่เพื่อปกป้องพระสุธนมให้ปลอดภัย ดังความว่า

ท้าวสดับเล่ห์เลศเป็นดี	ดาลเหตุทัยมี
มโนภิรมปรีดา	
บัดสั่งให้หาวนจา	รคนายลูทรกา
ธนูหาล่าดง	
มาพร้อมทุกพวกพรรคพวงษ์	สั่งให้แวงดวง
มฤคในหิมวา	

จับหมู่จตุรบทพิบา	ทาทุกภาษา
บรู๋ก็หมู่แจจรร	
เสร็จถ้วนทุกสิ่งสรรพพรณ	สำหรับพลีกรรม
จะโหมกระลากรอุณท์	

(พระสุณคำฉันท : น.98)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง แม้ว่าพระอาทิตย์วงษ์จะไม่ได้มีส่วนในการจัดหาคู่ครองให้แก่ลูกเพราะพรานบุญทริกนำนางมโนห์ราให้แก่พระสุณ แต่เมื่อพระอาทิตย์วงษ์ทราบว่าพระสุณได้นางมโนห์รามาเป็นคู่ครองก็แสดงความยินดีกับลูก และได้จัดขบวนไปต้อนรับพระสุณและนางมโนห์ราเข้าเมืองอย่างยิ่งใหญ่ ดังความว่า

ท้าวเร่งปรีดาเปรมปราย	ปราโมชในสาย
สวาสดีสุนิสาสนต์	
ตกแต่งโดยขนาดกฤติการ	สัพสรรพวยทยาน
พยุห์นิกรกรรกง	
วอรรณวิเศษอลง	กฏกาญจนบันจง
รจิตรด้วยแก้วแกมกล	
ไปยังอุทยานนิมนต์	นางเมืองเมืองบน
กินราชเทพี	
มายังวังเทพธานี	ด้วยราชศิริย์
พิพิธแสนบริวาร	

(พระสุณคำฉันท : น. 56)

2.2.3.2 ท้าวทุมราช

ท้าวทุมราชมีพระธิดาเป็นนางมโนห์รา พฤติกรรมการทำหน้าที่พ่อของท้าวทุมราชที่ปรากฏมีดังนี้

ห่วงใยลูก ท้าวทุมราชมีความห่วงใยลูกอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการคำกล่าวที่พระองค์กล่าวกับนางมโนห์ราว่าในระหว่างที่นางมโนห์ราถูกมนุษย์จับไปนั้นพระองค์เป็นห่วงมาก พระองค์ทนทุกข์ทรมานกินไม่ได้นอนไม่หลับเลยทีเดียว ดังความว่า

คูกรลูกคั่งดวงตา	บเร่มนิรา
นิราษบุรีแรมไกล	
ออกพ้อวังเวงหัวใจ	เปล่าเปลี่ยวอาไโดย
ลห้อยบวชอาวรณ์	
ตั้งแต่ทุกขทนอาทร	ยามนอนบนอน
ยามกินบนกนอาดูร	

(พระสุธนคำฉันท์ : น.145)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม ท้าวทุมราชเป็นพ่อที่ให้ความสำคัญกับการเลือกคู่ครองของลูกมาก โดยพระองค์จะพิจารณาทั้งในด้านชาติกำเนิด ความรู้ความสามารถและความรักที่มีต่อพระธิดา ดังจะเห็นว่าพระองค์ได้สอบถามนางมโนห์ราว่าสวามีของลูกเป็นเชื้อสายกษัตริย์หรือสามัญชน ดังความว่า

สวามีแห่งเจ้าไศปาน	พงษ์เพชยสาธารณ์
ฤาทำวเลวขบปีศาจ	

(พระสุธนคำฉันท์ : น.145)

นางมโนห์รากราบทูลให้ท้าวทุมราชทราบว่าพระสวามีของนางเป็นเชื้อสายกษัตริย์ มีความรู้ความสามารถยากที่จะหาใครเทียบได้ อีกทั้งยังมีคุณธรรมทั้งเคารพต่อบิดามารดา ปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ดังความว่า

สวามีแห่งข้าไปปน	โศคนาทุรชน
ลามกมุลสามาญ	
เปนราชเชารสภูบาล	ปิ่นภูตาธาร
พระยศยิ่งเรศตรี	
เรื่องรู้มลักสารทศลิป	เพียงพรหมจารีย์
ประพฤษศีลสังวร	
เคารพบิดุเรศมารดร	นิตราษสาธ
แลครองซึ่งทศธรรมา	

(พระสุธนคำฉันท์ : น.146)

นางมโนห์ราได้กล่าวอีกว่าขณะนี้สวามีของนางได้ออกติดตามมาแล้ว ท้าวทুমราชเมื่อได้ทราบดังนั้นก็มีความยินดีและได้กล่าวกับนางมโนห์ราว่าหากคู่ครองของนางเป็นคนมีความรู้ความสามารถจริงก็จะอนุญาตให้ครองคู่กัน ดังความว่า

คุราตุกราชสายใจ	ผิวพรรณมาใน
นิเวศน์ด้วยดี	
แม่ท้าวสุริยวงษกระษัตริย์	สพสาตรศิลป์
ประจักษ์เป็นจริงแก่ตา	
จักเสกสองสวัสดิโดยปรา	รกดั่งจินดา
เสมอสมรสสมกัน	

(พระสุธนคำฉันท์ : น.147)

จากนั้นท้าวทুমราชก็ให้นางมโนห์ราเชิญพระสุธนเข้าเมือง และได้ทดสอบความรู้ความสามารถของพระสุธน โดยให้พระสุธนแสดงความสามารถในการทรงศิลป์ เมื่อผ่านการทดสอบเรื่องความสามารถแล้วท้าวทুমราชก็ได้ทดสอบพระสุธนอีกครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าพระสุธนนั้นยังจดจำนางมโนห์ราได้หรือไม่ โดยให้นางมโนห์ราออกมายืนพร้อมกับนางกนิรีอีกหกคนแล้วให้พระสุธนชี้ตัว ซึ่งพระสุธนก็ชี้ตัวนางมโนห์ราได้อย่างถูกต้อง ท้าวทুমราชจึงให้ทั้งสองพระองค์ได้กลับมาอภิเษกกันอีกครั้ง ดังความว่า

ให้ตั้งมณฑปแก้วกาญ	จนาโอพาร
มณีประดับด่างกล	
ตั้งเครื่องมูรธาพิมล	พิริมมงคล
พิพิธสุพรรณอรรรจนา	
ครั้นวารมหุติเวลา	เสกสองกษัตรา
ดำรงพิภพมณฑล	
มอบไธสุรยทิพไหรณ	เสมอแมนเมืองบน
แลเวนกนิรบบริวาร	

(พระสุธนคำฉันท์ : น.158-159)

จากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ได้ปรากฏสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 8 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องพระสุธนคำฉันท์

ลักษณะพฤติกรรม	พระอาทิตย์วงศ์	ท้าวทুমราช
พฤติกรรมในด้านบวก		
ปกป้องคุ้มครองลูก	/	-
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง	/	/
ห่วงใยลูก	/	/

จากการศึกษาวรรณคดีเรื่องพระสุธนคำฉันท์พบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องนี้ มีพฤติกรรมในด้านบวกทั้งสองคน โดยพฤติกรรมที่ปรากฏร่วมกันมากที่สุดก็คือสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองและเป็นพ่อที่ห่วงใยลูก ในเรื่องเกี่ยวกับคู่ครองของลูกนั้นทั้งพระอาทิตย์วงศ์และท้าวทুমราชล้วนแต่ต้องการให้ลูกได้มีคู่ครองที่ดีทั้งในด้านชาติกำเนิดที่ดีและมีความรู้ความสามารถ

2.3 สุธนคำฉันท์

สุธนคำฉันท์เป็นวรรณคดีที่ได้เ้ามาจากสุธนชาดกในปัญญาสาตก แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทคำฉันท์

2.3.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

สุธนคำฉันท์เป็นผลงานของพระยาอิศราณภาพ (อัน) แต่งขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจุดประสงค์ในการแต่งก็เพื่อเป็นการแสดงความสามารถในการแต่งฉันท์ให้ปรากฏและเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ทั้งห้วงบุญกุศลด้วย²³

2.3.2 เนื้อเรื่องย่อ

พระเจ้าพรหมทัตกษัตริย์ผู้ครองกรุงพาราณสียังไร้พระโอรสและพระธิดา นางเกศนิมहेลีสักได้เพียรรักษาศีลจนพระอินทร์ได้อาราธนาพระโพธิสัตว์จุติลงมาเกิดในครรภ์ของนางเกศนิ และพระนางก็ทรงให้กำเนิดพระโอรสทรงพระนามว่า สุธน พระโอรสเมื่อเจริญวัยขึ้นก็ทรงเชี่ยวชาญด้านการยิงธนูเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระเจ้าพรหมทัตสิ้นพระชนม์ สุธนได้ขึ้นครองราชย์

²³รัตน นกรศรี, “การศึกษาวิเคราะห์อุเทนคำฉันท์ของพระยาอิศราณภาพ (อัน)”, 44.

ต่อ แต่ในระหว่างที่ทำพิธีราชาภิเษกพระสุธน ม้ามฉีกกะได้พาสุธนเหาะไปเมืองเสตนคร เมืองนี้มีเจ้าเมืองชื่อท้าวเสวตรราช พระมเหสีชื่อนางปทุมครรภ พระองค์มีพระธิดาทรงสิริโฉมงดงามชื่อนางจिरประภา พระสุธนได้นางจिरประภาเป็นชายา

ต่อมาพระสุธนก็หวนคิดถึงพระมารดา จึงลาท้าวเสวตรราชพานางจिरประภาขึ้นม้ามฉีกกะเหาะกลับบ้านเมือง แต่ทว่าระหว่างการเดินทางนางจिरประภาเห็นเหนื่อยกับการเดินทางจนเป็นลมหมดสติไป พระสุธนจึงขอให้ม้าลงพัก ม้ามฉีกกะทูลว่าบริเวณนี้เป็นเมืองของฉันทารักษ์ถ้าหากว่าใครแฉกแล้วต้องตอบคำถามฉันทารักษ์ให้ได้สามครั้ง พระสุธนและม้ามฉีกกะตอบคำถามได้ทั้งสามครั้ง แต่ทว่าเมื่อนางจिरประภาต้องอยู่ยามนางตอบคำถามยักษ์ได้สองครั้ง ครั้งสุดท้ายนางเผลอหลับไปเสียก่อนจึงถูกฉันทารักษ์เข้าไปจับตัว ม้ามฉีกกะพยายามต่อสู้ แต่สุดท้ายก็ถูกฉันทารักษ์จับไป ส่วนพระสุธนกับนางจिरประภาสามารถหนีเอาตัวรอดมาได้และพากันเดินทางมาจนถึงฝั่งทะเล จากนั้นก็ได้ขออาศัยเรือของนายพานิชเพื่อกลับบ้านเมืองแต่ระหว่างทางต้องเผชิญกับพายุจนเรือแตก พระสุธนกับนางจिरประภาได้เกาะไม้กระดานลอยไปด้วยกัน แต่ในที่สุดไม้กระดานก็ขาดออกจากกันทำให้พระสุธนกับนางจिरประภาจึงต้องพลัดพรากจากกัน นางจिरประภาสามารถขึ้นบกได้ และเดินทางต่อไปจนถึงเมืองอินทปัตของท้าวมหาปนาท พระนางได้นำพระธำมรงค์ออกขายได้เงินมาจำนวนมากถึงหนึ่งเล่มเกวียน จึงได้ใช้เงินสร้างบ้านและศาลาโรงทาน เพื่อคอยฟังข่าวพระสวามี ส่วนพระสุธนก็ลอยไปขึ้นบกที่ท่าหน้าอันเป็นที่อยู่ของนางอัญชวลิตยักษิณีน้องสาวฉันทารักษ์ นางหลงรักพระสุธนจึงได้ช่วยเหลือพระสุธนหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการหลอกล่อให้ฉันทารักษ์เอาม้ามฉีกกะมาให้พระสุธน หลังจากนั้นพระสุธนจึงวางแผนหนีออกจากเมืองโดยการจัดเลี้ยงอาหารและสุราแก่นางอัญชวลิตจินนางมีนเมา แล้วก็ขึ้นม้ามฉีกกะไปจนถึงเมืองอินทปัต และได้พบกับนางจिरประภา

2.3.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

2.3.3.1 ท้าวเสวตรราช

ท้าวเสวตรราชมีพระธิดาคือนางจिरประภา ท้าวเสวตรราชได้ปฏิบัติต่อลูกในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ห่วงใยลูก ท้าวเสวตรราชเป็นพ่อที่ห่วงใยลูก สังเกตได้จากการที่พระองค์ซ่อนพระธิดาไว้ไม่ถูกลมฝนแผ้วพาน ให้ทหารดูแลเพื่อไม่ให้ใครมาเข้าใกล้ธิดาได้ ดังความว่า

ท้าวสงวนองค์อรรคกรรณา	เขาวราชธิดา
คังควงหไทยมหิบาล	
ช่อนโถมพระพุยเวยวมาลย์	บมิต้องลมพาน
พิรุณละอองอบอาย	
เนาในปรางรัตนโพรงพราย	แหนเทพทุกพาย
สุราสรินทรลอบแล	
ไวกับกุจิเคียวแด	เสมอสมรมมิแปร
แต่สองต่อสองไปปน	
ท้าวให้บริรักษ์พระมณ	เทียรทุกด่าบล
กรเวนรวัจรอบราย	
บมิให้นอกในไกล้กลาย	ล่องลอลมชาย
บมิจลอบเล็งสมร	

(สุธนูคำฉันท์ : น.33)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม ท้าวเสวตราชเป็นพ่อที่ต้องการให้ธิดาได้มีคู่ครองเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ มีฐานะทางสังคมที่เหมาะสมคู่ควรกัน ดังจะเห็นได้จากตอนที่ท้าวเสวตราชทราบว่ามีผู้ชายลอบเข้าหาพระธิดาของตน ก็ไม่พอพระทัยจึงได้ส่งทหารเข้ามาล้อมวังเอาไว้ แต่เมื่อมเหสีได้กล่าวทัดทานเอาไว้โดยไม่ให้เหตุผลว่าผู้ที่ลอบเข้าหาพระธิดาได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้ความสามารถและมีบุญญาธิการจึงจะเข้ามาในห้องที่มีการป้องกันอย่างแน่นหนาได้ เมื่อได้ฟังคำทัดทานของพระมเหสีพระองค์จึงคิดจะทดสอบความสามารถของผู้ที่ลอบเข้ามาหาพระธิดา ถ้ามีความสามารถจริงก็จะอนุญาตให้อภิเษกสมรสกัน ดังความว่า

ท้าวฟงน้องท้าวทูลทาน	ชอบด้วยเบาราม
ก็ดับพิโรธฟูไฟ	
อย่ากุกักลองดูไว	ปรีชาชายไชย
อันแคว้นในศิลปวิทยา	
ผิวเปนเขาวราชปรีชา	จักกอบวิวาห์
มงคลเสกสวยมพร	

แม่ไปเชื้อชายโสทร
จีพิตรบให้กงครอง

กูจักจับรอน

(สุธนคำฉันท์ : น.56)

จากนั้นท้าวเสวตราชก็ให้พระสุธนได้แสดงฝีมือในการยิงธนูให้
พระองค์ได้ชม ดังความว่า

จงเจ้าคำเกิงกล
แต่ดูประสงแสง

พิริยภาพดลแสง

ศิลปู้ประจักษ์

(สุธนคำฉันท์ : น.61)

พระสุธนก็แสดงความสามารถจนเป็นที่ยอมรับของท้าวเสวตราช
พระองค์จึงได้อนุญาตให้ทั้งสองได้ภิเษกสมรสกัน ดังความว่า

เราจักประกอบการย
คลราชสนองวงษ์

สวยมพรธิดามง

ถวัลราชโกคา

(สุธนคำฉันท์ : น.66)

2.3.3.2 ท้าวพรหมทัต

ท้าวพรหมทัตมีพระโอรสชื่อว่าพระสุธน บพบาทพ่อของท้าว
พรหมทัตที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก เมื่อมเหสีให้กำเนิดพระโอรสท้าวพรหมทัตก็เลี้ยงดู
เป็นอย่างดี โดยคัดเลือกพี่เลี้ยงมาดูแลพระโอรส ดังความว่า

สมเด็จพระราชบุษยามเหสี
ยลองค์พระเอราสประไพ
แสนโสรมนัสปิบุตร
ดั่งดวงพระเนตรนฤบดี
สรแสนสุรางคบริวาร
เวนวันพิทักษ์ทุกขปรชวน

เทพไทยไกร
ประดิพัทเปรมปรีดิ์
รวรงษราชี
แลบดินทรดาลสงวน
บุพเรศทองมวน
อภิบาลบำเรอสนอง

(สุธนคำฉันท์ : น.23)

จากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 9 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสุธนคำฉันท์

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าวเสวตราช	ท้าวพรมหัต
พฤติกรรมในด้านบวก		
เลี้ยงดูลูก	-	/
สนับสนุนให้มีคู่ครองที่เหมาะสม	/	-
ห่วงใยลูก	/	-

จากการศึกษาพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสุธนคำฉันท์ พบว่าตัวละครพ่อทั้งสองมีพฤติกรรมในด้านบวก โดยมีบทบาทในการเลี้ยงดูลูก สนับสนุนให้มีคู่ครองที่เหมาะสม และห่วงใยลูก แต่ไม่ได้มีบทบาทไหนที่เด่นเป็นพิเศษปรากฏในวรรณคดีเรื่องสุธนคำฉันท์

จากการศึกษาลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีชาดก พบว่าในวรรณคดีชาดกตัวละครพ่อจะแสดงพฤติกรรมในด้านบวกเท่านั้น ตัวละครพ่อล้วนทำหน้าที่ของตนอย่างดี โดยพฤติกรรมที่ปรากฏคือ เลี้ยงดูลูก ห่วงใยลูก ปกป้องคุ้มครองลูก สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม อบรมสั่งสอนลูก นอกจากนี้ตัวละครพ่อในวรรณคดีชาดกก็ยังมีพฤติกรรมที่แสดงออกต่อลูกอย่างมีเหตุผล

3. วรรณคดีบทละคร

วรรณคดีการละครเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่อใช้สำหรับแสดงซึ่งลักษณะการแต่งของวรรณคดีการละครจะแต่งเป็นบทร้อยกรองเรียกว่า กลอนบทละคร วรรณคดีบทละครที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์นำมาศึกษาในครั้งนี้มีทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ อุณรุท รามเกียรติ์ อิเหนา ไชยเชษฐ์ สังข์ทอง และมณีพิชัย วรรณคดีแต่ละเรื่องมีประวัติความเป็นมา เนื้อเรื่องย่อและลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ ดังนี้

3.1 อูณรุท

อูณรุทเป็นวรรณคดีที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนบทละคร เนื้อเรื่องอูณรุทคล้ายคลึงกับเรื่องอนิรุทธคำฉันท์กล่าวคือเป็นเรื่องราวของพระอนิรุทธถูกพระไทรอัมสมจนได้พบกับนางอุษา แต่ชื่อตัวละครจะมีความแตกต่างกัน เช่น ในบทละครเรื่องอูณรุทพี่เลี้ยงของนางอุษาชื่อว่า ศุภลักษณ์ ส่วนอนิรุทธคำฉันท์ชื่อว่า พิจิตรเลขา เป็นต้น สำหรับที่มาของเรื่องอูณรุทนี้เป็นอวตารของพระนารายณ์ปางกฤษณาวตาร มีเรื่องละเอียดในคัมภีร์มหาภารตะและปุราณะ แต่เรื่องอูณรุทนี้เป็นแต่เพียงเรื่องย่อส่วนหนึ่งของกฤษณาวตารเท่านั้น²⁴

3.1.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

อูณรุทเป็นบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในปีพ.ศ. 2330 ดังที่ได้ปรากฏอยู่ในบานแพนกที่ว่า

“ศุภมัสดุ ตยูลศักราช 1149 ปีมะแม นพศกเจตรมาส
สัตตมภาพปัศจดิถีพุทธวาร บrijเจทะ (กาล) กำหนดสมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัว อันเสด็จถวรสวัสดิ์ปราบดาภิเษมย์ ที่นั่งอำริทราภิเศกพิमान
ทรงพระราชนิพนธ์รจนาเรื่องอูณรุทเสร็จแต่ ณ วัน 4¹1 คำ ปีมะแม
นพศก คิตรายวันได้ 5 เดือนกับ 10 วันบริบูรณ์ทฤมายุสมสวัสดิ์”²⁵

ดังนั้นบทละครเรื่องอูณรุทจึงนับว่าเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นก่อนวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ

3.1.2 เนื้อเรื่องย่อ

ท้าวกรุงพานเป็นยักษ์ผู้ครองนครรัตนา มีมเหสีนามว่านางไวยกาเทวี ท้าวกรุงพานเป็นยักษ์ที่มีนิสัยหยาบซำหม่เห่งเหล่าเทวดาและนางฟ้าจนเกิดความเดือดร้อนไปทั่ว

²⁴เปลื้อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทย สำหรับนักศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2510), 218.

²⁵ธนิต อยู่โพธิ์, “ที่มาของอนิรุทธคำฉันท์และบทละครเรื่องอูณรุท,” ใน บทละครเรื่องอูณรุท (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2515), 9.

วันหนึ่งท้าวกรุงพานได้ปลอมตัวเป็นพระอินทร์ลอบเข้าไปมีความสัมพันธ์กับนางสุจิตราผู้เป็นมเหสีของพระอินทร์ นางสุจิตราเมื่อทราบความจริงว่าพระอินทร์ผู้นั้นเป็นท้าวกรุงพานก็แสดงความโกรธแค้นอย่างมาก จึงได้จัดไปเกิดในโลกมนุษย์เพื่อล้างแค้นท้าวกรุงพาน โดยนางได้ไปเกิดในดอกบัวในสระโบกขรณีใกล้เมืองรัตนา พระฤๅษีสุชาวาสได้เก็บนางไว้เป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาท้าวกรุงพานล่วงรู้จึงได้ออกไปรับนางมาเลี้ยงไวด้วยความรัก

ฝ่ายพระนารายณ์ได้อวตารลงมาเป็นพระบรมจักรกฤษณ์ครองกรุงนรังกา ท้าวบรมจักรกฤษณ์มีโอรสชื่อว่าพระไกรสูท พระไกรสูทมีโอรสรูปงามนามว่าพระอนุรุธ ต่อมาท้าวบรมจักรกฤษณ์เบื่อหน่ายในราชสมบัติจึงสละราชสมบัติให้แก่พระไกรสูท แล้วพระองค์ได้ออกมาบำเพ็ญพรต วันหนึ่งพระอนุรุธออกไปประพาสป่าพร้อมกับนางศรีสุดา พระอนุรุธได้ติดตามกวางทองซึ่งก็คือพระมาตุลีแปลงกายมาล่อหลอกจนไปถึงคันทรงแห่งหนึ่งและได้พลัดหลงกับกองทัพที่ติดตามมาด้วย ในคืนนั้นเทพารักษ์ได้อุ้มพระอนุรุธไปยังปราสาทของนางอุษาธิดาของท้าวกรุงพานและพระอนุรุธก็ได้นางเป็นชายา ตอนเช้าเทพารักษ์ได้อุ้มพระอนุรุธกลับโดยทั้งสองไม่มีโอกาสได้สนทนากันเลย เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พระอนุรุธและนางอุษาเศร้าใจที่ต้องพลัดพรากจากกัน นางสุกลักษณ์พี่เลี้ยงของนางอุษารับอาสาไปวาดรูปผู้ชายมาให้นางอุษาดู จนทราบว่าผู้ชายคนนั้นคือพระอนุรุธนางสุกลักษณ์จึงได้ออกติดตามจนกระทั่งได้นำพระอนุรุธมาไว้ยังปราสาทของนางอุษาทำให้ทั้งสองได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

เรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ล่วงรู้ไปถึงท้าวกรุงพาน ท้าวกรุงพานจึงให้เชิญท้าวกำพลนาคราชมาช่วยจับพระอนุรุธ ท้าวกำพลนาคราชก็ได้แปลงฤทธิ์ไปรัดตัวของพระอนุรุธ และนำมาไปประจานไว้ที่ยอดปราสาท ทำให้พระบรมจักรกฤษณ์ผู้เป็นพระอัยกาของพระอนุรุธรีบมาช่วยเหลือ โดยการมอบแหวนวิเศษไว้ป้องกันตัว ต่อมาพระอนุรุธได้ใช้แหวนวิเศษดังกล่าวต่อสู้กับท้าวกรุงพานทำให้ท้าวกรุงพานสิ้นชีวิต หลังจากเสร็จศึกแล้วพระอนุรุธก็พานางอุษาเดินทางกลับบ้านเมืองของตน และพระอนุรุธได้รับการอภิเษกให้ครองเมืองและได้แต่งตั้งให้นางอุษาเป็นมเหสีฝ่ายขวา และนางศรีสุดาเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย ในตอนท้ายของเรื่องพระอนุรุธได้ออกไปคล้องช้าง และได้นางกนิรีเป็นชายา

3.1.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

3.1.3.1 ท้าวบรมจักรกฤษณ์

ท้าวบรมจักรกฤษณ์เป็นเจ้าเมืองนรังกา มีพระโอรสชื่อว่าพระไกรสูท บทบาทพ่อของท้าวบรมจักรกฤษณ์เริ่มตั้งแต่เมื่อพระองค์ทราบว่านางจันทมาลีตั้งครรภ์

ท้าวบรมจักรกฤษณ์ก็ได้สั่งให้ดูแลนางจันทมาลีอย่างดี เมื่อนางให้กำเนิดพระโอรสก็จะเห็นลักษณะ
พฤติกรรมของท้าวบรมจักรกฤษณ์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

เลี้ยงดูลูก เมื่อนางจันทมาลีให้กำเนิดพระโอรสพระองค์ที่ทรง
ให้การดูแลพระโอรสทั้งการจัดหาที่เลี้ยงนางนมที่มีลักษณะของแม่นมที่ดีมาดูแลอย่างดี ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระบิดรทรงค้ำนารายณ์นำถา
พิศโฉมสมเด็จพระลูกยา	ผิวพัศตร์ลักษณะวิลาวัณย์
มีพระทัยชื่นชมโสมนัส	ดั่งได้สมบัติในสวรรค์
แสนรักแสนสวาทผูกพัน	เสมออากับดวงชีวิ
จึงประทานพี่เลี้ยงนางนม	อุดมด้วยรูปทรงสงศรี
เจ้าขร้วยายวงศาพญาริ	ตามตำแหน่งที่ทุกประการ
	(อุณรุท : น.37-38)

หาผู้ครองที่เหมาะสมให้ลูก เมื่อเห็นว่าพระไกรสูทมีความรู้
ความสามารถมากพอแล้ว ท้าวบรมจักรกฤษณ์ก็เตรียมที่จะยกราชสมบัติให้กับพระโอรสขึ้นครอง
บ้านเมืองต่อจากพระองค์ แต่เนื่องจากว่าพระไกรสูทยังไม่มีชายา พระองค์จึงจัดหาผู้ครองให้แก่
พระไกรสูท โดยได้เลือกนางรัตนารัตนาซึ่งร่วมเชื้อสายราชวงศ์เดียวกันมาเป็นสนมของท้าวไกรสูท ดัง
ความว่า

คิดแล้วผินพัศตร์มาปรึกษา	แก่อัครชายาพิสมัย
ลูกเราผู้ร่วมทุกข์	จำเรณูวัยรอบรู้วิชาการ
จะให้ป็นจอมโลเทศ	ในมหานครเศรษฐฐาน
ครอบครองไอศุรย์ศฤงคาร	ทวยหาญไพร่ฟ้าประชาชี
อันโฉมนวนนางรัตนารัตนา	ก็ร่วมราชวงศาเรืองศรี
จะอภิเษกเป็นเอกเทวี	ป็นสนมณรีทั้งนั้น
	(อุณรุท : น.49)

มอขรพยัสมบัตินี้ให้ลูก เมื่อทำวไกรสุทมิถุ่ครองที่หมาะสมแล้ว
ทำวบรมจักรกฤษณ์มีพระราชประสงค์ที่จะออกบวชดังนั้นจึงทรงยกบ้านเมืองให้พระไกรสุทได้ขึ้น
ครองราชย์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น	ทำวบรมจักรกฤษณ์รังสรรค์
กับองค์อัครราชวิไลวรรณ	จึงมอบไอศวรรย์พระลูกยา
ยกนางรัตนาทวี	ให้เป็นมเหสีเสนาหา
ครอบครองนครศรنگา	เป็นปิ่นไพร่ฟ้าประชากร
แล้วตรัสอวยพรประกาศิต	จงทรงฤทธิ์ห้าวหาญชาญสมร
ปรากฏเกียรติยศจาจร	ถาวรจำเริญสวัสดิ์
	(อุณรุท : น.55)

อบรมสั่งสอนลูก ตอนที่ทำวบรมจักรกฤษณ์จะอภิเษกทำว
ไกรสุทขึ้นครองบ้านเมือง พระองค์ได้อบรมสั่งสอนให้พระโอรสปกครองบ้านเมืองอย่างมี
คุณธรรม ต่อมาทำวบรมจักรก็ได้ออกบวชต่อไป ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระตรีภพลโลกนาถา
จึงมีมธุรสวาจา	แก่โอรสอายุ
บิดามานี้จะลาเจ้า	ไปอยู่เขาหิมวาป่าใหญ่
ลูกรักจะครองเวียงชัย	ให้นิราแรมไขไถยัน
จงสดับรับรสโอวาท	อย่าประมาทมีคัมภีร์
จงสถิตในทางทศธรรม์	เป็นหลักแก้วอันสถาวร
สืบสิ่งสำหรับปรนนิบัติ	ประเทศทำวจักรพรรดิมาแต่ก่อน
สมเคราะห์มาคยาประชากร	สี่สิ่งบวรสวัสดิ์
เอามาตตเป็นน้ำอำมฤก	กว้างลึกเย็นใสเกษมศรี
ทั่วทั้งโลกาประชาชี	เป็นที่วิดหาบอาบกิน
เอาทานซึ่งหวานไปถ้วนหน้า	เป็นยาเลี้ยงโลกอย่ารู้สิ้น
เอาศีลบริสุทธิไม่ราคิน	เป็นอาสน์โกมินอันเพริศพราย
เอาสิ่งสวัสดิ์จีสัง	เป็นฉัตรแก้วกันสุริย์ฉาย
เอาจิตกล้วบาปหยาบคาย	เป็นภูษิตเลิศลาขอลงกรณ์

บำรุงสุริยวงศ์พงศ์ประยูร
 เลี้ยงเหล่าอำมาตย์ราษฎร
 ตัดโลกโอบอุ้มโลกา
 เจ้าผู้สายทรงดวงชีวัน

ให้สมบุญพูนสุขสโมสร
 ผันผ่อนโดยชอบระบอบธรรม์
 ชักชวนไพร่ฟ้าสู่สวรรค์
 จงปกป้องครองกันให้จงดี
 (อุณรุท : น.65-66)

จากคำประพันธ์ข้างต้นท้าวบรมจักรกฤษณ์ได้สั่งสอนหลักการปกครองบ้านเมืองแก่ท้าวไกรสูท พระองค์ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ใช้ในการปกครองประเทศประกอบด้วยหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมะสำคัญที่ใช้ในการปกครองบ้านเมือง

ในเหตุการณ์ที่พระอุณรุทหายไปจากเมืองทำให้ท้าวไกรสูทไม่พอพระทัยพี่เลี้ยงที่มอบหมายให้ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองพระโอรส พระองค์ได้ต่อว่าพี่เลี้ยงอย่างรุนแรงและด้วยความโกรธจึงได้ฆ่าพี่เลี้ยงที่ชื่อว่าเพียรพิชัยตาย ซึ่งเป็นพระญาติ เมื่อท้าวบรมจักรกฤษณ์ทราบเหตุการณ์ว่าท้าวไกรสูทฆ่าพระญาติตายพระองค์ก็ไม่พอใจในการกระทำของท้าวไกรสูท พระองค์เสด็จมาต่อว่าท้าวไกรสูทว่าเป็นคนที่ขาดความยุติธรรมรักแต่ลูกของตนเอง ซึ่งในคำต่อนั้นก็เป็นลักษณะของการสั่งสอนท้าวไกรสูทให้มีจิตใจที่เมตตาและมีความยุติธรรมต่อคนอื่น อย่าได้รักแต่ชีวิตลูกของตนเอง ดังคำว่า

เมื่อนั้น
 ยิงพิโรธโกรธนักดั่งอัคคี
 เสียแรงเป็นวงศ์เทวัญ
 รักแต่ลูกตัวด้วยอันใด
 ลุอำนาจโกรธพิโรธจิต
 แม้นเพียรพิชัยไม่เป็นมา

ท้าวบรมจักรกฤษณ์เรื่องศรี
 จึงมีสิงหนาทवादไป
 จะอยู่ในยุติธรรมก็หาไม่
 วงสามิได้เมตตา
 ผิดพงศ์จักรพรรดิณา
 จะมรณาตามกันไปวันนี
 (อุณรุท : น.247)

3.1.3.2 ท้าวไกรสูท

ท้าวไกรสูทในวรรณคดีเรื่องอุณรุทเป็นพระบิดาของพระอุณรุท โดยพฤติกรรมของท้าวไกรสูทมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก เมื่อมเหสีให้กำเนิดโอรส ท้าวไกรสุทก็ได้จัดหาคน
เพื่อมาเลี้ยงดูพระโอรสทันที โดยได้สรรหานางในที่เป็นเชื้อพระวงศ์มาดูแลพระโอรส ดังความว่า

เมื่อนั้น	องค์ท้าวไกรสุทนาถา
เห็นโอรสราชกุมารา	ลักษณะประเสริฐเพริศเพรา
ดั่งหนึ่งรูปทองทิพมาศ	เทเวศชาญฉลาดหล่อเหลา
พักตรงามพร้อมกล่อมเกลา	สารพัดพริ้งเพราวิไลวรรณ
พิศพิศพลางเพลินจำเริญรัก	พระทรงจักรเชยโฉมประโลมขวัญ
ให้ชูขึ้นพระทัยทรงธรรม์	ดั่งได้เสวยสวรรค์วิมานฟ้า
จึงตรัสสั่งชะแม่ม่ายใหญ่	ให้จัดนางในพระวงศา
ครบตำแหน่งพระนมตามตำรา	โอรสมหาจักรพรรดิ
ทั้งองค์พื้นสกรรจ์สรรพตระกูล	ที่สมบุรณ์สุริยวงศ์พงศ์กษัตริย์
มีอชฌาสัยสันทัต	จัดเป็นพี่เลี้ยงพระกุมาร
	(อุณรุท : น.58-59)

สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา เมื่อลูกเติบโตถึงวัยที่จะได้รับ
การศึกษาท้าวไกรสุทก็ได้สนับสนุนให้พระโอรสได้เรียนวิชาสำหรับการเป็นกษัตริย์ ดังความว่า

พระบิดุเรศให้เรียนศิลปศาสตร์	สำหรับราชสุริยวงศ์นาคา
	(อุณรุท : น.97)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ในเรื่องเกี่ยวกับคู่ครองของลูกนั้นท้าว
ไกรสุทเป็นพ่อที่เปิดโอกาสให้ลูกได้เลือกคู่ครองตามความพึงพอใจ ดังจะเห็นได้จากการที่
พระอุณรุทกลับบ้านเมืองพร้อมกับนางอุษา ท้าวไกรสุทก็แสดงความยินดีกับลูก และเตรียมจัดพิธี
อภิเษกให้พระอุณรุทกับนางอุษาและนางศรีสุดา ดังความว่า

คิดจะเสกโอรสขิบัติ	กับสองศรีเสาวภาคย์ดวงสมร
อันนางอุษาบังอร	ร่วมร้อนร่วมเทพนิมน์ดมา
ควรจะให้ปิ่นนารี	เอกองค์มเหสีฝ่ายขวา

ซึ่งโฉมนางศรีสุดา	เทวามีได้พาไป
แล้วก็ได้เป็นเพื่อนยาก	จะลำบากด้วยกันก็หาไม่
จะให้ป็นฝ่ายซ้ายอนงค์ใน	เจ้าจะเห็นอย่างไรนางเทวี
	(อุณรุท : น.404)

ห้วงใยลูก ท้าวไกรสูทเป็นพ่อที่มีความห่วงใยลูกอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากเมื่อพระอุณรุทกลับจากประพาสป่าล่าสัตว์ ท้าวไกรสูทสังเกตเห็นว่าพระอุณรุทมีลักษณะท่าทางและพระพักตร์ที่เศร้าหมองพระองค์จึงได้สอบถามด้วยความห่วงใยว่าลูกเจ็บป่วยบ้างหรือไม่ ดังความว่า

เมื่อนั้น	สองกษัตริย์สุริยวงศ์รังสรรค์
เห็นพระโอรสร่วมชีวัน	รับขวัญแล้วมีบัญชา
พ่อไปประพาสป่าพนาลี	ครั้งนี้อยู่ชานักหนา
ไหนว่าเจ้าโลมฤคา	ได้มาหรือไม่ประการใด
เห็นลวีสีพักตร์สร้อยเศร้า	อวรณร่อนเร่าเป็นไฉน
ทั้งจิตก็ผิดประหลาดไป	ฤาโรคาสิ่งใดบังเกิดมี
	(อุณรุท : น.186)

เมื่อพระอุณรุทไม่ยอมตอบคำถามและยังมีท่าทีที่ซึมเศร้าก็ยังทำให้ท้าวไกรสูทเป็นห่วงโอรสมาก พระองค์ได้วิเคราะห์หาสาเหตุของอาการผิดปกติว่าอาจจะเกิดจากการถูกเจ้าป่าดลบันดาลให้เจ็บป่วย พระองค์จึงสั่งให้เชิญยายหมอผีเข้ามารักษา ดังความว่า

จึงระงับด้วยปริชาชาญ	รังเกียจกาลปางไปพนาศรี
แล้วจะต้องเจ้าป่าศิริ	บันดาลสมประดีให้พิกล
จำจะหาอ้อท้าวมาลงดู	ดีร้ายให้รู้เหตุผล
เขาเล่าลือนับถือทุกคน	ทั่วทั้งสกลกรุงไกร
แม่นต้องเทวาพนาลี	ก็จะคืนสมประดีขึ้นได้
คิดแล้วตรัสสั่งกำนันใน	จงรีบไปหาขายมดมา
	(อุณรุท : น.199)

ยายหมอฟีได้กล่าวว่าพระอุณรุทโดนผีป่าเข้าสิง พระอุณรุทไม่
พอใจต่อคำกล่าวของยายหมอฟีจึงต่อว่าและทำร้ายยายหมอฟี เหตุการณ์ดังกล่าวก็ยิ่งทำให้ท้าวไกร
สุทห้วงใยลูก โดยพยายามปลอบใจให้สงบสติอารมณ์และพาเข้าไปพักผ่อนในห้องนอน และโน้ม
น้าวใจให้เสวยอาหาร ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระปิ่นภพโลกทั้งหลาย
เห็นองค์สมเด็จพระลูกชาย	ไต่ย่ายมดวิ่งลนลาน
สองกษัตริย์เสด็จออกกangkัน	รำพันว่านอนด้วยอ่อนหวาน
พ่อผู้ดวงชีพนมมาน	จะประหารยายหมอดเสีย
ถึงจะจริงจะเท็จก็ทำเนา	ภาษาเขาเขาว่าตามนิสัย
เจ้าจงระงับดับใจ	มาไปบรรทมภิรมยา
แล้วจงกรจื้นแทนไสยาสน์	สองราชเข้าประคองทั้งซ้ายขวา
พิไรรำรำไปลอบไปมา	ให้เสวยโภชนาสาลี
	(อุณรุท : น.202)

พฤติกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความห้วงใยที่ท้าวไกร
สุทห้วงใยต่อพระโอรส

มีเมตตา ท้าวไกรสุทเป็นพ่อที่มีเมตตาต่อลูกมาก ดังจะเห็นได้
จากเหตุการณ์ตอนที่พระอุณรุทชิมเสรำเพราะคิดถึงนางอุษา พระอุณรุทได้แสดงออกด้วยอารมณ์ที่
รุนแรง เช่น เมื่อท้าวไกรสุทสรรหาพระธิดาจากเมืองต่าง ๆ มาให้พระอุณรุทเลือกเป็นพระชายา
แต่พระอุณรุทไม่สนใจธิดาคนใดเลย พร้อมทั้งยังไต่หุบตีธิดาจากเมืองต่าง ๆ ท้าวไกรสุทจึงรีบเข้า
ไปห้ามปรามและปลอบใจลูกด้วยความเมตตา ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวชนกชนนินาถา
เห็นโอรสไต่ฝูงกัลยา	สองกษัตริย์ออกมากันไว้
แล้วจงกรพาไปที่ไสยาสน์	ประคองสาวทด้วยแสนพิสมัย
ตรัสปลอบโอนอ่อนเอาใจ	ไฉนพ่อคลังไคล์ดังนี้
ไม่อดสูห่มุราชธิดา	อันเป็นวงษ์กษัตราเรืองศรี
จงระงับดับใจไว้ให้ดี	พระพาทีวอนว่ารำพัน
	(อุณรุท : น.198)

เมื่อพระอุณรุทยังไม่มีทีท่าว่าจะคลายจากความทุกข์ ท้าวไกรสูทก็พยายามหาวิธีการรักษาด้วยการให้หมอผีมาดูอาการ เพื่อหาสาเหตุของความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับลูก แต่ก็ยังสร้างความไม่พอใจให้แก่วะอุณรุทเป็นอย่างมาก จึงได้เข้าไปทำร้ายหมอผี แต่ท้าวไกรสูทก็ยังเปี่ยมไปด้วยความเมตตา ลูก โดยพยายามปลอบใจให้สงบสติอารมณ์

พฤติกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเมตตาที่พระองค์มีต่อพระโอรส

3.1.3.3 ท้าวอุทุมมราช

ท้าวอุทุมมราชเป็นเจ้าผู้ครองเมืองโรมราชมีธิดาชื่อนางศรีสุดา พฤติกรรมของท้าวอุทุมมราชที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม เมื่อนางศรีสุดาเติบโตถึงวัยที่จะมีคู่ครอง ท้าวอุทุมมราชก็หาผู้ครองให้นางศรีสุดา โดยเมื่อทราบว่าพระอุณรุทโอรสของท้าวไกรสูทเป็นผู้มีบุญญาธิการ มีพระปรีชาสามารถและเกียรติยศที่สูงส่ง จึงปรึกษากับมเหสีว่าควรยกธิดาให้เป็นชายาของพระอุณรุท ดังความว่า

แจ้งมาว่าหน่อพระจักรกฤษณ์	อันสถิตณรงการกรุงใหญ่
ทรงนามไกรสูทวุฒิไกร	ภูวนายมโอรส
ชื่ออุณรุทราชกุมาร	ลือสะท้านชมบุญทุกเมืองหมด
เรื่องฤทธิ์ปรีชาศักดิ์ยศ	ปรากฏดั่งดวงทินกร
จึงมีมธุรสวาที	บอกพระมเหสีสายสมร
ตามข่าวเล่าเรื่องลือขจร	โดยภูธรได้สดับมา
อันราชบุตรของเรา	โฉมเฉลาเลิศลักษณ์ดั่งเลขา
จะถวายเป็นอัครชายา	พระอุณรุทยอดฟ้ายุพาพาล
สองเมืองจะได้เนื่องด้วยไมตรี	เป็นสุวรรณปฐพีไพศาล
ซึ่งพิคาร์ตการ	เขามาลย์จะเห็นประการใด
	(อุณรุท : น.98-99)

3.1.3.4 ท้าวกรุงพาณ

ท้าวกรุงพาณเป็นยักษ์ที่ครองกรุงรัตนา มีโอรสชื่อทสมุขและธิดาบุญธรรมชื่อ นางอุษา พฤติกรรมของท้าวกรุงพาณมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก เมื่อท้าวกรุงพาณไปขอนางอุษามาเป็นธิดาบุญธรรม ท้าวกรุงพาณก็เลี้ยงดูนางอุษาเป็นอย่างดี พระองค์คัดเลือกหญิงสาว 5 นาง ซึ่งล้วนแต่เป็นหญิงสาวที่รูปร่างหน้าตางดงาม มีสติปัญญาดี และมีความรู้ความสามารถมาเป็นพี่เลี้ยง ทำหน้าที่ดูแลเลี้ยงดูนางอุษา นอกจากพี่เลี้ยงทั้ง 5 คนแล้ว ก็เลือกนางโนมาเป็นผู้ขับกล่อมและรับใช้นางอุษาอีกจำนวนมาก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น	สองกษัตริย์สุริยวงศ์นาถา
จึงประทานเครื่องทรงอลงการ	โอพาร์ล้วนแล้วด้วยแก้วกาญจน์
สำหรับพระธิดาเอกองค์	พงศ์กษัตริย์ยอดฟ้ามหาศาล
ตั้งนางอุษาเขามาเลี้ยง	ในสถานอัครราชบุตร
แล้วเลือกวรรณาราชระกูล	ที่สมบุรณ์รูปทรงสงศรี
วิไลลักษณ์เลิศกัลยาณี	ห้าอนงค์นารีจำเรียวตา
ชื่ออรรณวนิคาญพาพัคตร์	หนึ่งชื่อสุกัลลักษณ์กรรฐา
นางจันทวดีกัลยา	หนึ่งชื่อว่าเทพสุนทร
องค์หนึ่งชื่อนางสุพรรณ	ฉวีวรรณพิมพ์พัคตร์เพิงอัปสร
พร้อมสติปรีชาสถาวร	แรกรุ่งนอรชรสิบหกปี
ให้เป็นเอกองค์พระพี่เลี้ยง	เคียงควรอุ้มชูโฉมศรี
ทั้งนางขับกล่อมพัควี	สองร้อยนารีโสกา
เจ้าขรวิชัยประยูรสูงใหญ่	เป็นประธานข้างในข้างหน้า
กับสาวใช้เชื้อลูกเสนา	ห้าร้อยกัลยาวิไลวรรณ
ทั้งขอเฝ้าเหล่าลูกอำมาตย์	สุริยชาติปรีชาชาญขัน
คณนาอเนกนับพัน	จัดสรรประทานพระบุตรี

(อุณรุท : น.149-150)

ต่อมาเมื่อนางไวยกาเทวีให้กำเนิดโอรส ท้าวกรุงพานได้จัดหาพี่เลี้ยงมาเลี้ยงดูอย่างดี โดยหานางนมที่เป็นเชื้อพระวงศ์มา 64 คน และเจ้าขรัวยายมาทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูพระโอรส ดังความว่า

เมื่อนั้น	องค์พระบิดุเรศนาถา
เห็นโอรสราชกุมารา	พร้อมศรีลักษณ์วิลาวัณย์
มีความแสนโสมนัสนัก	ผ่องพักตร์เพียงได้สมบัติสวรรค์
จึงให้จัดพระนมที่พงศ์พันธุ์	หกสิบสี่สรรรูปทรง
เจ้าขรัวยายพี่เลี้ยงลูกตระกูล	เชื้อประยูรภักดิ์ริย์สูงส่ง
ประทานพระโอรสสุริยวงศ์	ตามอย่างเอกองค์กุมารา
	(อุณรุท : น.152-153)

ห้วงใยลูก เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยลูกของท้าวกรุงพานปรากฏอยู่ในเหตุการณ์ที่พระอุณรุทเข้ามาอยู่ในปราสาทของนางอุษา ท้าวกรุงพานเมื่อทราบเหตุการณ์ก็โกรธมาก จึงสั่งให้จับตัวพระอุณรุทมาลงโทษและเมื่อพระอุณรุทถูกจับก็ทำให้นางอุษาเสียใจจนเป็นลมสลบไป อำมาตย์ได้เข้ามากราบทูลท้าวกรุงพานว่านางอุษาสลบ ท้าวกรุงพานได้รับรายงานดังนั้นก็ตกใจอย่างมากรีบเข้าไปห้องนอนของนางอุษา และคร่ำครวญถึงความรักที่มีต่อลูก ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวพาณาสुरยักษา
ได้ฟังเสนีผู้ปรีชา	ผ่านฟ้าตระหนกตกใจ
ความโกรธความแค้นนั้นเสื่อมสูญ	พูนทวยทุกข์ทนหม่นไหม้
ด้วยแสนเสน่หาอาลัย	ในองค์อรไทเป็นพันนัก
นั่งจิ่งตะลึงลานจิต	กะเน็งคิดวิตกเพียงอกหัก
ชลนัยน์คลอคลอนนอกพักตร์	พระชายักษ์เร่าร้อนวิญญูณ
โจนจากแท่นแก้วแพรวพรรณ	ฝูงอนงค์กำนัลพร้อมหน้า
เร่งรีบลีลาศยาตรา	ไปปราสาทรัตนาพระบุตร
	(อุณรุท : น.278)

เมื่อเดินทางไปถึงห้องนอนของนางอุษา ท้าวกรุงพานเห็นนางอุษาสลบยังไม่ตายก็รีบสั่งให้หมอมารักษาพยาบาลนางอุษา จนกระทั่งนางอุษาฟื้น ดังความว่า

ครั้นถึงพระทวารชั้นใน	ได้ยืนโศกาลัยยิ่งมี
จึงเสด็จเข้าไปทันทิ	เห็นองค์เทวีไม่ดิงกาย
กับพี่เลี้ยงกลิ้งกลาด	สุดแสนอนาถใจหาย
เสด็จขึ้นแท่นแก้วแพรพราย	ทอดสายสวาทเข้าแล้วถอนใจ

(อุณรุท : น.278)

อบรมสั่งสอนลูก หลังจากที่ท้าวกรุงพานได้ต่อสู้กับพระอุณรุท และพ่ายแพ้ต่อพระอุณรุทจนได้รับบาดเจ็บสาหัส ก่อนที่ท้าวกรุงพานจะตายก็ได้อบรมสั่งสอนนางอุษาในเรื่องของการปฏิบัติตนต่อสามี โดยสอนว่าให้จงรักภักดีต่อพระอุณรุท ให้คิดว่าตนเองเป็นผู้รับใช้สามี และแม้ว่าสามีจะมีสนมมากมายก็อย่าได้หึงหวง และให้ฝากตัวปรนนิบัติรับใช้ต่อบิดาและมารดาของสามี และได้สอนให้ดูแลเอาใจใส่ต่อตนเองให้รักศักดิ์ศรีของตนเองโดยเปรียบเทียบว่าให้ดูจามรีเป็นแบบอย่าง ดังความว่า

ปากหนึ่งว่าไอ้ขวัญเนตร	บิดุเรศจะสิ้นสังขาร
เจ้าจะรองบาทหลานพระจักรา	อุตสาห์จงรักภักดี
ปากสองว่าแม่จงเจียมจิต	สำคัญคิดว่าเป็นทาสี
สิ่งใดซึ่งระคายเป็นราคะ	อย่าให้เคืองธุลีบทมลาย
ปากสามอันความซึ่งสังวาส	สำหรับกษัตริย์มหาศาล
ประดับด้วยแสนสนมบริวาร	อย่าก่อการหึงหวงไม่ควรนักร
ปากสี่ว่าเจ้าจงฝากองค์	พระชนนีบิดุรงค์ของทรงจักร
ปรนนิบัติบำรุงให้ท้าวรัก	จะจำเรี่ยยศศักดิ์เป็นมงคล
ปากห้าว่าไอ้เป็นสตรี	จงดูเยี่ยงจามรีรักขน
สงวนศักดิ์รักษาดีกว่ารักขนม	เป็นคนสู้ม้วยด้วยสัจจา

(อุณรุท : น.321-322)

จากลักษณะพฤติกรรมของพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องอุณรุทสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 10 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องอุณรุท

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าวบรมจักรกฤษณ์	ท้าวไกรสูท	ท้าวอุทุมมราช	ท้าวกรุงพาน
พฤติกรรมในด้านบวก				
เลี้ยงดูลูก	/	/	-	/
สนับสนุนให้ได้รับการศึกษา	-	/	-	-
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม	/	/	/	-
มอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก	/	-	-	-
อบรมสั่งสอนลูก	/	-	-	/
ห่วงใยลูก	-	/	-	/
มีเมตตา	-	/	-	-

จากการศึกษาบทละครเรื่องอุณรุทพบว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่มีพฤติกรรมในด้านบวก โดยพบว่าพฤติกรรมที่เด่นที่สุดในวรรณคดีเรื่องนี้ก็คือการเลี้ยงดูลูกและการสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม โดยจะพบว่าท้าวบรมจักรกฤษณ์ ท้าวไกรสูท ท้าวกรุงพานล้วนแต่มีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกให้เติบโต ส่วนการสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสมก็พบว่าท้าวบรมจักรกฤษณ์ ท้าวไกรสูท และท้าวอุทุมมราชล้วนแต่ต้องการให้ธิดาของตนมีคู่ครองที่ดี ส่วนพฤติกรรมรองลงมาก็คือบทบาทการอบรมสั่งสอนและห่วงใยลูก

3.2 รามเกียรติ์

รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีที่คนไทยรู้จักมานานเพราะได้มีการนำเรื่องรามเกียรติ์มาจัดแสดงเป็นมหรสพหลายอย่างตั้งแต่สมัยอยุธยาไม่ว่าจะเป็น โขน หนังใหญ่ นอกจากนี้ก็ยังมี การนำเรื่องรามเกียรติ์มาแต่งเป็นบทละคร ซึ่งก็มีทั้งบทละครที่แต่งขึ้นเมื่อครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา และบทละครรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ทว่าวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ที่มีการเรียบเรียงไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุดก็คือ บทละครรามเกียรติ์ที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นฉบับที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ได้นำมาศึกษาในครั้งนี้

3.2.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ที่นำมาศึกษาในครั้งนี้เป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้แต่งก็คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยพระองค์ได้ประชันนักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันแต่ง แต่ใครจะแต่งตอนใดบ้างนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏ ช่วงเวลาที่ทรงพระราชนิพนธ์เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2340

จุดประสงค์ที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ขึ้นก็เพื่อเป็นการรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เนื้อเรื่องครบถ้วนสมบูรณ์ และใช้สำหรับสมโภชพระนครรวมทั้งการใช้อ่านเพื่อความบันเทิงของประชาชน ดังความว่า

จบ	เรื่องรามศัลง	อสุรพงศ์
บ	พิตรธรรมมิกทรง	แต่งไว้
ริ	ร่ำพร่ำประสงค์	สมโภช พระนา
บุรณ	บำเรอर्मย์ให้	อ่านรื่องรำเกษม

(บทละครรามเกียรติ์ ล.4 : น.760)

พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น พิศาลาภพุดิยากรทรงอธิบายว่า พระราชประสงค์ที่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้นในรูปละครจำนองตลอดนี้คงจะเป็นไปในทางให้มีเรื่องอันบริบูรณ์สำหรับเก็บไว้เป็นตำรับ หากจะนำตอนใดออกเล่นบ้างก็ได้ หากผู้ใดชอบใจที่จะอ่าน ก็จะมีเรื่องอันบริบูรณ์แต่ต้นจนจบไว้อ่าน²⁶

3.2.2 เนื้อเรื่องย่อ

รามเกียรติ์เป็นเรื่องราวการอวตารของพระนารายณ์ โดยพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระรามเพื่อมาปราบยักษ์ชื่อทศกัณฐ์ ซึ่งทศกัณฐ์ในชาติก่อนเคยเป็นนนทก ยักษ์ที่มีหน้าที่ล้างเท้าเทวดา แต่ถูกเทวดาข่มเหงจึงไปขอพรจากพระอิศวร พระอิศวรให้มนิพชรชี้ใครคนนั้นก็ตาย เมื่อได้พรมาแล้วหากมีเทวดาข่มเหงนนทกก็ใช้นิพชรชี้ให้เทวดาตายเป็นจำนวนมาก พระอิศวรต้องให้พระนารายณ์มาปราบ พระนารายณ์จึงแปลงกายมาเป็นนางอัปสรแล้วล่อให้นนทกร่ายรำตามจนนนทกใช้นิพชรชี้ขาดตนเองล้มลง พระนารายณ์จึงใช้ตรีศุดัดหัวนนทกขาด ก่อนตายนน

²⁶ พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น พิศาลาภพุดิยากร, ชุมนุมพระนิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2517), 248 – 249.

ทุกกล่าวตัดพ้อพระนารายณ์ดังนั้นพระนารายณ์จึงให้คนทุกไปเกิดใหม่มี 10 หน้า 20 กร ส่วนพระองค์จะขอไปเกิดเป็นมนุษย์ธรรมดา

จากนั้นพระนารายณ์ได้อวตารลงมาเป็นพระรามโอรสของท้าวทศรถ กษัตริย์โยธยา ส่วนนันทกก็มาเกิดเป็นทศกัณฐ์โอรสของท้าวลัสเตียนกษัตริย์กรุงลงกา เมื่อท้าวทศรถจะทำพิธีราชาภิเษกพระรามขึ้นครองเมือง แต่นางไภยเกษขอให้พระพรตครองเมืองก่อนแล้วให้พระรามไปเดินป่า 14 ปี พระรามจึงต้องออกเดินป่าโดยมีพระลักษมณ์และนางสีดาขอตามไปด้วย เมื่อสามกษัตริย์ออกจากเมือง ทำให้ท้าวทศรถเสียใจมากถึงกับสิ้นพระชนม์

ระหว่างที่พระรามเดินป่าก็มีเหตุการณ์ที่ทศกัณฐ์มาชิงนางสีดาไป ทำให้เกิดศึกระหว่างเมืองลงกาของทศกัณฐ์กับพระราม โดยพระรามได้กองทัพลงมาเป็นทหาร พระรามได้ยกกองทัพไปตีเมืองลงกาเกิดการต่อสู้กันเป็นเวลานาน ในที่สุดพระรามก็สามารถปราบยักษ์และทศกัณฐ์ได้

ตอนท้ายของเรื่องรามเกียรติ์พระรามได้กลับมาครองเมืองโยธยาและมีเหตุการณ์ที่พระรามเข้าใจผิดคิดว่านางสีดาไม่ซื่อสัตย์กับพระองค์เพราะนางได้วาดรูปทศกัณฐ์จึงให้พระลักษมณ์นำนางเสีย แต่พระลักษมณ์ได้ปล่อยนางสีดาไป นางสีดาจึงไปอาศัยอยู่กับพระฤๅษีมฤคและประสูติพระกุมารองค์หนึ่ง ชื่อพระมงกุฎและพระฤๅษีชุบขึ้นอีกองค์หนึ่ง ชื่อพระลบ ภายหลังพระรามทราบว่ากุมารทั้งสองเป็นโอรสของพระองค์และทราบว่านางสีดายังไม่สิ้นพระชนม์จึงไปขอคืนดีกับนางสีดา แต่นางไม่ยอมคืนดีด้วย พระรามจำออกเดินป่าเป็นเวลา 1 ปี ในระยะ 1 ปีนั้นพระรามได้ปราบยักษ์ที่ยังหลงเหลืออยู่ ต่อมาพระอิศวรทรงเห็นว่าพระรามกับนางสีดายังไม่คืนดีกันจึงประทานอภิเษกให้ใหม่บนสวรรค์บ้านเมืองจึงมีความสุขสืบมา

3.2.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

3.2.3.1 ท้าวโนมาตัน

ท้าวโนมาตันเป็นกษัตริย์ผู้ครองเมืองโยธยาพระองค์แรก มีพระโอรสคือท้าวอหवाल โดยมีพฤติกรรมที่ปรากฏดังนี้

มอทรัพย์สมบัติให้ลูก เมื่อทราบว่าโนมาตันจะสวรรคตพระองค์ก็ทรงมอบบ้านเมืองให้ท้าวอหवालได้ครองเมืองต่อ ดังความว่า

เมื่อนั้น

ฝ่ายท้าวโนมาตันเรื่องศรี

เสวยสมบัติได้หมื่นปี	ภูมิมีราชโอรส
ทรงพระนามชื่อว่าอชบาล	ฤทธิปริชาชาญปรากฏ
สามโลกเลื่องลือระบือยศ	ทศทิศยอมฟังพระเดชา
พระมอเวนไอศุรย์สมบัติ	เสวตฉัตรให้โอรสา
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.18-19)

3.2.3.2 พาลี

พาลีมีลูกชื่อองคตเป็นลูกที่เกิดจากนางมณฑิรา พุทธิกรรมของพาลีที่ปรากฏมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก พาลีเป็นพ่อที่ได้ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกด้วยตนเองเพราะ ทศกัณฐ์ได้ขอร้องฤๅษีอังกศซึ่งเป็นอาจารย์ของพาลีให้มาเจรจาขอนางมณฑิราให้ตน พาลีไม่อาจขัดใจอาจารย์ได้ จึงส่งนางมณฑิราให้ทศกัณฐ์ แต่ขณะนั้นนางมณฑิราตั้งครรภ์ พาลีไม่อยากจะให้ลูกของตนไปปะปนกับยักษ์จึงขอเลี้ยงดูลูกเอง ฤๅษีอังกศจึงได้แหะท้องนางมณฑิราแล้วก็นำลูกของพาลีไปฝากไว้ในท้องแพะ จนกระทั่งเมื่อครบกำหนดก็ได้แหะท้องแพะเอาลูกชายออกมา พาลีตั้งชื่อลูกว่าองคต จากนั้นพาลีก็ได้ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูก โดยการจัดหานางกำนัลที่ล้วนแต่รูปร่างที่งดงาม และบรรดามหาดเล็ก คนรับใช้มาทำหน้าที่ดูแลพระโอรสของตน ดังความว่า

เมื่อนั้น	พาลีฤทธิแรงแข็งขัน
เห็นพระลูกยวילהวัณย์	ผิวพรรณเสาวภาคย์ทั้งกายา
พิศพักตร์ลักขณาราศี	เป็นที่จำเริญเสนาหา
ตัวเขียวปรากฏรจนา	โสภาม่องพักตร์อำไพ
จึงจัดสาวสวรรค์กำนัลนาง	ล้วนโฉมสำอางประทานให้
ทั้งพระนมพี่เลี้ยงนอกใน	มหาดเล็กเด็กใช้ครบครัน ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.140)

3.2.3.3 พระโคตม

พระโคตมมีลูกเพียงคนเดียวคือนางสวาหะ แต่นางกาลอัจนาได้ลอบมีความสัมพันธ์กับพระอินทร์และพระอาทิตย์จนให้กำเนิดลูกอีก 2 คน พระโคตมเข้าใจว่าเป็นลูกของตนก็เลี้ยงดูอย่างดี โดยพระโคตมมีลักษณะพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อลูก ดังนี้

เลี้ยงดูลูก พระโคดมได้ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกและภรรยาอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการทำหน้าที่หาอาหารมาเลี้ยงครอบครัว ดังความว่า

จะไปหาผลไม้ไม่ช้านัก	ได้แล้วจักกลับคืนมา
สั่งเสร็จจึงองค์พระอาจารย์	จับสาแหรกขอกานขึ้นพาดบ่า
ออกจากพระบรรณศาลา	บ่าหน้าเข้าไปในไพรวัน ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.64)

รักลูกไม่เท่าเทียมกัน พระโคดมแม้จะเป็นพ่อที่เลี้ยงดูลูกอย่างดี แต่ก็ยังเป็นพ่อที่ให้ความรักต่อลูกแต่ละคนไม่เท่าเทียม ดังจะเห็นได้จากเมื่อนางกาลอัจนาให้กำเนิดลูกเป็นหญิงหนึ่งคนและชายสองคน จะเห็นว่าพระโคดมได้ให้ความรักและความเอ็นดูกับลูกชายมากกว่าลูกสาวเหตุการณ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ เมื่อพระโคดมพาลูกทั้งสามคนไปอาบน้ำ พระโคดมได้อุ้มลูกชายคนหนึ่ง อีกคนหนึ่งให้ขี่หลัง ส่วนลูกสาวคือนางสวหะพระโคดมได้จูงให้เดินตามหลัง ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระมหาโคดมฤๅษี
ครั้นรุ่งสางสว่างราตรี	เมื่อจะมีเหตุภัยใหญ่มา
ให้อาวรณ์ร้อนรนสั่นคักกาย	ดังจะวายชีวิตรังสับขาร
คิดจะใคร่ไปสร้งคงคา	ในท่ามหาวาริ
จึงอุ้มลูกน้อยเบื่องขวา	พี่ยาชีหลังพระฤๅษี
มือซ้ายจูงราชบุตรี	จรลีไปตามมรรคา ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.68)

เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้นางสวหะน้อยใจจึงได้กล่าวตัดพ้อพระโคดมว่า รักลูกคนอื่นมากกว่ารักลูกของตน เมื่อได้ฟังดังนั้นพระโคดมก็เกิดความสงสัยจึงได้เสี่ยงทายโดยการโยนลูกทั้งสามคนลงน้ำและอธิษฐานว่าหากเป็นลูกของตนเองจริงก็ให้ว่ายน้ำกลับมาหาตน แต่หากไม่ใช่ลูกของตนก็ขอให้กลายเป็นลิงป่า ซึ่งผลของการเสี่ยงทายก็มีเพียงนางสวหะเท่านั้นที่ว่ายน้ำกลับมาหาพระโคดม จากพฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระโคดมเป็นพ่อที่มีใจลำเอียงรักลูกไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะการให้ความสำคัญและรักลูกชายมากกว่าลูกสาว ซึ่งอาจจะเพราะพระโคดมเห็นว่าลูกชายเป็นผู้สืบทอดวงศ์ตระกูลจึงให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่า

3.2.3.4 ท้าวลัสเตียน

ท้าวลัสเตียนเป็นเจ้าเมืองลงกามีโอรสและธิดาทั้งหมด 11 คน คือ กุเรปัน ทัพนาสูร อัสชาดา มารัน ทศกัณฐ์ กุมภกรรณ พิเภก ทูต ขร ตรีเศียร และนางลำนกขา พฤติกรรมและบทบาทของพระองค์ที่ปรากฏมีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา ท้าวลัสเตียนได้สนับสนุนให้พระโอรสของพระองค์ได้รับการศึกษา ดังจะเห็นได้จากเมื่อทศกัณฐ์ขออนุญาตออกไปศึกษาวิชาความรู้ ท้าวลัสเตียนก็ยินดีและอนุญาตตามที่ทศกัณฐ์ต้องการ พร้อมทั้งได้อวยพรให้ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวชนกชนนีนาถา
ได้ฟังลูกรักทูลลา	แสนโสมนัสสาพันทวี
สวมสอดคอดไว้แล้วรับขวัญ	เจ้าดวงชีวันเฉลิมศรี
พอจะไปอยู่ด้วยมุนี	ที่ในอรัญบรรพต
ฝึกสอนธนูศิลป์ชัย	ร่ำเรียนสิ่งใดให้ได้หมด
จงสมปรารถนาพระโอรส	ให้พระยศนั้นเลื่องลือจร
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.54)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ท้าวลัสเตียนได้สนับสนุนให้พระโอรสได้มีคู่ครองที่ดีทั้งในด้านรูปร่างหน้าตาและฐานะทางสังคม ดังที่ปรากฏในตอนที่ท้าวลัสเตียนได้ไปช่วยท้าวสหมลิวันรบกับพญากาลนาครผลของการรบท้าวลัสเตียนเป็นฝ่ายชนะ พญากาลนาครจึงได้ถวายนางกาลอัคคีแด่พระองค์ และท้าวลัสเตียนก็ได้มอบนางกาลอัคคีให้เป็นชายาของทศกัณฐ์ ดังความว่า

เมื่อนั้น	องค์ท้าวลัสเตียนยักยิ
พิศดูโฉมนางอัคคี	อินทรีย์เสาวภาคย์จำเรียดา
งามศักดิ์งามศรีงามทรง	งามองค์ดั่งเทพเลขา
อรชรอ่อนแอ้นทั้งกายา	พักตราผ่องแผ้วเพียงจันทร์
สมเป็นมเหสีทศพัคตร์	จะร่วมรักภิรมย์ชมขวัญ
ใหญ่กว่าสนมกำนัล	ดั่งสุวรรณกับแก้วมณี ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.112)

มอทรัพย์สมบัติให้แก่ลูก ก่อนที่ท้าวลัสเตียนจะสวรรคตพระองค์ได้
มอทรัพย์สมบัติให้แก่พระโอรส และพระธิดาโดยให้ทศกัณฐ์ครองกรุงลงกาโดยให้นางกาลอัคนี
เป็นอัครมเหสี กุเรปันให้ไปปกครองกรุงกาลจักรพร้อมทั้งมอบนุชบกไปด้วย ทพนาสูรครองกรุง
จักรวาล ธาตากรองเมืองวัทกัน มารันครองกรุงโสฬส ขรครองเมืองโรมคัล ทูตครองนครชนบท
ตรีเศียรครองเมืองมัววารี นางสำนักขาให้อภิเษกกับชีวหา ส่วนพิเภก กุมภกรรณให้อยู่กับ
ทศกัณฐ์ในลงกา ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวลัสเตียนใจหาญ
เสวยสมบัติมาช้านาน	พญามารทรงพระชราเนก
คิดถึงความตายเป็นเบื้องหน้า	ดั่งว่านอนอยู่ในหว่างจักร
จึงให้ทศกัณฐ์คู่รัก	เป็นปิ่นปักลงกาธานี
อันนางอัคคีวรนาฏ	ให้เป็นอัคราหมเหสี
ใหญ่กว่าสนมনারี	แปดหมื่นสี่พันกัลยา
แล้วให้นุชบกพิมานทรง	แก่องค์กุเรปันยักษา
ไปอยู่กาลจักรพารา	ที่เนินแนวป่าหิมวันต์
อันทพนาสูรขุนมาร	ครองกรุงจักรวาลเขตชั้นห้า
ธาตากรองเมืองวัทกัน	มารันครองกรุงโสฬส
โรมคัลนั้นให้ขร	ทูตผ่านนครชนบท
อันองค์ตรีเศียรโอรส	เสวยยศเมืองมัววารี
นางสำนักขาสุดทอง	ให้ครองกับชีวหาอัถยิ
พิเภกกุมภกรรณฤทธิ	ให้อยู่กับพิในลงกา
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.112-113)

มีจิตใจที่เป็นธรรม ท้าวลัสเตียนเป็นพ่อที่มีจิตใจที่เป็นธรรม พระองค์ให้
ความรักความเมตตาต่อลูกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ได้มอทรัพย์
สมบัติและบ้านเมืองให้แก่พระโอรสและพระธิดาทุกคน ดังความว่า

ท้าวมอบสมบัติพิสดาน	ศฤงคารบริวารถ้วนหน้า
แก่โอรสราชธิดา	ตามลำดับมาพร้อมกัน
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.113)

การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงลักษณะของพ่อที่มีจิตใจเป็นธรรมต่อลูก

3.2.3.5 พระอาทิตย์

พระอาทิตย์มีพระโอรสคือสุกรีพ พฤติกรรมของพระอาทิตย์ที่ปรากฏมีดังนี้

มอบทรัพย์สมบัติให้ลูก การมอบทรัพย์สมบัติก็คือการยกทรัพย์สินให้ลูกได้ปกครองดูแล การมอบทรัพย์สมบัติให้แก่พระโอรสของพระอาทิตย์ปรากฏอยู่ในตอนที่พระอาทิตย์ทราบว่าพระโอรสของพระองค์ถูกพระโคดมสาปให้เป็นลิงป่า พระองค์เห็นว่าลูกกำลังลำบากจึงชักชวนพระอินทร์ลงมาสร้างเมืองจีดจิน และได้เนรมิตทหารข้าราชบริพารตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้ลูก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จำจะไปยังป่าพิ

จะเสกสองโอรสศไกร

สร้างราชธานีขึ้นให้

ครองไอศวรรยาในชาติรี

(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.71)

3.2.3.6 พระอินทร์

พระอินทร์มีลูกคือพาลี โดยมีลักษณะพฤติกรรมที่ปรากฏดังนี้

มอบทรัพย์สมบัติให้แก่ลูก พระอินทร์พร้อมด้วยพระอาทิตย์เมื่อทราบว่าโอรสถูกสาปเป็นลิงป่า ก็ชักชวนกันมาสร้างบ้านเมืองให้แก่พระโอรส ทั้งสองพระองค์ได้เลือกชัยภูมิที่เหมาะสมสำหรับการสร้างเมือง จากนั้นก็สร้างเมือง สร้างป้อมปราการ สร้างกำแพงเมืองดังความว่า

แล้วองค์อินทราพระอาทิตย์

ครั้นได้ชัยภูมิโอฬาร

จึงพิณิจพิศดูถิ่นฐาน

ก็ตั้งเขตปราการพารา ฯ

(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.71)

3.2.3.7 พญากาลนาถ

พญากาลนาถมีธิดาชื่อว่านางกาลอัคคี พฤติกรรมที่ปรากฏในวรรณคดีมีลักษณะดังนี้

อบรมสั่งสอนลูก การอบรมสั่งสอนลูกของพญากาลนาคนั้นเป็นบทบาทที่ปรากฏภายหลังจากพญากาลนาคนได้ยกทัพไปตีเมืองของท้าวสหมลวันแต่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ เพราะท้าวสหมลวันได้ขอให้ท้าวลัสเตียนมาช่วยรบ เมื่อเป็นฝ่ายแพ้พญากาลนาคนก็ทูลขอให้ท้าวลัสเตียนไว้ชีวิตจึงได้ถวายนางกาลอัคคีแด่ท้าวลัสเตียนเพื่อเป็นการไถ่โทษ และก่อนจะส่งนางกาลอัคคีให้ท้าวลัสเตียนพญากาลนาคนก็ได้สั่งสอนในเรื่องของการปฏิบัติตนต่อสามีโดยให้สงบเสงี่ยมเจียมตัว เชื้อฟงสามี ดังความว่า

จึงเรียกพระธิดายุพาพัคตร์	อันทรงลักษณะคั่งนางในคูจิต
ให้เข้ามานั่งใกล้ชิด	ทรงฤทธิ์ตรัสสั่งบังอร
เจ้าจะไปอยู่ด้วยภัสดา	แก้วตาจำคำพ่อสอน
เสงี่ยมเจียมมองค้อย่าแรงอน	ฝากตัวภรรจงดี
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : ล. 111)

3.2.3.8 ทศกัณฐ์

ทศกัณฐ์เป็นยักษ์ผู้ครองกรุงลงกา มีโอรสและธิดาหลายคน มีโอรสที่เกิดจากมเหสีองค์ต่าง ๆ ดังนี้ นางกาลอัคคีมีโอรสชื่อบรรลัยกัลป์ นางมณฑามีโอรสชื่ออินทรชิต ไพนาสุริยวงศ์ และนางสีดา นอกจากนี้เมื่อทศกัณฐ์ได้เที่ยวปลอมไปมีความสัมพันธ์กับนางข้างมีโอรสชื่อทศกิริวันและทศกิริธร มีความสัมพันธ์กับนางปลาหมึกชื่อนางสุพรรณมัจฉา สนมพันตนมีโอรสชื่อสหัสกุมาร สนมสิบตนมีโอรสชื่อสิบรถ พฤติกรรมของทศกัณฐ์มีดังนี้

เลี้ยงดูลูก ทศกัณฐ์เป็นพ่อที่ได้เลี้ยงดูพระโอรสเป็นอย่างดี ดังที่จะเห็นได้จากเมื่อนางมณฑาให้กำเนิดโอรส ทศกัณฐ์ก็ประทานพี่เลี้ยงและนางนมให้คอยดูแลพระโอรส ดังที่

แล้วประทานนางนมพี่เลี้ยง	ประคองเคียงขับกล่อมถนอมขวัญ
ขึ้นเฝ้าเข้าเฝ้าเป็นนรินทร์	ดั่งดาวล้อมจันทร์ในราตรี ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น. 161)

สนับสนุนการศึกษา เมื่อรณภักตร์เติบโตและได้ขออนุญาตจากทศกัณฐ์ออกไปศึกษาวิชาความรู้ต่าง ๆ ทศกัณฐ์ก็อนุญาตพร้อมทั้งอวยพรให้ประสบความสำเร็จตามที่รณภักตร์ต้องการ ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระบิดุเรศมารดาทั้งสองศรี
ฟังโอรสาพาที	ยินดีด้วยสมอารมณ์คิด
ลुบหลังแล้วมีพจมาน	พ่อก็จะไปเรียนการศรสิทธิ์
ก็ต้องตามสุริยวงศ์ทรงฤทธิ์	ให้สมดังจิตลูกยา
	(รามเกียรติ์ ๑ : น.162)

รับฟังความคิดเห็นของลูก ทศกัณฐ์เป็นพ่อที่รับฟังความคิดเห็นของลูก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในระหว่างที่ทำศึกกับพระราม ทศกัณฐ์จะเปิดโอกาสให้ลูกได้เสนอความคิดเห็นว่าจะวางแผนการรบหรือเตรียมการในการทำศึกอย่างไร ดังเช่น เหตุการณ์ระหว่างที่ทศกัณฐ์ต้องทำศึกกับฝ่ายพระราม ทศกัณฐ์มอบหมายหน้าที่ให้อินทรชิตออกรบกับทหารของพระราม ทศกัณฐ์ก็จะปรึกษากับอินทรชิต เมื่ออินทรชิตเสนอแผนการเกี่ยวกับการทำศึกทศกัณฐ์ก็รับฟังความคิดเห็นและทำตามที่อินทรชิตต้องการ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวราพณาสุรใจหาญ
ได้ฟังโอรสคิดการ	ขุนมารแสนโสมนัสนัก
ดั่งว่าสงครามนั้นมีชัย	กลับได้สมบัติในไฉริจักร
จึงสวมสอดอกดอคงคู่ลูกรัก	จูบพัคตร์แล้วมีวาจา
มิเสียแรงเป็นวงศ์พรหมเมศ	ปรีชาฤทธิ์เดชแก่ล้าล้ำ
อันกลศึกที่เจ้าคิดมา	บิดาเห็นด้วยทุกสิ่งไป
	(รามเกียรติ์ ๒ : น.581)

ให้กำลังใจ หากลูกทำความดีความชอบเป็นที่พอใจของทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ก็จะกล่าวชื่นชมให้กำลังใจลูก พร้อมทั้งกล่าวสัญญาว่าจะมอบรางวัลให้แก่ลูก ดังเช่น เหตุการณ์เมื่ออินทรชิตแผลงศรนาศไปรัดพระลักษมณ์จนสลบไป เมื่อทศกัณฐ์ทราบว่ายินทรชิตได้รับชนะก็กล่าวชื่นชมว่าไม่เสียทีที่เป็นเชื้อวงศ์พรหม สมควรที่จะเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองต่อไป พร้อมทั้งกล่าวว่าจะยกเมืองลงกาให้ครอบครอง ดังความว่า

เมื่อนั้น	ทศเคียรสุริวงศ์ใจหาญ
ได้ฟังคั่งทิพย์สุธาธาร	มาโสรจตรงขุนมารทั้งอินทรีย์
จึงสวมสอคคอดองค์พระลูกรัก	พญาอัษฎปรีดิ์เปรมเกษมศรี
เจ้าผู้ดวงเนตรดวงชีวิ	มิเสียทีเป็นวงศ์พรหมา
ควรที่จะครองนคร	เลื่องชื่อลือเดชไปภายหน้า
อันกรุงพิชัยลงกา	บิดาจะเป็นรางวัล
ว่าพลางพลางจูบปากตรัส	พญาอัษฎ์สำรวจสรวลสันต์
สิ้นทั้งสืบปากพร้อมกัน	เสียงสนั่นกึกก้องเป็น โกลา ๑
	(รามเกียรติ์ ๒ : น.521)

ทอดทิ้งลูก ถ้าหากทศกัณฐ์เห็นว่าลูกเกิดมาเพื่อทำลายล้างชีวิตของตน ทศกัณฐ์ก็เลือกที่จะทอดทิ้งลูก ดังเช่น กรณีของนางสีดา เมื่อนางมณโฑให้กำเนิดพระธิดา ทศกัณฐ์ได้ให้โอรมาทำนายชะตาชีวิตของพระธิดา และเมื่อโอรมาทำนายว่าธิดาเกิดมาเพื่อทำลายชีวิตทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ก็สั่งให้นาธิดาใส่ผอบและนำไปลอยน้ำให้พ้นจากบ้านเมือง โดยไม่สนใจที่จะเลี้ยงดูเลย ดังความว่า

เมื่อนั้น	ทศเคียรสุริย์วงศ์ยักษา
ได้แจ้งแห่งคำโหรา	จึงผันพักตรามาพาที
ดูกรเจ้าผู้เยาวลักษ์	ดวงใจดวงจักษุพี่
อันองค์พระราชาบุตร	ไช้ว่าพี่นี้ไม่อาลัย
เมื่อเกิดมาจะล้างชีวิตเรา	จะหลงรักเลี้ยงเขาระไรได้
เจ้าอย่าแสนโสกราไร	หักใจเสียเถิดนะนางคราญ
แล้วสั่งพิเภกอสูรี	ตัวเจ้าผู้ปรีชาหาญ
ลูกเราทรลักษ์นสาธารณ	ตามแต่ควรกรับรามา ๑
	(รามเกียรติ์ ๒ : น.278)

แม้ว่าการกระทำของทศกัณฐ์จะเป็นการกระทำด้วยความจำเป็น เพราะลูกเกิดมาเพื่อทำลายชีวิตของตนเอง แต่ก็ถือว่าเป็นความบกพร่องในฐานะพ่อที่ไม่เลี้ยงดูลูก

บังคับข่มขู่ลูก ทศกัณฐ์เป็นพ่อที่มักจะแสดงพฤติกรรมบังคับข่มขู่ให้ลูกทำตามความต้องการของตน ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อทศกัณฐ์ไปชิงนางสีดามาจากพระราม หลังจากที่จับนางสีดามาไว้ที่กรุงลงกา ทศกัณฐ์ได้มอบหมายให้สหัสกุมารเป็นผู้ดูแลนางสีดา พร้อมทั้งข่มขู่ว่าถ้าหากนางสีดาได้รับอันตรายก็จะลงโทษอย่างหนักโดยไม่ไว้ชีวิต ดังความว่า

จึงมีพระราชบรรหาร	สั่งสหัสกุมารโอรสา
ให้ระวังระไวนางสีดา	ตรวจตรากำชับกันจงดี
แม้ว่ามีเหตุเภทภัย	กูไม่ไว้ชีวิตยักย
สั่งแล้วสำแดงฤทธิ์	เหาะเข้าบุรีนุนมาร ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.595)

ห่วงชีวิตตนเองมากกว่าลูก ทศกัณฐ์เป็นพ่อที่ห่วงแต่ชีวิตและความปลอดภัยของตนเองมากกว่าลูก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ระหว่างการทำศึกกับพระราม ทศกัณฐ์ได้มอบหมายให้อินทรชิตออกไปทำศึก แต่ก่อนที่จะออกไปทำศึกอินทรชิตได้ขอทำพิธีชุบสรพรมาศตร์เพื่อนำมาใช้ในการทำศึก พร้อมทั้งกำชับว่าในระหว่างที่ตนเองทำพิธีชุบสรนั้นห้ามไปยุ่งขำวเกี่ยวกับความตายให้ทราบเพราะจะทำให้พิธีไม่ประสบความสำเร็จ ทศกัณฐ์ก็รับปากว่าจะทำตามที่อินทรชิตต้องการ โดยจะมอบหมายให้กำปั่นออกรบเพื่อรับการโจมตีของข้าศึก แต่กำปั่นพลาดทำพ่ายแพ้ต่อทหารของพระรามจนเสียชีวิต และเมื่อทศกัณฐ์ทราบว่ากำปั่นตายก็เกรงว่าข้าศึกจะยกทัพเข้าเมืองได้สำเร็จ ทศกัณฐ์จึงรีบส่งขำวเกี่ยวกับความตายของกำปั่นให้อินทรชิตทราบเพื่อให้อินทรชิตกลับมารบโดยเร็ว ซึ่งถือว่าเป็นการขัดคำสั่งของอินทรชิต ดังความว่า

เมื่อนั้น	ทศเศียรสุริย์วงศ์ใจหาญ
แจ้งว่ากำปั่นขุนมาร	วายปรานด้วยมือไพรี
ความทุกข์ความเสียดายเป็นสุดคิด	ร้อนจิตดังหนึ่งเพลิงจี
นั่งจึงตะลึงไปไม่พาทิ	อสุรีอัดอั้นตันใจ
อันซึ่งความสั่งอินทรชิต	ลืมเสียไม่คิดขึ้นได้
จึงมีบรรหารตรัสไป	เหวี่ยงไวยกาสูรอรสา
จงรีบไปสกัดกัณฑ์สี่ขเรศ	แจ้งเหตุแก่โอรสา
ว่ากำปั่นนั้นม้วยมรณา	ให้ลูกกูรีบมารอนราญ ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 2 : น.544)

จากนั้นอินทรีก็ได้ออกไปต่อสู้กับพระลักษมณ์ และในการรบครั้งนี้ อินทรีได้แผลงศรพราหมณ์ถูกพระลักษมณ์จนสลบไป เมื่อได้รับชัยชนะอินทรีก็กลับเข้าเมือง และได้รายงานผลการสู้รบให้ทศกัณฐ์ทราบ จากนั้นก็กลับไปพักผ่อน แต่พระลักษมณ์ก็ฟื้นขึ้นมาได้ ทศกัณฐ์ทราบข่าวดังกล่าวก็รีบไปที่ตำหนักของอินทรี เมื่อเห็นอินทรีนอนหลับอย่างสบายใจทศกัณฐ์ก็ไม่พอใจได้ต่อว่าอินทรีอย่างรุนแรงว่าทำไมมานอนหลับอย่างสบายใจทั้ง ๆ ที่ข้าศึกยังไม่ตาย ดังความว่า

ครั้นถึงจึงเห็นลูกรัก	ขอกร่ายพัศตร์หลับสนิท
อยู่เหนือแท่นแก้วชลิต	โกรธดั่งเพลิงพิษมาจ่อใจ
กระเทียมบาทสิบปากร้องเรียก	เสียงเพรียกกึกก้องหวั่นไหว
ข้าศึกไม่ม้วยบรรลัย	เป็นโฉนมาหลับอยู่ดังนี้ ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 2 : น.578)

จากพฤติกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าทศกัณฐ์นั้นห่วงแต่ชีวิต และความปลอดภัยของตนเองมากกว่าชีวิตและความสุขของลูก

3.2.3.9 ท้าวไถยเกษ

ท้าวไถยเกษมีพระธิดาชื่ออานางไถยเกษี พฤติกรรมที่ปรากฏในเรื่องมีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม ท้าวไถยเกษได้สนับสนุนให้ลูกได้มีคู่ครองที่เหมาะสม ซึ่งพระองค์ได้คัดเลือกคู่ครองที่ดีให้แก่ลูกโดยทรงพิจารณาจากตระกูลที่ดี เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ยกนางไถยเกษีให้เป็นสนมของท้าวทศรถเพราะเห็นว่าท้าวทศรถเป็นกษัตริย์ที่มีบุญญาธิการ มีชาติกำเนิดที่ดี ดังความว่า

บัดนี้พี่คิดวิตกนัก	ด้วยลูกรักผู้ยอดเสน่หา
จะยกให้แก่กรุงกษัตรา	วาสนาไม่คู่ควรกัน
อันเจ้าทศรถกุมาร	หน่อท้าวอชบาลรังสรรค์
ก็เป็นวงศ์พระทรงสุบรรณ	มีฤทธาอันเกรียงไกร
นางไถยเกษินงเยาว์	ควรแล้วที่เราจะยกให้

เป็นคู่ผู้สมภพใน

เจ้าจะเห็นกระไรนางเทวี ฯ

(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.190)

3.2.3.10 ทรพา

ทรพาเดิมเป็นอสูรชื่อนนทกาล ทำหน้าที่เป็นนายทวารเฝ้ากำแพงชั้นในของพระอิศวร แต่เพราะได้ล่วงเกินนางคาราสนมของพระอิศวร พระอิศวรจึงสาปให้มาเกิดเป็นควายชื่อทรพา พฤติกรรมของทรพาที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

ห้วงชีวิตตนเองมากกว่าลูก ทรพาเป็นพ่อที่ไม่สนใจที่จะเลี้ยงดูลูก และยังไม่รักของตน ดังจะเห็นได้จากการที่ทรพาจะฆ่าลูกทุกตัวถ้าหากเห็นว่าเป็นตัวผู้ เพราะเกรงว่าหากปล่อยให้ลูกโต ตัวเองจะถูกลูกฆ่าตาย ดังความว่า

ถ้าเห็นว่านางมหิงสา

คลอດลูกออกมาเป็นตัวผู้

ไม่อาลัยหมายใจว่าศัตรู

เลี้ยวเสียจากหมูให้วายชนม์

ด้วยความรังเกียจเดียดฉันท์

หวงแหนสัตว์นั้นเป็นต้น

มหิงสผู้ตัวใดไม่แปลกปน

คนเดียวเที่ยวอยู่ในดงดอน ฯ

(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.183)

3.2.3.11 ท้าวอชบาล

ท้าวอชบาลมีโอรสคือท้าวทศรถ พฤติกรรมการทำหน้าที่พ่อของท้าวอชบาลมีดังนี้

มอบทรัพย์สมบัติให้แก่ลูก การมอบทรัพย์สมบัติให้แก่พระโอรสของท้าวอชบาล ปรากฏในเหตุการณ์เมื่อท้าวอชบาลได้ครอบครองบ้านเมืองมาเป็นเวลานาน พระองค์เบื่อหน่ายในราชสมบัติและคิดที่จะออกบวช พระองค์จึงได้มอบราชสมบัติให้แก่ท้าวทศรถ ดังความว่า

อันสมบัติพัสถานทั้งนี้

ไซ้ที่จะคิดตัวไป

อันเจ้าทศรถลูกรัก

ทรงศักดิ์เดชแผ่นดินไหว

จะให้ครอบครองเวียงชัย

สืบในสุริยวงศ์เทวัญ ฯ

(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.198)

ให้กำลังใจลูก การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่พระโอรสของท้าวอัชบาล ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์เมื่อพระองค์ทำพิธีราชาภิเษกยกราชสมบัติให้แก่พระโอรส ก็ทรงอวยพรให้ ท้าวทศรถมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ให้เป็นที่เกรงกลัวแก่เหล่าศัตรู ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระบิตุรงค์ธรรมาดา
จึงมอบไอศูรย์สุวรรณา	เสวตฉัตรรัตนโมลี
ให้ชื่อท้าวทศรถสุริย์วงศ์	สืบพงศ์พระนารายณ์เรืองศรี
แล้วจึงอวยพรสวัสดิ์	อย่ามีโรคาพาแผ้วพาน
อันหมู่พาลาปีจามิตร	ให้เกรงฤทธิ์ไปทั่วทิศา
เป็นที่พึงทั้งพื้นสุธาธาร	ชนมานยินยาวได้แสนปี
	(รามเกียรติ์ ๑. 1 : น.202)

3.2.3.12 ท้าวสหมลิวัน

ท้าวสหมลิวันมีลูกคือมหายมชัย มีพฤติกรรมที่ปรากฏดังนี้

อบรมสั่งสอนลูก การอบรมสั่งสอนลูกของท้าวสหมลิวันปรากฏในตอน ที่พระองค์จะสิ้นพระชนม์ พระองค์ได้สอนมหายมชัยว่าไม่ให้คบหาสมาคมกับทศกัณฐ์ เพราะ เห็นว่าเป็นคนพาล ใจบาปหยาบช้า ซึ่งหากไปคบหาสมาคมด้วยก็จะทำให้เสื่อมเสียต่อวงศ์ตระกูล ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสหมลิวันใจหาญ
แต่เสวยสุวรรณาในบาดาล	ช้านานประมาณ โกลีปี
ทรงพระราชมะขรหนัก	เรียกมหายมชัยยักย
อันเป็นโอรสร่วมชีวี	เข้ามาแล้วมีบัญชา
บัดนี้บิดาจะบรรลัษ	เจ้าจะผ่านโกไคยไปภายหน้า
อย่าคบทศกัณฐ์อสุรา	ใจบาปหยาบช้าสาธุธารณ
จะพาให้เสียวสัพพรหมศ	ซึ่งเรื่องเดชศักดิ์กล้าหาญ
ตั้งแล้วจึงองค์พญา มาร	ก็วายปรานสิ้นชีพชีวี ฯ
	(รามเกียรติ์ ๑. 1 : น.169)

3.2.3.13 ท้าวทศรถ

ท้าวทศรถมีโอรส 4 พระองค์ ได้แก่ พระราม พระลักษมณ์ พระพรต และพระสัตรุด พฤติกรรมของท้าวทศรถมีดังนี้

เลียงดูถูก เมื่อมเหสีให้กำเนิดพระโอรส ท้าวทศรถก็ได้เลียงดูพระโอรส อย่างดี โดยการจัดหาพี่เลี้ยงนางนมที่มีรูปร่างดี พร้อมด้วยเจ้าขรวิชัยที่มีสติปัญญาดีมาดูแล พระโอรสทั้งสี่พระองค์ ดังความว่า

จึงให้จัดพี่เลี้ยงนางนม
เจ้าขรวิชัยพงศ์พันธุ์พญาริ

อุดมด้วยรูปทรงสงศรี
ที่มีสติปัญญา ฯ
(รามเกียรติ์ ล.1 : น.269)

อบรมสั่งสอนดูถูก เมื่อท้าวทศรถจะอภิเษกพระรามขึ้นครองเมือง ก็ทรง อบรมสั่งสอนหลักในการครองเมืองโดยให้ปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรม ดังความว่า

เมื่อนั้น
จึงเรียกพระรามมานั่งชิด
พ่อจะให้ครองสมบัติ
จงตั้งอยู่ในทศธรรมา
เจ้าจงเลียงเสนาพลากร
เอาความสัตย์สุจริตเป็นประธาน
อันฝูงสัตว์จุฑาบทวิบาท
จงเอามาตานั้นแผ่ไป
จะหอมขจรทุกประเทศ
ทานนั้นต่างผลโอฬาร
แก่หมู่เสนาวิพล
ตัดโลกเอาความกรุณา
ไหลมาไม่รู้สุดสิ้น
อย่าเบียดเบียนไพร่ฟ้าประชาชี
น้ำเย็นฝูงปลาที่อาศัย

พระบิดทรงค้องค์พระจักรกฤษณ์
ทรงฤทธิ์มีราชบัญชา
สืบวงศ์จักรพรรดิณา
เป็นตราฐโลกทั้งไตรดาล
ให้ถาวรตั้งร่มพุกยาศาล
คือรากแก้วกิ่งก้านดอกใบ
จะเกลื่อนกลาดมาพึ่งอาศัย
ดังกลิ่นดอกไม้อันตระการ
เย็นเกศไปทั่วทิศาศาล
หวานให้บำเหน็จโดยตรา
ประชาชนยาจากถ้วนหน้า
เป็นปัญจมหานที
อาบกินเป็นสุขเกษมศรี
ให้มีความเดือดร้อนเวทนา
ปึกษาพึ่งไม้ไผ่หนา

ปากกว้างย่อมมีมฤคา
 จงแผ่เดชาวารายศ
 แก่มนุษย์เทวีคุณธรรพักษ์

พากันมาอยู่สำนัก
 ให้ปรากฏเกียรติไปทั่วไตรจักร
 ลูกรักจงฟังพ่อสอนไว้ ฯ
 (รามเกียรติ์ ล.1 : น.383)

จากคำประพันธ์ท้าวทศรถได้สอนพระโอรสให้ยึดหลักทศพิธราชธรรม ในการปกครองบ้านเมือง โดยให้ปกครองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตา ให้ทานปูนบำเหน็จความชอบแก่ข้าราชการและประชาชน ไม่โลภ มีใจกรุณาไม่เบียดเบียนไพร่ฟ้าประชาชน ให้ได้รับความเดือดร้อน

สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา ท้าวทศรถเป็นพ่อที่สนับสนุนให้ลูก ได้รับการศึกษา ดังปรากฏในตอนที่พระโอรสทั้งสี่พระองค์ถึงวัยที่จะต้องออกไปศึกษาวิชาความรู้ต่าง ๆ พระองค์ได้ส่งพระโอรสทั้งสี่พระองค์ออกไปศึกษาวิชาการใช้ศร วิชาไสยเวทย์ต่าง ๆ จาก พระวชิรฐ์และพระสวามิตร ดังความว่า

เมื่อนั้น
 เห็นสี่สมเด็จพระลูกยา
 จึงมีมธุรสพจนารถ
 เจ้าจะสืบสุริวงศ์พงศ์พันธุ์
 จงไปอยู่ด้วยพระอาจารย์
 ทั้งไตรเพทไสยเวทฤทธิ

ท้าวทศรถนาคา
 เสนหาดั่งดวงชีวัน
 สดสวาทของพ่อเฉลิมขวัญ
 เป็นจรรโลงโลกชาติศรี
 เรียนวิชาการศรศรี
 ตามประเพณีหน่อกล้วยตรา ฯ
 (รามเกียรติ์ ล.1 : น. 285)

สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน ท้าวทศรถเป็นพ่อที่สนับสนุนให้ลูก ทำงานต่าง ๆ เห็นได้จากตอนที่ท้าวไถยเกษได้ขอพระพรตไปครองเมืองไถยเกษ ซึ่งท้าวทศรถก็ยินดียินยอมให้พระพรตและพระสัตรุดไปอยู่ที่เมืองไถยเกษตามที่ท้าวไถยเกษต้องการ ดังความว่า

บัดนี้ดาเจ้าจะขอไป
 ควรที่จะสนองรองบาท

ให้สืบสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์
 พระอัยกาธิราชรังสรรค์

เป็นตาเป็นใจพระทรงธรรม

ในเขตชั้นทักทายเกษพระนคร

(รามเกียรติ์ ล.1 : น.294)

ส่วนพระลักษมณ์และพระรามให้อยู่ทอโยธยาเพื่อช่วยราชกิจต่าง ๆ ของ
พระองค์ ดังความว่า

เมื่อนั้น

ฟังโอรสร่ำรำพัน

เจ้าผู้ดวงเนตรดวงชีวิ

ด้วยฝูงเทवासुरาลัย

สำหรับจะช่วยปราบยุค

อันพระศัตรูคองุษา

ฝ่ายว่าพระลักษมณ์สุริยวงษ์

จะรักษานิเวศน์วังจันทน์

ฝ่ายพระบิดุเรสร้างสรรค์

รับขวัญแล้วตรัสตอบไป

พ่อว่าดังนี้หาควรไม่

เชิญให้ร่วมไวคุณทมา

ฤาชนทุกซ์ที่จะจากวงศา

แก้วตาจงไปด้วยกัน

กับองค์พระรามรังสรรค์

ต่างกรรมต่างเนตรพระบิดา ฯ

(รามเกียรติ์ ล.1 : น.296)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม เมื่อท้าวชนกได้ทำพิธีสุมพร
หาคู่ครองให้นางสีดา ซึ่งพระรามก็ได้ไปร่วมพิธีดังกล่าวและเป็นผู้ที่สามารถยกศรได้สำเร็จ จึงได้
อภิเษกสมรสกับนางสีดา เมื่อท้าวทศรถทราบว่าพระรามได้นางสีดาเป็นคู่ครองก็ดีพระทัย และได้
เสด็จไปร่วมพิธีอภิเษกสมรสพระรามกับนางสีดาที่กรุงมิลินา ดังความว่า

เมื่อนั้น

แจ้งสารตำราญอินทรี

จึงมีพระราชบัญชา

พระสีทาพาอุกเราไป

สำเนียงเสียงสั่นลั่นมา

สองกรุงจะร่วมแผ่นดิน

ท้าวทศรถเรืองศรี

ดั่งวารีทิพย์มาเจือใจ

ครัสแก่ทูตาผู้ใหญ่

ชิงชัยกนกนาอสุรินทร์

ไม่รู้ว่าจะพาไปยกศิลป์

ไปสิ้นกัลป์ปาช้านาน

(รามเกียรติ์ ล.1 : น.332)

ห้วงใยลูก ท้าวทศรถเป็นพ่อที่ห้วงใยลูกอย่างมาก หากเห็นว่าหน้าที่การงานใดที่อาจจะทำให้ลูกได้รับอันตรายพระองค์จะอาสาไปทำหน้าที่นั้นเอง ดังเช่น เหตุการณ์ที่นางกานาสูรได้รับคำสั่งจากทศกัณฐ์ให้มาก่อกวนการบำเพ็ญพรตของฤๅษี พระวสิษฐ์และพระสวามิตรจึงได้เข้ามาทูลท้าวทศรถให้ส่งพระรามและพระลักษมณ์ไปปราบกานาสูร ท้าวทศรถก็แสดงให้เห็นถึงความห้วงใยลูก โดยพระองค์เห็นว่าพระรามและพระลักษมณ์ยังทรงพระเยาว์จึงคิดที่จะอาสาออกไปปราบนางกานาสูรด้วยตนเอง ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวทศรถนาถา
ได้ฟังพระมหาสิทธิ	จึงมีบัญชาตอบไป
อันสองกุมารนี้เยาว์นัก	เห็นจะปราบยักษ์นั้นไม่ได้
ตัวโยมจะออกไปชิงชัย	ฆ่าเสียให้ม้วยชีวิ ฯ
	(รามเกียรติ์ ล.1 : น.303)

แม้ว่าในที่สุดพระรามและพระลักษมณ์จะเป็นผู้ที่ออกไปรบกับกานาสูร แต่ก็ได้แสดงให้เห็นว่าท้าวทศรถเป็นพ่อที่มีความห้วงใยลูก ต้องการให้ลูกได้รับความปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ

มีใจเป็นธรรม ท้าวทศรถได้เล็งดูพระโอรสอย่างเสมอภาคและมีใจที่เป็นธรรมต่อลูกทุกคน ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อท้าวทศรถต้องการจะยกราชสมบัติให้พระรามครอบครอง แต่นางไถยเกษิตูลขอให้ท้าวทศรถยกราชสมบัติให้พระพรตผู้เป็นน้องแทน และขอให้พระรามออกเดินป่าเป็นเวลา 14 ปี คำขอดังกล่าวทำให้ท้าวทศรถไม่พอใจนางไถยเกษิตูลอย่างมากเพราะถือว่าข้อเรียกร้องนางไถยเกษิตูลไม่เป็นธรรมสำหรับพระรามซึ่งเป็นพี่ที่ควรจะได้ขึ้นครองราชสมบัติก่อน และการขอให้พระรามเดินป่าเป็นเวลา 14 ปี ก็นับว่าเป็นการไม่ให้ความเป็นธรรมกับพระราม พระองค์จึงกล่าวกับนางไถยเกษิตูลว่าหากให้พระรามเดินป่าวันใดพระองค์จะสิ้นพระชนม์ทันที ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวทศรถเรื่องศรี
ยิ่งฟังยิ่งแค้นแสนทวี	ภูมิดื้ออันทุ้ย
อนิจจาควรหรือมาอาชรรม์	น้ำใจฉกรรจ์หยาบใหญ่
รักแต่ลูกตัวไม่อาลัย	จะให้ผ่านโกโคสวรยา
ก่อนองค์พระรามผู้พี่	เห็นดีก็ตามปรารถนา

แต่ซึ่งจะให้พระจักรา	ออกไปอยู่ป่าพนาลัย
ข้อนี้เห็นผิดธรรมดา	อันจักฟังเจ้านั้นไม่ได้
แม่นพระรามจากเมืองวันไค	ที่จะม้วยบรรลัยด้วยอาวรณ์
	(รามเกียรติ์ ล.1 : น.392)

การกระทำของท้าวทศรถแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพ่อที่มีใจเป็นธรรมต่อลูก พระองค์พยายามรักษาสีหิที่ลูกแต่ละคนควรจะได้ โดยไม่ได้ลำเอียงเข้าข้างลูกคนใดเป็นพิเศษ

3.2.3.14 ท้าวชนก

ท้าวชนกเป็นเจ้าเมืองมิลิตาพระองค์ไม่มีโอรสและธิดา เมื่อพระองค์เบื่อหน่ายราชสมบัติจึงได้ออกบวชเป็นฤๅษี ต่อมาได้พบผอบลอยน้ำ เมื่อเปิดดูก็พบว่าในผอบมีธิดา น้อยคนหนึ่ง ท้าวชนกจึงนำมาเลี้ยงเป็นธิดาบุญธรรม พฤติกรรมที่ท้าวชนกปฏิบัติต่อลูกมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก ท้าวชนกได้ทำหน้าที่เลี้ยงดูนางสีดาอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ให้นางสีดาคุณนามจากนิ้วของตน ดังความว่า

จะเลี้ยงไว้เป็นธิดาบุญธรรม	สืบวงศ์ไอศวรรย์เฉลิมศรี
คิดแล้วจึงองค์พระมุนี	ออกวาที่ตั่งตั้งจา
เดชะวาสนาเขามาอาศัย	จะเป็นแก่นสารไปภายหน้า
ให้นิ้วชี้เรามาปักดา	เกิดเป็นธาราประโยชน์ ๑
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.280)

จากนั้นก็ได้อบรมหมายให้นายโสมซึ่งเป็นผู้ที่ตามมารับใช้เป็นคนคอยดูแลพระธิดา ดังความว่า

ครั้นถึงจึงให้ผูกอยู่	ข้างริมประตูทิศใต้
วางลงให้นอนแล้วแกว่งไกว	ให้นายโสมเข้ากุมาริ ๑
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.280)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม หลังจากท้าวชนกกลับไปครองเมืองมิลิตา พระองค์ก็ได้จัดพิธีสมพรหาคู่ครองให้นางสีดา ซึ่งในวันที่ทำพิธียกศรีก็มีกษัตริย์จากเมืองต่าง ๆ มาร่วมพิธีมากมาย ท้าวชนกทอดพระเนตรบรรดากษัตริย์จากเมืองต่าง ๆ มาร่วมพิธีก็มีความพึงพอใจ แต่เมื่อเห็นพระรามและพระลักษมณ์ที่มีหน้าตางดงามและสง่างามกว่ากษัตริย์จากเมืองอื่น ๆ ก็ได้สอบถามพระวชิษฐ์และพระสวามิตรที่พาทั้งสองพระองค์มาดูพิธีสมพรถึงชาติกำเนิดพระรามและพระลักษมณ์ เมื่อพระอาจารย์ทั้งสองได้ทูลให้ทราบว่าเป็นโอรสของท้าวทศรถแห่งเมืองอโยธยา ท้าวชนกก็ปรารถนาที่จะได้พระรามมาเป็นคู่ครองของนางสีดา โดยคิดว่าหากทราบมาก่อนว่าท้าวทศรถมีพระโอรสก็จะยกนางสีดาให้เป็นคู่ครองกับพระโอรส ดังความว่า

อันเชษฐาซึ่งชื่อว่ารามศ
แม่นคู่กับสีดาวิลาวัณย์
ไม่รู้ว่พระวงศ์เทวราช
หาไม่จะให้พระธิดา

งามดั่งเทพศรีในสรวงสวรรค์
ดั่งพระจันทร์เคียงดวงสุริยา
ภูวนาถมีโอรสา
เป็นบาทบริจาพระกุมาร
(รามเกียรติ์ ล.1 : น.326)

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าท้าวชนกเป็นพ่อที่ต้องการให้ลูกได้มีคู่ครองที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากชาติกำเนิดและมีรูปร่างหน้าตาที่งดงาม เมื่อพระรามเป็นผู้ที่ยกศรีได้ทรงพอพระทัยมาก และกล่าวว่าพระรามกับนางสีดามีความเหมาะสมกัน ดังความว่า

อันซึ่งพระรามสุริยวงศ์
ควรคู่คู่สมภิรมยา

กับองค์นางสีดาแสนหา
ได้ฟ้าไม่มีใครเทียมทัน
(รามเกียรติ์ ล.1 : น.330)

อบรมสั่งสอนลูก การอบรมสั่งสอนลูกของท้าวชนกปรากฏอยู่ในตอนที่พระรามพานางสีดาไปอยู่ที่เมืองอโยธยาท้าวชนกได้ฝากให้พระรามดูแลนางสีดาให้ดี และได้สั่งสอนนางสีดาในการปฏิบัติตนต่อสามี โดยสั่งสอนให้เป็นข้ารับใช้ของสามี อย่าได้หึงหวงต่อนางสนมที่เป็นข้ารับใช้ของสามี และให้ปรนนิบัติรับใช้พ่อแม่ของสามีเหมือนดังพ่อแม่ของตน ดังความว่า

เมื่อนั้น

ท้าวชนกจักรวรรดิรังสรรค์

เห็นสองลูกยวลาวันย์	งามดั่งสุริยันจันทร์
จึงตรัสเรียกราชนุตรี	มารศรีจึงฟังพอสอน
เจ้าจะจากอกพระบิดร	ไปอยู่นครอยุธยา
เป็นข้าช่วงใช้บำเรอบาท	พระภัสศาธิราชนาถา
สงวนกายฝากกายฝากชีวา	ภักดีไปกว่าจะม้วยมิด
อย่าทะนงว่าเป็นองค์อัครราช	เจียมกายอย่าประมาทราชกิจ
ฝูงอนงค์ซึ่งพระองค์ใช้ชิด	อย่าคิดฉันทารากิ
อันพระชนนีบิดุเรศ	ก็เหมือนบังเกิดเทศเกศ
ลูกรักจงรักภักดี	จึงมีสวัสดิ์ถาวร
อย่าก่อการให้เคืองในเบื้องบาท	เขวราชจงสมัครสโมสร
ถนอมจิตเป็นนิจนิรันดร์	ดวงสมรจงจำวาที ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 1 : น.351)

3.2.3.15 พระราม

พระรามมีพระโอรสคือพระมงกุฎและพระลบที่ฤๅษีชุบขึ้นมา พฤติกรรม การทำหน้าที่พ่อของพระรามมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก การทำหน้าที่เลี้ยงดูพระโอรสของพระรามนั้นปรากฏเมื่อ พระรามได้ทราบว่าพระมงกุฎและพระลบเป็นพระโอรสของตน พระองค์ก็รับพระมงกุฎและ พระลบเข้าเมือง จากนั้นก็ได้ดูแลพระโอรสทั้งสองพระองค์เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาพี่ เลี้ยงมาเลี้ยงดู และคัดเลือกลูกของข้าราชการมาเป็นเพื่อนเล่นและคอยรับใช้พระโอรสจำนวนมาก ถึงหนึ่งหมื่นหกพันคน และอายุรุ่นราวคราวเดียวกับพระมงกุฎกับพระลบ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จงจัดนางกษัตริย์สุริยวงศ์	ที่ชื่อตรงมีอภัยยศ
ร้อยยี่สิบแปดจำเรณูวัย	ให้เป็นพี่เลี้ยงพระลูกยา
สตรีที่จะได้ใช้สอย	สิบร้อยล้วนมียศลา
ทั้งกุมารน้อยน้อยโสภา	บุตรมหาเสนามนตรี
จงได้ถ้วนหมื่นหกพัน	อันมีรูปทรงสงศรี
แต่ล้วนชั้นชาสิบปี	ให้ลูกพี่น้องผู้ชัชชา ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 4 : น.456)

อบรมสั่งสอนลูก พระรามได้อบรมสั่งสอนพระโอรสก่อนที่จะเสด็จออกเดินป่าในครั้งที่สอง โดยพระรามได้สอนว่าย่ามัวแต่เล่นสนุกสนาน จงขึ้นมาเข้าเฝ้าพระอัยกีทั้งสามอย่างสม่ำเสมอ ให้อคอยเอาใจใส่ต่อราชกิจของบ้านเมือง ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระจักรรัตนแก้วทรงสร
ได้ฟังปรีดาสการ	พระภูธรรับขวัญพระลูกรัก
อุ้มแอบสารพางค์ข้างละองค์	จุมพิตวางลงเหนือตัก
จำเป็นจากสองเขวาลักษณ์	ดวงจักขุพ้ออยู่จงดี
เจ้าอย่ากังวลแต่การเล่น	เข้าเย็นเฝ้าบาทบาทศรี
ทั้งสามสมเด็จพระอัยกี	จะได้มีศรีสวัสดิ์สืบไป
อันซึ่งราชกิจอย่าเกียจคร้าน	การงานบ้านเมืองเอาใจใส่
ให้สองพระอาช่วงใช้	ต่างกรต่างใจต่างตา
ตรัสแล้วชวนสามพระนุชนาถ	กับสองโอรสราชเสน่หา
ทั้งพระยาอนุชิตผู้ศักดิ์ดา	เสด็จมาเฝ้าองค์พระชนนี ฯ
	(รามเกียรติ์ ๓.4 : น.493-494)

สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน การมอบหมายหน้าที่การงานให้แก่พระโอรสของพระรามคือการให้พระโอรสไปทำศึกสงคราม ดังที่ปรากฏในตอนที่คนธรรพ์มาชิงเมืองไถยเกษ พระรามได้มอบหมายให้พระมงกุฎกับพระลบยกกองทัพไปทำศึกที่เมืองไถยเกษ ดังความว่า

ตัวเจ้าพี่น้องทั้งสององค์	เป็นจอมจตุรงค์ทัพใหญ่
พระมงกุฎผู้ปรีชาไว	ให้เป็นกองขันอันศักดิ์ดา
ฝ่ายว่าเจ้าลบกุมาร	คุมพลทวยหาญเป็นทัพหน้า
ยกไปล้างพวกพาลา	ที่มันหยาบซำราวี
ให้ปรากฏพระเกียรติยศไว้	ตามในสุริยวงศ์เรื่องศรี
ฝ่ายพระยาอนุชิตผู้ฤทธิ	ขุนกระบี่จงเร่งรีบจร
ไปยังจีดจินชมพู่	เกณฑ์หมู่ทวยหาญชาญสมร
	(รามเกียรติ์ ๓.4 : น.592-593)

3.2.3.16 ไมยราพ

ไมยราพปรากฏบทบาทของพ่อเมื่อได้รับมัจฉานุเป็นโอรสบุญธรรม พญาไมยราพนั้นไม่มีโอรสและธิดา ดังนั้นเมื่อได้พบกับมัจฉานุก็ได้รับมาเลี้ยงเป็นโอรสบุญธรรม พฤติกรรมการทำหน้าที่พ่อของไมยราพมีดังนี้

ห่วงใยลูก ไมยราพเป็นพ่อที่มีความห่วงใยลูก ดังจะเห็นจากการที่พญาไมยราพเห็นว่ามัจฉานุมีชาติกำเนิดเป็นปลา เคยอยู่แต่ในท้องทะเล ดังนั้นหากพาเข้าไปอยู่ในเมืองก็จะไม่รับความสะดวกสบายจึงสั่งให้ขุดสระน้ำทำเป็นที่อยู่ของมัจฉานุ จากพฤติกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยที่พ่อมีต่อลูก ปรารถนาอยากให้ลูกมีความสุข มีที่อยู่ที่สะดวกสบาย ดังความว่า

ครั้นถึงซึ่งที่ด่านฉันท	ชั้นในใกล้เมืองยักยิ
จึงให้หยุดพลโยธี	อสุรีดำรงไป
กุมารนี้เชื่อมัจฉาชาติ	เคยประพาสอยู่ท้องทะเลใหญ่
จะพาไปไว้ในเวียงชัย	จะไม่สำราญวิญญาณ์
คิดแล้วมีราชวาทิ	ตรัสสั่งเสนียกษา
ให้ขุดสระกว้างยาวหมื่นวา	โอพารัด้วยพรรณปทุมมालย์ ฯ

(รามเกียรติ์ ล. 2 : น.266-267)

3.2.3.17 พิเภก

พิเภกมีลูกคือนางเบญกาย พฤติกรรมของพิเภกที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

ห่วงใยลูก พิเภกเมื่อลูกขับออกจากเมืองก็ได้แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยลูก โดยฝากให้นางตรีชฎาและลูกคู่แลกกันให้ดี ดังความว่า

รำพลางโอบอุ้มลูกรัก	พิศพักตร์จูบจอมถนอมขวัญ
แม่ลูกอุตสาห์รักยากัน	สั่งแล้วกุมภลักษณ์ก็ไศกี ฯ

(รามเกียรติ์ ล. 2 : น.185)

ไม่เข้าข้างเมื่อถูกทำผิด พิเภกเป็นพ่อที่ยึดความถูกต้องและเป็นธรรมมากกว่าการปกป้องคุ้มครองลูก ดังที่ปรากฏในเหตุการณ์เมื่อทศกัณฐ์ได้สั่งให้นางเบญกายแปลงกายเป็นนางสีดา จากนั้นก็เกลี้ยกล่อมมาให้พระรามเห็น แต่ฝ่ายพระรามทราบความจริงว่าเป็นยักษ์แปลงกายมา เมื่อพิเภกทราบว่ายักษ์คนนั้นคือนางเบญกายธิดาของตน ก็ยอมให้พระรามลงโทษนางเบญกายตามความเหมาะสม เพื่อให้ศัตรูเกรงขามต่อพระราม โดยมีได้ปกป้องหรือเข้าข้างลูกของตนเอง ดังความว่า

บัดนั้น	พิเภกผู้มีอัชฌาสัย
ก้มเกล้ารับสั่งภูวนาย	อาลัยถึงราชธิดา
แต่ความโกรธความแค้นเหลือแค้น	ให้แน่อนอกตันใจยกยา
จึงทูลสนองพระบัญชา	ถึงเป็นบุตรข้าอสุรี
แต่ซึ่งตัวมันอุบาย	แปลงกายเป็นพระมเหสี
ทำตายมาลงพระจักรี	โทษนี้ถึงสิ้นชีวิต
ขอบให้ตัดเศียรเสียบประจาน	จึงควรกับการที่มันผิด
อันหมู่พาลาปีจามิตร	ทุกทิศจะเกรงพระเดชา ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 2 : น.230)

3.2.3.18 ท้าวจักรวรรดิ

ท้าวจักรวรรดิมีโอรสชื่อว่าสุริยาภพ บรรลัษจักร และนนยุพัตร์ และยังได้รับไพนาศูริยวงศ์ซึ่งเป็นโอรสของทศกัณฐ์มาเลี้ยงเป็นโอรสบุญธรรมด้วย รวมทั้งยังมีพระธิดาคือนางรัตนมาลี พฤติกรรมของท้าวจักรวรรดิที่ปรากฏในเรื่องมีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน ท้าวจักรวรรดิจะมอบหมายหน้าที่การงานต่าง ๆ ให้แก่พระโอรสเสมอ ดังจะเห็นได้จากเมื่อท้าวจักรวรรดิรับไพนาศูริยวงศ์มาเป็นโอรสบุญธรรม ท้าวจักรวรรดิได้ช่วยเหลือไพนาศูริยวงศ์ในการชิงเมืองลงกาคืนมาจากพิเภก เมื่อท้าวจักรวรรดิชิงเมืองคืนได้ ฝ่ายพระรามก็ส่งพระพรตและพระสัตรุดมาชิงเมืองลงกาคืน หลังจากที่ยึดลงกาคืนมาจากไพนาศูริยวงศ์แล้ว พระพรตและพระสัตรุดก็ได้ยกทัพไปเมืองมลิวันของท้าวจักรวรรดิ เมื่อมีข้าศึกมาประชิดเมืองท้าวจักรวรรดิจึงได้มอบหมายหน้าที่ให้แก่พระโอรสออรบ

ดังเช่น ได้มอบหมายหน้าที่ให้แก่สุริยาภพออกรบกับพระพรต พระสัตว์ดุเพื่อต่อสู้กำลังของข้าศึก ดัง
 ความว่า

อันสุริยาภพถูกรัก	รณรงค์แหลมหลักแกลัวกล้า
ทรงหอกเมฆพัทอันศักดิ์ดา	เป็นเทพอาวุธสำหรับกร
จะให้เป็นจอมพลไปต่อยุทธ์	สัประยุทธ์ฟังดูกำลังก่อน
ถ้าหนักถูกใจไปราญรอน	ฆ่ามนุษย์วานรให้แหลกลาญ ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 4 : น.92-93)

ให้กำลังใจลูก เมื่อพระโอรสจะออกไปทำศึกท้าวจักรวรวรรดิก็จะอวยพรเพื่อ
 สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่พระโอรส ดังเช่น อวยพรให้สุริยาภพมีชัยชนะเหนือข้าศึก ดังคำ
 ประพันธ์ที่ว่า

ดูบนน้ำดูหลังพระโอรส	แล้วมีพจนาประกาศิต
ซึ่งเจ้าจะไปปราบปึงจามิตร	จงเรื่องฤทธิ์ดังองค์พระทินกร
สังหารผลาญหมู่อินทร์ราช	ให้พ่ายแพ้พิณาสกลางสมร
จะปรากฏพระยศขจร	อยู่ชั่วดินดอนกับกาลปี ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 4 : น.94)

เมื่อพระโอรสได้รับชัยชนะกลับมา ท้าวจักรวรวรรดิก็จะชื่นชมพระโอรสว่า
 ควรจะได้เป็นเจ้าเมือง ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวจักรวรวรรดิยกยิ
ได้ฟังถูกรักก็ยินดี	อสุรีสำราญสำเร็จใจ
สีปากสำรวลสรวลื้อ	แปดมือตบสนั่นหวั่นไหว
สัวมสอดคอดองค์โอรสไว้	เจ้าคือดวงใจของบิดา
เป็นมิ่งมงคลภูมิลิวัน	จะได้สืบวงศ์พันธุ์ไปภายหน้า
อันศัตรูหมู่ราชพาลา	ซึ่งมาหมิ่นเราจะแหลกลาญ
เจ้าทำสงครามเหนือยนัก	ถูกรักจงไปสรสงคราม
เสวยโภชนาให้สำราญ	ยังปราสาทสุรگانด้อยลงกรณี ฯ
	(รามเกียรติ์ ล. 4 : น.108)

การอวยพรดังกล่าวถือว่าเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ทำให้พระโอรส
เกิดความฮึกเหิมในการทำสงครามได้เป็นอย่างดี

รับฟังความคิดเห็นของลูก ในระหว่างการทำศึกกับฝ่ายของพระพรตและ
พระศัตรู ท้าวจักรวรรดิก็จะปรึกษาเรื่องการศึกสงครามกับสุริยาภพเกี่ยวกับการรับศึกสงคราม
และรับฟังความคิดเห็นจากพระโอรส ดังความว่า

บิดานี้หนักใจนัก

จะเหมือนครั้งทศพัศตรัยก็

จะคิดอ่านประการใดดี

ไพร่จึงจะม้วยมรณา ฯ

(รามเกียรติ์ ๔ : น.118)

3.2.3.19 หนุมาน

หนุมานมีลูก 2 คน คือมัจฉานุเกิดจากนางสุพรรณมัจฉาและอสุรผัดที่เกิด
จากนางเบญกาย สำหรับพฤติกรรมของหนุมานที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน การสนับสนุนให้ลูกได้มีหน้าที่การงาน
ของหนุมานปรากฏอยู่ในเหตุการณ์หลังจากที่หนุมานได้พบกับมัจฉานุแล้ว หนุมานพา มัจฉานุเข้า
เฝ้าพระราม และได้กราบทูลขอให้พระรามตัดหางให้กับมัจฉานุเพื่อจะให้มัจฉานุได้เป็นทหารรับใช้
พระราม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

บัดนั้น

พระยาอนุชิตชาญสมร

ได้ฟังพจนารถพระภูธร

วานรบนนิ้วอภิวันท์

อันมัจฉานุกุมาร

กล้าหาญฤทธิแรงแข็งขัน

จะเปรียบกับอสุรผัดนั้น

คล้ายกันทั้งฤทธิและปรีชา

ขอพระองค์จงได้โปรดเกศ

แปลงเพศให้พ้นเพศมัจฉา

จะได้รองเบื้องบาท

ไปกว่าจะสิ้นสุตปราณ ฯ

(รามเกียรติ์ ๔ : น.319)

จากลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์
สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 11 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าวโณมัตน	พาลี	พระโคตม	ท้าวสหัสเดชะ	พระอาทิตย์	พระอินทร์	พญากาลนาค	ทศกัณฐ์	โกณฑ	ทราพา	ท้าวชัยบาล	สทนต์	ท้าวทศรถ	ท้าวชนก	พระราม	ไมยรา	พิเภก	จักรวรรดิ	หนุมาน
พฤติกรรมในด้านบวก																			
เลี้ยงดูลูก	-	/	/	-	-	-	-	/	-	-	-	-	/	/	/	-	-	-	-
สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา	-	-	-	/	-	-	-	/	-	-	-	-	/	-	-	-	-	-	-
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง	-	-	-	/	-	-	-	-	/	-	-	-	/	/	-	-	-	-	-
มอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก	/	-	-	/	/	/	-	-	-	-	/	-	-	-	-	-	-	-	-
สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	/	-	/	-	-	/	/
อบรมสั่งสอนลูก	-	-	-	-	-	-	/	-	-	-	-	/	/	/	/	-	-	-	-
มีใจเป็นธรรม	-	-	-	/	-	-	-	-	-	-	-	-	/	-	-	-	-	-	-
ให้กำลังใจลูก	-	-	-	-	-	-	-	/	-	-	/	-	-	-	-	-	-	/	-
รับฟังความคิดเห็นของลูก	-	-	-	-	-	-	-	/	-	-	-	-	-	-	-	-	-	/	-
ห่วงใยลูก	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	/	-	-	/	/	-	-
ไม่เข้าข้างเมื่อลูกทำผิด	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	/	-	-
พฤติกรรมในด้านลบ																			
รักลูกไม่เท่าเทียมกัน	-	-	/	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ห่วงชีวิตของตนเองมากกว่าลูก	-	-	-	-	-	-	-	/	-	/	-	-	-	-	-	-	-	-	-
บังคับข่มขู่ลูก	-	-	-	-	-	-	-	/	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

จากตารางจะเห็นว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์นั้นส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมในด้านบวก โดยพฤติกรรมที่เด่นที่สุดก็คือ มีส่วนในการสนับสนุนในการเลี้ยงดูลูกมากที่สุด รองลงมาก็คือการมอบทรัพย์สินสมบัติให้แก่ลูก อบรมสั่งสอน สนับสนุนให้มีคู่ครอง

สนับสนุนให้มีหน้าที่การงาน และห่วงใยลูก สำหรับตัวละครที่มีพฤติกรรมการทำหน้าที่พ่อแม่มากที่สุดก็คือทศกัณฐ์และท้าวทศรถ ส่วนพฤติกรรมในด้านลบที่ปรากฏมากที่สุดก็คือ เป็นพ่อที่ห่วงชีวิตของตนเองมากกว่าลูก

3.3 อิเหนา

อิเหนาเป็นวรรณคดีเอกเรื่องหนึ่งสำหรับเล่นละครในมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ดังที่เรื่องปณณิวัตน์ของพระมหานาคกล่าวถึงการสมโภชพระพุทธรูปว่ามิได้เล่นเรื่องอิเหนาด้วย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ร้องเรื่องระเด่นโคย
พักพาดูหาบรร-

บุษบาตุนาหงัน
พตร่วมฤดีโลม

ผู้แต่งบทละครเรื่องอิเหนาในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นมีคำบอกเล่ากันว่า คือเจ้าฟ้าหญิงกษัตริย์กับเจ้าฟ้าหญิงมกุฎ พระราชธิดาในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นผู้นิพนธ์ โดยเจ้าฟ้าหญิงทั้งสองพระองค์นี้ได้ฟังเรื่องอิเหนาจากนางข้าหลวงซึ่งเป็นแขกมลายู ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องสนุก จึงทรงจำมาแต่งเป็นเรื่องละคร²⁷ แต่ต้นฉบับในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นสูญหายไป ดังนั้นในสมัยรัตนโกสินทร์จึงได้มีการเรียบเรียงขึ้นใหม่

3.3.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

เรื่องอิเหนาที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์นำมาศึกษานี้เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ตลอดทั้งเรื่อง เป็นบทละครที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดของบทละครว่า เพราะเป็นหนังสือที่แต่งดีและเหมาะสมที่จะนำไปเล่นละครอย่างยิ่ง โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์ตามเค้าเรื่องเดิมที่มีมาจากกรุงเก่าและรัชกาลที่ 1 ทรงให้รวบรวมและแต่งเติมไว้ แล้วทรง

²⁷ เปลื้อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2510), 286.

แก้ไขถ้อยคำให้เข้ากับทำราและเปลี่ยนวิธีดำเนินเรื่องไปจากเดิมเพื่อให้เนื้อเรื่องกระชับและสมเหตุสมผลทั้งยังนำมาเล่นละครได้ไม่ยืดยาดจนเกินไป²⁸

3.3.2 เนื้อเรื่องย่อ

อิเหนาเป็นโอรสของท้าวกูเรปัน กษัตริย์เชื้อสายวงศ์เทวาเป็นผู้มีความสามารถทางด้านศิลปศาสตร์ทุกอย่าง อิเหนามีคู่หมั้นคือนางบุษบาธิดาของท้าวดาหา ท้าวกูเรปันเป็นผู้หมั้นหมายไว้ให้ตามธรรมเนียมของกษัตริย์วงศ์เทวาที่จะให้ลูกหลานแต่งงานกันเอง ต่อมาอิเหนาได้พบกับจินตะหราธิดาท้าวหมันหยาในระหว่างที่ไปร่วมงานศพของพระอัยยิกี้ที่หลงรัก จนไม่อยากจะกลับบ้านเมือง ท้าวกูเรปันจึงเร่งให้อิเหนากลับเมืองโดยบอกว่าประไหมสุหรีพระมารดาเจ็บครรภ์ใกล้จะคลอด ด้วยความเป็นห่วงพระมารดาอิเหนาจึงยินยอมกลับ

เมื่ออิเหนากลับมาบ้านเมืองท้าวกูเรปันก็เห็นว่าควรจะให้ท้าวดาหาเตรียมการอภิเษกอิเหนากับบุษบา อิเหนาจึงทำอุบายขอไปเที่ยวป่าเพื่อหนีพิธีแต่งงาน เมื่อออกเที่ยวป่าอิเหนาปลอมตัวเป็นชาวป่าเดินทางไปจนถึงเมืองหมันหยาและก็ได้จินตะหราเป็นชายาและอยู่ด้วยกันจนเลยกำหนดงานอภิเษกกับนางบุษบา แม้ท้าวกูเรปันจะพยายามติดตามให้กลับมาอภิเษกกับบุษบาอิเหนาก็ไม่ยอมกลับมา เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ท้าวดาหาไม่พอใจจึงได้ประกาศว่าจะยกนางบุษบาให้แก่ผู้ชายคนแรกที่มาสู่ขอ และระตูจรงกาได้ส่งราชทูตมาสู่ขอเป็นคนแรกท้าวดาหาจึงยกให้ตามที่ประกาศไว้ ต่อมาท้าวกะหมังกูหนิงก็มีพระประสงค์ที่จะสู่ขอนางบุษบาให้แก่โอรสเช่นกัน จึงเกิดศึกชิงนางบุษบาที่เมืองดาหา ท้าวกูเรปันจึงสั่งให้อิเหนาไปช่วยเมืองดาหา ผลการสู้รบปรากฏว่าอิเหนาเอาชนะท้าวกะหมังกูหนิง

หลังจากได้รับชัยชนะจากการรบอิเหนาก็เข้าเฝ้าท้าวดาหาครั้งได้พบนางบุษบาที่หลงรักและเสียชายนางจึงไม่ยอมกลับเมืองรวมทั้งลี้มนางจินตะหรา อิเหนาจึงทำอุบายลักนางบุษบาไปไว้ในถ้ำ แล้วก็เข้าเมืองไปแก้ข้อสงสัย เมื่อกลับมาหานางบุษบาที่ถ้ำอีกครั้งปรากฏว่าบุษบาถูกลมหอบไปเสียแล้ว อีกทั้งองค์ปะตาระกาหารดาของอิเหนาได้สาปไม่ให้ทั้งสองจำกันได้ ทั้งอิเหนาและนางบุษบาต้องพลัดพรากจากกัน ต่างฝ่ายต่างก็ออกติดตามจนได้มาพบกันที่เมืองกาหลัง ในตอนท้ายของเรื่องเมื่ออิเหนาและบุษบาได้พบกันแล้วท้าวกูเรปันก็จัดพิธีอภิเษกสมรสให้อิเหนาอย่างยิ่งใหญ่

²⁸ นภลัย สุวรรณดา, “วรรณคดีมรดก(1) : ลิลิตพระลอ รามเกียรติ์ อิเหนา,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วยที่ 8-15 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาราช (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช , 2525), 108.

3.3.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

3.3.3.1 ท้าวดาหา

ท้าวดาหามีธิดาชื่อนุชบา มีโอรสชื่อสียะตรา พฤติกรรมที่ปรากฏในเรื่องมีดังนี้

ปกป้องศักดิ์ศรีของลูก ท้าวดาหาได้แสดงให้เห็นว่าเป็นพ่อที่ได้ปกป้องศักดิ์ศรีของลูก โดยเห็นได้จากเหตุการณ์ที่ท้าวดาหาได้เตรียมงานอภิเษกสมรสบุษบากับอิเหนาไว้เรียบร้อยแล้ว แต่อิเหนาไม่ยอมมาเข้าพิธี เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ท้าวดาหาไม่พอพระทัยและเกรงว่าบุษบาจะได้รับความอับอายที่เตรียมงานวิวาห์ไว้แล้วแต่ไม่มีผู้มาอภิเษกด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นการปกป้องเกียรติยศและศักดิ์ศรีทั้งของนางบุษบาและเกียรติยศของตนเองท้าวดาหาจึงได้ประกาศว่าพระองค์จะยกธิดาให้กับคนที่มาสู่ขอนางบุษบาเป็นคนแรก ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระองค์ทรงพิภพดาหา
ทราบสารเลื่องแก่นแน่นอุรา	จึงตรัสแก่กลยาทั้งห้าองค์
จะรื้อร้องออกไปไยเล่า	อันลูกเราเขาไม่มีประสงค์
พระเชษฐารักศักดิ์ศรีขังค์	จึงทรงอาลัยไกล่เกลี่ยมา
ซึ่งจะคอยท่าหลานตามสารศรี	อีกร้อยปีก็ไม่จากเมืองหมันหยา
แต่จะเวียนงงานการวิวาห์	จะซ้ำร้ายอายหน้ายังนัก
แม่นไครมาขอก็จะให้	ไม่อาลัยที่ระคนปนศักดิ์
ถึงไพร่ประดาชาติทรลักษณ์	จะแต่งให้งามพัศตร์พงศ์พันธุ์
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนทวี	พระภูมิกลุ่มกลัดอัดอัน
เสด็จจากแท่นแก้วแพรวพรรณ	จรจัดเข้าในที่ไสยา ฯ
	(อิเหนา ล. 1 : น.251)

เมื่อจระกาส่งราชทูตมาสู่ขอ ท้าวดาหาทำตามตามที่พระองค์กล่าวไว้โดยการยกธิดาให้แก่จระกา แม้ว่าจระกาจะมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ไม่คู่ควรกับพระธิดาก็ตาม ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระองค์ทรงพิภพดาหา
-----------	--------------------

ทั้งสองมหีสโภา	เห็นระตูเข้ามาบังคมคล
พิศดูรูปร่างเหมือนอย่างไพร่	เติบโตใหญ่กำยำล่ำสัน
น่าซึ้งชั่วช้าสารพัน	ไม่ควรคู่กันกับบุตรี
สามกษัตริย์เสร์ราเสี่ยพระทัยนัก	เสียดายลูกรักแลศกดิ์ศรี

(อิเหนา ล. 2 : น.120)

ห่วยไขลูก ท้าวดาหาเป็นพ่อที่ห่วยไขลูกมาก พระองค์ดูแลลูกอย่างใกล้ชิดหมั่นคอยสังเกตความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับลูก ดังเช่น เมื่อเห็นว่านางบุษบามีท่าทีที่ซึ้งเศร้า ก็เข้าไปสอบถามด้วยความห่วงใย ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระปิ่นปักนักรศดาหา
ครั้นเห็นระเด่นบุษบา	พักตราเศร้าหมองมัวไป
จึงถามว่าเป็นไรนะลูกรัก	ผิวพัศตร์พิกลหม่นไหม้
เจ้าเจ็บป่วยเป็นประการใด	ฤาใครทำไมให้ขัดเค้น

(อิเหนา ล. 2 : น.185)

ท้าวดาหาพยายามหาทางช่วยเหลืออย่างเต็มที่ โดยสั่งให้มหีสพานางบุษบาไปทำพิธีรดน้ำมนต์ เพื่อให้คลายจากความทุกข์ ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระผู้ผ่านกรุงไกรโอศวรรย์
จึงตรัสสั่งมะเดหวีด้วยพลัน	จงพาไปอภิวันท์พระอาจารย์
ให้ดาบสช่วยรดน้ำมนต์ให้	ระจับภัยเป็นสุขเกษมสานต์
เห็นจะหายเคราะห์ร้ายรำคาญ	เร่งพาเยวมาลย์ไปบัดนี้

(อิเหนา ล. 2 : น.185-186)

พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยลูก อยากให้ลูกมีชีวิตที่มีความสุข ไม่อยากให้ลูกเจ็บป่วย

3.3.3.2 ท้าวกะหมังกุหนิง

ท้าวกะหมังกุหนิงมีพระโอรสชื่อว่าวิหยาสะก่า ลักษณะพฤติกรรมของท้าวกะหมังกุหนิงที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องอิเหนามีดังนี้

ห้วงใยลูก

ท้าวกะหมังกุหนิงเป็นพ่อที่มีความห่วงใยลูกมาก สังเกตความเปลี่ยนแปลงของพระโอรส หากทราบว่าพระโอรสมีลักษณะพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป พระองค์ก็พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือพระโอรสอย่างทันท่วงที ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อวิหยาสะก่ากลับจากล่าสัตว์ และมีลักษณะท่าทางที่ซึมเศร้า พระองค์ก็รีบเสด็จมาดูแลพระโอรสทันที ได้สอบถามพระโอรสว่าทำไมถึงมานอนโศกเศร้าอยู่ในห้อง ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวกะหมังกุหนิงเรื่องศรี
ทั้งองค์อัครราชเทวี	ก็เข้าไปยังที่แท่นทอง
ทรุดองค์ลงนั่งแล้วพิศพิศตร	เห็นลูกรักกำสรดเศร้าหมอง
พระลুবไต้โลมเล้าเข้าประคอง	ปลอบถามทั้งสองกษัตรา
เจ้าไปเที่ยวเล่นป่าพนวัน	หวังจะให้เกษมสันต์หรรษา
เหตุไฉนจะนีนะลูกยา	จึงมานอนโศกอาอยู่ว่าไร
	(อิเหนา ล.2 : น.21)

ท้าวกะหมังกุหนิงพยายามสอบถามพระโอรสถึงสาเหตุของความทุกข์ใจ พร้อมทั้งกล่าวกับพระโอรสว่าหากมีความทุกข์ใจหรือต้องการของสิ่งใดพระองค์ก็พร้อมที่จะหามาให้ตามความปรารถนา เพราะพระองค์รักพระโอรสเท่าชีวิต ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระบิตูราชมาตรงค์เรื่องศรี
ได้ทรงฟังลูกยาพาที	ดังจะสิ้นสมประดีด้วยความรัก
สวมสอดกอดองค์โอรสไว้	สะอื้นไ้หัวตกเพียงอกหัก
เจ้าทุกข์ร้อนอย่างไรหลากใจนัก	จงเล่าไปให้ประจักษ์ซึ่งจาบัลย์
ถามุมมาคปรารถนาสิ่งอันใด	บิดาจะหาให้ดังไฟฝัน
เว้นไว้แต่ดาวเดือนตะวัน	นอกนั้นจงให้สมอารมณ์คิด

วานพ่อย่าว่าจะมรณา
ด้วยรักเจ้าเท่าเทียมชีวิต

มารดาบิดราจะขาดจิต
ควรฤาวิปริตประหลาดใจ
(อิเหนา ล.2 : น.22)

ปกป้องคุ้มครองลูก

นอกจากท้าวกะหมังกุหนิงจะแสดงถึงความห่วงใยพระโอรสแล้ว พระองค์ก็ยังได้ปกป้องพระโอรสให้ปลอดภัยอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อวิหยาสะก้ากลับจากป่า ท้าวกะหมังกุหนิงสังเกตเห็นวิหยาสะก้าดูโศกเศร้าไม่ยอมพูดจาแสดงความรู้สึกอย่างหนัก พระองค์ก็พยายามสอบถามถึงสาเหตุ เมื่อเห็นว่าอาการยังไม่ดีขึ้น พระองค์ก็วิเคราะห์สาเหตุของอาการโดยสันนิษฐานว่าวิหยาสะก้าอาจจะถูกผีป่าทำร้าย จึงทำให้เกิดอาการผิดปกติขึ้น ดังนั้นพระองค์จึงได้สั่งให้นำหมอลงงเข้ามาดูแลอาการ ดังความว่า

แล้วคิดถวิลจินดา
จึงเพอญให้เป็นเช่นนี้
คิดพลางทางตรัสไปพลัน
เร่งไปหาหมอลงงทั้งปวงมา

ชะรอยไปเล่นป่าจะต้องผี
เห็นผิดท่วงทีกิริยา
ดูก่อนกิดาหยันกะหมันหรา
เร็วเร็วอย่าช้าจับไว
(อิเหนา ล. 2 : น.22)

เมื่อหมอลงงเข้ามาดูอาการพระองค์ก็เล่าถึงอาการของพระโอรสให้หมอลงงฟัง และสั่งให้หมอลงงรักษาพระโอรสให้หาย โดยสัญญาว่าหากรักษาให้หายพระองค์ก็จะพระราชทานรางวัลให้ ดังความว่า

เมื่อนั้น
จึงตรัสแก่หมอลงงทั้งปวงนั้น
อันอาการกิริยาน่าสงสัย
กันแต่ครวญคร่ำละล้าละลัก
ท่านจงพิเคราะห์ดูให้รู้แท้
แม่นลูกเราเคลื่อนคลายหายโรค

ระตูผู้ผ่านไธสวรรย์
จงช่วยกันแก้ไขพระลูกรัก
จะเจ็บปวดเป็นโชนไม่ประจักษ์
กันแสงชบพัดศรีไม่พูดจา
จะเป็นไข้อะไรแน่นแรงรักษา
เงินทองเสื้อผ้าจะรางวัล
(อิเหนา ล.2 : น.23)

สนับสนุนให้มีคู่ครอง

เมื่อท้าวกะหมังกุหนิงทราบข่าววิหยาสะกำซิมเศร้าเพราะว่าเก็บรูปของผู้หญิงมาจากป่า และต้องการที่จะได้นางในรูปมาเป็นคู่ครอง พระองค์ก็รับหาทางช่วยเหลือให้พระโอรสได้สมหวัง โดยกล่าวกับพระโอรสว่าพระองค์จะส่งคนออกไปสืบหาผู้หญิงที่ปรากฏในรูป ดังความว่า

เมื่อนั้น	ระตูผู้ผ่านไธสวรรย์
จึงว่าแก่โอรสรวมนวัน	เจ้าอย่าโศกศัลย์โศกา
พอจะช่วยสืบสาวเสาะถาม	ให้สำเร็จดังความปรารถนา
พลอบพลางทางถือรูปเขียนมา	เสด็จออกข้างหน้าทันใด
	(อิเหนา ๓.2 : น.27)

สละชีวิตเพื่อความสุขของลูก

เมื่อท้าวกะหมังกุหนิงทราบว่ารูปผู้หญิงที่ทำให้วิหยาสะกำหลงใหลนั้นคือนางบุษบา ธิดาของท้าวดาหาก็หาช่วยเหลือพระโอรสให้สมหวังในความรัก แม้จะทราบว่านางบุษบานั้นระตูจระกได้ไปสู่ขอไว้แล้ว และกำลังจะอภิเษกสมรสในไม่ช้า แต่เพื่อช่วยเหลือลูกให้มีความสุข พระองค์จึงเตรียมกองทัพไปชิงนางบุษบา แม้ว่าพระอนุชาของพระองค์จะกล่าวทัดทาน แต่ท้าวกะหมังกุหนิงก็รักลูกมาก ดังที่พระองค์ได้กล่าวกับพระอนุชาว่า หากวิหยาสะกำตายพระองค์ก็จะตายไปพร้อมกับลูก แม้ว่าการทำสงครามชิงนางบุษบาอาจจะทำให้พระองค์ต้องตาย พระองค์ก็ยอม ดังความว่า

แม่นวิหยาสะกำมอดม้วย	พี่ก็คงตายด้วยโอรสา
ไหนไหนในจะตายวายชีวา	ถึงเร็วถึงช้าก็เหมือนกัน
ผิดก็ทำสงครามดูตามที	เคราะห์ดีก็จะได้ดังใฝ่ฝัน
พี่ดังพฤษยาพนาวัน	จะอาศัยเพราะลูกเหมือนกล่าวมา
	(อิเหนา ๓.2 : น. 32-33)

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าท้าวกะหมังกุหนิงเป็นพ่อที่รักลูกมากยอมสละชีวิตของตนเองเพื่อให้ลูกมีความสุข

3.3.3.3 ท้าวกาหลัง

ท้าวกาหลังมีพระธิดาคือสะการะหนึ่งหรีด เมื่อบุษบาได้แปลงเป็นอนุภรรมาและอิเหนาปลอมเป็นป็นหนีเดินทางมาที่เมืองกาหลัง พระองค์ก็ได้รับทั้งสองเป็นโอรสบุญธรรม โดยท้าวกาหลังมีพฤติกรรมที่ปรากฏ ดังนี้

ปกป้องคุ้มครองลูก ท้าวกาหลังมีบทบาทในการปกป้องลูกให้ปลอดภัย จะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อท้าวกรุงจะมาหราชังสารมาสู่ขอนางสะการะหนึ่งหรีดให้พระโอรสของพระองค์ แต่ท้าวกาหลังไม่ยอมยกพระธิดาให้เพราะพระองค์ได้รับหมั้นไว้กับพระโอรสของท้าวสิงหัดสำหรับแล้ว ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวกาหลังสุริยวงศ์นาถา
ฟังสารดาลเดือดในวิญญาน์	จำเป็นบัญชาตรัสไป
อันอะหนะของเราทั้งสอง	ล้วนมีคู่ครองพิสมัย
ซึ่งสิงหัดสำหรับกล่าวไว้	เป็นในสุริยวงศ์เดียวกัน
เราไม่ให้ระดูเป็นผู้อื่น	จงคืนบรรณาการไปเขตขันท์
พระเคืองขัดตรัสความแต่เท่านั้น	แล้วทรงธรรมไม่ว่าประการใด
	(อิเหนา ล. 3 : น.185)

ในการสู่ขอครั้งนี้ท้าวกรุงจะมาหราชังสารได้กล่าวไว้ว่าหากลูกปฏิเสธพระองค์ก็ยกทัพมาโจมตีเมืองกาหลังทันที แต่ท้าวกาหลังก็ได้เกรงกลัวทรงเตรียมกองทัพ และเตรียมความพร้อมทั้งในด้านประตูเมืองและอาวุธต่าง ๆ ไว้รับศึก ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระผู้ผ่านกาหลังเรื่องศรี
ครั้นเสนาลากลับไปบุรี	พระภูมีขัดเค้นฤทัย
จึงสั่งเสนาฝ่ายทหาร	บัดนี้จะเกิดการศึกใหญ่
จงเตรียมพลสลกไกโร	ให้พร้อมแต่ในสามวัน
ทั้งป้อมค่ายคูประตูเมือง	ครบเครื่องอาวุธทุกสิ่งสรรพ
แล้วปรึกษาป็นหนีอนุภรรมา	ที่จะจัดทัพขึ้นร้อกรอนราญ
	(อิเหนา ล.3 : น.186)

ห้วงใยลูก ท้าวกาหลังเมื่อเห็นว่าพระธิดาตกใจจากการที่มีข้าศึก
ยกมาชิงเมือง ท้าวกาหลังก็ได้จัดงานสมโภชเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระองค์ทรงพิภพสบสมัย
จึงสั่งยาสาเสนาใน	ธิดาเราตกใจไพร่
ท่านจงจัดแจงแต่งการ	จะสมโภชเยวมาลย์ทั้งสองศรี
	(อิเหนา ล. 4 : น.6)

การกระทำของท้าวกาหลังแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพ่อที่
ห่วงใยลูก เมื่อเห็นลูกมีความทุกข์ก็รีบหาทางช่วยเหลือ

3.3.3.4 ท้าวปัทมาหงัน

ท้าวปัทมาหงันมีธิดาคือมหายารัศมีและมีโอรสคือสังคามาระดา
พฤติกรรมที่ปรากฏในเรื่องมีดังนี้

มอบทรัพย์สมบัติให้ลูก บทบาทพ่อของท้าวปัทมาหงันปรากฏ
ในตอนที่พระองค์ได้มอบบ้านเมืองให้สังคามาระดาครอบครองต่อ ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวปัทมาหงันหรรษา
จึงตรัสแก่สังคามาระดา	ซึ่งเจ้ามาพ่อนี้ยินดีนัก
อันตัวของบิดาธาร่าง	ก็เสื่อมส่างยศฐาบรรดาศักดิ์
จะมอบเวรราชย์ให้ลูกรัก	ให้ประจักษ์แก่ตาบิดานี้
ตรัสพลางทางสั่งเสนา	จงแต่งราชสาราให้ถ้วนถี่
ไปทูลพระเชษฐาธิบดี	เชิญพระพี่มาช่วยการวิวาห์
ทั้งท้าวเจ้าเมืองลำสำนั้น	ทรงธรรม์แจ้งจิตจะหรรษา
เป็นบิดาของนางกุสุมา	เชิญเสด็จยาตรามาแต่งการ
	(อิเหนา ล.5 : น.198)

3.3.3.5 ท้าวหมันหย้า

ท้าวหมันหย้ามมีธิดาคือนางจินตะหรา พฤติกรรมของท้าว
หมันหย้าในฐานะพ่อที่ปรากฏมีดังนี้

เป็นพ่อที่อ่อนแอ ท้าวหมันหย่าเป็นพ่อที่อ่อนแอไม่ได้พยายาม
ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกเลย ดังที่จะเห็นได้จากเมื่ออิเหนาปลอมตัวมาเป็นโจรป่าซื่อมึนสารป็น
หยิกกกองทัพมาประชิดเมือง ท้าวหมันหย่านั้นตกใจและเกรงกลัวจึงคิดที่จะส่งธิดาไปให้มีสารป็น
หยา ดังความว่า

จำเราจะยกธิดาให้

เกลี้ยไกล่ผู้รักสมักรศมาน

(อิเหนา ล. 1 : น.191)

แต่เมื่อทราบความจริงว่าโจรป่าที่มาล้อมเมืองนั้นคืออิเหนา ก็รีบ
เชิญให้เข้ามาพักในเมือง ต่อมาเมื่อเห็นว่าอิเหนาได้เข้าหาพระธิดาของตน พระองค์ก็ไม่กล้าห้าม
ปรามอิเหนา ปล่อยให้อิเหนาเข้าหาพระธิดาของตนเองได้ตามความพึงพอใจ ดังความว่า

เมื่อนั้น

ระตูผู้ผ่านกรุงศรี

ทั้งองค์อัครราชเทวี

ได้ทราบคดีก็จันทใจ

นั่งนึกตรึกตรวดากัน

พระทรงธรรมไม่ตรัสเป็นไฉน

ต่างเสด็จลีลาลาไกล

เข้าในห้องทองที่ไสยา ฯ

(อิเหนา ล. 1 : น.216)

พฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอ ขาดความกล้า
หาญที่จะปกป้องคุ้มครองลูกของท้าวหมันหย่า

อบรมสั่งสอนลูก ภายหลังจากท้าวกูเรป็นจัดงานอภิเษกให้
อิเหนากับบุษบาและจินตะหราแล้ว ท้าวหมันหย่าก็ได้อบรมสั่งสอนนางจินตะหราในเรื่องการ
ปฏิบัติตนต่อสามี ให้แก่นางจินตะหรา โดยกล่าวว่าให้จงรักภักดีต่อสามี ถ้าสามีโกรธเคืองก็อย่าได้
โกรธตอบให้สงบเสงี่ยมเจียมตน ถ้าสามีให้ความรักความเมตตาอย่าได้หลงตนเอง และให้ช่วย
สามีดูแลบ้านเมือง ดังความว่า

เจ้าดวงใจนัยนา

แก้วดวงใจจำไว้

อันอิเหนากูเรป็นสุริวงศ์

เรื่องเดชดังองค์พระสุริยไศ

ทุกประเทศเกรงเดชภูวนาย

แล้วก็ได้ว่าขานการธานี

ตัวก็เป็นปิ่นพระสมมณานู

อย่าประมาทให้เคืองเมืองบพทรี

จงตั้งใจจงรักภักดี	ถึงจะมีสิ่งเคืองประการใด
เจ้าอย่าหุนหันจนบนอบ	ให้ประกอบด้วยอหังการ
ถึงรักเจ้าเจ้าอย่ากำเริบใจ	เร่งเยี่ยมตัวกลัวภัยภูบาล
จงต่างอุทัยนัยน์เนตร	การในพระนิเวศน์วังสถาน
ซึ่งสิ่งชั่วอย่ากลัวด้วยพวกราช	สงวนองค์นงคราญให้จงดี
เจ้าอย่าเกลียดคุณโทษา	องค์พระภักศาเรืองศรี
จงฟังคำชนกชนนี	จึงจะมีความสุขสรวร

(อิเหนา ล. 5 : น.162)

3.3.3.6 ระตูมะงาดา

ระตูมะงาดามีธิดาชื่อว่าฉะราวัน พฤติกรรมที่พระองค์ได้แสดงต่อลูกมีดังนี้

ห้วงใยลูก การแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยลูกของระตูมะงาดาปรากฏอยู่ในเหตุการณ์ที่ระตูมะงาดาทราบว่าธิดาหายออกไปจากเมือง เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พระองค์รู้สึกอาลัยพระธิดาและรู้สึกโศกโศกมาก ดังความว่า

เมื่อนั้น	ระตูมะงาดาได้ฟังว่า
ตกใจมิได้จันรรจา	ผ่านฟ้าตะลึงไปทั้งกาย
แสนอาลัยพระธิดาดังชีวิต	นั่งหวนครวญคิดแล้วใจหาย
แสนทุกข์แทบว่าชีวิวาย	พระพุ่มฟายชลนจาบัลย์

(อิเหนา ล. 4 : น.199)

ปกป้องคุ้มครองลูก ระตูมะงาดาได้ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อข้าหรรณหนีออกจากคุก ข้าหรรณได้พานางฉะราวันกลับไปเมืองกาหลังด้วยกัน ท้าวเมงาดาเมื่อทราบว่าธิดาหายออกไปจากเมืองก็เสียพระทัยและคิดว่าข้าหรรณเป็นผู้พาธิดาของตนเองไปด้วยแน่นอน ดังนั้นจึงได้ยกทัพติดตามไปชิงตัวพระธิดากลับมา เมื่อไปถึงเมืองกาหลังก็ส่งสารไปเตือนให้ข้าหรรณส่งนางฉะราวันคืนให้พระองค์ ดังความว่า

เมื่อนั้น	ระตูมะงาดาลูกกล้า
ได้ฟังคั้งแค้นแน่นอุรา	จึงมีวาจาประภาษไป
ชะรอยอ้ายโจรป่าอย่าหวั่น	คิดกันทะนงศักดิ์มักใหญ่
ลอบลักบุตรกูหนีไป	ทำให้ได้ความอัประมาณ
ว่าแล้วจึงสั่งตำมะหงง	เร่งเตรียมจัดจตุรงค์ทวยหาญ
ให้พร้อมในรุ่งรัตริกาล	จะไปตามผลาญอ้ายโจรไพร
	(อิเหนา ล. 4 : น.200)

พฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าท้าวระตูมะงาดาเป็นพ่อที่เข้มแข็ง พร้อมจะปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ

3.3.3.7 ท้าวกูเรปัน

ท้าวกูเรปันมีพระโอรสชื่ออิเหนา และกะหรีดตะปาตี มีพระธิดาชื่อวิยะดา พฤติกรรมที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

เลี้ยงดูลูก เมื่อสนมให้กำเนิดพระโอรสท้าวกูเรปันก็ได้ให้การเลี้ยงดูอย่างดี โดยที่พระองค์กับมเหสีทั้งห้าพระองค์เฝ้าชมทุกเวลาที่มีความรักต่อกะหรีดตะปาตีมาก ดังความว่า

เมื่อนั้น	ฝ่ายท้าวกูเรปันเรื่องศรี
เสวราชสมบัติสวัสดิ	สุขเกษมเปรมปรีดิ์มาช้านาน
จึงมีพระโอรสา	ด้วยลูกกัลยาอดสงสาร
ชื่อกะหรีดตะปาตีกุมาร	รูปทรงสัณฐานโสกา
พระบิดุเรศมารดาทั้งห้าองค์	พิศวงจงรักหนักหนา
เย็นเข้าเฝ้าชมทุกเวลา	แสนสนิทสนหาดังดวงใจ ฯ
	(อิเหนา ล. 1 : น.12)

ต่อมาก็ได้จัดงานนม พี่เลี้ยง สาวใช้ เจ้าขรัวยายคอยดูแลพระโอรส อีกทั้งยังทรงประทานทั้งเงินทองเครื่องประดับ และให้ทำพิธีบูชากริชให้โอรส ดังความว่า

จึงจัดกิดาหยันน้อยน้อย
 ทั้งนางนมพี่เลี้ยงแลสาวใช้
 ประทานทั้งเงินทองของขวัญ
 สร้อยสุวรรณสังวาลบานพับ
 ให้ตั้งกรรมทำกิจวิทยา
 หุบกิริขประสิทธิ์ให้ไอรส

ถ้วนร้อยโปรดปรานประทานให้
 เจ้ารวิรายผู้ใหญ่ได้บังคับ
 ตามขนบครบครันเครื่องประดับ
 เกี่ยวแก้วแวววับสำหรับยศ
 พร้อมคณะพระมหาดาบส
 เลื่องล้าปรากฏฤทธิไกร
 (อิเหนา ล. 1 : น.12-13)

และเมื่อมเหสีให้กำเนิดพระธิดาท้าวฤๅณเป็นจัดหาพี่เลี้ยงมาดูแล
 อย่างดี โดยการจัดพี่เลี้ยงจำนวน 4 คนที่เป็นบุตรของเสนาที่รูปร่างดีมาดูแลธิดา ดังความว่า

เมื่อนั้น
 ยิ่งทรงโสมนัสพันทวี
 ถ้วนบุตรเสนีมีศักดิ์
 คนหนึ่งชื่อบาหยันกัลยา
 หนึ่งชื่อประเสริฐแน่นน้อย
 ตำแหน่งพี่เลี้ยงพระบุตร
 อันบุตรเสนีทั้งนั้น
 แล้วประทานสิ่งของนานา

องค์ท้าวฤๅณเป็นเรื่องศรี
 จึงจัดพี่เลี้ยงพระธิดา
 นรลักษณ์รูปทรงวงศา
 ชำเห็จดโศภณาริ
 ปะลาหงันแซมช้อยโฉมศรี
 ตั้งได้แต่สี่พารา
 แบ่งเป็นกำนัลซ้ายขวา
 เงินทองแพรผ้าสารพัน ฯ
 (อิเหนา ล. 1 : น.119)

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม ในด้านการสนับสนุนให้
 ลูกได้มีคู่ครองที่เหมาะสม โดยพระองค์ยึดตามธรรมเนียมของกษัตริย์วงศ์ท้าวที่จะแต่งงานกัน
 ในคนเชื้อสายเดียวกัน ดังนั้นเมื่อมเหสีของท้าวดาหาให้กำเนิดพระธิดาท้าวฤๅณก็ได้หมั้นหมาย
 ให้กับอิเหนา ดังความว่า

เมื่อนั้น
 แจ้งว่าองค์พระอนุชา
 พระเร่งขึ้นชมโสมนัส
 กับเครื่องบรรณาการนอกนั้น

พระทรงภพฤๅณนาถา
 มีราชธิดาลาวัย
 จึงให้จัดสิ่งของไปทำขวัญ
 เป็นของคณาหงันกัลยา

ขอระเด่นบุษบาโฉมยง	ให้องค์อิเหนาโอรสา
ตามจาริตบุราณสืบมา	หวังมิให้วงศ์อื่นปน
ครั้นเสียดศีร์ษะยั้งศัเทเวศร์	ก็เกิดเหตุอันตรายหลายหน
ไพร่ฟ้าประชาราธรร้อนรน	จลาจลต่างต่างทั้งธานี
ฝ่ายพระอนุชาภายหลัง	อีกทั้งสิ่งหัดสำหรับ
ต่างแต่งบรรณาการมากมี	ไปทำขวัญบุตรพระพี่ยา ฯ
	(อิเหนา ล.1 : น.29-30)

และเมื่อท้าวดาหาลูกขอวิยะดาให้กับสี่ะตราพระโอรสของ
พระองค์ ท้าวกูเรป็นรับหมั้นตามความประสงค์ของท้าวดาหา ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระปิ่นภพกูเรป็นกรุงศรี
จึงฝันพักตรามาพาที	กับประไพหมสูลหรีนงเยาว์
อันระเด่นบุษบาพานั้น	ได้ไปตุนาหงินให้อิเหนา
บัดนี้วิยะดาลูกเรา	ฝ่ายเขามาขอให้อิเหนา
ถ้อยที่มีใจจำนง	มิให้เสียศรัยวงศ์สัณหา
จะโอนอ่อนผ่อนตามอนุชา	ก็เลยจะเป็นประการใด ฯ
	(อิเหนา ล.1 : น.124)

ปกป้องคุ้มครองลูก แม้ว่าท้าวกูเรป็นจะชอบกำหนดอนาคตของ
ลูก มุ่งหวังให้โอรสและธิดาใช้ชีวิตตามเส้นทางที่พระองค์ต้องการ แต่ท้าวกูเรป็นก็รักลูกพร้อมที่
จะช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองลูกเสมอ ดังที่เห็นได้จากเหตุการณ์เมื่ออิเหนาลักนางบุษบาไปซ่อนไว้
ในถ้ำ ท้าวกูเรป็นทรงสอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับอิเหนา เมื่ออิเหนาสารภาพว่าตนเป็นผู้ที่พา
บุษบาไปจริง ท้าวกูเรป็นก็ไม่ได้ดุด่าหรือโกรธอิเหนา แต่กลับเห็นว่าการกระทำดังกล่าวไม่ใช่
ความผิดแต่อย่างใด เพราะได้มีการหมั้นหมายกันไว้แล้ว ดังความว่า

เมื่อนั้น	องค์ท้าวกูเรป็นได้ฟังสาร
พระจึงดำริตรการ	แล้วมีพจมานไปทันใด
ใครจะว่ากระไรก็ตามที	ตัวเจ้าคืออยู่อย่าหวั่นไหว
ถึงจะพาไปจริงก็เป็นไร	พ่อเห็นก็จะไม่ผิดนัก

ด้วยได้ดูนาหงันกันมา
ใจหนุ่มกลัดกลุ้มด้วยความรัก

ทั้งประยูรวงศาภิสมศักดิ์
สุดคิดจึงลักเอานางไป
(อิเหนา ล.3 : น.52)

นอกจากจะเห็นว่ากรกระทำของอิเหนาไม่ผิดแล้ว ท้าวกูเรปันก็
ยังพยายามหาทางช่วยเหลือลูกอย่างเต็มที่ ดังได้หาคนมาแต่งงานกับจระกาทนนางบุษบา ดังความ
ว่า

เมื่อนั้น
จะชักไซให้สิ้นสงกา
จึงปริษนางประไพหมสุหรื
จะคิดผ่อนปรนกลใด
บรรณาการเขามาหากมี
อันธิดาสิงหัดสำหรินัน
พี่จะขอจินดาสำหรินา
ให้แก่จระกาธิบดี
ทั้งจะสิ้นถวิลยินร้าย
อันองค์อนุชาชาญชัย

องค์ท้าวกูเรปันนาถา
เอ็นดูโอรสจะน้อยใจ
บัดนี้สเกิดเหตุใหญ่
จะนั่งอยู่ดูไม่ชอบธรรม
ก็ถือทุกธานีเขตชั้นท์
ดูนาหงันก็ยังไม่มี
แทนองค์บุษบามารศรี
ไมตรีอย่าให้สูญเสียไป
โฉมฉายจะเห็นเป็นโฉน
เห็นจะไม่แข็งขัดบัญชา
(อิเหนา ล.3 : น.53)

จากพฤติกรรมของท้าวกูเรปันแสดงให้เห็นถึงความรักของพ่อที่มี
ต่อลูก โดยพยายามช่วยเหลือและปกป้องลูก

จากลักษณะพฤติกรรมที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องอิเหนาสามารถสรุปเป็นตารางได้
ดังนี้

ตารางที่ 12 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องอิเหนา

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าว ดาหา	ท้าวกะ หมังกุหนิง	ท้าว กาหลัง	ท้าว ปึกมาหัง	ท้าว หมันหยา	ระตู มะงาดา	ท้าว กูเรปัน
พฤติกรรมในด้าน บวก							
เลี้ยงดูลูก	-	-	-	-	-	-	/
ปกป้องคุ้มครองลูก	-	/	/	-	-	/	/
ปกป้องศักดิ์ศรีของ ลูก	/	-	-	-	-	-	-
มอบทรัพย์สินสมบัติ ให้ลูก	-	-	-	/	-	-	-
สนับสนุนให้มี คู่ครองที่เหมาะสม	-	/	-	-	-	-	/
ห่วงใยลูก	/	/	/	-	-	/	-
อบรมสั่งสอนลูก	-	-	-	-	/	-	-
สละชีวิตเพื่อ ความสุขของลูก		/					
พฤติกรรมในด้าน ลบ							
เป็นพ่อที่อ่อนแอ	-	-	-	-	/	-	-
พฤติกรรมในด้าน ลบ							
เป็นพ่อที่อ่อนแอ	-	-	-	-	/	-	-

จากตารางจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมที่เด่นที่สุดของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องอิเหนา คือ ปกป้องคุ้มครองลูก และห่วงใยลูก โดยตัวละครพ่อส่วนใหญ่ได้ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตราย และคอยดูแลลูกด้วยความห่วงใย พฤติกรรมที่เด่นรองลงมาคือ

คือ การสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม โดยส่วนใหญ่พ่อก็ต้องการให้ลูกได้แต่งงานกับคนที่มีรูปร่างหน้าตาดี มีฐานะทางสังคมที่เท่าเทียมกัน ส่วนพฤติกรรมในด้านลบก็คือเป็นพ่อที่อ่อนแอ

3.4 ไชยเชษฐ

บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐเป็นบทละครนอกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการแย่งชิงชิงหวงกันระหว่างสนมเอกกับสนมรองของกษัตริย์ จากนั้นก็มีการใส่ความกันว่าพระสนมคลอดลูกออกมาเป็นท่อนไม้จนกระทั่งต้องถูกขับออกจากเมือง แต่สุดท้ายเมื่อรู้ความจริงเจ้าเมืองก็ตามไปจ้อขอคืนดีกับสนม ลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนบทละคร

3.4.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่ไม่ปรากฏว่าพระราชนิพนธ์ขึ้นในปีใด แต่จากข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ²⁹ ได้ทรงสันนิษฐานไว้ว่าบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐนี้เป็นพระราชนิพนธ์เรื่องแรกในบรรดาบทละครนอกทั้งหมด 6 เรื่องของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยมีเนื้อเรื่องทั้งหมด 4 ตอน คือตอนนางสุวิญชาถูกขับไล่ ตอนพระไชยเชษฐตามนางสุวิญชา ตอนพระไชยเชษฐเข้าเฝ้าท้าวสิงหนคร ตอนอภิเษกพระไชยเชษฐ

3.4.2 เนื้อเรื่องย่อ

พระไชยเชษฐมีมเหสีชื่อนางสุวิญชาและมีสนมอีกเจ็ดนาง สนมทั้งเจ็ดใส่ร้ายว่านางสุวิญชาคลอดลูกมาเป็นท่อนไม้ ทำให้พระไชยเชษฐไม่พอพระทัยรับสั่งให้ประหารชีวิตนางสุวิญชา แต่เหล่าพี่เลี้ยงขอให้ไว้ชีวิตนาง พระไชยเชษฐจึงสั่งให้เนรเทศออกจากเมืองแทน เมื่อถูกเนรเทศนางสุวิญชากับนางวิพารก็ช่วยกันค้นหาพระโอรสที่ถูกนำมาฝังไว้นอกเมือง จากนั้นก็เดินทางกลับเมืองสิงหนคร เมื่อท้าวสิงหนครพระบิดาของนางสุวิญชาทราบว่าธิดาถูกใส่ร้าย ก็เตรียมจะยกทัพมาตีเมืองหมันต์ แต่นางสุวิญชาขอร้องไว้ ท้าวสิงหนครส่งสารพระธิดาจึงไม่ได้ยกทัพไป

ท้าวธรรมีกพระบิดาของพระไชยเชษฐเมื่อทราบว่าพระโอรสขบมเหสีออกจากเมืองก็ไม่พอพระทัย จึงสั่งให้พระไชยเชษฐออกไปตามหานางสุวิญชาที่เมืองสิงหนคร เมื่อ

²⁹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “คำนำ,” ใน บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, 2545), 3.

ไปถึงก็ได้พบพระโอรสของตนชื่อพระนารายณ์ธิเบศร์ออกมาเที่ยวเล่นกับหมู่หมาเล็ก พระไชยเชษฐาเมื่อเห็นกุมารน้อยก็เข้าใจว่าเป็นโอรสของตน พยายามจะเข้าไปพูดคุยด้วย พระนารายณ์ธิเบศร์ไม่พอใจจึงได้สู้รบกัน แต่ศรีก็ไม่สามารถทำอันตรายทั้งสองได้ เมื่อพระนารายณ์ธิเบศร์แผลงศรมาที่พระไชยเชษฐาศรีก็กลายเป็นพวงมาลัย เมื่อพระไชยเชษฐาแผลงศรกลับไป ศรีก็กลายเป็นอาหาร ทั้งสองจึงถามถึงความเป็นมาของแต่ละฝ่ายและทราบความจริงว่าเป็นพ่อลูกกัน

ท้าวสิงหนครเมื่อทราบว่าพระไชยเชษฐาติดตามมาขอคืนดีกับนางสุวิญชา ก็เชิญเข้ามาพบ พร้อมทั้งชูพระไชยเชษฐาให้แสดงความรับผิดชอบกับความผิดที่ได้กระทำกับธิดาของตน แต่พระนารายณ์ธิเบศร์พยายามอ่อนน้อมให้ท้าวสิงหนครเห็นใจ ท้าวสิงหนครก็สงสารหลานจึงเรียกให้นางสุวิญชามาครองคู่กับพระไชยเชษฐาตามเดิม แต่นางสุวิญชาไม่ยอมคืนดีด้วย พระไชยเชษฐาเสียพระทัยจนสลบไป ฝ่ายนางสุวิญชาเมื่อเห็นดังนั้นก็ยอมคืนดี ท้าวสิงหนครจึงให้ทูตเชิญท้าวธรรมีกกับนางแก้วสัจจามาทำพิธีอภิเษกสมรสเสียใหม่เพื่อล้างความอาย

3.4.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

3.4.3.1 ไชยเชษฐ์

พระไชยเชษฐ์มีโอรสชื่อว่าพระนารายณ์ธิเบศร์ พระไชยเชษฐ์มี
บทบาทดังนี้

ทอดทิ้งลูก การทอดทิ้งลูกของพระไชยเชษฐ์เกิดขึ้นเมื่อสนมทั้งเจ็ดที่มีใจอิจฉาใส่ร้ายว่านางสุวิญชาคลอดลูกออกมาเป็นท่อนไม้ พร้อมทั้งได้นำท่อนไม้มาให้ทอดพระเนตรก็หลงเชื่อและขับนางสุวิญชาออกจากเมืองเพราะรู้สึกอับอาย ดังความว่า

ครั้นถึงจึงเห็นนางสุวิญชา
กระที่บาทกีก้องทั้งห้องใน
เสียงเรารูปเสียงถึงเพียงนี้
ให้อับอายขายหน้าหนักหนานัก
แม่นเสียงไว้ในเมืองจะเลื่องลือ

ยิ่งโกรธาหุนหันมันไฉ่
ชี้หน้าว่าไปกับนงลักษณ์
ควรหรือมีลูกอ่อนเป็นท่อนสัก
สิ้นรักใคร่กันแล้วในวันนี้
ขึ้นชื่อว่าเป็นเมียเสียศักดิ์ศรี
(ไชยเชษฐ์ : น.231)

แม้ว่านางสุวิญชาจะยืนยันว่านางคลอดลูกออกมาเป็นมนุษย์ แต่
พระไชยเชษฐาก็ไม่สนใจทั้งขับออกจากเมือง นางสุวิญชาจึงต้องกลับไปเมืองสิงหลของตน

เป็นพ่อที่อ่อนแอ พระไชยเชษฐาได้แสดงความอ่อนแอในหลาย
เหตุการณ์ด้วยกัน เช่น เหตุการณ์ตอนที่เข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อขอให้นางสุวิญชากลับบ้านเมืองกับตน
เมื่อถูกท้าวสิงหลข่มขู่ก็ตกใจร้องไห้จนสลดลงต่อหน้าลูก ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐาเศร้าสร้อยละห้อยไห้
ดูปลหลังลูกยาแล้วว่าไป	เห็นพ่อจะบรรลุนี้นี้ไม่แคล้ว
เมื่อองค์พระอัยกาไม่ปราณี	จะทำอย่างไรคืนะลูกแก้ว
แม่เจ้าเขาก็ตัดพ่อขาดแล้ว	ไหนดจะแคล้วมอดม้วยด้วยความรัก
ก็จะสู้มรณาไม่ว่าเล่น	ให้มารดาเจ้าเห็นใจประจักษ์
ชาติหน้าบุญมาช่วยนำชัก	ขอให้ได้พบพักตร์ร่วมรักกัน
จงบอกแม่ว่าพ่อนี้ขอลา	ตายไปคอยทำอยู่เมืองสวรรค์
ลูกเอ๋ยเป็นกรรมมาตามทัน	จอมขวัญจำหน้าบิดาไว้
ตรัสพลางทางทรงโศก	ปืมประหนึ่งชีวิตจะดับขย
ไม่ทันสั่งพี่เลี้ยงร่วมใจ	ภูวนายสลดลงทันที
	(ไชยเชษฐา : น.294)

3.4.3.2 ท้าวธรรมีก

ท้าวธรรมีกมีพระโอรสคือพระไชยเชษฐา พุทธิกรรมของท้าว
สิงหลที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

ห่วงใยลูก ท้าวธรรมีกห่วงใยลูกมาก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์
ตอนที่ท้าวธรรมีกเสด็จมาเยี่ยมนางสุวิญชาและไชยเชษฐา เมื่อเห็นพระไชยเชษฐามีท่าทางที่ซึมเศร้า
ท้าวธรรมีกก็สอบถามด้วยความห่วงใย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น	พระบิดุรงค์เห็นองค์โอรสา
สะกิดบอกมเหสีโสภา	หน้าตาลูกเราเศร้าโศกไป
ดูท่วงทีกิริยาไม่สบาย	ศิร้ายชะรอยจะเจ็บไข้
จึงตรัสถามไปพลันทันใด	เจ้ามาถึงเมื่อไรนะลูกยา
	(ไชยเชษฐา : น.251)

แนะนำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เมื่อท้าวธรรมมิกทราบข่าวพระไชย
เชษฐาจับนางสุริยาออกจากเมืองพระองค์ก็ไม่พอพระทัย เพราะทรงเห็นว่าพระไชยเชษฐานั้น
หยาบช้าดื้อเหี้ย และอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสองเมือง ท้าวธรรมมิกจึงแนะนำพระไชย
เชษฐาให้ออกไปติดตามนางสุริยาและให้ไปสำนักผัดต่อท้าวสิงหล ดังความว่า

ถ้านางไปทูลท้าวกล่าวโทษ	จะกริ้วโกรธขัดเคืองแสนสา
ก็จะยกพวกพลอสุรา	ริบมาเกี่ยวกินสินทั้งเมือง
จงเร่งคิดติดตามทรมารวัย	ไปแก้ไขทุกความตามเรื่อง
ชี้แจงบรรยายให้หายเคือง	เร่งออกจากเมืองในวันนี้
	(ไชยเชษฐา : น.255)

3.4.3.3 ท้าวสิงหล

ท้าวสิงหลในวรรณคดีเรื่องไชยเชษฐาเป็นพระบิดาของนาง
สุริยา ท้าวสิงหลมีพฤติกรรมที่ปรากฏดังนี้

ห่วงใยลูก ความห่วงใยลูกของท้าวสิงหลปรากฏในเหตุการณ์
ตอนที่นางสุริยาถูกพระไชยเชษฐาจับออกจากเมือง นางสุริยาและลูกพร้อมกับนางวิภารเดินทาง
กลับมาที่เมืองสิงหล ท้าวสิงหลเมื่อเห็นนางสุริยาลับถึงบ้านเมืองในสภาพที่สลบไม่รู้สีกตัวก็
ห่วงใยลูกมาก เข้าไปช่วยเหลือนุ้ยอย่างทันท่วงที ดังความว่า

พิศดูเฝ้านี้มีธิดา	เป็นไรมาสลบซบหัว
ท้าวคอยประคองต้องตัว	ลูบทั่วสรรพางค์นางเทวี
ตรัสเรียกเท่าไรก็ไม่ขาน	พระยามารเรียกหม่อมี
พลางทรงนวดพินให้ทันที	เสนีนั่งได้ไม่ช่วยญู
	(ไชยเชษฐา : น.245)

ปกป้องศักดิ์ศรีของลูก การปกป้องศักดิ์ศรีของลูกนั้นถือว่าเป็น
พฤติกรรมที่เด่นสุดของท้าวสิงหล เช่น เมื่อนางสุริยาถูกจับออกจากเมือง ท้าวสิงหลไม่พอใจ
มากจึงเตรียมยกทัพไปตีเมืองหมันต์เพื่อแก้แค้นให้พระธิดา แต่นางสุริยาได้ขอร้องไว้

จนกระทั่งเมื่อพระไชยเชษฐาขึ้นครองราชย์และมาขอคืนศักดิ์กับนางสุวัญชา ท้าวสิงหนจึงจัดพิธีอภิเษกให้พระไชยเชษฐากับนางสุวัญชาอีกครั้งเพื่อเป็นการกอบกู้ศักดิ์ศรีของนางสุวัญชา ดังความว่า

จงให้ไปเชิญสองกษัตรา	มาแต่งการวิวาห์กันเสียใหม่
อันการเมื่อครั้งหลังนั้นอย่างไร	คราวนี้ก็ให้เหมือนครั้งนั้น
ล้างอายขายหน้าพ่อตาเสีย	ทั้งลูกเมียไม่มีใครเย้ยหยัน
	(ไชยเชษฐ์ : น.296)

พฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องไชยเชษฐ์สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 13 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องไชยเชษฐ์

ลักษณะพฤติกรรม	ไชยเชษฐ์	ท้าวธรรมิก	ท้าวสิงหน
พฤติกรรมในด้านบวก			
ห่วงใยลูก	-	/	/
แนะนำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม	-	/	-
ปกป้องศักดิ์ศรีของลูก	-	-	/
พฤติกรรมในด้านลบ			
เป็นพ่อที่อ่อนแอ	/	-	-
ทอดทิ้งลูก	/	-	-

จากตารางพฤติกรรมที่เด่นที่สุดในวรรณคดีเรื่องไชยเชษฐ์ คือ ห่วงใยลูก โดยตัวละครพ่อส่วนใหญ่จะเอาใจใส่ห่วงใยต่อชีวิตความเป็นอยู่ของลูก ส่วนพฤติกรรมในด้านลบที่ปรากฏในวรรณคดีก็คือ เป็นพ่อที่อ่อนแอ และทอดทิ้งลูก

3.5 สังข์ทอง

สังข์ทองแต่เดิมเป็นนิทานในปัญญาสาขาค เรียกว่าสุวรรณสังข์ชาดก ต่อมาได้มีการนำมาแต่งเป็นบทละครนอก หลายท้องถิ่นในประเทศไทยเชื่อว่าเรื่องสังข์ทองเป็นเรื่องจริง

ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ³⁰ ทรงกล่าวว่าพวกชาวเมืองเหนืออ้างว่าเมืองทุ่งยังเป็นเมืองท้าวสามนต์ มีลานศิลาแลงแห่งหนึ่งว่าเป็นสนามกลีของพระสังข์ อยู่ไม่ห่างจากวัดพระมหาธาตุนัก ในวิหารหลวงวัดพระมหาธาตุผาเงงก็เขียนเรื่องสังข์ทอง ซึ่งเป็นฝีมือช่างครั้งกรุงเก่า และยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ทางหัวเมืองฝ่ายตะวันตกอ้างว่า เมืองตะกั่วป่าเป็นเมืองท้าวสามนต์อีกแห่งหนึ่ง ชาวบ้านเรียกภูเขาลูกหนึ่งว่า เขาขมมังมัว ดำนานเล่าว่าเมื่อพระสังข์ตีกลีชนะได้ขี่ม้าเหาะข้ามภูเขานั้นไป

3.5.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

เรื่องสังข์ทองเป็นบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ละครผู้หญิงของหลวงเล่น เพื่อสู้กับละครผู้ชาย จึงทรงนำละครนอกบางเรื่องมาทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่เฉพาะตอนที่จะทำให้ละครผู้หญิงของหลวงเล่น³¹ ส่วนระยะเวลาที่ทรงพระราชนิพนธ์นั้นไม่ปรากฏว่าทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในปีใด

3.5.2 เนื้อเรื่องย่อ

ท้าวศวมลมีมเหสีสองพระองค์ คือ นางจันทวีและจันทา นางจันทา อิจฉาที่ใครเคยทำนายว่าลูกของนางจันทวีเป็นผู้ชายและมีบุญญาธิการ ดังนั้นเมื่อนางจันทวีประสูติพระโอรสเป็นหอยสังข์จึงได้คิดสินบนใครให้ทำนายว่าพระโอรสของนางจันทวีเป็นกาลกิณี ท้าวศวมลจึงจับนางจันทวีและพระสังข์ออกจากเมือง ทั้งสองได้ไปอาศัยอยู่กับตายายในป่า ต่อมาพระสังข์ก็ออกมาจากหอยสังข์เพื่อช่วยมารดาทำงานบ้าน เรื่องพระสังข์กลายเป็นมนุษย์ทราบไปถึงนางจันทา นางจึงทำเสน่ห์ให้ท้าวศวมลหลงใหล ต่อมาก็ให้ท้าวศวมลสั่งฆ่าพระสังข์ แต่ก็ไม่สามารถฆ่าพระสังข์ให้ตายได้ ท้าวศวมลจึงสั่งให้นำพระสังข์ไปถ่วงน้ำ

ต่อมาก็มีพญานาคมาพบและพาไปเลี้ยง พญานาคนึกถึงนางพันธุรัตน์เพื่อนของตนจึงได้ส่งพระสังข์ไปให้นางพันธุรัตน์เลี้ยงดู นางพันธุรัตน์รักพระสังข์เหมือนลูกและเลี้ยงดูจนอายุได้ 15 ปี ต่อมาพระสังข์ได้ทราบความจริงว่าแม่เลี้ยงของตนเองเป็นยักษ์จึงหลบหนีไป ทั้งไปชุบตัวในบ่อเงินและบ่อทอง สวมรูปเงาะและถือไม้เท้าหาหนินไป แม้ว่านางพันธุรัตน์จะ

³⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 1.

³¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2.

ออกติดตามและเฝ้าอ่อนวอนให้พระสังข์กลับไปกับตนแต่ก็ไม่สำเร็จ นางจึงสอนเวทมนตร์ให้พระสังข์ก่อนที่จะออกแตกตายเป็นความเสียใจ

พระสังข์เดินทางมาถึงเมืองของท้าวสามนต์ ขณะนั้นท้าวสามนต์ได้ให้พระธิดาเลือกคู่ ซึ่งพระธิดาหาคณเลือกคู่ครองของตนได้ เหลือเพียงนางรจนาที่ไม่พอใจชายใด ท้าวสามนต์ทราบว่ามิเจ้าเงาะอยู่กลางนาจึงให้เสนาไปเอาตัวมาให้นางเลือก นางรจนาเล็งพวงมาลัยให้เจ้าเงาะทำให้ท้าวสามนต์เสียพระทัยมาก จึงขับนางรจนากับเจ้าเงาะไปอยู่ด้วยกันที่กระท่อมปลายนา นับแต่นั้นมาท้าวสามนต์ก็คิดหาวิธีการที่จะกำจัดเจ้าเงาะ โดยเริ่มจากวางแผนให้เขยทั้งเจ็ดคนไปหาปลาและหาเนื้อหากใครหาได้น้อยสุดจะถูกลงโทษแต่พระสังข์ก็หามาได้มากที่สุดทุกครั้ง เมื่อพระอินทร์เห็นว่าพระสังข์ไม่ยอมถอดรูปเงาะ จึงยกทัพลงมาทำพนันตีกลีบกับท้าวสามนต์เพื่อให้พระสังข์ถอดรูป เขยทั้งหกไม่สามารถสู้พระอินทร์ได้ท้าวสามนต์จึงต้องไปงอนง้อขอให้พระสังข์มาช่วย พระสังข์ยอมถอดรูปเงาะมาตีกลีบจนได้รับชัยชนะต่อพระอินทร์ จากนั้นท้าวสามนต์ก็ให้พระสังข์ครองเมืองแทน ในตอนท้ายของเรื่องท้าวศวิมลได้กลับมาครองคู่กับนางจันทวีต่อมาได้ออกติดตามหาพระสังข์และเมื่อได้พบกันจากนั้นก็ขอให้พระสังข์กลับไปครองบ้านเมือง

3.5.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

3.5.3.1 ท้าวศวิมล

ท้าวศวิมลมีเมียสองคนคือนางจันทวีกับนางจันทา ท้าวศวิมลครองเมืองมานานแต่ยังไม่มียะโอรสและพระธิดา ชาวเมืองจึงได้มาร้องขอให้พระองค์ทำพิธีบรวงสรวงขอพระโอรส ดังนั้นท้าวศวิมลจึงได้สั่งให้มเหสีรักษาสิล พร้อมทั้งได้กล่าวว่าหากมเหสีคนไหนให้กำเนิดพระโอรสก็จะยกบ้านเมืองให้ครอบครอง ต่อมานางจันทวีและนางจันทาก็ได้ตั้งครรภ์และให้กำเนิดพระโอรสและพระธิดาในเวลาต่อมา พฤติกรรมของท้าวศวิมลที่ปฏิบัติต่อลูกมีดังนี้

ทอดทิ้งลูก การทอดทิ้งลูกของท้าวศวิมลเกิดขึ้นหลังจากที่นางจันทวีให้กำเนิดลูกออกมาเป็นหอยสังข์ โหรทำนายว่าโอรสเป็นกาลกิณีต่อบ้านเมือง ทำให้ท้าวศวิมลสั่งให้ขับนางจันทวีและลูกออกจากเมือง ดังความว่า

ครั้นถึงจึงทิ้งพระองค์ลง

บอกพลาทางทรงกันแสงให้

ไอ้กรรมเราทำไว้ปางใด
มิพื่อที่จะเป็นกัมาเป็น
โหราทายร้ายนักเจ้าพื่อ
อยู่ไปจะได้แก่นเคื่อง

จะไกลกันไปแล้วนะแก้วตา
เกิดเชิญเพราะลูกเสน่หา
ว่าแก้วกัลยาเป็นกาลี
บ้านเมืองจะยับต้องยับหนี
(สังข์ทอง : น.15)

การทอดทิ้งลูกของสามนต์แม้จะเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี แต่ก็เห็นถึงความจำเป็นของพระองค์ที่ต้องเสียดสละเพื่อบ้านเมือง เพราะเมื่อโหราทำนายว่าโอรสเป็นกาลกิณีเกิดมาเพื่อทำลายบ้านเมืองท้าวสามนต์ซึ่งเป็นกษัตริย์จึงต้องสละความสุขส่วนตนเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง

ห้วงใยลูก ท้าวขวิมลเป็นพ่อที่ห้วงใยลูกมาก แม้ว่าท้าวขวิมลจะเนรเทศนางจันทิและลูกออกจากเมือง แต่พระองค์ก็ทรงห้วงใยลูกเสมอ ดังจะเห็นได้จากเมื่อพระองค์ทราบว่าพระสังข์กลายเป็นคนก็ต้องการที่จะไปรับพระสังข์และนางจันทิกลับเข้าเมืองดังความว่า

ฟังทูล
แน่แล้วลูกแก้วพ่อคนเดียว
น้องรักเจ้าจะเห็นเป็นไฉน
กับนางนงเยาว์เจ้าเข้ามา
โหราดูว่าเป็นมนุษย์
ลูกข้าบุญญาบารมี
แล้วตรัสสั่งเสนาพุดามาคัย
รับนางกัลยาที่ตายาย

พระอาดูรในจิตคิดเลียว
จึงเหลียวถามพลันกับจันทา
พื่อจะให้ไปรับโอรสา
สิ้นเคราะห์พาราที่กาลี
จะสูงสุดเฟื่องฟูทั้งกรุงศรี
ล้างผลาญชีวิจึงไม่ตาย
เอ็งเร่งประกาศบาตรหมาย
กับลูกชายของเราให้เข้ามา
(สังข์ทอง : น.43)

3.5.3.2 ท้าวสามนต์

ท้าวสามนต์ เป็นตัวละครเด่นในวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง โดยท้าวสามนต์มีธิดาทั้งหมด 7 คน พฤติกรรมของท้าวสามนต์มีดังนี้

สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ท้าวสามนต์มีธิดาเจ็ดองค์ ท้าวสามนต์เห็นว่าตนนั้นมีแต่ลูกสาวจึงเห็นว่าควรจะให้ลูกมีคู่ครอง ถ้าลูกคนใดได้คู่ครองที่มีความรู้ความสามารถก็

จะยกราชสมบัติให้ครอบครอง ท้าวสามนต์เปิดโอกาสให้ลูกได้เลือกคู่ครองตามความพึงพอใจของแต่ละคน ดังที่จะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ว่า

พี่ปรารมภ์สมบัติของเรา	ถ้าแม่นหากบุญพี่ไม่จริง
จงช่วยกันคำริตติรอนงค์	จะหาคู่ให้ลูกปลุกฝัง
จะแบ่งปันข้าวของในท้องคลัง	ให้ครอบครองเวียงวังเห็นทันตา
จะจัดแจงแต่ตามอารมณ์เรา	เหมือนข่มเขาคอขึ้นให้กินหญ้า
กลัวเกลือกทั้งเจ็ดธิดา	มันจะไม่แสนหากก็มีรู้
ลงเนื้อชอบลงยาไม่ว่าได้	ปลุกเรือนตามใจผู้อยู่
คำบุราณท่านว่าไว้เป็นครู	พิเคราะห์ดูให้ต้องทำนองใน
พี่คิดจะประชุมให้พร้อมพรุ่ง	กษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดหัวเมืองใหญ่
ให้บุตรเราเลือกตามชอบใจ	เจ้าจะเห็นกระไรจงว่ามา
	(สังข์ทอง : น.79-80)

ห้วงศักดิ์ศรีตนเองมากกว่าลูก ท้าวสามนต์เป็นพ่อที่ห้วงศักดิ์ศรีของตนมากกว่าชีวิตของลูก ดังจะเห็นได้จากนับตั้งแต่นางรณาสีเลือกเจ้าเงาะมาเป็นคู่ครอง ท้าวศุภพิมลก็ไม่พอใจที่นางรณาสีทำให้ตนเองขายหน้า จึงหาทางกำจัดเจ้าเงาะอยู่ตลอดเวลา ดังความว่า

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสามนต์เป็นใหญ่
ตั้งแต่เงาะพาธิดาไป	ให้แสนขัดขืนทุกเวลา
รณาสีกรรมมันทำชั่ว	มีผิวเงาะร้ายให้ขายหน้า
จำจะคิดอ่านด้วยมารยา	พาลฆ่าเสียให้ได้ไม่ว่าย
	(สังข์ทอง : น.112)

จากลักษณะพฤติกรรมของพ่อที่ปรากฏสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 14 ตารางแสดงพฤติกรรมของพ่อในวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าวศวิมล	ท้าวสามนต์
พฤติกรรมในด้านบวก		
ห่วงใยลูก	/	-
สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง	-	/
พฤติกรรมในด้านลบ		
ทอดทิ้งลูก	/	-
ห่วงศักดิ์ศรีของตนเองมากกว่าลูก	-	/

จากตารางจะเห็นว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสังข์ทองจะไม่มีพฤติกรรมที่ปรากฏร่วมกันเลยโดยตัวละครพ่อในวรรณคดีก็มีลักษณะพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ พฤติกรรมด้านบวกก็คือห่วงใยลูก สนับสนุนให้ลูกได้มีคู่ครอง ส่วนพฤติกรรมในด้านลบก็คือการทอดทิ้งลูกและห่วงศักดิ์ศรีของตนเองมากกว่าลูก

3.6 มณีพิชัย

มณีพิชัยเป็นบทละครนอกที่มีความยาวเพียง 1 เล่มสมุดไทย และมีเนื้อหายู่เพียง 1 ตอน คือ ตอนพราหมณ์ขอพระกลืนขอพระมณีพิชัยไปเป็นทาส ลักษณะคำประพันธ์ของเรื่องจะแต่งด้วยกลอนบทละคร

3.6.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

มณีพิชัยเป็นบทละครนอกที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเป็นพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงนำเค้าเรื่องเดิมมาจากบทละครครั้งกรุงเก่า โดยคัดสรรเอาแต่เพียงบางตอนมาดัดแปลงและปรับปรุงสำนวนกลอนเสียใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับการแสดงละครนอก ลักษณะคำประพันธ์ที่ทรงใช้เป็นกลอนบทละคร³²

³² นิติยา แก้วคัลณา, “มณีพิชัย, บทละครนอก” ใน นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2550), 390.

3.6.2 เนื้อเรื่องย่อ

บทละครเรื่องมณีพิชัยเริ่มเรื่องได้กล่าวถึงพระอินทร์คล้อยให้นางจันทรมเหสีของท้าวพิชัยนุราชไปสร่งน้ำและถูกงูกัด ท้าวพิชัยนุราชให้เสนาป่าวร้องหาหมอมารักษานางขอพระกลืนที่เคยถูกนางจันทรใส่ร้ายจนถูกขับออกจากเมือง ได้แปลงตัวเป็นพราหมณ์รับอาสารักษานางจันทร แต่มีเงื่อนไขว่าถ้ารักษาได้ต้องให้พระมณีพิชัยไปเป็นข้ารับใช้ตน

เมื่อรักษานางจันทรให้หายเป็นปกติแล้วพราหมณ์ขอพระกลืนก็ถามนางจันทรถึงเรื่องที่นางใส่ร้ายนางขอพระกลืน โดยบอกว่าหากนางจันทรโกหกจะต้องตาย นางจันทรกลัวตายจึงเล่าความจริงให้ฟัง ท้าวพิชัยนุราชซึ่งแอบฟังอยู่หลังม่านได้ยินดังนั้นก็โกรธจึงไล่ทุบตีและต่อว่านางจันทรที่ใส่ร้ายให้ลูกต้องพลัดพรากจากคนรัก

จากนั้นเนื้อเรื่องก็จะกล่าวถึงพราหมณ์ได้ขอมนิพิชัยไปเป็นข้ารับใช้ ต่อมานางขอพระกลืนทดสอบความซื่อสัตย์และความรักที่พระมณีพิชัยมีต่อตน

3.6.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

ท้าวพิชัยนุราช

ท้าวพิชัยนุราช เป็นกษัตริย์ครองเมืองอยุธยา มีมเหสีชื่อว่านางจันทร มีพระโอรสนามว่าพระมณีพิชัย พฤติกรรมของท้าวพิชัยนุราชที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

ปกป้องคุ้มครองลูก ท้าวพิชัยนุราชเป็นพ่อที่พร้อมจะปกป้องคุ้มครองลูก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ตอนที่พระองค์ทราบว่านางจันทรใส่ร้ายนางขอพระกลืน เพราะต้องการให้มนิพิชัยไปอภิเษกกับธิดาของพระเจ้ากรุงจีน โดยนางจันทรให้เหตุผลว่านางเกรงว่าพระเจ้ากรุงจีนยกทัพมาโจมตีบ้านเมือง เมื่อท้าวพิชัยนุราชทราบเหตุผลก็ต่อว่านางจันทรโดยกล่าวว่าแม้พระเจ้ากรุงจีนจะส่งกองทัพมาโจมตีจริง พระองค์ก็พร้อมที่จะออกไปทำศึกโดยไม่ได้หวาดกลัว ดังความว่า

เมื่อนั้น
แอบองค์แฝงบังฟังคดี
ชิชะพระมเหสีเอก
ใส่ถ้อยร้อยความลูกสะใภ้
ขับเมียเขาพราไปจากผัว

ท้าวพิชัยนุราชเรื่องศรี
ภูมิกริ้วกราดตลาดไป
ทำย้อนนอกโทยกเหยกอย่างนี้ได้
ช่างไม่สมเพชเวทนา
ทำตามใจตัวไม่ปรึกษา

ถึงกรุงจีนจะยกทัพมา	ก็สู้กันมิหนาไม่พรั่นใจ
ทั้งแก่กระนี้ไม่หนีเลย	มิ้งไม่เคยเห็นฝีมือหรือไฉน
ชาติเจ๊กินหมจะสู้ไทย	โกฏีแสนแน่นไปก็ไมกลัว
น้อยหรืออี่เฒ่าเจ้าความคิด	ทุจรตอจฉายาขหน้าผัว
เสกสรรปั้นน้ำเป็นตัว	เออะอะไรไมกลัวเขานิทา
นั่นแลทเวาจึงอาเพศ	ปฎิเหตุขบสมน้ำหน้า
	(มณีพิชัย : น.368-369)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นถึงพฤติกรรมของท้าวพิชัยนุราชว่า
พร้อมจะปกป้องคุ้มครองลูกจากอันตรายต่าง ๆ

จากลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องมณีพิชัยสรุปเป็นตารางได้
ดังนี้

ตารางที่ 15 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องมณีพิชัย

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าวพิชัยนุราช
ปกป้องคุ้มครองลูก	/

ตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องมณีพิชัยเพียงตัวเดียว พฤติกรรมที่ปรากฏก็คือ การ
ปกป้องคุ้มครองลูก

3.7 สังข์ศิลป์ชัย

สังข์ศิลป์ชัยแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนบทละคร มีเนื้อเรื่องอยู่เพียง 2
ตอน คือ ตอนสังข์ศิลป์ชัยตกแหว และตอนท้าวเสนากุญเข้าเมือง

3.7.1 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

เรื่องสังข์ศิลป์ชัยเป็นเรื่องที่ตีพิมพ์รวมอยู่ในบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่บทละครเรื่องนี้ไม่ใช่บทพระราชนิพนธ์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพราะผู้แต่งคือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ³³ ทรงกล่าวว่า เรื่องสังข์ศิลป์ชัยนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งถวาย เมื่อยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นแต่ทรงพระราชนิพนธ์แก้ไข

3.7.2 เนื้อเรื่องย่อ

สังข์ศิลป์ชัยกล่าวถึงเหตุการณ์ที่สังข์ศิลป์ชัยได้ไปช่วยนางเกสรสุมณฑา น้องสาวของท้าวเสนากุญที่ถูกลักขังจับตัวไปเป็นมเหสี เมื่อสังข์ศิลป์ชัยพานางเกสรสุมณฑาและนางศรีสุพรรณพระธิดาเดินทางมา พระศรีสันท์ซึ่งเป็นโอรสของท้าวเสนากุญเกรงว่าสังข์ศิลป์ชัยจะได้ความดีความชอบจากพระบิดา จึงร่วมมือกับพี่น้องอีกห้าคนกำจัดพระสังข์ศิลป์ชัย โดยการหลอกให้สังข์ศิลป์ชัยขึ้นไปบนหน้าผาเมื่อได้โอกาสนี้ผลักสังข์ศิลป์ชัยตกเหว แล้วบอกกับนางเกสรสุมณฑาว่าสังข์ศิลป์ชัยตายแล้ว และพานางนางเกสรสุมณฑากับนางศรีสุพรรณเดินทางกลับบ้านเมือง ท้าวเสนากุญเมื่อเห็นว่าพระโอรสพาน้องสาวของตนเองกลับมาได้ก็กล่าวชื่นชมพระโอรสทั้งหกกว่าเป็นผู้มีความสามารถเหนือผู้อื่น

นางเกสรสุมณฑาได้เล่าให้ท้าวเสนากุญฟังว่าผู้ที่พาตนหนีออกจากเมืองลักขังได้คือพระสังข์ศิลป์ชัยไม่ใช่พระศรีสันท์ เมื่อท้าวเสนากุญได้ทราบดังนั้นก็สอบถามพระศรีสันท์ พระศรีสันท์ยืนยันว่าพวกตนเองเป็นผู้ไปรับนางเกสรสุมณฑามาจริง นางเกสรสุมณฑาและพระศรีสันท์จึงทะเลาะกันอย่างรุนแรง ฝ่ายท้าวเสนากุญเชื่อโอรสของตนเองมากกว่า ทำให้นางเกสรสุมณฑาไม่พอใจและกล่าวว่าตนจะออกติดตามหาพระสังข์ศิลป์ชัย ท้าวเสนากุญจึงขอร่วมเดินทางไปด้วยจนเดินทางมาถึงเมืองของสังข์ศิลป์ชัย

กล่าวถึงสังข์ศิลป์ชัยหลังจากถูกผลักตกเหว พระอินทร์ก็ลงมาช่วยชีวิตไว้ สังข์ศิลป์ชัยได้ออกไปเที่ยวป่าและได้พบกับนางเกสรสุมณฑาและท้าวเสนากุญ เมื่อท้าวเสนากุญทราบว่าสังข์ศิลป์ชัยเป็นลูกของคนที่ดีใจและกล่าวขอโทษถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น จากนั้นสังข์ศิลป์ชัยได้เชิญท้าวเสนากุญเข้าเมือง ท้าวเสนากุญได้มาขอโทษนางประทุมและชักชวนกลับเมืองปัญจาลนคร ในตอนท้ายของเรื่องท้าวเสนากุญได้ให้พระโอรสทั้งหมดแสดงความสามัคคีเพื่อพิสูจน์ว่าใครคือผู้พูดความจริง สังข์ศิลป์ชัยได้แสดงอิทธิฤทธิ์ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ท้าวเสนากุญเมื่อทราบความจริงก็สั่งให้ลงโทษโอรสทั้งหกแต่สังข์ศิลป์ชัยได้ขอให้เว้นโทษตาย

³³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “คำนำ,” ใน บทละครนอก พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2, 3.

3.7.3 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อ

ท้าวเสนากุญ

ท้าวเสนากุญเป็นเจ้าเมืองปัญจาตนคร มีพระองค์โอรส 7 องค์ คนโตชื่อว่าพระศรีสันต์ และมีโอรสองค์หนึ่งที่เกิดมาพร้อมกับอาวรุวิเศษ พฤติกรรมการทำหน้าที่พ่อของท้าวเสนากุญมีดังนี้

เข้าข้างลูกมากเกินไป ท้าวเสนากุญแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพ่อที่เข้าข้างโอรสของตนมากจนกระทั่งไม่สนใจที่จะรับรู้ความจริงจากคนอื่น ดังที่ปรากฏในเหตุการณ์เมื่อท้าวเสนากุญมอบหมายหน้าที่ให้พระโอรสทั้งหกพระองค์ออกไปติดตามนางเกสรสุมณฑากลับมาจากเมืองยักษ์ ในการออกไปติดตามครั้งนี้พระศรีสันต์ซึ่งเป็นพี่ชายคนโตได้พาน้องทั้งห้าออกติดตาม แต่เนื่องจากพระศรีสันต์ไม่มีวิชาความรู้และอาวรุวิเศษจึงได้ไปหลอกให้สังข์ศิลป์ชัยร่วมเดินทางไปกับตนด้วย และต่อมาเมื่อสังข์ศิลป์ชัยชิงนางเกสรสุมณฑากลับมาได้ พระศรีสันต์ก็กล่าวว่าสังข์ศิลป์ชัยจะได้รับความดีความชอบจึงหาทางฆ่าสังข์ศิลป์ชัยและพานางเกสรสุมณฑาเข้าเมือง ท้าวเสนากุญเมื่อเห็นว่าพระศรีสันต์พาขนิษฐาของตนกลับมาได้ก็กล่าวชื่นชม แม้ว่านางเกสรสุมณฑาจะทูลคัดค้าน ท้าวเสนากุญก็ยังไม่เชื่อนางเกสรสุมณฑา ดังความว่า

ลูกเอ๋ยลูกแก้ว

อันคนอื่นหมิ่นแสนในโลกา

พ่อลงเนื้อเห็นแล้วว่าเจ้าว่า

จะแก้กล้ำเหมือนเจ้านั้นไม่มี

(สังข์ศิลป์ชัย : น.517)

เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการโต้เถียงกันระหว่างนางเกสรสุมณฑากับพระศรีสันต์ นางเกสรสุมณฑาพยายามยืนยันว่าพระสังข์ศิลป์ชัยเป็นผู้ที่พาตนกลับมา ส่วนนางสุพรรณก็ไ้กราบทูลให้ท้าวเสนากุญทราบด้วยว่าในระหว่างที่เดินทางกลับบ้านเมืองนั้นพระศรีสันต์ได้ลวนลามตน แต่ท้าวเสนากุญก็ไม่เชื่อนางเกสรสุมณฑาและนางสุพรรณ เชื่อแต่โอรสของตน ดังความว่า

ลูกเอ๋ยลูกรัก

เจ้าคนตรงคนซื่ออย่าถืออา

แล้วตรัสแก่เขาวมาลย์หลายน้อย

พ่อไม่ประจักษ์จึงด่าว่า

จงอนจ้อพูดจาแต่โดยดี

เจ้าอย่าพลอยถือโทษโกรธพี่

จงรักกันฉันญาตินะเทวี

บุญคุณเขามีแก่หลานรัก

(สังข์ศิลป์ชัย : น.523)

ห้วงใยลูก ท้าวเสนากุญเป็นพ่อที่ห้วงใยลูก ดังจะเห็นได้จาก
หลังจากที่พระองค์ได้มอบหมายให้โอรสไปติดตามหาน้องสาว ท้าวเสนากุญก็ห้วงใยลูกมาก เกรง
ว่าลูกเดินทางในป่าจะได้รับความลำบาก ดังความว่า

เมื่อนั้น

สถิตแทนไสยาในราตรี

คิดถึงลูกรักทั้งหองค์

นับได้หลายเดือนแต่จากไป

คิดคะนึ่งถึงลูกยิ่งละห้อย

ทรงสุบินนิมิตอัศจรรย์

ฝ่ายท้าวเสนากุญเรื่องศรี

ภูมิเราร้อนอาวรณใจ

จะเดินดงยากเย็นเป็นโจน

หรือจะไม่พบอาจิงช้าวัน

เคลิ้มมอยหลับไปเมื่อไถ่ขัน

พ่อรุ่งสุริยัณท์ก็ฟื้นองค์

(สังข์ศิลป์ชัย : น.505)

มีใจเป็นธรรม ท้าวเสนากุญเป็นพ่อที่มีจิตใจที่เป็นธรรม
พระองค์ได้ให้ความเป็นธรรมกับลูกทุกคน ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ตอนที่ท้าวเสนากุญรับสังข์
ศิลป์ชัยกลับเมือง พระองค์ได้คาดคั้นว่าใครคือผู้ที่สามารถพานางเกสรสุมนทากลับบ้านเมืองได้
สำเร็จ พระองค์จะให้ความเป็นธรรมกับสังข์ศิลป์ชัยและฝ่ายพระศรีสันทออย่างเท่าเทียมกัน ดัง
ความว่า

เมื่อนั้น

ทั้งหกไม่รับกลับท้วงติง

คิดพลางทางตรัสถามพระสังข์

ฝ่ายเขาว่าเจ้าไม่ได้ไป

พระบิดาตรองตรึกนึกนึ่ง

มิชักให้ได้จริงจะน้อยใจ

พ่อรู้จักเขามั่งหรือหาไม่

ความจริงอย่างไรก็บอกมา

(สังข์ศิลป์ชัย : น.558)

จากลักษณะพฤติกรรมที่ปรากฏสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 16 ตารางแสดงพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

ลักษณะพฤติกรรม	ท้าวเสนากุญ
พฤติกรรมในด้านบวก	
ห่วงใยลูก	/
มีใจเป็นธรรม	/
พฤติกรรมในด้านลบ	
เข้าข้างลูกมากเกินไป	/

จากที่กล่าวมาจะพบว่าพฤติกรรมของพ่อในวรรณคดีเรื่องสังข์ศิลป์ชัย โดยท้าวเสนากุญมีพฤติกรรมในด้านบวกมากกว่าลบ พระองค์ได้แสดงให้เห็นว่าพระองค์ห่วงใยลูก มีจิตใจที่เป็นธรรม ส่วนพฤติกรรมในด้านลบก็คือการเข้าข้างลูกมากเกินไป

จากการศึกษาลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละครพบว่า ตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละครแสดงพฤติกรรมต่อลูกทั้งในด้านบวกและในด้านลบ ลักษณะพฤติกรรมในด้านบวกได้แก่ เลี้ยงดูลูก ปกป้องคุ้มครองลูก ห่วงใยลูก สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษาอบรม สั่งสอนลูก สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน สนับสนุนด้านทรัพย์สินสมบัติ พฤติกรรมเหล่านี้เป็นลักษณะที่ปรากฏร่วมกันของตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละคร แต่ก็มีบางตัวละครที่แสดงพฤติกรรมในด้านบวกที่แตกต่างออกไป เช่น เป็นพ่อที่มีใจเป็นธรรมให้ความเป็นธรรมกับลูกทุกคน ให้กำลังใจเมื่อลูกทำความผิดความชอบ รับฟังความคิดเห็นของลูก ไม่เข้าข้างเมื่อลูกทำผิด แนะนำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม พฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏเฉพาะตัวละครบางตัวเท่านั้น ส่วนพฤติกรรมในด้านลบได้แก่ รักลูกไม่เท่าเทียมกัน ห่วงชีวิตของตนเองมากกว่าลูก บังคับข่มขู่ลูก ทอดทิ้งลูก เป็นพ่อที่อ่อนแอ และห่วงศักดิ์ศรีของตนเองมากกว่าลูก

จากการศึกษาลักษณะพฤติกรรมของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีทั้ง 3 ประเภท พบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทานและบทละคร ตัวละครพ่อได้แสดงพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและพฤติกรรมในด้านลบ พฤติกรรมในด้านบวกที่ปรากฏในวรรณคดีก็ได้แก่ เลี้ยงดูลูก สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง มอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน อบรมสั่งสอนลูก ห่วงใยลูก ปกป้องคุ้มครองลูก พฤติกรรมในด้านลบ ก็เช่น การทอดทิ้งลูก การลงโทษลูกด้วยวิธีที่รุนแรง ส่วนวรรณคดีประเภทชาดกจะปรากฏเฉพาะพฤติกรรมในด้านบวกเท่านั้น

บทที่ 3

วิเคราะห์บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทย

บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตาม เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ไปมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยมนุษย์ทุกคนจะแสดงบทบาทไปตามตำแหน่งหน้าที่ของตนในสังคม

อุทัย หิรัญโต ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทหมายถึงการปฏิบัติหน้าที่ หรือการแสดงออกของคนซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังว่าเขาจะทำ เมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์สังคมอย่างหนึ่งการคาดหวังนั้นถือเอาฐานะ และหน้าที่ทางสังคมของเขาเป็นมูลฐาน¹

อานนท์ อาภาภิรม กล่าวไว้ว่า บทบาทเป็นรูปการ (aspect) ที่เคลื่อนไหวหรือรูปการทางพฤติกรรมของตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งในสังคม หรือกลุ่มคน บุคคลนั้นย่อมต้องแสดงบทบาท (role) ตามตำแหน่งนั้น²

พัทธา สายหู กล่าวไว้ว่า บทบาทคือการกระทำต่าง ๆ ที่ “บท” กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้น ๆ เป็นตัวละครอะไร บทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร³ อาจกล่าวได้ว่าเมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใดในสังคมย่อมต้องแสดงบทบาทตามตำแหน่งนั้น

สรุปได้ว่าบทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ เป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ได้ศึกษาบทบาทของตัวละครที่มีสถานภาพเป็นพ่อในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ โดยได้แบ่งการศึกษาตัวละครออกเป็นบทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอกและบทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครประกอบ

¹ อุทัย หิรัญโต, สังคมวิทยาประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2519), 122.

² อานนท์ อาภาภิรม, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, 2515), 125.

³ พัทธา สายหู, กลไกของสังคม (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬา, 2524), 47.

สายทิพย์ นุกูลกิจ⁴ ได้กล่าวถึงลักษณะของตัวละครเอกและตัวละครประกอบไว้ว่า

ตัวละครเอก(principal or main character)หมายถึง ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง หรือคือตัวละครที่เป็นศูนย์กลางของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด

ตัวละครประกอบ (subordinate or minor character) หมายถึง ตัวละครที่มีบทบาทรองลงไปจากตัวละครเอก เป็นตัวละครที่ทำให้เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกเคลื่อนไหวไปสู่จุดหมายปลายทาง ตัวละครประกอบบางตัวอาจมีบทบาทเด่นพอ ๆ กับตัวละครเอกก็ได้ แต่มักจะเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวละครเอก

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ได้ใช้คำนิยามดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการแยกลักษณะตัวละครเอกและตัวละครประกอบ ซึ่งตัวละครเอกหรือตัวละครประกอบมีบทบาทที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันไปในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ

1. วรรณคดีนิทาน

1.1 บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอก

วรรณคดีนิทานที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์นำมาศึกษามีตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอกของเรื่องมี 3 ตัว ได้แก่ พระอภัยมณีจากเรื่องพระอภัยมณี สิงห์ไกรภพจากเรื่องสิงห์ไกรภพ และขุนแผนจากเรื่อง ขุนช้างขุนแผน โดยตัวละครพ่อทั้ง 3 ตัวได้แสดงบทบาทพ่อในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 ตัวละครเอกที่เป็นกษัตริย์

ตัวละครพ่อที่มีสถานภาพเป็นกษัตริย์มี 2 ตัว ได้แก่ พระอภัยมณีจากเรื่องพระอภัยมณี สิงห์ไกรภพจากเรื่องสิงห์ไกรภพ บทบาทพ่อของพระอภัยมณีแสดงบทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก เป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ส่วนสิงห์ไกรภพก็แสดงบทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก ทั้งเป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดของบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังนี้

⁴ สายทิพย์ นุกูลกิจ, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, 2534), 121.

1.1.1.1 บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก

ในเรื่องพระอภัยมณี พระอภัยมณีได้แสดงบทบาทของพ่อในการเลี้ยงดูลูกด้วยความรัก กล่าวคือ เมื่อนางผีเสื้อสมุทรให้กำเนิดพระโอรส พระอภัยมณีได้ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกด้วยตนเอง โดยได้ผูกเปลห่มล้อมเลี้ยงดูลูกด้วยความเอาใจใส่จนกระทั่งสินสมุทรเติบโต แม้ว่านางผีเสื้อสมุทรมีชีวิตอยู่ แต่ก็ไม่ปรากฏบทบาทแม่ของนางผีเสื้อสมุทรว่ามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก ภาระการเลี้ยงดูลูกจึงตกเป็นของพระอภัยมณีแต่เพียงผู้เดียว และแม้ว่าพระอภัยมณีจะรังเกียจชิงชังนางผีเสื้อสมุทร แต่พระอภัยมณีได้ให้ความรักความห่วงใย ไม่ได้แสดงท่าทางรังเกียจสินสมุทรเลย เพราะเห็นว่าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของตน ดังความว่า

พระบิดุรงค์ทรงศักดิ์รักใคร่

ด้วยเนื้อไขมิได้คิดริษยา

(พระอภัยมณี : น.134)

ผลของการเลี้ยงดูลูกอย่างใกล้ชิดและให้ความรักแก่ลูกมาตั้งแต่เด็ก จึงทำให้สินสมุทรรักและเคารพพระอภัยมณีมากและจะคอยช่วยเหลือพระอภัยมณีเสมอ ดังเช่น เมื่อทราบความจริงว่าพระอภัยมณีถูกนางผีเสื้อสมุทรจับตัวมาขังไว้ในถ้ำ สินสมุทรก็หาทางช่วยเหลือพ่อให้หนีไปจากนางผีเสื้อสมุทร และนับตั้งแต่หนีออกจากถ้ำของนางผีเสื้อสมุทรมาได้ พระอภัยมณีและสินสมุทรก็ได้อยู่ใกล้ชิดกันโดยตลอด ได้ทำศึกสงครามร่วมกัน และไม่เคยปรากฏภาพความขัดแย้งระหว่างพระอภัยมณีกับสินสมุทรเลย

สาเหตุที่ทำให้พระอภัยมณีทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกด้วยตนเองนั้น อาจจะเป็นเพราะพระอภัยมณีถูกนางผีเสื้อสมุทรขังไว้ในถ้ำไม่ให้ออกไปข้างนอก ภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกจึงตกเป็นของพระอภัยมณี ส่วนนางผีเสื้อสมุทรก็ทำหน้าที่เป็นผู้ออกไปหาอาหาร จึงอาจจะเป็นภาพสะท้อนของสังคมได้ส่วนหนึ่งว่าหากแม่ไม่ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูก พ่อก็เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่ต้องทำหน้าที่นี้เพื่อให้ลูกเติบโตต่อไป

1.1.1.2 บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก

พ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นเสาเอกที่ค้ำชูบ้านให้เกิดความมั่นคง ครอบครัวที่มีพ่อบ้านเข้มแข็งจึงมีความมั่นคงปลอดภัยจากอันตรายภายนอก⁵ ดังนั้นพ่อจึงมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ดูแลและปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ จากพฤติกรรมของพระอภัยมณีและสิ่งทมิฬที่ปรากฏในวรรณคดีพบว่าตัวละครทั้งสองมีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองลูกให้รอดพ้นจากภัยอันตราย ลักษณะของการปกป้องคุ้มครองลูกที่ปรากฏได้แก่ ปกป้องคุ้มครองลูกเมื่อบาดเจ็บ ปกป้องชื่อเสียง และปกป้องคุ้มครองลูกเมื่อตกอยู่ในอันตราย ดังมีรายละเอียดดังนี้

การดูแลรักษาเมื่อลูกบาดเจ็บเป็นบทบาทที่พระอภัยมณีได้ปฏิบัติต่อลูกของพระองค์ ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระอภัยมณีกับสินสมุทรและสุดาสคร่วมกันทำสงครามกับกองทัพของเมืองผลึก ต่อมาสินสมุทรและสุดาสครได้รับบาดเจ็บจนสลบไป เมื่อพระอภัยมณีเห็นว่าลูกบาดเจ็บก็เกรงว่าโอรสจะสิ้นพระชนม์จึงสั่งให้หมอเข้ามาดูแลโอรสอย่างรวดเร็ว

ส่วนสิ่งทมิฬก็มีบทบาทสำคัญในการปกป้องโอรสให้ปลอดภัย ดังจะเห็นได้จากเมื่อทราบว่าพระรามวงศ์ตกอยู่ในอันตราย สิ่งทมิฬก็สั่งให้ยกทัพออกไปปกป้องคุ้มครองลูกอย่างทันทั่วทั้งที่ และสามารถช่วยเหลือพระรามวงศ์ที่ถูกยักษ์จับตัวไว้ออกมาได้สำเร็จ

นอกจากจะดูแลปกป้องคุ้มครองลูกจากอันตรายทางร่างกายแล้ว พระอภัยมณีก็ยังทำหน้าที่ปกป้องชื่อเสียงของลูก ดังจะเห็นได้จากการที่พระอภัยมณีแสดงความห่วงใยนางสร้อยสุวรรณกับจันทร์สุดามาก เมื่อพระอภัยมณีต้องเดินทางกลับไปร่วมงานพระศพของท้าวสุทัศน์ พระอภัยมณีเกรงว่าพระธิดาทั้งสองจะถูกพระหัตสไชยล่วงเกินทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง จึงหาทางปกป้องคุ้มครองชื่อเสียงของพระธิดาโดยการมอบหมายให้นางสุวรรณมาลีทำหน้าที่ดูแลพระธิดาแทน

บทบาทในการปกป้องคุ้มครองลูกนับว่าเป็นบทบาทที่มีความสำคัญของตัวละครพ่อ เพราะว่าพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ต้องคอยดูแลและปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวให้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ

⁵ เกษม ดันติผลาชีวะและกุลยา ดันติผลาชีวะ, “สุภาพจิตในครอบครัว,” ใน การพัฒนาครอบครัว (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2539) 219.

1.1.1.3 บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

ตัวละครพ่อที่แสดงบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนลูกในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านหน้าที่การงาน และด้านคู่ครอง มีดังนี้

ด้านการศึกษา

พระอภัยมณีจากเรื่องพระอภัยมณีเป็นตัวละครพ่อที่สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา โดยพระอภัยมณีได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการเป่าปี่ และวิชาการใช้อาวุธให้แก่สินสมุทร

ด้านหน้าที่การงาน

พระอภัยมณีจากเรื่องพระอภัยมณีมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนพระโอรสให้มีหน้าที่การงาน เนื่องจากพระอภัยมณีมีสถานภาพเป็นกษัตริย์ บทบาทการสนับสนุนให้พระโอรสมีหน้าที่การงานจึงเป็นลักษณะของการมอบบ้านเมืองให้พระโอรสปกครอง เช่น เมื่อท้าวทศวงศ์สิ้นพระชนม์พระอภัยมณีก็มอบหมายให้สินสมุทรปกครองเมืองรัตนาต่อจากท้าวทศวงศ์ เป็นต้น

ด้านคู่ครอง

ตัวละครพ่อมีบทบาทอย่างมากในเรื่องที่เกี่ยวกับคู่ครองของลูก และมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องการแต่งงานของลูก ดังจะเห็นได้จากบทบาทการสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองของพระอภัยมณีจากเรื่องพระอภัยมณีและสิงห์ไกรภพจากเรื่องสิงห์ไกรภพที่ตัวละครทั้งสองต่างก็ต้องการให้พระโอรสและพระธิดามีคู่ครองที่ดี มีความรู้ความสามารถ ตลอดจนรักพระโอรสและพระธิดาของตน

บทบาทของพระอภัยมณีและสิงห์ไกรภพที่ปรากฏในวรรณคดีแสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของพ่อที่เปิดโอกาสให้ลูกได้มีคู่ครองที่เหมาะสม ทั้งยังให้อิสระแก่พระโอรสและพระธิดาในการเลือกคู่ครองของตนด้วย ดังเช่น พระอภัยมณีเมื่อทราบว่าพระธิดาคือนางสร้อยสุวรรณและจันทร์สุดารักใคร่ชอบพอกับพระหัตถ์ไชยพระโอรสของท้าวสุริโยทัยก็ไม่ได้ขัดขวางห้ามปราม เมื่อท้าวสุริโยทัยชูงอนางสร้อยสุวรรณกับจันทร์สุดา พระอภัยมณีก็อนุญาตให้อภิเษกสมรสกันเพราะเห็นว่าพระหัตถ์ไชยรักพระธิดาของตนจริงและเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนสิงห์ไกรภพก็เปิดโอกาสให้พระโอรสและพระธิดาได้แต่งงานกับผู้ที่เหมาะสมกับลูกของตนโดยจะพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และรักลูกของตน เช่น เมื่อไชยสุริยา

ซึ่งเป็นลูกของพราหมณ์เทพจินดาได้สู้ขอพระธิดาของตน สิ่งไหนก็ยกให้ตามความต้องการ เพราะเห็นว่าไชยสุริยาเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถรวมทั้งมีความรักต่อพระธิดาของตน โดยไม่ได้นำเรื่องของชาติกำเนิดของไชยสุริยาที่เป็นเพียงลูกของสามัญชนมาขัดขวางการแต่งงานของทั้งสอง

มีข้อน่าสังเกตว่าการตัดสินใจเกี่ยวกับคู่ครองของคุณ ผู้เป็นพ่อ มักจะมีความเข้มงวดกับธิดามากกว่าโอรส ดังจะเห็นว่าพระอภัยมณีเป็นผู้ที่ปกป้องธิดาของตนเป็นอย่างดีไม่ให้ถูกผู้ชายล่วงเกินก่อนแต่งงาน แต่สำหรับโอรสนั้นจะมีโอกาสที่จะหาคู่ครองได้ตามความต้องการโดยเฉพาะเมื่อต้องออกเดินทางจากบ้านเมืองของตน ผู้เป็นพ่อจะทำหน้าที่ในการสู้ขอและจัดพิธีอภิเษกให้เท่านั้น

จะเห็นว่าบทบาทของพ่อที่เป็นกษัตริย์ในวรรณคดีนิทานจะปรากฏบทบาทในด้านบวกทั้งสิ้น ซึ่งบทบาทที่เด่นที่สุดก็คือบทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองลูกและสนับสนุนในด้านคู่ครองของคุณ

1.1.2 ตัวละครเอกที่เป็นสามัญชน

ตัวละครเอกที่เป็นสามัญชน ได้แก่ ขุนแผน จากเรื่องขุนช้างขุนแผน โดยบทบาทของขุนแผนมีดังนี้

1.1.2.1 บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก

ขุนแผนเป็นพ่อที่มีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัย โดยเริ่มจากเมื่อทราบว่าภรรยาตั้งครรภ์ ก็มีความห่วงใยลูกเกรงว่าลูกจะได้รับความลำบากและได้รับอันตราย จึงจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกและนางวันทอง นอกจากนั้นก็ยังทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกในหลายเหตุการณ์ด้วยกัน เช่น เมื่อจมื่นไวยถูกนางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ ขุนแผนเป็นห่วงจมื่นไวยมากรีบเดินทางมาช่วยเหลือน้อย่างทันด่วนที่ ตอนที่พายุพายุพัดจะไปปราบจระเข้เถื่อนवाद ขุนแผนก็หาทางปกป้องคุ้มครองลูกเช่นเดียวกัน

1.1.2.2 บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

บทบาทของขุนแผนด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือลูกในด้านต่าง ๆ คือ สนับสนุนด้านการศึกษา สนับสนุนด้านหน้าที่การงาน และสนับสนุนด้านคู่ครอง โดยมีลักษณะดังนี้

ด้านการศึกษา

เมื่อลูกถึงวัยที่ควรจะได้รับการศึกษาขุนแผนก็สนับสนุนให้ลูกได้เรียนวิชาความรู้ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพ ดังที่ขุนแผนได้สนับสนุนพลายงามให้ศึกษาวิชาความรู้จากนางทองประศรีเพื่อจะได้นำความรู้เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ต่อไป

ด้านหน้าที่การงาน

หลังจากที่ลูกได้เรียนวิชาความรู้จนมีความรู้ความสามารถเป็นที่ประจักษ์แล้ว ขุนแผนก็สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงานที่ดี โดยนำพลายงามไปฝากตัวกับจมีนศรีซึ่งเป็นข้าราชการ เพื่อให้จมีนศรีสนับสนุนและช่วยเหลือให้พลายงามได้เข้ารับราชการ

ด้านคู่ครอง

ขุนแผนเป็นพ่อที่ให้อิสระในการเลือกคู่ครองของลูก ดังเช่น เมื่อเห็นว่าพลายงามชอบพอนางศรีมาลาบุตรสาวของพระพิจิตร ขุนแผนก็ส่งนางศรีมาลาจากพิจิตรให้แก่พลายงาม

1.1.2.3 บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม

ขุนแผนเป็นพ่อที่มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับลูกมาก ขุนแผนจะคอยแนะนำให้ลูกประพฤติตนเป็นคนดี โดยจะเน้นการอบรมให้ลูกเคารพผู้มีพระคุณ ประพฤติตนอยู่ในกฎเกณฑ์สังคมและสอนเรื่องสัจธรรมของชีวิต ดังนี้

สอนให้เคารพผู้มีพระคุณ

เมื่อขุนแผนมีโอกาสพบพลายงามก็สอนให้พลายงามเคารพนางทองประศรี โดยเป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏเมื่อนางทองประศรีพาพลายงามเข้าไปเยี่ยมขุนแผนในคุก ขุนแผนจึงกล่าวอบรมสั่งสอนพลายงามให้เคารพเชื่อฟังนางทองประศรีเหมือนดังพ่อแม่ของตน ดังความว่า

จนี้กว่าย่าเหมือนกับแม่พ่อ

ถึงคำทอเท่าไรอย่าได้เถียง

(ขุนช้าง ขุนแผน ล.2 : น.166)

สอนเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคม

เมื่อขุนแผนทราบว่าพลายงามลักลอบมีความสัมพันธ์กับนางศรีมาลาบุตรสาวพระพิจิตรถึงห้องนอน ขุนแผนเสียใจมาก เพราะเห็นว่าการกระทำของพลายงามสร้างความเสื่อมเสียให้กับพระพิจิตร ซึ่งเป็นผู้ที่ขุนแผนรักและเคารพ ทั้งพระพิจิตรเคยช่วยเหลือขุนแผนด้วย ขุนแผนจึงกล่าวกับพลายงามว่าจะสู่ขอนางศรีมาลาจากพระพิจิตรเพื่อเป็นการสอนพลายงามให้รู้จักกฎเกณฑ์สังคม รวมทั้งการปฏิบัติตนกับผู้หญิงด้วย ดังความว่า

ลูกของท่านท่านรักดังดวงใจ	มึงทำให้เสียตัวเหมือนชั่วช้า
ก็ต้องแก้ไขเสียให้หาย	อย่าให้ท่านอับอายขายหน้า
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล.3 : น.54)

สอนเรื่องสังขารของชีวิต

ขุนแผนสอนพลายงามเรื่องสังขารของชีวิต ปรากฏในตอนนี้นางวันทองถูกประหารชีวิต ขุนแผนเห็นพลายงามเสียใจร้องไห้กอดศพนางวันทอง จึงกล่าวสอนพลายงามเรื่องสังขารแห่งชีวิตโดยให้มองว่ามนุษย์นั้นเกิดมาแล้วย่อมตายด้วยกันทุกคน ไม่มีใครหนีพ้นได้ ดังความว่า

ครั้นพระไวยค่อยได้สติคืน	ปลอบว่าเจ้าหมื่นพึงพ่อว่า
อันคนตายไหนเลยจะคืนมา	จะโศกต่อไปไม่ได้ความ
อดคำให้สงบใจเจ้าไวยเอ๋ย	อย่าร้องไห้ไปเลยพึงพ่อห้าม
ธรรมดาเกิดมาทุกรูปนาม	เราท่านก็คงตามกันตายไป
อันบุรุษสตรีมีชีวิตร	เมื่อถึงพรหมลิขิตไม่อยู่ได้
ถึงมาตรแม้นดินฟ้าคงมาลัย	เพลิงกาฬผลาญไหม้ก็แหลกลง
	(ขุนช้าง ขุนแผน ล.3 : น.248-249)

สอนให้เคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

ขุนแผนเป็นผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์มาก แม้ว่าครอบครัวของขุนแผนจะได้รับผลกระทบจากพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เช่น ขุนไกรถูกพระพันวษาสั่งประหารชีวิต ขุนแผนถูกพระพันวษาลงโทษจนต้องติดคุกนานหลายปี แต่ขุนแผนก็ยังมี ความจงรักภักดี และไม่ทำในสิ่งที่เป็นการลบหลู่สถาบันพระมหากษัตริย์ คำนิยมดังกล่าวถ่ายทอด

มาสู่พลาขงามด้วย โดยขุนแผนสั่งสอนและดักเตือนพลาขงามไม่ให้ลบหลู่สถาบันพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในระหว่างที่ขุนแผนและพลาขงามเดินทางไปทำสงครามที่เมืองเชียงใหม่ ขุนแผนและพลาขงามได้ใช้เวทมนตร์สะกดผู้คนในเมืองเชียงใหม่ และเข้าไปจับตัวพระเจ้าเชียงใหม่ถึงห้องบรรทม ในระหว่างที่ขุนแผนและพลาขงามเดินผ่านบรรดานางห้ามของพระเจ้าเชียงใหม่ พลาขงามได้แสดงท่าทีล่วงเกินบรรดาหญิงเหล่านั้น ขุนแผนใช้มือตีพลาขงาม พร้อมทั้งกล่าวกับพลาขงามว่า ชนชั้นไพร่ไม่ควรล่วงเกินบรรดาผู้หญิงของพระมหากษัตริย์ ดังความว่า

ไม่ควรนะเจ้าเราเป็นไพร่

เขาก็ได้เป็นนางระวางห้าม

(ขุนช้าง ขุนแผน ล.3 : น.117)

ขุนแผนสอนให้ลูกมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากขุนแผนเป็นขุนนางที่เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์จึงถ่ายทอดค่านิยมดังกล่าวให้ลูกชายด้วย

1.1.2.4 บทบาทด้านการเป็นปฎิบัติต่อลูก

แม้ว่าขุนแผนจะเป็นพ่อที่รักและห่วงใยลูก แต่ถ้าลูกแสดงพฤติกรรมที่ขุนแผนไม่พอใจ ขุนแผนก็จะใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรง และกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างขุนแผนกับลูก บางครั้งผู้อ่านจะเห็นบทบาทของขุนแผนที่เป็นปฎิบัติต่อลูก ดังตอนที่เมื่อขุนแผนทราบว่ามีเมียชู้นางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ ขุนแผนพยายามหาทางช่วยเหลือลูก โดยเดินทางจากเมืองกาญจนบุรีมาที่กรุงศรีอยุธยาเพื่อเตือนสติลูก แต่ว่ามีเมียชู้ซึ่งถูกเสน่ห์และกำลังหลงนางสร้อยฟ้าไม่ยอมรับว่าตนเองถูกทำเสน่ห์ จึงกล่าวตำเลียบบุญคุณกับขุนแผนถึงเรื่องที่ตนเคยช่วยขุนแผนออกจากคุก คำพูดของมีเมียชู้สร้างความไม่พอใจแก่ขุนแผนมาก จนเกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างขุนแผนกับมีเมียชู้ ส่งผลให้ขุนแผนขอให้พลาขงามบุตรชายที่เกิดจากนางแก้วกิริยาซึ่งเดินทางไปอยู่ที่เมืองสุโขทัยผูกหุ่นปลอมเป็นข้าศึกยกมาตีกรุงศรีอยุธยา จนเกิดเป็นศึกครั้งใหญ่ระหว่างพ่อกับลูก การกระทำของขุนแผนเป็นการแสดงบทบาทที่ไม่เหมาะสม เพราะใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรงต่อลูก

อย่างไรก็ตามแม้การกระทำของขุนแผนจะเป็นการกระทำที่รุนแรง เพราะต้องการฆ่าลูกของตน แต่ถ้าพิจารณาจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งจะเห็นว่าสาเหตุเกิดจากความรักความห่วงใยของขุนแผนที่มีต่อลูกมากนั่นเอง ในตอนแรกเมื่อขุนแผนทราบว่ามีเมียชู้ชู้นางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ ก็คิดหาทางช่วยเหลือ แต่กลับได้รับการดูหมิ่นจากลูก จนทำให้เกิดการ

สู้รบกันขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อเหตุการณ์สงบลงทั้งขุนแผนและจมีนไวยก็กลับมามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันดังเดิม และไม่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างขุนแผนและจมีนไวยอีกต่อไป

จากการศึกษาบทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอกในวรรณคดีนิทานพบว่าตัวละครพ่อที่เป็นกษัตริย์และสามัญชนล้วนแสดงบทบาทในด้านบวกมากกว่าด้านลบ โดยบทบาทที่เห็นได้เด่นชัดคือ บทบาทในการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก นอกจากนั้นตัวละครพ่อทั้งที่เป็นกษัตริย์และสามัญชนยังมีบทบาทในการสนับสนุนและช่วยเหลือลูกโดยเฉพาะด้านการศึกษา ทั้งการมอบหน้าที่การงานและด้านคุ้มครอง บทบาทดังกล่าวจะสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมที่คาดหวังให้พ่อเป็นผู้นำครอบครัว มีความเข้มแข็งในการปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว อาจเกิดจากพ่อทำหน้าที่สำคัญคือการเป็นหัวหน้าครอบครัว พ่อจึงมีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

1.2 บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครประกอบ

ในวรรณคดีนิทานทั้ง 6 เรื่องมีตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครประกอบ ได้แก่ ท้าวพิไชยพิชัยกร จากเรื่องลิลิตพระลอ ขุนไกร ขุนศรีวิไชย หมื่นหาญ พระพิจิตร พระเจ้าเชียงใหม่ และพระเจ้าล้านช้างจากเรื่องขุนช้างขุนแผน ท้าวสุทัศน์ ท้าวสิริราช ท้าวทศวงศ์ ท้าวสุริโยทัย ท้าวอิเรน และ ศรีสุวรรณจากเรื่องพระอภัยมณี ท้าวกรดสุริยกาล และท้าวพรหมทัต จากเรื่องลักษณวงศ์ ท้าวอินธุมาศ ท้าวกาลเนตร ท้าวจตุพักตร์ พรหมณ์เทพจินดา และท้าวพิณทุมารจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ท้าวพรหมทัต ท้าวหลววิราช และพระอาทิตย์จากเรื่องโคบุตร ดังนี้

1.2.1 ตัวละครประกอบที่เป็นกษัตริย์และเทพเจ้า

ตัวละครประกอบที่มีสถานภาพเป็นกษัตริย์ ได้แก่ ท้าวพิไชยพิชัยกร จากเรื่องลิลิตพระลอ พระเจ้าเชียงใหม่ และพระเจ้าล้านช้างจากเรื่องขุนช้างขุนแผน ท้าวสุทัศน์ ท้าวสิริราช ท้าวทศวงศ์ ท้าวสุริโยทัย ท้าวอิเรน และศรีสุวรรณจากเรื่องพระอภัยมณี ท้าวกรดสุริยกาล และท้าวพรหมทัตจากเรื่องลักษณวงศ์ ท้าวอินธุมาศ ท้าวกาลเนตร และท้าวจตุพักตร์ จากเรื่องสิงห์ไกรภพ ท้าวพรหมทัต และท้าวหลววิราชจากเรื่องโคบุตร ส่วนตัวละครที่เป็นเทพเจ้าก็ได้แก่พระอาทิตย์จากเรื่องโคบุตร บทบาทพ่อของตัวละครประกอบที่ปรากฏในวรรณคดีมีลักษณะดังนี้

1.2.1.1 บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก

ตัวละครพ่อที่มีสถานภาพเป็นกษัตริย์และเทพเจ้าที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูลูก คือ ท้าวอินธุมาศ จากเรื่องสิงห์ไกรภพ บทบาทการเลี้ยงดูลูกของท้าวอินธุมาศจะเน้นการมอบหมายหน้าที่ให้พี่เลี้ยงและนางนมทำหน้าที่แทนตน ดังจะเห็นได้จากเมื่อพระองค์รับลูกของหัวหน้าโจรมาเลี้ยงเป็นโอรสบุญธรรม ท้าวอินธุมาศก็มอบหมายหน้าที่ดังกล่าวให้บรรดาพี่เลี้ยงและนางนมคอยดูแลพระโอรสแทนพระองค์

1.2.1.2 บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก ได้แก่ ท้าวพิไชยพิษณุกร จากเรื่องลิลิตพระลอ ท้าวอิเรนจากเรื่องพระอภัยมณี ท้าวจตุพัคค์จากเรื่องสิงห์ไกรภพ ท้าวกรดสุริยกาลจากเรื่องลักษณวงศ์ โดยจะเน้นการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตราย อาทิ อันตรายจากการถูกลอบทำร้าย อันตรายจากการทำศึกสงคราม ดังเช่น ท้าวพิไชยพิษณุกรที่ห่วงใยพระเพื่อนพระแพงมาก เมื่อพระองค์ทราบว่าเจ้าย่าได้ส่งทหารเข้าล้อมค้ำหนักพระเพื่อนพระแพง พระองค์ก็รีบไปปกป้องคุ้มครองพระธิดาทันที แม้ว่าพระองค์จะไม่สามารถช่วยเหลือพระธิดาทั้งสองพระองค์ได้ทันทั่วทั้ง เพราะพระเพื่อนพระแพงถูกทหารของเจ้าย่าฆ่าตาย แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะปกป้องลูกของตนให้แคล้วคลาดจากอันตราย

ท้าวอิเรนจากเรื่องพระอภัยมณี ก็เป็นพ่อที่มีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองลูก แม้ว่าพระองค์จะสิ้นพระชนม์ในการทำสงคราม แต่เมื่อเห็นนางรำภาสะหรีผู้เป็นลูกตกอยู่ในวงล้อมของข้าศึก พระองค์ก็กลายเป็นผีเพื่อมาปกป้องคุ้มครองลูก

ท้าวจตุพัคค์ก็รักลูกมาก พระองค์จะวางกองกำลังดูแลรักษานางสร้อยสุดาอย่างดีเพื่อปกป้องลูกจากอันตราย ทั้งได้สร้างปราสาทที่มีความปลอดภัยให้พระธิดาด้วย

1.2.1.3 บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

ตัวละครประกอบที่มีสถานภาพเป็นกษัตริย์ที่มีบทบาทสนับสนุนลูกในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ท้าวพิไชยพิษณุกร จากวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ พระเจ้าล้านช้าง จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ท้าวสุทัศน์ ท้าวทศวงศ์ ท้าวสุริโยทัย และศรีสุวรรณ จากเรื่องพระอภัยมณี ท้าวกรดสุริยกาล จากเรื่องลักษณวงศ์ ท้าวอินธุมาศจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ดังนี้

ด้านการศึกษา

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนการศึกษาของลูกได้แก่ ท้าวสุทัศน์ และท้าวสุริโยทัย จากเรื่องพระอภัยมณี ในกรณีของท้าวสุทัศน์เมื่อพระองค์เห็นว่า พระโอรสคือพระอภัยมณีและศรีสุวรรณเติบโตถึงวัยที่จะต้องออกไปศึกษาหาวิชาความรู้เพื่อเตรียมตัวที่จะเป็นกษัตริย์ พระองค์ก็สั่งให้พระโอรสทั้งสองออกไปศึกษาวิชาความรู้ทันที ซึ่งพระโอรสทั้งสองพระองค์ก็ยินดีทำตามที่ท้าวสุทัศน์สั่ง

ส่วนท้าวสุริโยทัยก็เป็นตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการสนับสนุนพระโอรสให้ได้รับการศึกษา โดยเมื่อสุดสาครเดินทางมาที่เมืองการเวก พระองค์รับสุดสาครเป็นพระโอรสบุญธรรม จากนั้นพระองค์ก็สนับสนุนสุดสาครและพระหัตสไชยให้ได้รับการศึกษาโดยการสั่งให้อาจารย์มาสอนพระโอรสให้รู้วิชาการทำศึกสงคราม และวิชาเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ จนทำให้สุดสาครและพระหัตสไชยมีวิชาความรู้ด้านการทำศึกสงครามเป็นอย่างดี

ด้านคูครอง

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการสนับสนุนด้านคูครองได้แก่ ท้าวพิไชยพิณกรจากเรื่องลิลิตพระลอ พระเจ้าล้านช้างจากเรื่องขุนช้างขุนแผน ท้าวทศวงศ์และท้าวสุริโยทัยจากเรื่องพระอภัยมณี ท้าวอินธุมาศจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ท้าวพรหมหัตถ์จากเรื่องโคบุตร บทบาทการสนับสนุนด้านคูครองส่วนใหญ่จะเน้นการให้พระโอรสและพระธิดามีคูครองที่ดีทั้งด้านฐานะทางสังคมการเป็นคนดีมีความรู้ความสามารถและมีคุณธรรม ดังเช่น ท้าวพิไชยพิณกรที่ยอมรับพระลอให้เป็นคูครองของพระเพื่อนพระแพง แม้ว่าพระเพื่อนพระแพงจะลักลอบคบหากับพระลอก็ตาม แต่เมื่อพระองค์เห็นว่าพระลอมีรูปโฉมทั้งงดงาม และเป็นกษัตริย์เมืองสรวงก็ยินดีและให้อภัย ส่วนพระเจ้าล้านช้างจากเรื่องขุนช้างขุนแผนก็เป็นตัวละครพ่อที่สนับสนุนให้พระธิดามีคูครองที่ดี โดยพระองค์ได้ตัดสินใจที่จะส่งพระธิดาให้อภิเษกกับพระพันวษา กษัตริย์อยุธยา เพราะเห็นว่าพระพันวษาเป็นกษัตริย์ที่มีคุณธรรม และมีแสนยานุภาพในการปกครองบ้านเมือง

ด้านทรัพย์สมบัติ

การสนับสนุนด้านทรัพย์สมบัติแก่พระโอรสและพระธิดา ส่วนใหญ่จะเป็นการมอบบ้านเมืองให้ครอบครอง ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในด้านนี้ ได้แก่ ท้าวอินธุมาศ จากเรื่องสิงห์ไกรภพ ในตอนที่สิงห์ไกรภพเดินทางกลับเมืองโกญจา ท้าวอินธุมาศก็ทรงยกราชสมบัติและเมืองโกญจาให้สิงห์ไกรภพได้ครอบครองทันทีเพราะเห็นว่าถึงวัยที่เหมาะสม

1.2.1.4 บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงามให้แก่ลูกได้แก่ ท้าวสุริโยทัยจากเรื่องพระอภัยมณี พระองค์มีบทบาทในการแนะนำพระโอรสเกี่ยวกับการทำศึกสงคราม กล่าวคือ ในตอนที่ท้าวสุริโยทัยเห็นพระหัสไชยพระโอรสของตนรีบร้อนจะยกกองทัพออกติดตามนางสร้อยสุวรรณ จันทร์สุดา และท้าวทศวงศ์ซึ่งถูกมังคลาจับตัวไป พระองค์ก็เตือนสติพระโอรสให้เตรียมความพร้อมของกองทัพเสียก่อน เพราะกลัวว่าลูกจะพ่ายแพ้กลับมา มีหน้าซ้ำจะถูกไพร่ฟ้าประชาชนนินทาว่าขาดความสามารถ ซึ่งพระหัสไชยก็เชื่อฟังและยินดีทำตาม

1.2.2 ตัวละครประกอบที่เป็นสามัญชน

ตัวละครพ่อที่เป็นตัวประกอบสามัญชนที่ปรากฏในวรรณคดีนิทานได้แก่ ขุนไกร ขุนศรีวิไชย หมื่นหาญ และพระพิจิตร จากเรื่องขุนช้างขุนแผน พราหมณ์เทพจินดา จากเรื่องสิงห์ไกรภพ ท้าวพินทุมารจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ดังนี้

1.2.2.1 บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทเป็นด้านการเลี้ยงดูลูก ได้แก่ ท้าวพินทุมาร จากเรื่องสิงห์ไกรภพ ท้าวพินทุมารเป็นยักษ์ที่ไม่มีคู่ครอง เมื่อท้าวพินทุมารรับสิงห์ไกรภพ และพราหมณ์เทพจินดาไว้เป็นลูกบุญธรรมก็ได้เลี้ยงดูทั้งสองเป็นอย่างดีประดุจลูกของตนเองพิจารณาจากเหตุการณ์ในตอนที่ท้าวพินทุมารเห็นว่าสิงห์ไกรภพยังเล็กนักต้องดื่มนมจากร่างกายแม่จึงเดินทางไปขอน้ำนมจากนางไกรสรเพื่อนำมาเลี้ยงสิงห์ไกรภพ จนทำให้สิงห์ไกรภพและพราหมณ์เทพจินดาเติบโตขึ้นมาได้

1.2.2.2 บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก ได้แก่ พระพิจิตรจากเรื่องขุนช้างขุนแผน พราหมณ์เทพจินดาจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ตัวละครพ่อทั้งสองทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตราย รวมทั้งปกป้องชื่อเสียงของลูก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อพระพิจิตรทราบว่าพลายงามลอบเข้าหานางศรีมาลาบุตรของตนถึงในห้องพระพิจิตรรู้สึกเสียใจมาก แต่ก็เก็บงำเรื่องราวไว้เพราะกลัวลูกจะเสียหาย ท้าวพิจิตรแสดงบทบาทของพ่อที่ดีในการปกป้องชื่อเสียงของลูกไม่ให้ลูกถูกดูหมิ่นเหยียดหยามจากสังคม

ส่วนพราหมณ์เทพจินดาเมื่อเห็นลูกชายมีท่าทางที่ซึมเศร้าก็เข้าไปดูแลด้วยความห่วงใย พร้อมทั้งได้สอบถามเพื่อหาทางช่วยเหลือลูกต่อไป

1.2.2.3 บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุน ได้แก่ ขุนไกร ขุนศรีวิไชย และหมื่นหาญจากเรื่องขุนช้างขุนแผน พราหมณ์เทพจินดาจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ดังนี้

ด้านการศึกษา

ตัวละครพ่อที่สนับสนุนด้านการศึกษาก็ได้แก่ ขุนไกรจากเรื่องขุนช้างขุนแผน และยักษ์พินทุมารจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ตัวละครพ่อทั้งสองต่างต้องการให้ลูกมีการศึกษาและมีวิชาความรู้ ในกรณีขุนไกร ก่อนที่ขุนไกรจะเสียชีวิตได้กล่าวฝากฝังกับนางทองประศรีว่าให้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับพลายแก้ว เพื่อให้ลูกได้นำวิชาความรู้เพื่อเข้ารับราชการทหารสืบทอดวงศ์ตระกูลต่อไป ส่วนยักษ์พินทุมารก็ได้ถ่ายทอดวิชาเวทมนตร์คาถาที่ใช้ในการทำศึกสงครามให้แก่สิงห์ไกรภพและพราหมณ์เทพจินดา

ด้านหน้าที่การงาน

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนด้านหน้าที่การงาน ได้แก่ ขุนศรีวิไชยจากเรื่องขุนช้างขุนแผน พราหมณ์เทพจินดาจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ในกรณีของขุนศรีวิไชยได้นำขุนช้างเข้าถวายตัวกับพระพันวษาเพื่อให้ได้เป็นข้าราชการรับใช้พระเจ้าแผ่นดินต่อไป ส่วนพราหมณ์เทพจินดาก็สนับสนุนให้ไชยสุริยาทำงานรับราชการเช่นเดียวกันโดยการมอบหมายให้ลูกนำทหารไปปกป้องคุ้มครองรวมวงศ์พระโอรสของสิงห์ไกรภพ

ด้านคู่ครอง

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการช่วยเหลือและสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ได้แก่ หมื่นหาญและพระพิชิตจากเรื่องขุนช้างขุนแผน การทำหน้าที่ของทั้งสองจะเน้นไปที่การสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่มีฐานะ มีหน้าที่การงานที่ดี และมีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ ดังจะเห็นได้จากการที่หมื่นหาญยกลูกสาวให้แต่งงานกับขุนแผน เนื่องจากหมื่นหาญเห็นว่าขุนแผนเป็นคนดีและเคยช่วยเหลือตนมาก่อน แต่เมื่อเห็นว่าขุนแผนไม่ยอมทำตามากินใด ๆ เมื่อหมื่นหาญบอกให้ทำงานหรือออกปล้นก็ไม่ยอม หมื่นหาญรู้สึกเป็นห่วงลูกสาวเกรงว่าจะ

ถ้าหากจึงวางแผนฆ่าขุนแผนเพื่อจะให้ลูกสาวได้แต่งงานใหม่กับผู้ที่มิฐานะทางการเงินมากกว่าขุนแผน ส่วนพระพิฆิตรก็เห็นว่าพลายงามเป็นคนดี มีความรู้ความสามารถจึงยินดีที่จะยกลูกสาวให้แต่งงานกับพลายงาม

จากลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าบทบาทในด้านการสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองของตัวละครพ่อที่เป็นสามัญชนจะเน้นไปที่การหาลูกเขยที่มีฐานะที่มั่นคงสามารถจะเลี้ยงดูลูกสาวของตนได้

ตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีนิทานมีบทบาทสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 17 ตารางแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทาน

ลักษณะบทบาทของตัวละครพ่อ	ตัวละครเอกที่เป็นกษัตริย์	ตัวละครเอกที่เป็นสามัญชน	ตัวละครประกอบที่เป็นกษัตริย์	ตัวละครประกอบที่เป็นสามัญชน
บทบาทในด้านบวก				
- บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก	/	-	/	/
- บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก	/	/	/	/
- บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ				
- ด้านการศึกษา	/	/	/	/
- ด้านหน้าที่การงาน	/	/	-	/
- ด้านคู่ครอง	/	/	/	/
- ด้านทรัพย์สินสมบัติ	-	-	/	-
- บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม	-	/	/	-
บทบาทในด้านลบ				
บทบาทด้านการเป็นปฏิปักษ์ต่อลูก	-	/	-	-

จากตารางจะเห็นว่าบทบาทของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีนิทานไม่ว่าจะเป็นตัวละครเอก ตัวละครประกอบ เป็นกษัตริย์ เป็นเทพเจ้าหรือเป็นสามัญชนต่างก็มีบทบาทที่ไม่แตกต่างกันนัก บทบาทที่ปรากฏส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทในด้านบวก บทบาทที่ปรากฏร่วมกันมากที่สุดคือบทบาทการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก และบทบาทการเป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือลูก

ตัวละครพ่อส่วนใหญ่ต่างก็ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตรายไม่ว่าจะเป็นอันตรายที่จะเกิดกับร่างกาย เช่น เมื่อลูกได้รับบาดเจ็บก็จะรีบช่วยเหลืออย่างทันท่วงทีหรือถ้าลูกตกอยู่ในอันตรายก็จะรีบปกป้องคุ้มครองลูก

ส่วนบทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือลูก พบว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่จะสนับสนุนลูกทั้งในด้านการศึกษา ด้านหน้าที่การงาน และด้านคู่ครอง การสนับสนุนด้านการศึกษามาก่อนจะมุ่งให้ลูกได้เรียนวิชาที่จำเป็นสำหรับหน้าที่การงาน เช่น พ่อที่เป็นกษัตริย์ก็สนับสนุนให้ลูกได้เรียนวิชาที่เหมาะสมกับสถานภาพกษัตริย์ มีทั้งวิชาทางด้านเวทมนตร์คาถา การใช้และการใช้อาวุธพิเศษ ส่วนตัวละครพ่อที่เป็นสามัญชนจะสนับสนุนให้ลูกได้เรียนวิชาเพื่อรับราชการ เช่น วิชาทางด้านการต่อสู้ และวิชาด้านไสยศาสตร์ เป็นต้น

ในด้านหน้าที่การงาน ตัวละครพ่อส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกได้ทำงานในตำแหน่งที่ดี เช่น ถ้าเป็นตัวละครกษัตริย์ก็จะสนับสนุนให้ลูกปกครองบ้านเมือง ส่วนตัวละครที่เป็นสามัญชนก็จะสนับสนุนให้เป็นข้าราชการ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่มีเกียรติและมั่นคง

ในด้านการสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองพบว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกมีคู่ครองที่เป็นคนดี และมีคุณธรรม ซึ่งจะปรากฏร่วมกันทั้งตัวละครพ่อที่เป็นกษัตริย์และสามัญชน มีข้อสังเกตว่าตัวละครพ่อที่เป็นกษัตริย์จะคาดหวังเรื่องคู่ครองของลูกด้านรูปร่างหน้าตาที่งดงามและมีชาติกำเนิดสูง เช่น ท้าวพิไชยพิชญกรที่เห็นรูปร่างหน้าตาของพระลอก็มีความพึงพอใจพร้อมที่จะให้มาเป็นคู่ครองของพระธิดา ส่วนตัวละครพ่อที่เป็นสามัญชนจะคาดหวังให้ลูกได้คู่ครองที่ขยันขันแข็งในการทำงานเป็นประการสำคัญ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของหมื่นหาญเมื่อเห็นวุ่นแผนไม่ทำงานก็พร้อมที่จะให้ลูกหาสามีใหม่

ส่วนบทบาทที่ปรากฏรองลงมาก็คือ บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก ซึ่งผู้เป็นพ่อมักจะมอบหมายหน้าที่ให้กับคนรับใช้ที่เป็นผู้ช่วยดูแลลูกแทนตน ทำให้ตนไม่ได้ใกล้ชิดกับลูกมากนัก สาเหตุอาจเกิดจากการดูแลและเลี้ยงดูลูกน่าจะเป็นบทบาทที่เหมาะสมกับผู้หญิงหรือแม่มากกว่า การทำหน้าที่ของตัวละครพ่อจะเน้นไปที่การรับผิดชอบด้านอื่น เช่น พ่อที่เป็นกษัตริย์มีหน้าที่ต้องปกครองบ้านเมืองซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่หลัก เป็นต้น บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูกของตัวละครพ่อที่เป็นกษัตริย์จึงเน้นการเป็นฝ่ายสนับสนุนมากกว่า เช่น การมอบหมายหน้าที่ให้กับบรรดาพี่เลี้ยงนางนม เจ้าขรัวยายดูแลพระโอรสและพระธิดาแทนตน อย่างไรก็ตามมีตัวละครพ่อบางตัวที่ต้องเลี้ยงดูลูก

ด้วยตนเอง ทั้งคอยป้อนข้าวป้อนน้ำ หาน้ำนมมาให้ลูกได้ดื่มน้ำ อาจเกิดจากเป็นเพียงพ่อบุญธรรม และไม่ได้แต่งงาน ทั้งไม่มีแม่ที่จะช่วยเลี้ยงดูลูกด้วย ภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกให้เติบโตจึงเป็นภาระหน้าที่ของพ่อ เช่น กรณีของท้าวพินทุมารที่ต้องดูแลเลี้ยงดูสิงห์ไกรภพและพราหมณ์เทพจินดา

ส่วนบทบาทด้านบวกที่ปรากฏน้อยที่สุดก็คือ บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม สาเหตุที่ตัวละครพ่อไม่เน้นไปที่การอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม อาจเกิดในวรรณคดีนั้นมักจะมีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่ทำให้พ่อกับลูกต้องพลัดพรากกัน จึงทำให้ตัวละครพ่อไม่มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดลูก เช่น ท้าวอินทมาศที่ไม่ได้อบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงามให้กับลูกเนื่องจากเมื่อมเหสีของท้าวอินทมาศให้กำเนิดพระโอรสได้ไม่กี่วันก็มีผู้มาลักพาตัวพระโอรสไปเสียก่อน เป็นต้น ส่วนตัวละครพ่อที่มีโอกาสในการอบรมสั่งสอนลูกมักจะเป็นตัวละครที่มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดกับลูก มีโอกาสร่วมเดินทางหรือทำภารกิจบางอย่างร่วมกัน เช่น ขุนแผนที่มีโอกาสออกรบร่วมกับพลายงาม การได้อยู่ใกล้ชิดกับลูกส่งผลให้พ่อได้แสดงบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกด้วย หากเห็นว่าลูกทำผิดก็จะตักเตือนและอบรมชี้แนะให้เห็นถึงโทษของการทำผิด

ส่วนบทบาทด้านลบของตัวละครพ่อ คือ การเป็นปฏิปักษ์ต่อลูก ปรากฏกับตัวละครขุนแผนเพียงตัวละครเพียงตัวเดียว อย่างไรก็ตามความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเกิดจากความรักลูกนั่นเอง เมื่อตักเตือนแล้วลูกไม่เชื่อฟัง ขุนแผนจึงคิดสู้รบกับลูกเพื่อสอนให้หลานจำ ครั้นเหตุการณ์สงบลงก็ไม่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างขุนแผนและจมน้ำไวต่อไป

2. วรรณคดีชาดก

2.1 บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอก

ตัวละครเอกที่เป็นกษัตริย์

ในวรรณคดีชาดกมีตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอกเพียงตัวละครเดียวก็คือ พระเวสสันดร จากวรรณคดีเรื่องพระเวสสันดรชาดก บทบาทพ่อของพระเวสสันดรที่ปรากฏในวรรณคดีมีดังนี้

2.1.1 บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก

พระเวสสันดรเป็นพ่อที่มีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองลูก ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระเวสสันดรพระราชทานพระโอรสและพระธิดาให้ชูชกแล้ว ชูชกสั่งให้กัณหาและชาลีออกเดินทางไปกับตน แต่ทั้งสองไม่ต้องการเดินทางไปกับชูชก ชูชกจึงได้ตีกัณหาและชาลีต่อหน้าพระพักตร์ของพระเวสสันดร เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้แกพระเวสสันดรมาก พระองค์เตรียมที่จะไปหยาบเอาพระแสงที่พระองค์นำมาด้วยมาชูชก แต่ด้วยความมุ่งมั่นอยากจะบรรลุลูกการบำเพ็ญทานบารมีพระองค์จึงหักห้ามพระทัยเอาไว้ แม้ว่าพระองค์จะไม่ได้มาชูชก แต่ก็แสดงให้เห็นบทบาทของพ่อที่พร้อมจะปกป้องคุ้มครองลูกไม่ให้ผู้อื่นรังแก

2.1.2 บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม

บทบาทของพระเวสสันดรในด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม แก่พระโอรสและพระธิดาปรากฏในตอนที่ชูชกเดินทางมาขอพระชาลีและกัณหาเพื่อไปเป็นข้ารับใช้ พระเวสสันดรได้พระราชทานพระโอรสและพระธิดาให้ชูชก ด้วยความหวังว่าจะทำให้พระองค์ได้สำเร็จทานบารมี พระเวสสันดรแสดงบทบาทของพ่อในการอบรมสั่งสอนโอรสและธิดาก่อนที่จะเดินทางไปกับชูชก ดังนี้

สอนให้มีความกล้าหาญ

คำสอนเรื่องความกล้าหาญปรากฏในตอนที่ชาลีและกัณหาชวนกันหนีไปหลบอยู่ในสระบัวเพราะไม่ต้องการไปกับชูชก ฝ่ายชูชกเมื่อไม่เห็นพระชาลีและกัณหาก็คิดว่าพระเวสสันดรรู้เห็นเป็นใจสั่งให้หนีไป เมื่อพระเวสสันดรทราบว่าพระโอรสและพระธิดาหนีไปหลบอยู่ที่สระบัวก็เสด็จไปที่สระบัว พระองค์สอนให้ลูกทั้งสองมีความกล้าหาญให้สมกับที่เกิดมาในตระกูลของกษัตริย์ ไม่ควรจะให้พระบิดาถูกชูชกต่อว่า ดังความว่า

ดาต พ่อเอ๋ย เจ้าชาลีศรีสุริยวงศ์เยาวเรศ ปิยบุตร เจ้าก็
เกิดในมกุฏเกศกรุงสิริราชฐาน์ ไยพ่อไม่มองอาจยอมย่อท้อทั้งพระ
บิดา ให้พราหมณ์มันจ้วงจาบหยาบช้า เจ้าเห็นชอบอยู่แล้วหรือ
หนาพ่อสายใจ เราก็เป็นขัตติยมใหม่หาสมมุติ วงศ์วิเศษสุทธิ
กษัตริย์ ไม่มีใครที่จะมาพ้อตัดดีเดียนเลย พระลูกเอ๋ยเจ้าไม่รู้หรือ

พระบิดุรงค์บรรจงรักพระโพธิญาณ หวังจะยังสัตว์ให้ข้ามห้วง
มหรณพภพสงสารให้ถึงฟาก เป็นเยี่ยงอย่างยอดยากที่จะข้ามได้...

(มหาเวสสันดรชาดก : น.238-239)

สอนเรื่องความพยายาม

เมื่อพระเวสสันดรได้พระราชทานชาลีและกัณหาแก่ชูชก พระองค์ได้
กล่าวกับชาลีว่าหากชาลีต้องการที่จะพ้นจากการเป็นทาสของชูชกก็ขอให้เพียรพยายามหาทรัพย์สิน
มาได้ตัว ดังความว่า

จึงตรัสว่าพระลูกเอ๋ย เจ้าจงจำคำของบิดาไว้ สเจ ภูษิตุ
โส มาตราว่าเจ้าอยู่มิได้จะใคร่พ้นทาสวิสัยของชชี่ พ่อชาลีจงเพียร
พยายาม หาทองทุนทรัพย์ตามให้ถ้วนถึงนับคำสิ่งได้พ้นเท่า อันนี้
เป็นพิคคแห่งตัวเจ้า ยังกัณหาพระน้องเล่าเจ้าอย่าลืมหนา หตุถิ
นาทิสเตน วา จำบิดาจะคาดค่าแก้วกัณหาไว้มิได้น้อย สิ่งละร้อย
ละร้อยทั้งโคคาวิ อสุภราชทาสทาสสาทาสีรัตนพาหนาลงกตคช
สารม้ามังกรบทุกสิ่งสินสุวรรณทองพันคำสิ่ง ยื่นให้ถึงมือชชี่แล้ว
เมื่อใดกัณหาพระน้องเจ้าจึงจะได้เป็นไทขึ้นเมื่อนั้น อย่าโสกศัลย์
เศร้าสร้อยน้อยพระทัยเลยนะ

(มหาเวสสันดรชาดก : น.242-244)

2.2 บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวประกอบ

ในวรรณคดีชาดกทั้ง 3 เรื่อง พบตัวละครพ่อที่มีสถานภาพเป็นกษัตริย์ ได้แก่ พระ
เจ้ากรุงสุโขทัยจากเรื่องมหาเวสสันดรชาดก พระอาทิตย์วงษ์ และท้าวทุมราชจากเรื่องพระสุธนคำ
ฉันท์ ท้าวเสวยตราข และท้าวพรมทัตจากเรื่องสุธนคำฉันท์ ตัวละครพ่อบมีบทบาทที่ปรากฏดังนี้

2.2.1 บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกได้แก่ ท้าวพรมทัตจากเรื่องสุธน
คำฉันท์ กล่าวคือ เมื่อพระมเหสีให้กำเนิดพระโอรส พระองค์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูด้วย
โดยการส่งบรรดาเหล่าพี่เลี้ยงช่วยกันทำหน้าที่เลี้ยงดูพระโอรส ดังความว่า

สมเด็จพระราชูปถัมภ์	ประเทศไทยไกร
คลองพระเอราสประไพ	ประดิษฐ์ประไพ
แสนโสธรนัสนิพนธ์	วรรณราช
คงคางพระเนตรนฤบดี	แลบดินทรดาลสงวน
สรแสนสุรางคบริวาร	ยุพเรศทองมวน
เวณวันพิทักษ์ทุกขประชวน	อภิบาลบำเรอสนอง
(สุทธาคำฉันท์ : น.23)	

2.2.2 บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองลูก ได้แก่ พระอาทิตย์วงษ์ จากเรื่องสุทธาคำฉันท์ ในตอนที่พระโอรสออกไปทำสงครามกับข้าศึกที่ยกมาโจมตีเมืองชายแดน พระมเหสีของพระอาทิตย์วงษ์ฝันว่าพระโอรสสิ้นพระชนม์ในการทำสงคราม พระอาทิตย์วงษ์รู้สึกกังวลพระทัยเป็นอย่างมากจึงได้สอบถามโหร ครั้นโหรทำนายว่าจะส่งผลให้พระโอรสได้รับอันตรายถึงขั้นเสียชีวิต พระอาทิตย์วงษ์ก็รีบสอบถามถึงวิธีการช่วยเหลือพระโอรสทันที แสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของพ่อที่พร้อมจะดูแลและปกป้องคุ้มครองลูกหากพบว่าลูกประสบกับอันตราย

นอกจากนั้นพระองค์ยังปกป้องไม่ให้พระโอรสเสียพระทัยด้วย ดังปรากฏในเหตุการณ์ตอนที่โหรได้สั่งให้นางมโนหรรมาบุญชัญญ พระอาทิตย์วงษ์ได้กล่าวทัดทาน เพราะกลัวพระสุธนจะเสียใจที่เห็นนางอันเป็นที่รักเสียชีวิต แต่โหรก็ยืนยันที่จะฆ่านางมโนหรรมา โดยให้เหตุผลถึงการมีชีวิตรอดของพระสุธน ด้วยความรักลูกพระอาทิตย์วงษ์จึงทรงยินยอมตามที่โหรต้องการ จะเห็นว่าพระอาทิตย์วงษ์เป็นพ่อที่ดี หากมีสิ่งใดที่จะทำให้ลูกเสียใจพระองค์ก็จะช่วยเหลือและปกป้องพระโอรสของพระองค์อย่างดีที่สุด

2.2.3 บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือลูก ได้แก่ พระเจ้ากรุงสุโขทัยจากเรื่องมหาเวศสันดรชาดก พระอาทิตย์วงษ์และท้าวทุมราชจากเรื่อง พระสุทธาคำฉันท์ ท้าวเสวตราชจากเรื่อง สุทธาคำฉันท์ ดังนี้

ด้านผู้ครอง

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการสนับสนุนให้ลูกได้มีคู่ครองที่เหมาะสม ได้แก่ พระเจ้ากรุงสุโขทัยจากเรื่องมหาเวศสันดรชาดก พระอาทิตย์วงษ์และท้าวทุมราชจากเรื่อง

พระสุธนคำฉันท์ และท้าวเสวตราชจากเรื่อง สุธนคำฉันท์ ตัวละครพอ 4 ตัวล้วนแต่ต้องการให้พระโอรสและพระธิดาของตนได้อภิเษกกับคู่ครองที่ดี โดยส่วนใหญ่จะพิจารณาจากชาติกำเนิดที่ใกล้เคียงกัน ดังเช่น พระเจ้ากรุงสุยชัยเมื่อหาคู่ครองให้กับพระเวสสันดร พระองค์ทรงเลือกนางมัทรีเพราะเป็นธิดาของกษัตริย์ ส่วนท้าวทุมราชก็ทรงสอบถามถึงชาติกำเนิดของพระสุธนก่อนที่จะยกนางมโนห์ราให้พระสุธน

นอกจากจะพิจารณาจากชาติกำเนิดแล้ว ก็ยังเน้นเรื่องคุณสมบัติด้านรูปร่างหน้าตาด้วย ดังเช่น พระเจ้ากรุงสุยชัยที่ได้เลือกนางมัทรีให้พระเวสสันดรเพราะนางมัทรีมีความงดงามมาก

ส่วนตัวละครพอที่มีพระธิดาก็จะเลือกคู่ครองให้พระธิดาโดยพิจารณาจากชาติกำเนิด และการมีความรู้ความสามารถ ดังจะเห็นได้จากท้าวทุมราชพระบิดาของนางมโนห์รา และท้าวเสวตราชพระบิดาของนางจิริประภา ในกรณีของท้าวทุมราชเมื่อนางมโนห์ราได้กราบทูลให้บิดาทราบว่าพระสวามีของนางคือพระสุธนได้ติดตามนางมาถึงบ้านเมืองของนางแล้ว ท้าวทุมราชถึงกับทึ่งในความสามารถของพระสุธนที่สามารถเดินทางจากเมืองมนุษย์มาถึงเมืองของพระองค์ได้ซึ่งจะต้องผจญอันตรายต่าง ๆ ต่อมาพระองค์ได้ทดสอบการทรงธนูของพระสุธนจนทำให้ท้าวทุมราชประจักษ์ในฝีมือ

ส่วนท้าวเสวตราชในเรื่องสุธนคำฉันท์ก็ให้ความสำคัญกับคู่ครองของพระธิดา ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อพระองค์ทราบว่ามิใช่ชายเข้าหาพระธิดาถึงในปราสาท ในตอนแรกพระองค์ไม่พอพระทัยมาก แต่เมื่อมเหสีได้กราบทูลทัดทานไว้และให้เหตุผลว่าคงเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถจึงสามารถเข้าหาพระธิดาถึงในห้องนอนได้ ท้าวเสวตราชก็มีพระประสงค์ที่จะทดสอบความสามารถของชายที่ลอบเข้าหาพระธิดาทันที โดยการจัดพิธีทรงธนูขึ้น ซึ่งพระสุธนก็สามารถผ่านการทดสอบมาได้จนท้าวเสวตราชยอมรับมาเป็นบุตรเขย

จะเห็นว่าตัวละครพอล้วนต่างต้องการให้ลูกของตนมีคู่ครองที่ดี โดยจะเน้นที่ฐานะทางสังคมและการมีความรู้ความสามารถ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าพ่อนั้นต้องการให้ลูกได้มีคนปกป้องคุ้มครองดูแลแทนตน

ด้านทรัพย์สินสมบัติ

ตัวละครพอที่มีบทบาทในการสนับสนุนทรัพย์สินสมบัติแก่ลูกได้แก่ พระเจ้ากรุงสุยชัยจากเรื่องมหาเวสสันดรชาดก โดยเมื่อพระเวสสันดรได้อภิเษกกับนางมัทรีแล้ว พระเจ้าสุยชัยก็ทำพิธีกราชสมบัติให้แก่พระเวสสันดรได้ขึ้นครองเมืองต่อจากพระองค์ การมอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก พระเจ้ากรุงสุยชัยจะพิจารณาจากวัยที่เหมาะสม และการมีคู่ครองที่ดี

จากบทบาทของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีนิทานสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 18 ตารางแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีชาดก

ลักษณะบทบาทของตัวละครพ่อ	ตัวละครเอกที่เป็น กษัตริย์	ตัวละครประกอบที่เป็น กษัตริย์
บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก	-	/
บทบาทด้านการดูแลและปกป้อง คุ้มครองลูก	/	/
บทบาทด้านการสนับสนุนและ ช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ - ด้านการศึกษา - ด้านหน้าที่การงาน - ด้านคู่ครอง - ด้านทรัพย์สินสมบัติ	- - - -	- - / /
บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและ ชี้แนะสิ่งดีงาม	/	-

จากลักษณะที่กล่าวมาจะเห็นว่าบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีชาดก จะเป็นบทบาทด้านบวก โดยบทบาทที่เด่นที่สุดก็คือ บทบาทในการปกป้องคุ้มครองลูก ซึ่งพบว่าตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอกและตัวละครประกอบต่างก็แสดงบทบาทในการปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตราย เมื่อเห็นว่าลูกกำลังตกอยู่ในอันตราย ตัวละครพ่อก็จะพยายามหาทางช่วยเหลือลูกให้ปลอดภัย

3. วรรณคดีบทละคร

3.1 บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอก

บทบาทของตัวละครเอกที่เป็นกษัตริย์

ในวรรณคดีบทละคร ตัวละครเอกที่เป็นตัวละครพ่อมีเพียงตัวละครที่เป็นกษัตริย์เท่านั้น ได้แก่ พระรามจากเรื่องรามเกียรติ์ และพระไชยเชษฐาจากเรื่องไชยเชษฐา ซึ่งตัวละครที่แสดงบทบาทของพ่อมากที่สุดก็คือพระราม ส่วนพระไชยเชษฐานั้นจะไม่ได้แสดงบทบาทของพ่อก่อนนัก ดังนี้

3.1.1 บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูลูก ได้แก่ พระรามจากเรื่องรามเกียรติ์ บทบาทในการเลี้ยงดูลูกของพระรามปรากฏในตอนที่พระองค์ทราบข่าวนางสีดาได้ให้กำเนิดพระโอรส พระรามได้นำพระโอรสทั้งสองพระองค์เข้าไปเลี้ยงดูในเมืองอโยธยา จากนั้นก็พระองค์ก็ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูพระโอรสทั้งสองอย่างดี โดยพิจารณาจากการที่พระองค์ได้จัดหาพี่เลี้ยง และนางนมมาดูแลพระมวงกุญและพระลบ

3.1.2 บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการสนับสนุนและช่วยเหลือลูกได้แก่พระราม บทบาทการสนับสนุนของพระรามที่เห็นได้เด่นชัดที่สุด คือ การสนับสนุนด้านหน้าที่การงาน

สนับสนุนด้านหน้าที่การงาน

บทบาทการสนับสนุนด้านหน้าที่การงานของพระราม ก็คือการมอบหมายหน้าที่ให้ลูกออกไปทำศึกสงครามแทนพระองค์ ดังที่จะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อท้าวคนธรรพ์เข้ายึดเมืองไถยเกษ พระรามได้มอบหมายให้พระอนุชาได้แก่ พระพรตและพระสัตรุด ยกทัพไปชิงเมืองไถยเกษคืนจากท้าวคนธรรพ์ และได้มอบหมายให้พระมวงกุญ และพระลบยกทัพร่วมไปด้วย ดังความว่า

พระมวงกุญผู้ปรีชาไว

ฝ่ายว่าเจ้าลบกุมาร

ให้เป็นกองจันอันศักดิ์ดา

กุมพลทวยหาญเป็นทัพหน้า

ยกไปล้างพวกพาลา
ให้ปรากฏพระเกียรติยศไว้

ที่มันหยาบชำระวิ
ตามในสุริยวงศ์เรื่องศรี
(รามเกียรติ์ ล.4 : น.592-593)

จากคำประพันธ์จะเห็นว่านอกจากพระรามจะเปิดโอกาสให้โอรสได้ฝึกความรับผิดชอบในการทำศึกสงครามแล้ว ก็ยังหวังว่าการออกไปปราบยักษ์ในครั้งนี้จะทำให้โอรสทั้งสองได้รับชัยชนะเพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่ทั้งสองพระองค์ด้วย

3.1.3 บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงามแก่พระโอรส คือ พระราม บทบาทในการอบรมสั่งสอนพระโอรสปรากฏในตอนที่พระรามจะออกเดินป่าตามคำทำนายของพิเภก ก่อนที่จะออกเดินป่าพระรามทรงแนะนำและอบรมสั่งสอนพระโอรสในเรื่องการเอาใจใส่ต่อราชกิจของบ้านเมือง ให้คอยช่วยเหลือพระพรตกับพระสัตรุดในการปกครองบ้านเมือง ไม่เกียจคร้านหรือเอาแต่เล่นสนุก ดังความว่า

อันซึ่งราชกิจอย่าเกียจคร้าน
ให้สองพระอาช่วงใช้

การงานบ้านเมืองเอาใจใส่
ต่างกรต่างใจต่างตา
(รามเกียรติ์ ล.4 : น.493-494)

บทบาทตัวละครเอกที่เป็นกษัตริย์ในวรรณคดีบทละครจะปรากฏเฉพาะบทบาทในด้านบวก โดยตัวละครพ่อได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างดี ทั้งเลี้ยงดูลูก สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน และอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม

3.2 บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นตัวประกอบ

ตัวละครประกอบที่ปรากฏในวรรณคดีบทละคร ได้แก่ ท้าวบรมจักรกฤษณ์ ท้าวไกรสูท ท้าวอุทุมพร และท้าวกรุงพาณ จากวรรณคดีเรื่องอุณรุท ท้าวโนมาคั่น พาลี พระโคดม พระอาทิตย์ พระอินทร์ พญากาลนาถ ทศกัณฐ์ ท้าวไภยเกษ ท้าวอัชบาล ท้าวสหมลิวัน ท้าวทศรถ พระชนก ไมยราพ พิเภก กุเวรนุราช ท้าวจักรวรรดิ ทรพาและหนุมาน จากเรื่องรามเกียรติ์ ท้าวดาหา ท้าวกาหลัง ท้าวปัทมาหงัน ท้าวหมันหยา ระตูมะงาดา และท้าวกูเรปัน จากเรื่องอิเหนา ท้าวธรรมิก ท้าวสิงหลจากเรื่องไชยเชษฐา ท้าวศวิมล และท้าวสามนต์จากเรื่องสังข์ทอง

ท้าวพิชัยนุราช จากเรื่องมณีพิชัย ท้าวเสนากุญจากเรื่องสังข์ศิลป์ชัย บทบาทของตัวประกอบที่ปรากฏในวรรณคดีบทละครมีดังนี้

3.2.1 ตัวละครประกอบที่เป็นกษัตริย์และเทพเจ้า

ตัวละครประกอบที่มีสถานภาพเป็นกษัตริย์และเทพเจ้าจะแสดงบทบาทของผู้เลี้ยงดู บทบาทของผู้ปกป้องคุ้มครอง บทบาทของผู้ช่วยเหลือและสนับสนุน บทบาทของผู้อบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม และบทบาทเป็นปฏิปักษ์ต่อลูก โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1.1 บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกได้แก่ท้าวบรมจักรกฤษณ์ ท้าวไกรสูท และท้าวกรุงพาน จากเรื่องอุณรุท พาลี พระโคดม ทศกัณฐ์ ท้าวทศรถ พระชนก และพระราม จากเรื่องรามเกียรติ์ ท้าวฤเพิน จากเรื่องอิเหนา บทบาทในการเลี้ยงดูของตัวละครเหล่านี้คือ การมอบหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกให้กับพี่เลี้ยง ดังนี้

เมื่อมเหสีของท้าวบรมจักรกฤษณ์ให้กำเนิดพระโอรส พระองค์ได้มอบหมายหน้าที่ในการเลี้ยงดูพระโอรสกับพี่เลี้ยงนางนมทันที แม้ว่าพระองค์จะไม่ได้ดูแลพระโอรสโดยตรง แต่ก็แสดงความตั้งใจที่จะทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด สืบเนื่องจากการที่พระองค์พยายามคัดเลือกพี่เลี้ยงนางนมที่มีลักษณะดีมาทำหน้าที่แทนตน

ท้าวไกรสูทเป็นตัวละครพ่อที่แสดงบทบาทในการเลี้ยงดูลูก กล่าวคือ เมื่อมเหสีให้กำเนิดพระโอรส พระองค์ก็ทรงมอบหมายหน้าที่ในการเลี้ยงดูพระโอรสให้แก่พี่เลี้ยงและนางนมมาทำหน้าที่แทน โดยผู้ที่พระองค์คัดเลือกมานั้นล้วนแต่เป็นเชื้อพระวงศ์ทั้งสิ้น

ส่วนท้าวกรุงพานหลังจากที่ได้รับนางอุษามาเลี้ยงเป็นธิดาบุญธรรมพระองค์ก็ทำหน้าที่ของตนได้ดี ต่อมาเมื่อมเหสีให้กำเนิดพระโอรส พระองค์ก็มอบหมายให้พี่เลี้ยงและนางนมคอยดูแลพระโอรสเช่นเดียวกัน

พาลีจากเรื่องรามเกียรติ์ก็มีบทบาทในการเลี้ยงดูพระโอรส ในตอนที่ทศกัณฐ์มาขอนางมณฑิลาจากพาลี ขณะนั้นนางมณฑิลา กำลังตั้งครภ์ พาลีไม่ต้องการให้โอรสของตนไปปะปนกับยักษ์จึงขอทำหน้าที่เลี้ยงดูพระโอรสด้วยตนเอง หลังจากที่พาลีนำพระโอรสออกมาจากท้องพระ พาลีก็ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูพระโอรสโดยที่นางมณฑิลาไม่มีส่วนในการเลี้ยงดูพระโอรสเลย พาลีได้มอบหมายหน้าที่ในการเลี้ยงดูพระโอรสให้กับบรรดาพี่เลี้ยงและนางนมช่วยทำหน้าที่แทนตนด้วย

ท้าวเกรป็นในวรรณคดีเรื่องอิเหนาก็เป็นพ่อที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูลูก ดังจะเห็นได้จากเมื่อมเหสีให้กำเนิดพระโอรสและพระธิดา พระองค์ก็รับมอบหมายหน้าที่ในการเลี้ยงดูให้กับพี่เลี้ยง นางนมตลอดจนเจ้าชรัสายมาทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูพระโอรสและพระธิดา

จะเห็นว่าตัวละครพ่อที่มีสถานภาพเป็นกษัตริย์ จะทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการมอบหมายหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกให้กับบรรดาพี่เลี้ยง นางนม และเจ้าชรัสายมาทำหน้าที่แทนตน อาจเกิดจากผู้หญิงจะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ดีกว่าผู้ชาย และตัวละครพ่อที่เป็นกษัตริย์จะมีหน้าที่สำคัญคือการปกครองบ้านเมืองมากกว่าการเลี้ยงดูบุตรที่ยังเล็กอยู่ แม้ว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่จะไม่ได้เลี้ยงดูลูกด้วยตนเอง แต่ก็มักจะคัดเลือกพี่เลี้ยงนางนมที่ดีที่สุดมาทำหน้าที่ดังกล่าว โดยพิจารณาจากหญิงที่มีรูปร่างดี มีสติปัญญา และความสามารถด้านการเลี้ยงดูเด็ก

3.2.1.2 บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองได้แก่ ท้าวดาหาจากเรื่องอิเหนา ท้าวสิงหนครจากเรื่องไชยเชษฐา ท้าวพิชัยนุราชจากเรื่องมณีพิชัย บทบาทในการปกป้องคุ้มครองลูกส่วนใหญ่จะเป็นการปกป้องศักดิ์ศรีของลูก ดังเช่น ท้าวดาหาได้แสดงบทบาทในการปกป้องศักดิ์ศรีของพระธิดา กล่าวคือ ในตอนที่อิเหนาปฏิเสธที่จะเข้าพิธีอภิเษกกับนางบุษบาทั้ง ๆ ที่มีการเตรียมจัดพิธีไว้พร้อมแล้ว ท้าวดาหาประกาศที่จะยกพระธิดาให้กับกษัตริย์ที่มาสู่ขอนางบุษบาเป็นคนแรก เพื่อปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีของลูกไม่ให้ใครมาดูหมิ่นได้

ท้าวสิงหนครจากเรื่องไชยเชษฐาพร้อมที่จะปกป้องพระธิดาให้รอดพ้นจากอันตราย ดังจะเห็นได้จากตอนที่ท้าวสิงหนครเห็นนางสุวิญชาหลบไปเมื่อกลับถึงเมืองแล้ว ท้าวสิงหนครก็รับสั่งให้หมอเข้ามาดูแลอาการพระธิดาอย่างทันที เพราะกลัวว่าพระธิดาจะได้รับอันตรายถึงชีวิต ต่อมาท้าวสิงหนครก็ได้สอบถามถึงสาเหตุที่นางถูกขับออกจากเมือง เมื่อท้าวสิงหนครทราบจากนางวิพารว่านางสุวิญชาถูกใส่ร้ายว่าคลอดลูกเป็นท่อนไม้ ท้าวสิงหนครก็สั่งให้เตรียมยกทัพไปตีเมืองของพระไชยเชษฐาทันทีเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของลูก ท้าวสิงหนครเห็นว่าการกระทำของพระไชยเชษฐานั้นไม่ถูกต้องและถือว่าเป็นการดูหมิ่นศักดิ์ศรีของธิดาและดูหมิ่นศักดิ์ศรีของตนด้วย

ส่วนท้าวพิชัยนุราชจากเรื่องมณีพิชัย ก็พยายามปกป้องคุ้มครองลูก ดังจะเห็นได้จากตอนที่นางจันทรมเหสีต้องการให้พระโอรสไปอภิเษกกับพระธิดาของพระเจ้ากรุงจีน เนื่องจากเกรงพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้ากรุงจีน ท้าวพิชัยนุราชไม่พอใจเพราะเห็นว่า

การกระทำได้กล่าวเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม พระองค์จึงได้กล่าวว่าหากพระเจ้ากรุงจีนยกกองทัพมาโจมตีเมืองจริงก็พร้อมที่จะยกทัพออกไปต่อสู้เพื่อปกป้องคุ้มครองลูก

จะเห็นว่าพ่อมีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองลูกทั้งในด้านการปกป้องศักดิ์ศรีของลูก และการปกป้องคุ้มครองลูกจากอันตราย

3.2.1.3 บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือลูกในด้านต่าง ๆ ได้แก่ สนับสนุนด้านการศึกษา สนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน ด้านคู่ครอง และด้านทรัพย์สินสมบัติ ดังนี้

ด้านการศึกษา

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทสนับสนุนลูกให้ได้รับการศึกษาได้แก่ ท้าวไกรสูทจากเรื่องอุณรุท ท้าวลัสเตียน ทศกัณฐ์ และท้าวทศรถ จากเรื่องรามเกียรติ์ โดยตัวละครเหล่านี้เมื่อเห็นว่าพระโอรสถึงวัยที่ควรจะได้รับการศึกษาแล้วก็จะส่งพระโอรสออกไปศึกษาวิชาการต่าง ๆ โดยส่วนมากจะเป็นวิชาที่จำเป็นสำหรับการปกครองบ้านเมือง เช่น วิชาเกี่ยวกับการสู้รบ วิชาเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา และวิชาเกี่ยวกับการใช้อาวุธ เป็นต้น ดังนี้

เรื่องอุณรุท ท้าวไกรสูทสนับสนุนให้พระอุณรุทได้เรียนศิลปศาสตร์ต่าง ๆ

เรื่องรามเกียรติ์ ท้าวลัสเตียนสนับสนุนให้ทศกัณฐ์ออกไปศึกษาวิชากับพระฤๅษีตามที่ทศกัณฐ์ขออนุญาต ส่วนทศกัณฐ์ก็สนับสนุนให้รณภักตร์ออกไปศึกษาวิชาความรู้เช่นเดียวกัน ส่วนท้าวทศรถเมื่อเห็นว่าพระโอรสทั้งสี่พระองค์เจริญวัยถึงเวลาที่ต้องได้รับการศึกษา พระองค์ก็ทรงสนับสนุนให้พระโอรสทั้งสี่ฝึกการใช้อาวุธต่าง ๆ โดยเฉพาะการฝึกใช้ศร ต่อมาก็ส่งพระโอรสทั้งสี่ออกไปศึกษาวิชาความรู้จากพระวิสิษฐ์และพระสวามิตร เพื่อให้พระโอรสมีความชำนาญในการใช้อาวุธเพื่อปราบยักษ์ต่อไป

การสนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษานับว่าเป็นบทบาทที่มีความสำคัญมากซึ่งตัวละครพ่อจะพิจารณาจากวัยที่เหมาะสม การสนับสนุนลูกให้ได้รับการศึกษามีทั้งการส่งลูกไปหาอาจารย์สำนักต่าง ๆ และการอนุญาตเมื่อเห็นว่าลูกต้องการออกไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งวิชาที่พ่อสนับสนุนให้ลูกได้เรียนจะเป็นวิชาที่จำเป็นสำหรับการปกครอง

บ้านเมือง เช่น วิชาเกี่ยวกับการใช้อาวุธ วิชาเกี่ยวกับไสยศาสตร์ และวิชาเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา เป็นต้น

ด้านหน้าที่การงาน

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการสนับสนุนหน้าที่การงาน ได้แก่ ท้าวทศรถ และท้าวจักรวรรดิ จากเรื่องรามเกียรติ์ โดยการมอบตำแหน่งหน้าที่การงานให้ลูก รับผิชอบ ดังเรื่องรามเกียรติ์ เมื่อท้าวทศรถเห็นว่าพระโอรสได้รับการศึกษามีวิชาความรู้พร้อม สำหรับการปกครองบ้านเมือง พระองค์ก็จะทรงมอบหมายให้พระพรตและพระสัตรุดไปช่วยท้าว ไกยเกษปกครองบ้านเมืองแทนที่ ส่วนท้าวจักรวรรดิก็มอบหมายให้พระโอรสทำหน้าที่ออกรบกับ พระพรตและพระสัตรุดเช่นเดียวกัน

ด้านคู่ครอง

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการสนับสนุนให้ลูกได้มีคู่ครองที่เหมาะสม ได้แก่ ท้าวบรมจักรกฤษณ์ ท้าวไกรสุท และท้าวอุทุมมราช จากเรื่องอุณรุท ท้าวไกยเกษ ท้าวทศรถ และพระชนก จากเรื่องรามเกียรติ์ ท้าวกะหมังกุหนิง และท้าวกูเรปัน จากเรื่องอิเหนา ท้าวสามนต์จากเรื่องสังข์ทอง ส่วนใหญ่จะเน้นคู่ครองที่มีความรู้ความสามารถ ดังตัวอย่าง

เมื่อท้าวบรมจักรกฤษณ์เห็นว่าพระไกรสุทถึงวัยที่จะมีคู่ครอง พระองค์ก็เลือกนางรัตนาให้พระโอรส เพราะเห็นว่านางรัตนามีเชื้อสายกษัตริย์

เมื่อท้าวอุทุมมราชเห็นว่าธิดาของตนถึงวัยที่จะมีคู่ครอง ก็ทรง คัดสินพระทัยส่งนางศรีสุคตมาเป็นสนมของพระอุณรุท เพราะเห็นว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ และมี พระปรีชาสามารถ

เมื่อท้าวไกยเกษเห็นว่านางไกยเกษถึงวัยที่จะต้องแต่งงาน พระองค์ก็ได้ส่งนางไกยเกษมาอภิเษกกับท้าวทศรถ เพราะเห็นว่าท้าวทศรถมีชาติกำเนิดที่ดี และมี อาณาภพมากกว่าใคร

เมื่อท้าวกะหมังกุหนิงเห็นว่าวิหยาสะกามีความประสงค์ที่จะได้ นางบุษบามาเป็นคู่ครอง พระองค์ก็ช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างเต็มที่ แม้จะทราบว่านางบุษบามี คู่หมั้นอยู่แล้วแต่พระองค์ก็ยังหาทางช่วยเหลือพระโอรสให้สมหวังในความรักโดยการยกทัพไปชิง นางบุษบาให้วิหยาสะก่า จนถูกอิเหนามาตาย

เมื่อท้าวกูเรปันเห็นว่าถึงวัยที่ลูกควรมีคู่ครองก็เป็นผู้คัดเลือก คู่ครองให้พระโอรสและพระธิดาด้วยพระองค์เอง เนื่องจากพระองค์ต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมของ

กษัตริย์วงศ์เทวที่จะให้ลูกหลานได้แต่งงานกันเอง โดยพระองค์จะหาพระธิดาหรือพระโอรสที่อยู่ในวงศ์สายเดียวกันเพื่อให้แต่งงานกับพระโอรสหรือพระธิดาของพระองค์ เช่น หมั้นหมายนางบุษบาให้กับอิเหนา เป็นต้น

เมื่อท้าวสามนต์เห็นว่าพระธิดาทั้งเจ็ดสมควรมีคู่ครองก็เปิดโอกาสให้พระธิดาทั้งเจ็ดได้เลือกคู่ครองตามความพึงพอใจ โดยพระองค์ได้ทำหน้าที่จัดพิธีเลือกคู่ให้กับพระธิดา และหากพระธิดาเลือกคู่ครองที่เหมาะสมพระองค์ก็จะจัดพิธีอภิเษกให้ตามต้องการ

จะเห็นว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่ต้องการให้พระโอรสหรือพระธิดาของตนได้อภิเษกกับคู่ครองที่ดี มีบุญญาธิการ มีความรู้ความสามารถ และมีรูปร่างหน้าตาที่งดงาม หากเห็นว่าพระธิดาเลือกชายที่มีหน้าตาอัปลักษณ์ผู้เป็นพ่อก็จะแสดงความไม่พอใจทันที ดังเช่น เมื่อท้าวสามนต์เห็นนางรจนาเลือกเจ้าเงาะที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์มาเป็นคู่ครองก็รู้วามรจนาถึงกับจับไล่ให้ไปอยู่ปลายนา

มีข้อสังเกตว่าการสนับสนุนด้านคู่ครองของลูก ผู้เป็นพ่อจะเน้นให้ความสำคัญด้านคู่ครองของพระธิดามากกว่าพระโอรส โดยพระโอรสจะมีโอกาสเลือกคู่ครองได้ตามความพอใจ แต่หากเป็นพระธิดา ตัวละครพ่อส่วนใหญ่จะเป็นผู้คัดเลือกคู่ครองให้

ด้านทรัพย์สินสมบัติ

ตัวละครพ่อที่สนับสนุนด้านทรัพย์สินสมบัติ ได้แก่ ท้าวโนมาตัน ท้าวลัสเตียน พระอาทิตย์ พระอินทร์ และท้าวอชบาลจากเรื่องรามเกียรติ์ ท้าวปัทมาหงัน จากเรื่องอิเหนา ดังตัวอย่าง

เรื่องรามเกียรติ์ พระอาทิตย์และพระอินทร์เมื่อเห็นว่าลูกของตนเองกำลังลำบากไม่มีทรัพย์สินสมบัติใด ๆ ทั้งถูกสาปให้เป็นลิงป่า ก็เสด็จลงมาสร้างบ้านเมืองและยกทรัพย์สินสมบัติต่างๆ ให้แก่ลูก ส่วนท้าวลัสเตียนก่อนที่จะสิ้นพระชนม์พระองค์ก็ได้มอบทรัพย์สินสมบัติให้แก่พระโอรส และพระธิดาทั้ง 11 คน เช่น มอบเมืองลงกาและบุษบกให้ทศกัณฐ์ครอบครอง เป็นต้น

3.2.1.3 บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม

ตัวละครพ่อที่แสดงบทบาทในการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม ได้แก่ ท้าวบรมจักรกฤษณ์ และท้าวกรุงพานจากเรื่องอุณรุท พญากาลนาถ สหมลวัน ท้าวทศรถ และพระชนกจากเรื่องรามเกียรติ์ ท้าวหมันหยา จากเรื่องอิเหนา ท้าวธรรมีก จากเรื่อง

ไชยเชษฐา การอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงามแก่ลูก ได้แก่ อบรมสั่งสอนหลักการปกครองบ้านเมือง อบรมสั่งสอนเรื่องการคบคน และอบรมสั่งสอนการปฏิบัติตนต่อสามี ดังนี้

สอนหลักการปกครองบ้านเมือง

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนหลักการปกครองบ้านเมืองแก่พระโอรสได้แก่ ท้าวบรมจักรกฤษณ์ จากเรื่องอุณรุท ท้าวทศรถจากเรื่องรามเกียรติ์ คำสอนของตัวละครพ่อมีดังนี้

เมื่อท้าวบรมจักรกฤษณ์จะมอบบ้านเมืองให้ท้าวไกรสุทธีขึ้นปกครองพระองค์ พระองค์ทรงอบรมสั่งสอนท้าวไกรสุทธีให้ปกครองบ้านเมืองโดยยึดหลักทศพิธราชธรรมในการปกครอง ดังความว่า

จงสถิตในทางทศธรรม⁶

เป็นหลักแก้วอันสถาวร

(อุณรุท : น.65)

เมื่อท้าวทศรถจะยกราชสมบัติให้พระรามขึ้นปกครองบ้านเมือง พระองค์ก็ทรงกล่าวอบรมสั่งสอนให้พระรามปกครองบ้านเมืองโดยยึดหลักทศพิธราชธรรมเช่นเดียวกัน

จงตั้งอยู่ในทศธรรมา

เป็นตราฐโลกทั้งไตรคาถ

(รามเกียรติ์ ล.1 : น.383)

หลักทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมสำคัญที่กษัตริย์ใช้ในการปกครองบ้านเมืองเพื่อให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ได้ให้คำอธิบายทศพิธราชธรรม⁶ สรุปได้ดังนี้

1.ทาน คือ สละทรัพย์สิ่งของบำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

⁶ พระเทพโมลี (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2531), 315.

2.ศีล คือ สํารวมกายและจิตวาทาร ประกอบแต่การสุจริตรักษา กิตติคุณให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

3.ปริจาคะ คือ เสียสละความสุขสําราม ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

4.อาชวชะ คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

5.มัททวะ คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาดกายกระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ให้ได้รับความรักภักดีแต่มีขาดยำเกรง

6.ตปะ คือ แผลพหกิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบครองย่ำยีจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสํารามและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอหรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจให้บริบูรณ์

7.อภิกโรธ คือ ไม่เกรี้ยวกราด ลุอำนาจความโกรธจนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มิเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

8.อวิหิงสา คือ ไม่บีบบั่นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

9.ขันติ คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ทอดอย ถึงจะถูกขู่ด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไรก็ไม่หมดกำลังใจไม่ยอมทิ้งกรณที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

10. อวิโรธนะ คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความ เอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ร้ายลากลักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรมคือความเที่ยงธรรมที่ดี นิติธรรมคือระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

สอนเรื่องการครองเรือน

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการสั่งสอนหลักการครองเรือน ได้แก่ ท้าวกรุงพาน จากเรื่องอุณรุท พญากาลนาถ และพระชนกจากเรื่องรามเกียรติ์ ท้าวหมันหยาดจากเรื่องอิเหนา การสอนเรื่องการครองเรือนจะสอนตอนที่พระธิดาจะเข้าพิธีอภิเษกสมรส หรือก่อน

จะยกพระธิดาให้เป็นคู่ครองของฝ่ายชาย ดังตัวอย่าง

เรื่องอุณรุท หลังจากท้าวกรุงพานทราบว่าจะยกพระธิดาเข้าหานางอุษากักริ้วจึงต่อสู้กับพระอุณรุทจนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ก่อนที่จะสิ้นพระชนม์พระองค์ได้สอนนางอุษาให้ปรนนิบัติต่อพระอุณรุทด้วยความจงรักภักดีประดุจผู้รับ และไม่แสดงอาการหึงหวงหากพระสวามีมีพระสนมจำนวนมาก

เรื่องรามเกียรติ์ เมื่อพญากาลนาจะยกพระธิดาให้กับท้าวลัสเตียน พระองค์ได้สอนพระธิดาให้รู้จักฝากตัวกับสวามี และให้สงบเสงี่ยมเจียมตน ส่วนพระชนกก็อบรมสั่งสอนนางสีดาให้ปรนนิบัติสามีด้วยความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสวามี ทำตนเป็นข้ารับใช้ หากสวามีจะมีสนมก็ไม่แสดงอาการหึงหวง ทั้งให้ปรนนิบัติรับใช้พระบิดาและพระมารดาของสวามีโดยไม่คิดว่าเป็นบิดามารดาของตน

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาในการอบรมสั่งสอนส่วนใหญ่จะสอนให้จงรักภักดีต่อสวามี ให้ปรนนิบัติรับใช้สามีด้วยความซื่อสัตย์ เป็นผู้รับใช้สวามี ทั้งสอนให้เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ของสวามีด้วย โดยการอบรมสั่งสอนในเรื่องการครองเรือนนั้นส่วนใหญ่จะสอนเฉพาะตัวละครหญิง

สอนไม่ให้ลูกคบคนชั่ว

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกไม่ให้คบคนชั่วก็คือท้าวสหมลวันจากเรื่องรามเกียรติ์ พระองค์ได้สอนพระโอรสไม่ให้สมาคมกับทศกัณฐ์ เพราะเห็นว่าทศกัณฐ์เป็นผู้ประพฤติก่อชั่ว ดังความว่า

อย่าคบทศกัณฐ์อสูรา

ใจบาปหยาบช้าสาธารณ์

(รามเกียรติ์ ล.1 : น.196)

การเลือกคบคนนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก พระเทพสิทธิมนีกล่าวว่า การคบคนพาลนั้นจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียและมีโทษต่าง ๆ ดังนี้

1. ทำให้ขาดจากประโยชน์ตน ประโยชน์คนอื่น ขาดจากประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์โลกหน้า
2. ทำให้ประพฤติกุจจริตทางกาย วาจา ใจ
3. ทำให้เสียชื่อเสียง เพราะทำให้คนหมั่นคุดปลาเน่า
4. ไม่มีคนนับถือ อุปมาเหมือนใบทองห่อปลาเน่า ห่อออกจระ

5. ทำให้คนเกลียด ไม่มีคนอยากคบหาสมาคมด้วย
6. ทำให้หมดความงามภายใน หมดศิริมงคล
7. ทำลายตระกูลตัวเอง
8. ไปอบายภูมิ ⁴

3.2.1.3 บทบาทด้านการเป็นปฏิปักษ์ต่อลูก

แม้ว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่จะประพฤติตนเป็นพ่อที่ดี พยายามทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด แต่ก็มีตัวละครพ่อบางตัวที่ทำหน้าที่ของตนขัดแย้งกับบทบาทที่ได้รับ โดยเฉพาะการเป็นปฏิปักษ์ต่อลูก ตัวละครพ่อที่แสดงบทบาทดังกล่าวก็คือท้าวสามนต์จากเรื่องสังข์ทอง ลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อลูก กล่าวคือ เมื่อท้าวสามนต์ให้พระธิดาเลือกคู่ครอง พระธิดาทั้งหลายต่างก็เลือกคู่ครองที่ท้าวสามนต์เห็นว่าเหมาะสม มีเพียงนางรจนาพระธิดาองค์สุดท้ายที่ได้เลือกเจ้าเงาะหน้าดาอัปลักษณ์มาเป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์ไม่พอใจหน้าตาของเจ้าเงาะจึงได้ขับนางรจนาและเจ้าเงาะออกจากเมือง จากนั้นท้าวสามนต์ก็แสดงบทบาทของพ่อที่ไม่รักคู่ครองของลูก แม้พระองค์จะแสดงออกอย่างชัดเจนว่าเกลียดเจ้าเงาะ และคิดวางแผนกำจัดเจ้าเงาะ แต่แผนการทั้งหมดก็ล้มเหลว นับแต่การสั่งให้ไปหาปลา และหาเนื้อ ซึ่งเจ้าเงาะก็สามารถพิสูจน์ตนเองมีชัยเหนือหกเขยทุกครั้ง อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างท้าวสามนต์กับเจ้าเงาะและนางรจนาค่อยคลายลงเมื่อเจ้าเงาะถอดรูปเป็นเจ้าชายรูปงามและได้ศัลยพระอินทร์ช่วยท้าวสามนต์กอบกู้บ้านเมือง ท้าวสามนต์จึงยอมรับเจ้าเงาะและนางรจนาในที่สุด การเป็นปฏิปักษ์ของท้าวสามนต์กับลูกเกิดจากเพราะรักและหวังดีต่อลูกนั่นเอง พระองค์อยากให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม เมื่อลูกไม่ทำตามก็ผิดหวัง จึงกลายเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

3.2.2 ตัวละครประกอบที่เป็นสามัญชน

ตัวละครประกอบที่เป็นสามัญชน ที่ปรากฏในวรรณคดีบทละครได้แก่ ทรพา และหนูมานจากเรื่องรามเกียรติ์ บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นสามัญชน ดังนี้

⁴ พระเทพสิทธิธัมมณี, มงคล 38, (พิมพ์ครั้งที่ 9) (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการวิปัสสนาธุระ สำนักงานกลางกองการวิปัสสนาธุระ วัดมหาธาตุ, 2526), 12-13.

3.2.2.1 บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

ด้านหน้าที่การงาน

ตัวละครพ่อที่มีบทบาทในการสนับสนุนลูกด้านหน้าที่การงานก็คือ หนุมานจากเรื่องรามเกียรติ์ ในตอนที่หนุมานได้พบกับมัจฉานุ หนุมานได้พามัจฉานุไปเป็นทหารของพระราม

3.2.2.2 บทบาทด้านการเป็นปณิักษ์ต่อลูก

ตัวละครพ่อที่เป็นปณิักษ์ต่อลูกก็คือทราพา ทราพามีได้ทำหน้าที่ของพ่อที่ดีเพราะเมื่อมีลูกก็พร้อมที่จะฆ่าลูก สาเหตุเกิดจากทราพาถูกสาปให้เป็นควายป่า การจะพ้นคำสาปได้ก็คือ การถูกลูกชายฆ่าตาย ดังนั้นหากมีนางควายป่าตัวใดที่ให้กำเนิดลูกมาเป็นตัวผู้ก็จะถูกทราพาขวิดให้ตายเสียก่อน แต่สุดท้ายก็ถูกลูกที่ชื่อว่า ทราพีฆ่าตาย

จากบทบาทของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีบทละครพบว่า ตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละครมีบทบาทที่ปรากฏในด้านต่าง ๆ สรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 19 ตารางแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละคร

ลักษณะบทบาทของตัวละครพ่อ	ตัวละครเอกที่เป็นกษัตริย์	ตัวละครประกอบที่เป็นกษัตริย์และเทพเจ้า	ตัวละครประกอบที่เป็นสามัญชน
บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก	/	/	-
บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก	-	/	-
บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ			
- สนับสนุนด้านการศึกษา	-	/	-
- สนับสนุนด้านหน้าที่การงาน			
- สนับสนุนด้านคุ้มครอง	/	/	/

ตารางที่ 19 (ต่อ) ตารางแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละคร

ลักษณะบทบาทของตัวละครพ่อ	ตัวละครเอกที่เป็นกษัตริย์	ตัวละครประกอบที่เป็นกษัตริย์และเทพเจ้า	ตัวละครประกอบที่เป็นสามัญชน
บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ - สนับสนุนด้านทรัพย์สินสมบัติ	-	/	-
บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม	/	/	-
บทบาทด้านการเป็นปฎิบัติต่อลูก	-	/	/

จากตารางจะพบว่าบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทานทั้งตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอก ตัวละครประกอบ เป็นกษัตริย์และเทพเจ้า หรือเป็นสามัญชนต่างก็แสดงบทบาทของพ่อที่ดี โดยที่เด่นที่สุดนิในวรรณคดีบทละครก็คือบทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือ โดยจะพบว่าตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอกที่เป็นกษัตริย์ ตัวละครประกอบที่เป็นกษัตริย์และเทพเจ้า และตัวละครประกอบที่เป็นสามัญชนต่างก็สนับสนุนและช่วยเหลือลูกให้มีวิชาความรู้ มีหน้าที่การงานที่ดี มีคู่ครองที่เหมาะสม และช่วยเหลือสนับสนุนทรัพย์สินสมบัติสำหรับการดำรงชีวิต

บทบาทรองลงมาก็คือบทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก และบทบาทที่เป็นปฎิบัติต่อลูกในวรรณคดีบทละครกล่าวถึงบทบาทของพ่อที่มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก แต่ว่าการเลี้ยงดูส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการมอบหมายหน้าที่การเลี้ยงดูลูกให้กับบรรดาพี่เลี้ยง นางนม ซึ่งสาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าตัวละครพ่อมีสถานภาพเป็นกษัตริย์ มีหน้าที่หลักคือการปกครองบ้านเมืองจึงมอบหมายภาระหน้าที่ให้กับพี่เลี้ยง นางนมมาดูแลแทน

ส่วนบทบาทของการเป็นปฎิบัติต่อลูกนั้นเกิดจากความเห็นแก่ตัวของพ่อที่รักชีวิตของตนมากกว่ารักลูก เช่น กรณีของทพพาทิมุ่งทำลายชีวิตของลูก เพราะกลัวว่าลูกจะฆ่าตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความบกพร่องในการทำหน้าที่พ่อ และเกิดจากความรักลูก เช่น ท้าวสามนต์ที่คอยหาทางกลั่นแกล้งเจ้าเงาะและนางรจนามีสาเหตุจากความรักและความห่วงใยลูก เมื่อเห็นลูกไม่ทำตามความคาดหวัง พระองค์ก็พร้อมที่จะเป็นปฎิบัติต่อลูก ต่อมาเมื่อเจ้าเงาะถอดรูปเป็นเจ้าชายรูปงามพระองค์ก็ยอมรับนางนางรจนาและเจ้าเงาะ และให้ความรักแก่นางดังเดิม

เปรียบเทียบบทบาทตัวละครพ่อในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ

การแสดงบทบาทของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ พบว่ามีทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 20 ตารางเปรียบเทียบลักษณะบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ

ลักษณะบทบาทของตัวละครพ่อ	วรรณคดีนิทาน	วรรณคดีชาดก	วรรณคดีบทละคร
บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก	/	/	/
บทบาทด้านการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก	/	/	/
บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ			
- ด้านการศึกษา	/	-	/
- ด้านหน้าที่การงาน	/	-	/
- ด้านคู่ครอง	/	/	/
- ด้านทรัพย์สินสมบัติ	/	/	/
บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม	/	/	/
บทบาทด้านการเป็นปณิธานต่อลูก	/	-	/

จากตารางจะพบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทาน วรรณคดีชาดก และวรรณคดีบทละคร ต่างก็แสดงบทบาทในด้านบวกมากกว่าด้านลบ บทบาทด้านบวก คือ บทบาทของด้านการเลี้ยงดูลูก บทบาทของผู้ดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก บทบาทด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการศึกษา ด้านหน้าที่การงาน ด้านคู่ครอง ด้านทรัพย์สินสมบัติ และบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงาม

ด้านการเลี้ยงดูลูกพบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทาน วรรณคดีชาดก และวรรณคดีบทละครต่างก็มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก แม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่ได้เลี้ยงดูลูกด้วยตนเอง แต่ก็เป็นผู้มอบหมายหน้าที่ และหาคนมาดูแลลูกให้เติบโต ซึ่งพ่อส่วนใหญ่ก็จะคัดเลือกผู้มาเลี้ยงดูลูกอย่างดี

ที่สุด แสดงให้เห็นถึงความรักและความห่วงใยที่พ่อมีต่อลูก มีตัวละครพ่อเพียงบางตัวเท่านั้นที่เลี้ยงดูลูกด้วยตนเองซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นตัวละครที่ยังไม่มีคู่ครอง และรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม

ด้านการปกป้องคุ้มครองลูกพบว่าในวรรณคดีนิทาน วรรณคดีชาดก และวรรณคดีบทละคร ตัวละครพ่อต่างก็ทำหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองลูกของตน ซึ่งมีทั้งการปกป้องเมื่อลูกตกอยู่ในอันตราย และการปกป้องศักดิ์ศรีของลูกไม่ให้มีใครมาดูหมิ่นลูกของตนได้

ด้านการช่วยเหลือและสนับสนุนพบว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่จะสนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา มีหน้าที่การงานที่ดี มีคู่ครองที่เหมาะสม และมีทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งลักษณะการสนับสนุนที่ปรากฏในวรรณคดีทั้งสามประเภทคือการสนับสนุนด้านคู่ครอง และด้านทรัพย์สินสมบัติ ส่วนด้านการศึกษาและด้านหน้าที่การงานปรากฏเฉพาะในวรรณคดีนิทานและบทละครเท่านั้น

ด้านด้านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งดีงามจะพบว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่ก็คอยอบรมสั่งสอนลูกให้รู้จักกฎเกณฑ์สังคม สอนให้รู้จักการปฏิบัติตนต่อคนอื่น

ส่วนบทบาทที่เป็นปฏิกิริยาต่อลูกจะปรากฏเฉพาะในวรรณคดีนิทานและวรรณคดีบทละคร แต่จะไม่ปรากฏในวรรณคดีชาดก

จะเห็นว่าการแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีทั้งสามประเภทแทบจะไม่แตกต่างกันเลย และเป็นบทบาทในด้านบวกมากกว่าด้านลบ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์สันนิษฐานว่า อาจเกิดจากลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ประการที่หนึ่งอิทธิพลจากศาสนาพุทธ เนื่องจากสังคมไทยส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ ในการสร้างสรรค์วรรณคดีบางครั้งผู้แต่งก็นำความคิดความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ามาไว้ในเรื่องเพื่อสอนผู้อ่าน เช่น หลักพุทธศาสนาสอนเรื่องหน้าที่ของมนุษย์ไว้ในหลักทศ 6 มีการกล่าวถึงการทำหน้าที่ของพ่อ 5 ประการได้แก่

1. ห้ามจากความชั่ว
2. ให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
4. ให้มีคู่ครองที่สมควร
5. มอบทรัพย์ไว้ในสมัยที่ควรให้⁸

⁸ คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2537), 30.

เมื่อผู้เขียนวิทยานิพนธ์ศึกษาบทบาทของตัวละครพ่อก็พบว่าบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีทำหน้าที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาข้างต้น เช่น การอบรมสั่งสอนลูกให้ประพฤติดีประพฤติชอบ เมื่อถึงวัยที่เหมาะสมก็สนับสนุนลูกให้ได้รับการศึกษาเพื่อจะได้นำวิชาความรู้มาใช้ในการทำงาน ต่อมาก็สนับสนุนให้ลูกได้มีคู่ครอง บางคนก็ให้อิสระกับลูกในการเลือกคู่ครองตามความพอใจของตน บางคนก็ทำหน้าที่หาคู่ครองให้ลูก เมื่อเห็นว่าลูกมีครอบครัวแล้วก็มอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก เป็นต้น

ประการที่สองวรรณคดีส่วนใหญ่ไม่ได้มุ่งเน้นในการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกโดยตรง แต่จะเน้นไปที่ความรักและความสัมพันธ์ของชายหญิง บางเรื่องก็อาจจะเน้นไปที่การศึกสงคราม หรือการแสดงความสามารถของตัวละครเอก เมื่อตัวละครพ่อมิได้เป็นตัวเด่นบทบาทที่ได้รับจึงมักจะปรากฏซ้ำ ๆ เช่น เมื่อตัวละครหญิงให้กำเนิดพระโอรสหรือพระธิดา หากเป็นลูกกษัตริย์พ่อก็จะหาพี่เลี้ยงนางนมมาทำหน้าที่เลี้ยงดู จากนั้นก็สนับสนุนให้ได้รับการศึกษาและหาคู่ครองให้ลูก

จากการศึกษาบทบาทของพ่อในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ พบว่าบทบาทของพ่อจะเน้นด้านบวกมากกว่าด้านลบ บทบาทที่เป็นด้านลบคือการเป็นปฏิปักษ์กับลูกซึ่งจะปรากฏเฉพาะวรรณคดีนิทานและบทละครแต่ไม่ปรากฏในวรรณคดีชาดก สาเหตุก็อาจจะเป็นเพราะว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีนิทานและวรรณคดีบทละครเป็นนิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ผู้แต่งจะเน้นความเพลิดเพลินเป็นหลักตามโครงสร้างของนิทานประเภทนี้ จึงอาจจะมีเหตุการณ์ที่กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกเพื่อให้ผู้อ่านจะเกิดความสุข เห็นการแสดงบทบาทของตัวละครที่มีความหลากหลาย ไม่น่าเบื่อ บางครั้งก็รักลูก และห่วงใยลูก แต่บางครั้งก็เป็นปฏิปักษ์ต่อลูก บทบาทเหล่านี้ อาจมีส่วนสร้างความสุขและทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ว่าตัวละครมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงของมนุษย์อีกด้วย

ส่วนการแสดงบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีชาดกที่ผู้แต่งจะเน้นการแสดงบทบาทของพ่อที่เหมาะสมมากที่สุดโดยไม่ปรากฏลักษณะบทบาทที่ไม่ดี สาเหตุก็อาจเกิดจากลักษณะของวรรณคดีชาดกเป็นการเล่าเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเพื่อนำมาเตือนสติบาปบุญอย่างยากยิ่ง ทั้งเป็นการเน้นจริยธรรมของตัวละครเอกที่เป็นพระโพธิสัตว์ พฤติกรรมของตัวละครเอกจึงประพฤติดั่งสิ่งดีงาม เช่น การช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ การที่พระเวสสันดรบำเพ็ญทานบารมีก็เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หากมองพฤติกรรมของพระเวสสันดรในฐานะพ่อจะพบว่าพระเวสสันดรนั้นรักลูกมาก แม้ว่าพระองค์จะบริจาคลูกเพื่อเป็นทานให้ชูชก แต่พระองค์ก็พร้อมที่จะช่วยเหลือลูกโดยตั้ง

ค่าไถ่ตัวลูกไว้สูงมาก อาจเกิดจากพระองค์ตระหนักว่าผู้ที่สามารถไถ่ตัวลูกได้ย่อมเป็นผู้มีบุญบารมีเท่านั้น ซึ่งในที่สุดแล้วคนที่ไถ่ตัวกันหา ซาลิได้คือบิดามารดาของพระองค์เอง

อนึ่ง หากจะกล่าวถึงบทบาทของตัวละครพ่อโดยภาพรวมแล้วผู้เขียนวิทยานิพนธ์พบว่าบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีประเภทนิทานและบทละครจะมีความสัมพันธ์กับลูกมากกว่าวรรณคดีประเภทชาดก ซึ่งก็มีทั้งความสัมพันธ์ในด้านที่ดีและไม่ดีซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าวรรณคดีทั้งสองประเภทมีจุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิงของผู้อ่าน ดังนั้นภาพความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกจึงอาจจะมีส่วนสร้างความสนุกสนานและความรู้สึกร่วมให้ผู้อ่านได้ เช่น ขุนแผนกับพลายงามที่ได้เดินทางไปทำสงครามด้วยกัน ได้ร่วมกันรบ บางครั้งช่วงเวลาที่ขัดแย้งกันเช่นพลายงามจะเข้าหานางศรีมาลา ขุนแผนก็พยายามขัดขวางและจับผิดลูก ลักษณะเหล่านี้ย่อมจะสร้างน่าสนใจให้ผู้อ่าน ตัวละครพ่อบางตัวในวรรณคดีนิทานและบทละครก็สร้างความสะเทือนใจให้คนอ่านได้เช่นบทบาทของท้าวกะหมังกุหนิงที่รักลูกมาก ขอมสละแม้กระทั่งชีวิตของตนเพื่อความสุขของลูก ท้าวทศรถที่รักลูกมาก และหวังที่จะยกเมืองให้ลูกครอบครอง เมื่อไม่สมหวังก็สิ้นใจตาย หรือกรณีของท้าวอิเรนที่แม้ตัวจะตายไปแล้วเมื่อเห็นว่าลูกตกอยู่ในอันตรายก็กลายเป็นผีมาปกป้องคุ้มครองลูก

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทย และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของตัวละครพ่อใน วรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ

จากการศึกษาวรรณคดีนิทาน 6 เรื่อง ได้แก่ ลิลิตพระลอ ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ สิงห์ไกรภพ โคนบุตร พบว่าตัวละครพ่อมีลักษณะพฤติกรรมดังนี้

วรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอมีตัวละครพ่อเพียงหนึ่งตัว คือ ท้าวพิไชยพิษณุกร ลักษณะ พฤติกรรมที่ปรากฏเป็นพฤติกรรมในด้านบวก โดยท้าวพิไชยพิษณุกรได้สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ที่เหมาะสมและห่วงใยลูก

วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนตัวละครพ่อมีลักษณะพฤติกรรมในด้านบวกมากที่สุด โดย พฤติกรรมด้านบวกที่เด่นที่สุดคือ ห่วงใยลูก รองลงคือ สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง และสนับสนุน ให้ลูกได้รับการศึกษาและสนับสนุนให้ลูกมีหน้าที่การงาน ส่วนพฤติกรรมในด้านลบ คือ การ ลงโทษลูกด้วยความรุนแรง

วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ตัวละครพ่อมีพฤติกรรมในด้านบวกมากที่สุดโดยพฤติกรรม ที่เด่นที่สุด คือ ห่วงใยลูก ส่วนพฤติกรรมที่ปรากฏรองลงมา คือ การสนับสนุนให้ลูกได้รับ การศึกษาและสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ส่วนพฤติกรรมในด้านลบ คือ ขาดเหตุผล

วรรณคดีเรื่องลักษณะวงศ์ตัวละครพ่อมีพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบเท่า ๆ กัน พฤติกรรมในด้านบวก ก็คือ ปกป้องคุ้มครองลูก ส่วนพฤติกรรมในด้านลบที่ปรากฏก็คือ เป็นพ่อที่ อ่อนแอ

วรรณคดีเรื่องสิงห์ไกรภพตัวละครพ่อมีพฤติกรรมในด้านบวกมากกว่าพฤติกรรมใน ด้านลบ โดยพฤติกรรมในด้านบวกที่เด่นที่สุด คือ ห่วงใยลูก พฤติกรรมที่ปรากฏรองลงมา คือ เลี้ยง คุดูและสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง ส่วนพฤติกรรมในด้านลบมีเพียงการใช้ลูกเพื่อผลประโยชน์ ของตน

วรรณคดีเรื่องโคนบุตรพบว่าตัวละครพ่อมีพฤติกรรมในด้านบวกเท่านั้น โดยพฤติกรรมที่ เ่นเด่นที่สุด คือ สนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสมและห่วงใยลูก รองลงมา คือ สนับสนุนให้ลูกมี หน้าที่การงานและมอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูก

จากการศึกษาวรรณคดีชาดก 3 เรื่อง ได้แก่ มหาเวสสันดรชาดก พระสุธนคำฉันท์ สุธนคำฉันท์ พบว่าตัวละครพ่อมีพฤติกรรมดังนี้

วรรณคดีเรื่องพระเวสสันดรชาดกพบว่าพฤติกรรมของตัวละครพ่อในวรรณคดีปรากฏเฉพาะพฤติกรรมในด้านบวก โดยพฤติกรรมที่เด่นที่สุดก็คือ ห่วงใยลูก

วรรณคดีเรื่องพระสุธนคำฉันท์พบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีจะแสดงพฤติกรรมในด้านบวก โดยพฤติกรรมที่ปรากฏร่วมกันมากที่สุดก็คือสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองและเป็นพ่อที่ห่วงใยลูก

วรรณคดีเรื่องสุธนคำฉันท์ตัวละครพ่อแสดงพฤติกรรมในด้านบวกเท่านั้น คือ มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก สนับสนุนให้มีคู่ครองที่เหมาะสม และห่วงใยลูก

จากการศึกษาวรรณคดีบทละคร 7 เรื่อง ได้แก่ อุณรุท รามเกียรติ์ อิเหนา ไชยเชษฐ์ สังข์ทอง มณีพิชัย สังข์ศิลป์ชัย ผลการศึกษาพบว่าตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละครมีพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ ดังนี้

วรรณคดีบทละครเรื่องอุณรุท พบว่าตัวละครพ่อส่วนใหญ่มีพฤติกรรมในด้านบวก โดยพฤติกรรมที่เด่นที่สุดก็คือ การเลี้ยงดูลูกและสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม ส่วนพฤติกรรมที่ปรากฏรองลงมาก็คือ การอบรมสั่งสอนและห่วงใยลูก

วรรณคดีบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พบว่าตัวละครพ่อจะมีพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ พฤติกรรมในด้านบวกที่เด่นที่สุดก็คือ มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก รองลงมาก็คือการมอบทรัพย์สินสมบัติให้แก่ลูก การอบรมสั่งสอน การสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครอง การสนับสนุนให้มีหน้าที่การงาน สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา และห่วงใยลูก ส่วนพฤติกรรมในด้านลบที่ปรากฏมากที่สุดก็คือ เป็นพ่อที่ห่วงชีวิตของตนเองมากกว่าลูก

วรรณคดีบทละครเรื่องอิเหนา ตัวละครพ่อมีพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ พฤติกรรมที่เด่นที่สุดก็คือ ปกป้องคุ้มครองลูก และห่วงใยลูก พฤติกรรมที่เด่นรองลงมาก็คือ การสนับสนุนให้ลูกมีคู่ครองที่เหมาะสม ส่วนพฤติกรรมในด้านลบก็คือ เป็นพ่อที่อ่อนแอ

วรรณคดีบทละครเรื่องไชยเชษฐ์ ตัวละครพ่อมีพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ พฤติกรรมด้านบวกที่เด่นที่สุดคือ ห่วงใยลูก ส่วนพฤติกรรมในด้านลบก็คือ เป็นพ่อที่อ่อนแอ และทอดทิ้งลูก

วรรณคดีบทละครเรื่องสังข์ทองตัวละครพ่อแสดงพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ พฤติกรรมด้านบวกก็คือห่วงใยลูก สนับสนุนให้ลูกได้มีคู่ครอง ส่วนพฤติกรรมในด้านลบก็คือ การทอดทิ้งลูกและห่วงศักดิ์ศรีของตนเองมากกว่าลูก

วรรณคดีบทละครเรื่องมณีพิชัย ปรากฏพฤติกรรมเฉพาะพฤติกรรมในด้านบวกนั้นคือ การปกป้องคุ้มครองลูก

วรรณคดีบทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ปรากฏพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ โดยมีพฤติกรรมด้านบวกมากกว่าด้านลบ พฤติกรรมด้านบวกคือ ห่วงใยลูก มีจิตใจที่เป็นธรรม ส่วนพฤติกรรมในด้านลบก็คือการเข้าข้างลูกมากเกินไป

เมื่อวิเคราะห์บทบาทของตัวละครพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ พบว่า ในวรรณคดีนิทานตัวละครพ่อส่วนใหญ่ต่างก็ทำหน้าที่ของตนเองได้เป็นอย่างดี และมีบทบาทในด้านบวกมากกว่าด้านลบ ไม่ว่าจะเป็นตัวละครเอก ตัวละครประกอบ เป็นกษัตริย์ เป็นเทพเจ้าหรือเป็นสามัญชน ต่างก็แสดงบทบาทพ่อที่ไม่แตกต่างกัน โดยบทบาทด้านบวกที่เด่นที่สุดได้แก่ บทบาทการดูแลและปกป้องคุ้มครองลูก และบทบาทการเป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือลูก ส่วนบทบาทในด้านลบก็คือ บทบาทของตัวละครพ่อที่เป็นปฏิปักษ์ต่อลูก

บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีชาดก พบว่าตัวละครพ่อจะปรากฏเฉพาะบทบาทในด้านบวกเพียงด้านเดียว โดยบทบาทที่เด่นที่สุด ก็คือบทบาทในการปกป้องคุ้มครองลูก ซึ่งพบว่าตัวละครพ่อที่เป็นตัวละครเอกและตัวละครประกอบต่างก็ปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตราย

บทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีบทละคร พบว่าบทบาทของพ่อมีทั้งในด้านบวกและในด้านลบ ในด้านบวกพบว่าตัวละครพ่อทั้งที่เป็นตัวละครเอก ตัวละครประกอบ เป็นกษัตริย์ และเทพเจ้า หรือเป็นสามัญชนต่างก็ได้แสดงบทบาทของการเป็นพ่อที่ดี โดยบทบาทที่เด่นที่สุดก็คือบทบาทเป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือลูกในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านวิชาความรู้ หน้าที่การงาน ด้านคู่ครอง และช่วยเหลือสนับสนุนทรัพย์สินสมบัติสำหรับการดำรงชีวิต บทบาทรองลงมาก็คือบทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก ส่วนบทบาทด้านลบที่ปรากฏในวรรณคดีบทละครก็คือ บทบาทเป็นปฏิปักษ์ต่อลูก

เมื่อเปรียบเทียบบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีทั้งสามประเภทพบว่า ในวรรณคดีนิทานและบทละครปรากฏบทบาททั้งด้านบวกและด้านลบ แต่วรรณคดีชาดกจะปรากฏเฉพาะบทบาทในด้านบวกเท่านั้น

จากการศึกษาบทบาทของตัวละครพ่อในวรรณคดีไทย ทำให้ผู้เขียนวิทยานิพนธ์เห็นว่า สังคมไทยในอดีตพ่อเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อครอบครัวมาก เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของสมาชิกในครอบครัว หากครอบครัวใดที่มีพ่อเป็นผู้ที่น่าที่ดี มีความรักความเมตตาต่อลูกและสมาชิกในครอบครัวก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข ในทางตรงกันข้ามหากพ่อบกพร่องในการทำหน้าที่ก็จะส่งผล

ให้ครอบครัวแตกแยก หรืออยู่ร่วมกันอย่างไม่มีความสุข ดังนั้นพ่อจึงควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสมาชิกในครอบครัวเพื่อสร้างครอบครัวที่เข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาบทบาทของพ่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ได้ศึกษาเฉพาะบทบาทของพ่อที่ปรากฏในวรรณคดีไทยเท่านั้น ทำให้เห็นบทบาทของพ่อที่ไม่หลากหลายนักส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะตัวละครในวรรณคดีมักจะเป็นตัวละครมิติเดียวไม่ได้มีพัฒนาการของตัวละครมากนัก ดังนั้นหากมีการศึกษาจากวรรณกรรมปัจจุบันอาจจะทำให้เห็นบทบาทของพ่อที่หลากหลายมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. วรรณกรรมสมัยอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2529.
- เกษม ดันติผลาชีวะและกุลยา ดันติผลาชีวะ. “สุขภาพจิตในครอบครัว.” ใน การพัฒนารอบครัว, 219. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. 2539.
- คณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. พ่อในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526.
- คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2537.
- จุไรรัตน์ รัตติโชติ. “สถานภาพและบทบาทของแม่ในนวนิยายของสุวรรณี สุคนธา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2546.
- เจือ สตะเวทิน. วรรณคดีและประวัติวรรณคดีไทย. ธนบุรี : ธนบุรีศึกษา, 2502.
- _____. “วิจารณ์เรื่องลักษณะวงศ์ของสุนทรภู่.” ใน สุนทรภู่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สุทธิสารการพิมพ์, 2516.
- _____. “โคบุตรนิพนธ์เรื่องแรกของสุนทรภู่.” ใน สุนทรภู่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สุทธิสารการพิมพ์. 2516.
- ฉันทน์ จำเริญ. 100 ปี ของสุนทรภู่. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2502.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. อ่านลิลิตพระลอฉบับวิเคราะห์และถอดความ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- _____. ชีวประวัติและผลงานของสุนทรภู่. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา “ตำนานเสภา.” ใน ขุนช้างขุนแผน. เล่ม 1 พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณสุภา, 2546.
- _____. ชีวิตและงานของสุนทรภู่. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : เสริมวิทย์บรรณาการ, 2518.
- ทรัพย์ ประกอบสุข. วรรณคดีชาดก. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2527.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549.

- ชนิด อยู่โพธิ์. “ที่มาของอนิรุทธคำฉันท์และบทละครเรื่องอนิรุทธ.” ใน บทละครเรื่องอนิรุทธ, 9. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2515 .
- ธัญญา สังขพันธานนท์. ปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรม. ปทุมธานี : นาค, 2543.
- นภาลัย สุวรรณดา. “ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดี.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วยที่ 1-7 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525.
- นิตยา แก้วกลิ่น. “มณีพิชัย. บทละครนอก” ใน นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี, 390. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2550.
- _____. “วรรณคดีมรดก (2) ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วยที่ 8-15 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.
- บุญยงค์ เกศเทศ. “สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ช่วง พ.ศ.2325 – 2394 (รัชกาลที่ 1 – 3).” ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณคดีไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517.
- เบญจมาศ พลอินทร์. หน่วยภาษาไทย 2 : พื้นฐานวรรณคดีและวรรณกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526.
- ประจักษ์ ประภาพิยากร. ความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมเอกของไทย. กรุงเทพมหานคร : ชินอักษรการพิมพ์, 2522.
- ประยุทธ์ ปยุตโต. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : มหา
- ปรียา หิรัญประดิษฐ์. การศึกษาวรรณคดีสมัยอยุธยา. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549.
- ปัทมา ทัชประเสริฐกุล. “ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ไทยในวรรณคดีสมัยอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.
- เปลื้อง ณ นคร . ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2510
- พ.ณ ประมวลumarค. [นามแฝง], ผู้รวบรวม. นิทานคำกลอนของสุนทรภู่. พระนคร : แพร่พิทยา, 2501.
- พิทยา สายหู. กลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬา, 2524.
- พิชิต อ่อนิต. วรรณกรรมไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ , 2536.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 1-4 . กรุงเทพมหานคร : กรม
ศิลปากร, 2540.

_____. บทละครเรื่องอุณรุท. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, 2514.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ,
2545.

_____. อิเหนา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2547.

_____. อิเหนา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2528.

_____. อิเหนา เล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2528.

_____. อิเหนา เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2527.

_____. อิเหนา เล่ม 5. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2528.

มหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. พระสูตรและอรรถกถา แปลที่หมื่นกษัตริย์
เล่มที่ 3 ภาคที่ 2. กรุงเทพมหานคร : หจก.สิวพร, 2525.

มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์. พระนคร : องค์การคำครุสภา, 2511.

รัตนา นครศรี. “การศึกษาวิเคราะห์อุเทศคำฉันท์ของพระยาอิสราณภาพ (อัน)” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2524.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร :
ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

рінฤทัย สัจพันธุ์. “ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.1893
– 2394).” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

_____. ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี. กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น, 2544.

วิทย์ ศิวะศรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2539.

วิไลลักษณ์ ทองช่วย. “สถานภาพและบทบาทของแม่ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย.” วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย สงขลา
นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2534.

สันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. “สิงห์ไกรภพ.” ใน นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี, 580.
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2550.

สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2528.

สายทิพย์ นุกุลกิจ. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, 2534.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. วรรณคดีชาดก. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2542.

สุนทรภู่. พระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่. พระนคร : แพร่วิทยา, 2513.

_____. อภัยนุราช. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2528.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

สุภา พักโขง. วรรณคดีไทยก่อนรับอิทธิพลจากตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.

เสภาขุนช้างขุนแผน. เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2546.

เสภาขุนช้างขุนแผน. เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2538.

เสภาขุนช้างขุนแผน. เล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2538.

อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ. “สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชามนุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.

อานนท์ อาภาภิรม. มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2515.

อิสราณภาพ(อัน), พระยา. สุธนคำฉันท์. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

_____. พระสุธนคำฉันท์. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรธ, 2471.

อุทัย หิรัญโต. สังคมวิทยาสาส์นยุค. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2519.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล
ที่อยู่

นายทงศ์ จันทะมาตย์
149/10 ตำบลคำเตย อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร 35120

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2545

สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

วิชาเอกภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พ.ศ. 2547

ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร